

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ**  
**ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ҚАРШИ МУҲАНДИСЛИК ИҚТИСОДИЁТ ИНСТИТУТИ**

**“ЭЛЕКТРОНИКА ВА АВТОМАТИКА” ФАКУЛЬТЕТИ**

**“ФИЗИКА ВА ЭЛЕКТРОНИКА” КАФЕДРАСИ**

**“СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ АСОСЛАРИ ВА СИФАТ МЕНЕЖМЕНТИ”**

фанининг

**ЎҚУВ УСЛУБИЙ МАЖМУАСИ**

|                    |                                                                                  |
|--------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| Билим соҳаси:      | 300 000 – Ишлаб чиқариш техник соҳа                                              |
| Таълим соҳаси:     | 310 000 – Муҳандислик иши                                                        |
| Таълим<br>йўналиш: | 5310900 – Метрология, стандартлаштириш ва<br>маҳсулот сифати менежменти (саноат) |

**Qarshi-2022**

Фаннинг ўқув услубий мажмуаси Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта маъхус таълим вазирлиги томонидан 2020-йил 24-августда тасдиқланган ва ВД-5310900- рақам билан рўйхатга олинган **“Сертификатлаштириш асослари ва сифат менежменти”** фаннинг ўқув дастури асосида ишлаб чиқилди.

**Тузувчи:**

1. Тўраев А.Т. –ҚарМИИ “Физика ва электроника” кафедраси ассистенти

**Такризчилар:**

1. Азизов Р. – Ўзбекистон миллий метрология институти Қашфадарё филиали бош мутахассиси
2. Юсупов Р. – ҚарМИИ “Физика ва электроника” кафедраси катта ўқитувчиси

Фаннинг ўқув –услубий мажмуаси Қарши муҳандислик иқтисодиёт институти – услубий кенгашида кўриб чиқилган ва ишлатишга тавсия этилган  
(Кенгашнинг 2022-йил \_\_\_\_\_даги \_\_\_\_\_-сонли баённомаси)

**Институт ўқув –услубий кенгаш раиси** \_\_\_\_\_

### Ўқув-услубий мажмуа таркиби

| №         | Мундарижа                                                                          | Мавжудлиги | Бет |
|-----------|------------------------------------------------------------------------------------|------------|-----|
| <b>1.</b> | <b>Ўқув материаллари:</b>                                                          | +          |     |
| 1.1.      | Маърузалар курси                                                                   | +          |     |
| 1.2.      | Амалий машғулотларни бажариш бўйича услубий кўрсатма                               | +          |     |
| 1.3.      | Лаборатория машғулотларни бажариш бўйича услубий кўрсатма                          | -          |     |
| <b>2.</b> | <b>Мустақил таълим машғулотлари</b>                                                | +          |     |
| 2.1.      | Мустақил таълим бўйича услубий кўрсатма                                            | +          |     |
| 2.2.      | Курс лойихаси ва курс ишларини бажариш бўйича услубий кўрсатма                     | -          |     |
| 2.3.      | Ҳисоб –чизам иши, ижодий ва бошқа мустақил ишлар                                   | -          |     |
| <b>3.</b> | <b>Глоссарий</b>                                                                   | +          |     |
| <b>4.</b> | <b>Иловалар:</b>                                                                   | +          |     |
| 4.1       | Фан дастури.                                                                       | +          |     |
| 4.2.      | Ишчи ўқув дастур.                                                                  | +          |     |
| 4.3.      | Силлабус                                                                           | +          |     |
| 4.4.      | Тарқатма материаллар.                                                              | +          |     |
| 4.5.      | Тестлар.                                                                           | +          |     |
| 4.6.      | Ишчи ўқув дастурига мувофиқ баҳолаш мезонларини қўллаш бўйича услубий кўрсатмалар. | +          |     |
| 4.7.      | Фаннинг ўзига хослигига қараб ўрганиш бўйича бошқа материаллар.                    | -          |     |
| 4.8.      | ЎУМ нинг электрон варианты.                                                        | +          |     |

# 1. Ўқув материаллар:

## 1.1. Маърузалар курси.

### 1-Мавзу: СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ ФАОЛИЯТИ

Режа

1.1. Сертификатлаштиришнинг ривожланиш тарихи

1.2. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқаришнинг қонуний ва меъёрий асослари

#### 1.1. Сертификатлаштиришнинг ривожланиш тарихи

Ҳозирги вақтда сертификат деган атамани тез-тез учратиб турамыз. Бу қандай атама деб сўрасангиз турлича талқин олишингиз мумкин: кимдир бирор малака олганлик тўғрисидаги тасдиқловчи ҳужжат деса, яна кимдир, маҳсулотни сифати тўғрисидаги ҳужжат, баъзи бировлар эса маҳсулотни ҳудудимизга олиб кириш ёки олиб кетиш учун божхонага кўрсатилиши лозим бўлган ҳужжат деб таъриф беради. Ўйлаймизки, дарслигимизнинг ушбу бўлимларини ўқиб ва ўрганиб чиқиб шу билан бирга маълум кўникмага эга бўлганингиздан сўнг ушбу атамага албатта аниқ ва мукаммал жавоб топасиз.

Сертификат сўзининг маъносини келтиришдан олдин мавзудан бироз четга чиқамиз.

Маълумки, Шарқ, жумладан Ўзбекистонимиз чет элларда нафақат гўзал табиати ва меҳнатсевар халқи билан, балки ўзининг кўзни қамаштирадиган, ранг-баранг мева, сабзавот ва турли маҳсулотларга сероб бозорлари билан ҳам машҳурдир. Бундан ташқари, бизнинг бозорлардаги яна бир ўзгачалик ҳам бор. Агар расталар оралаб юрадиган бўлсангиз, сотувчилар, деҳқонлар мева-чевалардан узатиб, тотиб кўришни таклиф этишларини гувоҳи бўласиз (албатта, тотиб кўрганлик учун ҳақ сўралмайди). Буни тагида бир маъно ётадики, у ҳам бўлса, маҳсулотнинг сифатига харидорнинг ўзи баҳо берсин, яъни, таклиф қилинаётган маҳсулот сифати ва унга суралаётган нарх мутаносиб равишда белгиланаётганлигига ўзи ишонч ҳосил қилсин.

Қадимдан бизда бир тушунча бор. Харид пайтида савдо мукаммал ва тўлиқ бўлиши учун учта томон иштирок этиши керак. Биринчи томон – олувчи (харидор), иккинчи томон – сотувчи (тайёрловчи) ва учинчи – холис томон. Учинчи томон сотилаётган буюм ёки маҳсулотга қўйилган нарх ушбу маҳсулот эга бўлган сифат кўрсаткичларига мутаносиб эканлиги тўғрисида қафолат берган. Бунда учинчи томон албатта маҳсулот тўғрисида ўзининг холисона фикрини ҳаққоний билдира олиши, жуда кўп вақтдан буён шу фаолият билан шуғулланаётганлиги сабабли сотилаётган маҳсулотнинг шу вақтда ва шу бозордаги нархи бир-бирига мос тушушини белгилай оладиган мутахассис бўлиши талаб этилади. Савдонинг бу тури асосан катта миқдордаги ёки қимматбаҳо харид пайтида қўлланилган бўлиб, бу ҳолатни ҳозир ҳам қорамол, қўй ёки от савдоларида учратишимиз мумкин. Ўртада турувчи холис томон (уларни даллоллар деб юритилган) савдони бир муқим бўлишига ёрдам бериб, савдо объектига хос бўлган сифат кўрсаткичларига тавсиф беради ва холисона баҳо беради. Бу шахсни ҳозирда кўп қўлланилаётган **брокер** билан тенглаштириш мақсадга мувофиқ эмас, чунки брокер сотилаётган ёки олинаётган маҳсулотнинг сифат кўрсаткичлари тўғрисида етарли баҳо бера оладиган шахс сифатида эмас, балки сотувчи томондан белгиланган нархда маҳсулотни сотиш ёки сотиб олиш билан шуғулланади. Биз сертификатлаштиришни тушунтириш мақсадида танлаган мисолимизда савдо тугагандан сўнг сотувчи томон ўз савдосидан, олувчи томон эса харидидан ва савдо объектининг мавжуд сифат кўрсаткичларидан ишонч ҳосил қилиб, қониқиш хиссига эга бўлади. Бу савдонинг яна бир муҳим хусусияти – учинчи холис томон сифатида алоҳида ишончга ва нуфузга эга бўлган, ростгўй шахсларгина иштирок этиши мумкин. Биздаги мана шу савдо тури бир неча юз йиллардан бери мавжуд бўлиб, чет давлатларда сертификатлаштириш деб аталувчи фаолиятга айнан шу асос солган бўлса ҳам ажаб эмас.

**Сертификатлаштириш** гувоҳлик бериш, қайд ёки шаҳодат этиш, ишонч билдириш маъноларини билдирувчи **certifus** (лотинча) сўзидан олинган бўлиб, керакли ишонччилик билан маҳсулотнинг муайян стандартга ёки техникавий ҳужжатга мувофиқлигини учинчи, холис ва тан олинган томон тарафидан тасдиқлайдиган фаолиятни билдиради.

Саноат корхоналарида ишлаб чиқиладиган турли хил маҳсулотлар муайян сифат кўрсаткичларига эга бўлиши керак. Сифат кўрсаткичлари эса маълум, белгиланган талабларга мувофиқ /мос/ келиши лозим. Мувофиқлик ўз навбатида маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатларга мос келишини талаб этади. Мувофиқликни сертификатлаштириш (яъни тасдиқлаш) мумкин.

"Сертификатлаштириш" тушунчаси биринчи марта Халқаро стандартлаштириш ташкилоти Кенгашининг сертификатлаштириш масалалари бўйича махсус қўмитаси томонидан ишлаб чиқилиб ва бу муҳим тушунча "Стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва синов лабораторияларининг аккредитлаш соҳаларидаги асосий атамалари ва уларнинг қоидалари" қўлланмасига киритилган.

Қайта ишланган Халқаро стандартлаштириш ташкилотининг қўлланмасида "сертификатлаштириш" атамасининг фақатгина изоҳлари берилган:

**Сертификатлаштириш умумий атама бўлиб, маҳсулот, технологик жараён ва хизматларнинг сертификатлаштиришда /мувофиқликни тасдиқлашда/ учинчи томоннинг қатнашиши ва унга ҳолисона баҳо бериши тушунилади.** Сифат тизимини баҳолаш соҳасидаги тараққиёт сифат тизимини сертификатлаштириш /ташкilotнинг сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш имкониятларини сертификатлаштириш/ бўйича янги долзарб йўналишни келтириб чиқардики, ушбу йўналиш бугунги кунда кенг қўлланилиб, бозор иқтисодиётидаги рақобатбардошлик, ўзаро савдо-сотиқнинг самараси ва истиқболилик даражаларини белгилаб берадиган омиллардан асосийси сифатида саҳнага чиқмоқда.

Ўзбекистон Республикаси мустақилликка эришгандан сўнг сертификатлаштириш соҳасида жуда катта ишлар амалга оширилди ва ҳозирги кунда ҳам бу соҳанинг ривожланиши, халқаро миқёсда тан олиниши устида «Ўзстандарт» агентлиги томонидан катта эътибор берилмоқда. Бинобарин, 1992 йил мустақилликнинг илк йилларидаёқ Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш Давлат маркази («Ўздавстандарт») ва кейинчалик, 2002 йилда, ушбу соҳани янада ривожлантириш ва такомиллаштириш мақсадида мустақил «Ўзстандарт» агентлиги ташкилотига айлантирилиши Ҳукуматимиз томонидан бу соҳага бериладиган аҳамиятнинг махсул сифатида қараш мумкин. Давлатимиз томонидан сертификатлаштириш ишларини ташкиллаштириш, уни тартибга тушириш ва бу соҳанинг қонуний асосини яратиш мақсадида 1993 йил «Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида»ги қонуннинг қабул қилиниши, бунинг натижасида ишлаб чиқариладиган ва четдан олиб кириладиган маҳсулотларнинг хавфсизлиги тўғрисида Қарорнинг қабул қилиниши, уни амалга ошириш мақсадида қатор чора-тадбирларнинг ишлаб чиқилиши ҳам айтиб ўтилган сўзларнинг яққол мисолидир.

## **1.2. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқаришнинг қонуний ва меъёрий асослари**

Ҳар қандай фаолият ёки йўналиш нима мақсадни кўзлашидан қатъий назар албатта қонунлаштирилиши, тартибга туширилиши, фаолиятни олиб бориш эса маълум меъёрий ҳужжатлар асосида олиб борилиши талаб этилади. Худди шунингдек, сертификатлаштириш фаолияти ҳам бундан мустасно эмас.

Қуйида ушбу соҳанинг қонуний асоси ва қонуности ҳужжатлари тўғрисида тушунча бермоқчимиз. Сертификатлаштиришнинг қонуний ва меъёрий асослари ва базаси 1-расмда келтирилган.



**1-расм. Сертификатлаштиришнинг қонуний ва меъёрий базаси.**

**Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан сертификатлаштириш масалалари бўйича қабул қилинган қонунлар:**

- Ўзбекистон Республикасининг «Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Стандартлаштириш тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Озиқ-овқат маҳсулотлари сифати ва хавфсизлиги тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Истеъмолчилар ҳукукини химоя қилиш тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Ўсимликларни карантини тўғрисида»ги қонун;
- Ўзбекистон Республикасининг «Реклама тўғрисида»ги қонуни ва ҳоказолар.

**Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимининг асос бўлувчи меъёрий ҳужжатлари:**

- O‘z DSt 1.10-93 Ўзбекистон Республикасининг стандартлаштириш давлат тизими. Асосий атамалар ва таърифлар;
- O‘z DSt 5.0:1998 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Асосий қоидалар;
- O‘z DSt 5.2-93 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштириш идорасига умумий талаблар;
- O‘z DSt 5.4-98 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Текшириш ва назорат идораларига қўйиладиган талаблар;

- O‘z DSt 5.5:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Асосий атамалар ва таърифлар;
- O‘z DSt 5.6:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимини сертификатлаштириш идораларига талаблар;
- O‘z DSt 5.8:2006 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Мувофиқлик белгисини тасдиқлаш. Қўллаш қоидалари.
- O‘z RH 51-014:2006 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат бўйича Эксперт-аудиторлар. Тайёрлаш ва баҳолаш талаблари;
- O‘z RH 51-021:2004 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими.
- O‘z RH 51-024-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштириш бўйича ҳужжатларни эксперт баҳолаш;
- O‘z RH 51-025-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш. Асосий қоидалари;
- O‘z RH 51-026-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Апелляцияларни кўриб чиқиш тартиби;
- O‘z RH 51-027-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимларини сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;
- O‘z RH 51-032:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Ишлар ҳақини тўлаш тартиби;
- O‘z RH 51-035-95 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;
- O‘z RH 51-103:2000 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштирилган сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлари инспекцион текширув;
- O‘z RH 51-044-96 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Мажбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиш юзасидан Давлат назорати ва текшируви. Умумий талаблар;
- O‘z RH 51-061-97 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Хизматларни сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;
- O‘z RH 51-074-98 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Маҳсулотни идентификациялаш юзасидан йўриқнома;
- O‘z RH 51-085-99 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Озиқ-овқат маҳсулотлари ва жиҳозлари ва уларни ишлаб чиқариш юзасидан йўриқнома, Давлат қайди тартиблари;

***Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими меъёрий ҳужжатлари:***

- O‘z DSt 16.0-98 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Умумий қоидалар.
- O‘z DSt 16.1:1999 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Сертификатлаштириш идоралари ва текшириш идораларини аккредитлашини ўтказиш тартиби.
- O‘z DSt 16.2:1999 (EN 45013) Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Сертификатлаштириш идораси ходимларига талаблар.
- O‘z DSt 16.3:2001 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Стандарт намуналарни тайёрлаш, аттестатлаш ва ишлатиш ҳуқуқи бўлган юридик шахсларни аккредитлаш. Ташкиллаштириш ва ўтказиш тартиби.
- O‘z DSt 16.4:2001 (ИСО/МЭК 17025) Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Синаш, ўлчаш лабораторияларига қуйиладиган умумий талаблар ва уларни аккредитлаш тартиби.
- O‘z DSt 16.5:2001 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Ҳужжатларни метрологик экспертизаси ва ўлчашларни бажариш усуллари аттестациялаш ҳуқуқи бўлган юридик ва жисмоний шахсларни аккредитлаш. Ташкиллаштириш ва ўтказиш

тартиби.

- O‘z DSt 16.6:2003 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Ўлчашларни бажариш усулини назоратини ташкиллаштириш ҳукуқи бўлган юридик шахсларни аккредитлаш. Ташкиллаштириш ва ўтказиш тартиби.
- O‘z DSt 16.7:2004 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Инспекцион фаолияти мавжуд фирмаларга талаблар.
- O‘z DSt 16.8:2004 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Ишлаб чиқариш лабораторияларини аттестатлаш. Умумий талаблар ва ўтказиш тартиби.
- O‘z RH 51-018:2002 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Аккредитланган лабораторияларининг фаолиятини инспекцион текширувини ўтказиш тартиби.
- O‘z RH 51-104:2000 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Сертификатлаштирилган маҳсулотларни инспекцион текширувини ўтказиш тартиби.
- O‘z RH 51-105:2001 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Аккредитланган сертификатлаштириш идоралари фаолиятининг инспекцион текширувини ўтказиш тартиби
- O‘z RH 51-112:2002 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Путур етказмасдан назорат лабораторияларини аккредитлаш
- O‘z RH 51-121:2002 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Путур етказмасдан назорат. Ўқув ва имтиҳон марказларини аккредитлаш.
- O‘z RH 51-131:2003 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Путур етказмасдан назорат. Сертификатлаштириш идораси ходимларини аккредитлаш.
- O‘z RH 51-054:2003 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Синов лабораториялари сифат бўйича қўлланмаси. Ишлаб чиқиш бўйича услубий кўрсатма;
- O‘z RH 51-056:2003 Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаштириш тизими. Сертификатлаштириш идоралари сифат бўйича қўлланмаси. Ишлаб чиқиш бўйича услубий кўрсатма;

Шу билан бирга айтиб ўтиш керакки, 2007 йилнинг сентябр ойидан Ўзбекистонда синов ва калибрлаш лабораторияларини аккредитлашда янги халқаро стандарт «O‘z DSt ISO\IEC 17025:2007 «Синов ва калибрлаш лабораториялари компетентлигига қўйиладиган умумий талаблар»» жорий қилиниб, Миллий аккредитлаш тизимида аккредитацияга талабгор лабораториялар ушбу стандарт талаблари асосида текширилади.

***Сифатни бошқариш меъёрий ҳужжатлари:***

- O‘z RH 51-057:1997 Сифат тизими ҳужжатлари таркиби ва турлари. O‘z T 51-087:1999 Сифат тизими ҳужжатлаштирилган процедуралари ва таркибини аниқлаш бўйича тавсиялар;
- O‘z RH 51-090:1999 Сифат дастурини ишлаб чиқиш бўйича услубий кўрсатма;
- O‘z T 51-094:2000 Хизматларга сифат тизимини жорий қилиш тартиби;
- O‘z DSt ISO 9001:2002 Сифат менеджменти тизими. Талаблар.;
- O‘z DSt ISO 9000:2002 Сифат менеджменти тизими. Асосий қоида ва луғатлар (ISO 9000:2000);
- O‘z DSt ISO 9004:2002 Сифат менеджменти тизими. Сифатни яхшилаш бўйича тавсиялар (ISO 9004:2000, IDT);
- O‘z DSt ISO 10006:2005 Сифат менеджменти тизими. Сифат менеджменти лойиҳаси бўйича раҳбарий кўрсатма (ISO 10006:2003, IDT);
- O‘z DSt ISO 10007:2004 Сифатни маъмурий бошқариш. Маъмурий бошқариш конфигурацияси бўйича раҳбарий кўрсатма;
- O‘z DSt ISO 10013:2001 Сифат бўйича қўлланмани ишлаб чиқиш бўйича услубий кўрсатма;
- O‘z DSt ISO/TP 10014:2004 Сифатни иқтисодий бошқариш бўйича раҳбарий кўрсатма;
- O‘z DSt ISO 10015:2003 Сифатни бошқариш. Ўқитиш бўйича раҳбарий кўрсатма;

– O'z DSt ISO/TR 10017:2005 Сифат менежменти тизимини ҳужжатлаштириш бўйича тавсия. O'z DSt ISO 9001:2002 доирасида статистик усулларни қўллаш бўйича раҳбарий кўрсатма;

– O'z DSt ISO 19011:2004 Сифат менежменти тизими ва/ёки экологик менежменти тизими аудити бўйича раҳбарий кўрсатма.

## **2-Мавзу: СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ БЎЙИЧА ТУШУНЧАЛАРИ**

Режа:

2.1. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш соҳасидаги атама ва таърифлар

2.2. Сертификатлаштириш тизимининг мақсади, вазифалари ва фаолият турлари

### **2.1. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш соҳасидаги атама ва таърифлар**

Мазкур курсда қўлланиладиган атама ва таърифлар ИСО/МЭК 2, O'z DSt ISO 9000:2002, O'z DSt 5.5 стандартларига мос бўлиб қуйидаги атама ва таърифлар мутаносиблик билан қўлланилади:

**Сертификатлаштириш жараёни**, шундай услубки, унда воситачи ҳисобланмиш – учинчи томон ёзма равишда гувоҳлик билдириб, маҳсулот, жараён ёки хизматни қўйилган талаблар даражасига мослигини эътироф қилади.

Саноат корхоналарида ишлаб чиқарилаётган турли хил маҳсулотлар муайян кўрсаткичларга жавоб бериши керак. Бу кўрсаткичлар эса маълум белгиланган талабларга мувофиқ /мос/ келиши лозим. Мувофиқлик ўз навбатида маҳсулот ёки хизматларнинг маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатлардаги шу маҳсулот ёки хизматларга белгиланган кўрсаткичларга мос келишини талаб этади. Мувофиқликни сертификатлаштириш мумкин. Хўш сертификатлаштириш тушунчаси нима?

**Сертификатлаштириш** деганда талаб этилган ишончлилик билан маҳсулотнинг муайян стандартга ёки техникавий ҳужжатга мувофиқлигини тасдиқлайдиган фаолият тушунилади.

"Сертификатлаштириш" тушунчаси биринчи марта Халқаро стандартлаштириш ташкилоти Кенгашининг сертификатлаштириш масалалари бўйича махсус қўмитаси томонидан ишлаб чиқилиб, унинг "Стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва синов лабораторияларининг аккредитлаш соҳаларидаги асосий атамалари ва уларнинг қоидалари" қўлланмасига киритилган.

**Мувофиқлик** - атамаси маҳсулот, жараён, хизматга белгиланган барча талабларга риоя қилишни ўз таркибига олади. Бунда мувофиқликни ўзига қўйиши - **мувофиқлик баёноти**, **мувофиқликни аттестатлаш**, **мувофиқликни сертификатлаштириш** деган тушунчалар мавжуд. Мувофиқлик баёноти деб етказиб берувчининг маҳсулот, жараён ва хизматларнинг аниқ бир стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга тўла-тўқис мувофиқлиги ҳақида бутун маъсулиятни ўз устига олганлигини баён этишига айтилади. Бу атамани сўнгги вақтларда "ўз-ўзини сертификатлаштириш" тушунчаси билан алмашилаётгани қайд қилинмоқда. Ўз-ўзини сертификатлаштириш деганда маҳсулот ишлаб чиқарувчи томон бутун маъсулиятни ўз зиммасига олган ҳолда маҳсулотнинг талаб этилган даражада сифатлилиги ҳақидаги кафолатни ўз зиммасига олади.

**Мувофиқликни аттестатлаш** деганда учинчи томон тарафидан "синов лабораториясининг баёноти" тушунилиб, маълум намуна маҳсулотга бўлган талабларни белгиловчи маълум стандартлар ёки бошқа ҳужжатлар билан мувофиқ эканлигини баён этишига айтилади.

**Сертификатлаштириш жараёни** деганда маҳсулот /буюм, мол/ ёки хизмат муайян стандарт ёки техникавий шарт талабларига мос келишини тасдиқлаш мақсадида ўтказиладиган фаолият тушунилиб, ушбу фаолият натижасида маҳсулот /буюм, молнинг/ ўрнатилган талабларга истеъмолчини ишонтирадиган тегишли ҳужжат – сертификат берилади.

Яна бир зарур атамалардан бири "сертификатлаштириш тизими" бўлиб у қуйидагича таърифланади: **Сертификатлаштириш тизими** - мувофиқликнинг сертификатлаштириш

фаолиятини ўтказиш учун иш тартиби қоидаларига ва бошқаришига эга бўлган тизимдир.

"Сертификатлаштириш тизими" атамасидан ташқари Сертификатлаштириш схемаси /схема сертификации/ киритилиб, ушбу фаолият мувофиқликни сертификатлаштиришда учинчи томон фаолиятининг олиб борадиган иш ҳажми, кетма-кетлиги, тартиби ва сертификатлаштириш субъекти билан ўзаро муносабатини белгилайди.

Сертификатлаштириш фаолиятида қўлланиладиган учта тушунча тўғрисида тўхталиб ўтамиз: сертификатлаштириш тизимидан фойдаланиш, сертификатлаштириш тизимида қатнашувчи ва сертификатлаштириш тизими аъзоси.

**Сертификатлаштириш тизимидан фойдаланиш** – гувоҳнома талабгорига сертификатлаштириш тизимининг қоидаларига мувофиқ берилган сертификатлаштиришдан фойдаланиш имконияти тушунилади.

**Сертификатлаштириш тизимида қатнашувчи** – деб ушбу тизимнинг қоидаларига биноан фаолият кўрсатадиган, лекин тизимни бошқариш имкониятига эга бўлмаган сертификатлаштириш қатнашувчиси тушунилади.

**Сертификатлаштириш тизими аъзоси** деганда ушбу тизимнинг қоидаларига биноан фаолият кўрсатадиган ва тизимни бошқаришда маълум даражада иштирок эта оладиган сертификатлаштириш қатнашувчиси тушунилади.

Сертификатлаштириш икки хил бўлади: **мажбурий** ва **ихтиёрий**. Ишлаб чиқарилган ёки истеъмол этиладиган маҳсулот учун унинг ташқи муҳитга, инсон саломатлигига таъсири асосий мезон ҳисобланади. Ташқи муҳитга, инсон саломатлиги ва унинг ҳавфсизлигига тўғридан-тўғри таъсир кўрсатувчи маҳсулотлар, мажбурий сертификатлаштирилиши мақсадга мувофиқ бўлади, ундай маҳсулотлар рўйхати Давлат томонидан тасдиқланиб, бу рўйхатга киритилмаган маҳсулотлар эса сертификатлаштирилиши ихтиёрийдир.

**Мажбурий сертификатлаштириш** деганда сертификатлаштириш ҳуқуқида эга бўлган идора томонидан тасдиқланган рўйхатга киритилган маҳсулот, жараён, хизматнинг стандартлардаги талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш тушунилади.

**Ихтиёрий сертификатлаштириш** деганда ишлаб чиқарувчи /бажарувчи/, сотувчи /таъминловчи/ ёки истеъмолчи ташаббуси билан ихтиёрий равишда ўтказиладиган маҳсулот сертификатлаштирилиши тушунилади.

Ҳозирги шароитда ташқи мамлакатлар билан савдони, мамлакатлараро иқтисодий алоқаларни, фан ва техникани ривожланиши учун, ҳамда чиқарилаётган маҳсулотларни сифатини яхшилаш, уларнинг рақобатдошлик қобилиятини ошириш учун мунтазам равишда синовлардан ўтказиш эҳтиёжи ортиб бормоқда. Синовларни кўпинча учинчи томон деб аталувчи ташкилот амалга оширади. Учинчи томон тарафидан олиб бориладиган сертификатлаштириш ишлаб чиқарувчиларнинг ишончига сазовор бўлмоқда ва шу сабабли бундай йўл кенг қўлланилиб, самарали олиб борилмоқда. Турли мамлакатларда учинчи томон тарафидан бажарилаётган сертификатлаштириш тизимини ташкил этиш амалда шуни кўрсатмоқдаки, уни турлича ташкил қилиш мумкин экан. Сертификатлаштириш тарихини кўриб чиқадиган бўлсак бу фаолият билан ишлаб чиқарувчи ассоциациялар, йирик истеъмолчилар, стандартлаштириш миллий ташкилотлари шуғулланиб турли тизимларни яратганлар. Масалан, Франция ва Англияда 60-йиллар бошида истеъмолчилар томонидан ҳарбий мақсадлар учун ишлатиладиган электроника маҳсулотларини сертификатлаштириш тизими яратилди.

Сертификатлаштириш тушунчаси кенг маънода учинчи томон тарафидан ўтказиладиган техникавий меъёрга, иш услубига, қоидага мувофиқлигини қамраб олган ҳар қандай текширувдир. Шунинг учун сертификатлаштиришни текширув деб ҳисоблаб, босим остидаги идишларни, портлаш ҳавфидан ҳимояланган қурилмаларнинг, кемаларнинг, сузиш воситаларининг, тайёраларнинг, авиация қурилмаларининг, атом реакторларининг ва тоғ техникасининг ишлатилишдаги ҳавфсизлигини таъминлаш мақсадида техникавий назорат ўрнатувчи идоралар шартли текширувни амалга оширади.

**Аккредитация** – бу нуфузли идора томонидан, бошқа бир ташкилот ёки шахсни расмий равишда аниқ ишларни бажаришда тўла ҳуқуқли ваколат берилганлигини эътироф этишидир.

**Маҳсулот** – маълум фаолият ёки жараён натижасидир. Маҳсулот тушунчасига қуйидагича изоҳлар келтирилган:

1. Маҳсулотнинг тўртта тоифаси бор:

- хизматлар (юк ташиш, банк хизмати, суғурта фаолияти ва х.з.);
- дастурий воситалар (компьютер дастури, луғат, ўқув дастурлари);
- техник воситалар (моторнинг қисми);
- қайта ишланадиган материаллар.

Маҳсулотнинг турлари унинг турли умумий тоифаларига кирадиган вазифалар ёки шу вазифани бажариш учун қўлланилаётган элементларни ўз таркибида мужассам қилиниши билан белгиланади. Маҳсулотни хизматлар, дастурий воситалар, техник воситалар ёки қайта ишланадиган материаллар қаторига киритиш шу маҳсулот учун белгиланган вазифанинг устунлик қиладиган элементига боғлиқ. Масалан, етказиб бериладиган маҳсулот - "автомобиль", - техник воситалар (масалан, шиналар), қайта ишланадиган материаллар (ёнилғи, совутиш суюқлиги), дастурий воситалар (моторни дастурли бошқариш, ҳайдовчи учун қўлланма) ва хизматлар (автомобилдан фойдаланиш тўғрисидаги сотувчи томонидан бериладиган тушунтиришлар) дан иборат.

2. **Хизмат** - етказиб берувчи ва истеъмолчининг ўзаро ҳамкорлигида амалга оширилган камида битта ҳаракат натижасидир. Хизматлар одатда номоддий бўлади. Хизмат кўрсатиш қуйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:

- истеъмолчи етказиб берган моддий маҳсулот устида бажарилган фаолият (масалан, таъмир талаб автомобиль);
- истеъмолчи етказиб берган номоддий маҳсулот устида бажарилган фаолият (масалан, солиқ миқдорини аниқлаш учун зарур бўлган даромад тўғрисида ариза);
- номоддий маҳсулотни бериш (масалан, билимларни бериш маъносидаги ахборот);
- истеъмолчилар учун қулай шароитларни яратиб бериш (масалан, меҳмонхоналарда ва ошхоналарда).

Дастурий восита ахборотга эга бўлади ва у одатда номоддий бўлади, шунингдек ёндашувлар, операциялар ёки процедуралар шаклида ҳам бўлиши мумкин.

Техник восита одатда моддий бўлади ва унинг миқдори ҳисоблаб топиладиган тавсиф билан ифодаланади. Қайта ишланадиган материаллар одатда моддий бўлади ва уларнинг миқдори узлуксиз тавсиф билан ифодаланади. Техник воситалар ва қайта ишланадиган материаллар кўпинча товар (маҳсулот)лар деб аталади.

**Услугият (методика)** – фаолиятни расмий амалга ошириш йўлидир.

Изоҳ: Услугалар маълумки, одатда ҳужжатлаштирилади.

Ҳужжатлаштирилган услублар ўзида қуйидагиларни ифода этади:

- фаолиятни мақсади ва доираси;
- ким томонидан ва нима бажарилиши керак;
- қачон, қаерда ва қай тарзда амалга оширилиши керак;
- қандай манбаалар, ҳужжатлар ва қандай жиҳозлар ишлатилиши керак;
- булар қай йўсинда назорат қилиниши ва қайд этилиши керак.

Услугалар маълумки, одатда, бир неча ходимларни жавобгарлик ва ваколатини аниқлайди ҳамда сифат соҳаси дастурига ёки хусусиятларга таянади.

Ишчи йўриқномалари кўпинча услублурдан ёки технологиядан кўчирма бўлади ва бир ходимга ёки иш ўринга ёзилади, шу сабабли танянчга эҳтиёж сезилмайди.

## **2.2. Сертификатлаштириш тизимининг мақсади, вазифалари ва фаолият турлари**

Сертификатлаштириш тизимининг мақсади мувофиқликни сертификатлаштиришни амалга ошириш учун тадбирлар, тартиблар ва бошқарув қоидаларини ишлаб чиқишдир.

Сертификатлаштириш тизимининг асосий вазифалари қуйидагилар:

- сертификатлаштиришда қўлланиладиган ҳужжатларнинг ягона тизимини ташкил қилиш;
- ягона атама ва таърифларни ишлаб чиқиш;

- бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштиришнинг қоида ва тартибларини ишлаб чиқиш;
- сертификатлаштириш учун ўтказиладиган синовларнинг қоидаларини ишлаб чиқиш (бундан кейин сертификатлаштириш синовлари);

- сертификатлаштириш қатнашчиларининг давлат бошқарув идоралари билан ўзаро ҳамкорлик тартибларини аниқлаш.

Сертификатлаштириш миллий тизими Ўзбекистон Республикасининг қонуний ва меъёрий ҳужжатларига мувофиқ фаолият олиб боради.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизимида қуйидаги фаолият турлари олиб борилади:

- Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш;
- Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш;
- Мажбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиниши устидан назорат олиб бориш;
- Юқоридаги келтириб ўтилган фаолият йўналишлари бўйича эксперт-аудиторларни тайёрлаш ва аттестатлаш каби фаолит турларини юритади.

Бундан ташқари ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикаси Аккредитлаш тизими ҳам мавжуд бўлиб у қуйидаги фаолият турларини олиб боради:

- Синаш лабораторияларини (марказларини) аккредитлаш;
- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идораларни аккредитлаш;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш идораларини аккредитлаш;
- Текшириш идораларини аккредитлаш;
- Сертификатлаштирилган маҳсулот, сертификатлаш-тирилган сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлар, аккредитланган идоралар ва синаш лабораториялари (марказлари)ни инспекцион текшириш;

Ўзбекистон Сертификатлаштириш Миллий Тизими сертификатлаштириш билан шуғулланувчи чет давлатлар тизими ва ташкилотлар, ҳамда шахслар учун сертификатлаштириш тизими қоидаларини тан олиш шарти билан очик деб ҳисобланади.

Сертификатлаштириш маҳсулотлар, жараёнлар ва хизматларнинг қуйидаги талабларга мувофиқлигини ёки номувофиқлигини тасдиқлаш бўйича иш олиб боради:

- Давлатлараро стандартларга (МХД – мустақил ҳамдўстлик давлатлари);
- Маҳсулотга бўлган талабларни белгиловчи Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қабул қилинган ва расман нашр қилинган меъёрий ҳужжатларга (кейинчалик МХ);
- Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш Миллий тизимида Сертификатлаштириш Идораси сифатида аъзо бўлган сертификатлаштириш тизимлари доирасидаги халқаро ва миллий чет эл стандартларига.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими қуйидаги тизимлар билан ўзаро боғланишда фаолият олиб боради:

- Ўзбекистон Республикасининг давлат стандартлаштириш тизими (O'z DST);
- Ўзбекистон Республикасининг ўлчашлар бирлигини таъминлаш давлат тизими (O'z O'DT);
- Ўзбекистон Республикасининг аккредитлаш тизими (O'z AT);
- МДХ давлатларининг сертификатлаштириш миллий тизимлари, шунингдек, бу ишни бошқариш учун махсус ҳуқуқга эга бўлган давлат бошқарув идоралари бошчилигида фаолият кўрсатаётган мувофиқликни текширувчи бошқа тизимлар (Давтоғконтехназорати, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Давлат табиатни муҳофаза қилиш кумитаси, Ўзбекистон Республикасининг Давлатархитектқурилиш кумиталари) билан ўзаро боғлиқликда фаолиятини олиб боради.

### 3-Мавзу: ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ ФАОЛИЯТИ

Режа:

3.1. Халқаро, ҳудудий ва миллий миқёсида сертификатлаштиришнинг ривожланиши

3.2. Чет эл давлатларида сертификатлаштириш амалиёти

#### 3.1. Халқаро, ҳудудий ва миллий миқёсида сертификатлаштиришнинг ривожланиши

Ҳозирги кунда сертификатлаштириш масалалари бўйича қуйидаги ташкилотлар шуғулланишмоқда: Халқаро стандартлаштириш ташкилоти (ИСО) ва унинг қисми бўлмиш мувофиқликни баҳолаш бўйича Қумита ИСО/КАСКО, Халқаро электротехника комиссияси (МЭК) ва бу билан алоқада ишловчи Электр қурилмалари мувофиқлигини сертификатлаштириш бўйича Халқаро комиссия (СЕЕ); Савдо ва тариф бўйича Бош келишуви (ГАТТ); Халқаро савдо ташкилоти (ВТО); БМТ нинг Европа иқтисодий комиссияси (ЕЭК. ООН); Халқаро савдо маркази (МТЦ); Ривожланиш ва савдо бўйича БМТ Конференцияси (ЮНКТАД); Синов лабораторияларини аккредитлаш бўйича Халқаро конференция (ИЛАК) ва бошқалар. **Халқаро стандартлаштириш ташкилоти - (ИСО)** ўзининг ишланмалари билан турли хил миллий қонуний ҳолатларда сертификатлаштириш натижаларини ўзаро тан олиш ишлари ва ўз навбатида сертификатлаштириш усуллари уйғунлаштиришда ёрдам бериб келмоқда.



ИСО ташкилоти мамлакатларда сертификатлаштириш тизимини яратиш ва у каерларда мавжуд бўлмаса бу бўйича режа асосида услубий ёрдам қилиб келмоқда. ИСО сертификатлаштириш соҳасида МЭК билан ҳамкорликда кўплаб қўлланмалар ва тавсиялар ишлаб чиқмоқда. Сертификатлаштириш соҳасида асос бўлувчи ИСО/МЭК 28 “Учинчи томон маҳсулотни сертификатлаштириш тизими намунавий умумий қоидалари” қўлланма миллий сертификатлаштириш тизимини яратиш бўйича тавсия сифатида фойдаланилмоқда.

Биринчи стандартлаштириш миллий ташкилоти - Британия Ассоциацияси /British Engineezing Standards Accociation/ 1901 йилда ташкил этилган бўлиб, биров кейинроқ, биринчи жаҳон уруши даврида Дания бюроси, Германия қўмитаси (1918 й.), Америка қўмитаси (1918 й.) ва бошқалар ташкил топди. Ташкилий тузилмаси 12-расмда келтирилган.

Стандартлаштириш соҳасидаги ишлар халқаро марказ кераклигини тақазо қилди. Шу мақсадда 1926 йили стандартлаштириш миллий ташкилотларнинг Халқаро Ассоциацияси (ИСА) пайдо бўлди. ИСА нинг таркибига 20 мамлакат вакиллари кирди.

1938 йили Берлин шаҳрида стандартлаштириш бўйича Халқаро съезд очилди. Унда техниканинг турли соҳалари бўйича 32 та қўмита ва кичик қўмиталар тузилди. 1939 йили бошланган иккинчи жаҳон уруши ИСАнинг фаолиятини тўхтатиб қўйди.

Ҳозирги Халқаро стандартлаштириш ташкилоти (International Standards Organization) 1946-1947 йиллари ташкил топди, уни қисқача ИСО деб юритилади. Бу нуфузли ташкилот Бирлашган Миллатлар Бош Ассамблеяси таркибида фаолият кўрсатиб, ривож топмоқда.

ИСОнинг тузилишидан кўзда тутилган асосий мақсад - халқаро миқёсдаги мол алмашинувида ва ўзаро ёрдамни енгиллаштириш учун дунё кўламида стандартлаштиришни ривожлантиришга қўмаклашиш ҳамда ақлий, илмий, техникавий ва иқтисодий фаолиятлар соҳасида ҳамдўстликни ривожлантиришдир.

Бу мақсадларни амалга ошириш учун:

- дунё кўламида стандартларни ва улар билан боғлиқ бўлган соҳаларда уйғунлаштиришни енгиллаштириш учун чоралар кўриш;

- халқаро стандартларни ишлаб чиқиш ва чоп этиш (агар ҳар бир стандарт учун унинг фаол ташкилий ва кичик қўмиталарининг иккидан уч қисми маъқуллаб овоз берса ва умумий овоз берувчиларнинг тўртдан уч қисми ёқлаб чиқса, стандарт маъқулланиши мумкин);

- ўз қўмита аъзоларининг ва техникавий қўмиталарнинг ишлари ҳақида ахборотлар алмашинувини ташкил қилиш;

– соҳавий масалалар бўйича манфаатдор бўлган бошқа халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиш кўзда тутилади.

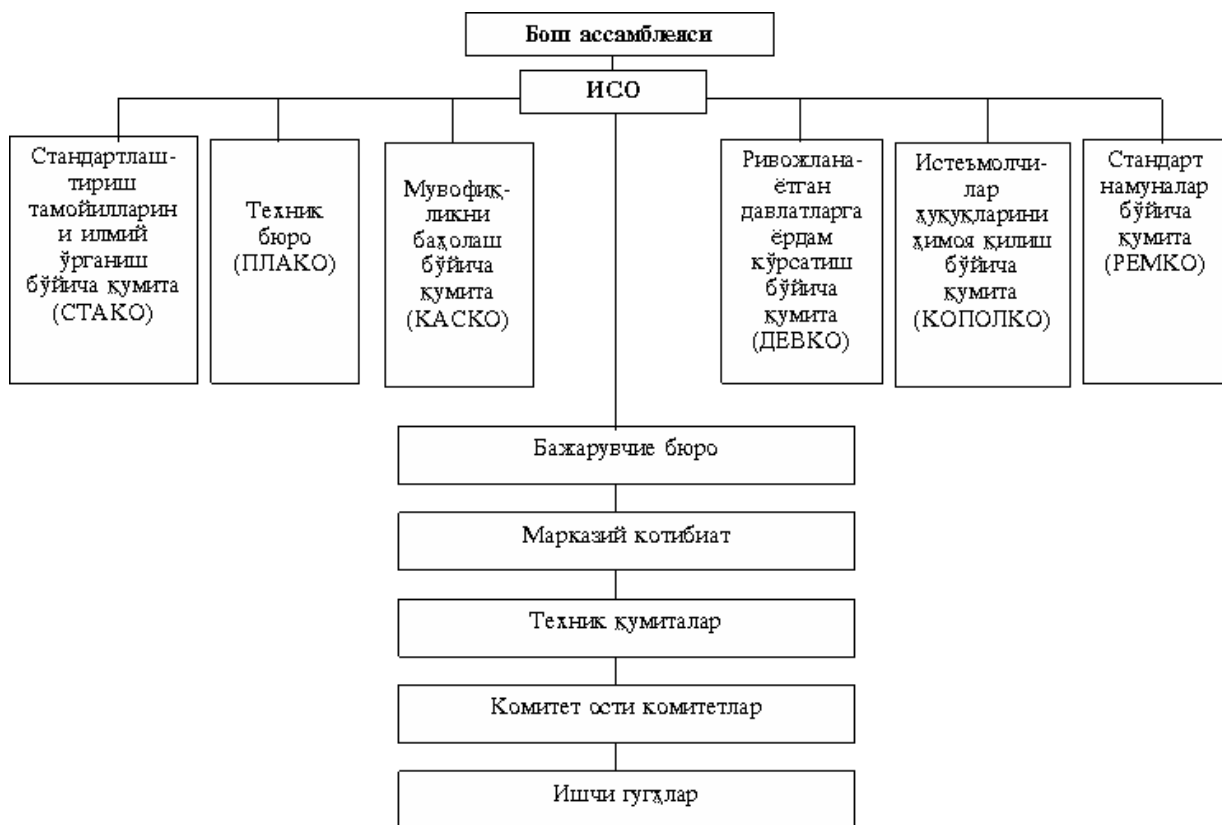
ИСО раҳбар ва ишчи қўмита идораларидан ташкил топган. Раҳбар идоралари таркибига Кенгашнинг юқори идораси - Бош Ассамблея, Кенгаш, ижроия бюроси, техникавий бюро, кенгашнинг техникавий қўмиталари ва марказий секретариати киради.

ИСОда президент, вице-президент, ғазиначи ва бош секретарь лавозимлари мавжуд. Бош Ассамблея - ИСОнинг Олий Раҳбари бўлиб, ИСОнинг йиғилиши уч йилда бир марта бўлади. Унинг сессиясида президент уч йил муддат билан сайланади.

Бош Ассамблея ўтказиш вақтида саноат соҳасида етакчи мутахассислар иштирокида халқаро стандартлаштиришнинг муҳим муаммолари ва йўналишлари муҳокама қилинади.

ИСО кенгаши йилига бир марта ўтказилиб, унда ташкилотнинг фаолияти, хусусан, техникавий идораларнинг тузилиши халқаро стандартларнинг чоп этилиши, кенгаш идораларининг аъзоларини ҳамда техникавий қўмиталарнинг раисларини тайинлайди ва бошқа масалалар кўрилади.

Маҳсулот сифатини яхшилаш, бошқариш ва таъминлаш бўйича охириги вақтда қилинган ишларни мужассамлаб, ИСО ўзининг бир қатор меъёрий хужжатларини ишлаб чиқди, бу хужжатларга сифат тизими соҳасида ИСО 9000, меҳнат хавфсизлиги соҳасида ИСО 18000 ва озиқ-овқат маҳсулотлари сифати, хавфсизлиги ИСО 22000 ҳамда экология соҳасида ИСО 14000 серияли стандартларни кўрсатиш мумкин.



12-расм. ИСО ташкилотининг ташкилий тузилиши



**Халқаро электротехника комиссияси - (МЭК)** ИСО ташкилотидан фарқли равишда халқаро сертификатлаштириш тизими ва стандартларни ишлаб чиқишда ҳамда маҳсулот мувофиқлигини сертификатлаштириш ва синашда меъёрий базасининг хавфсизлик қисмлари бўйича услубий муаммолар билан шуғулланади.

Электротехника соҳасидаги халқаро ҳамкорлик бўйича ишлар 1881 йилдан бошланган, чунки бу йили электр бўйича биринчи Халқаро конгресс бўлиб ўтган эди. Кейинроқ 1906 йили

Лондонда 13 мамлакат вакилларининг конференциясида махсус идора - халқаро электротехника комиссияси тузиш тўғрисида бир фикрга келинди. Бу идора электр машиналари соҳаси бўйича атамалар ва параметрларни стандартлаштириш масалалари билан шуғуллана бошлади.

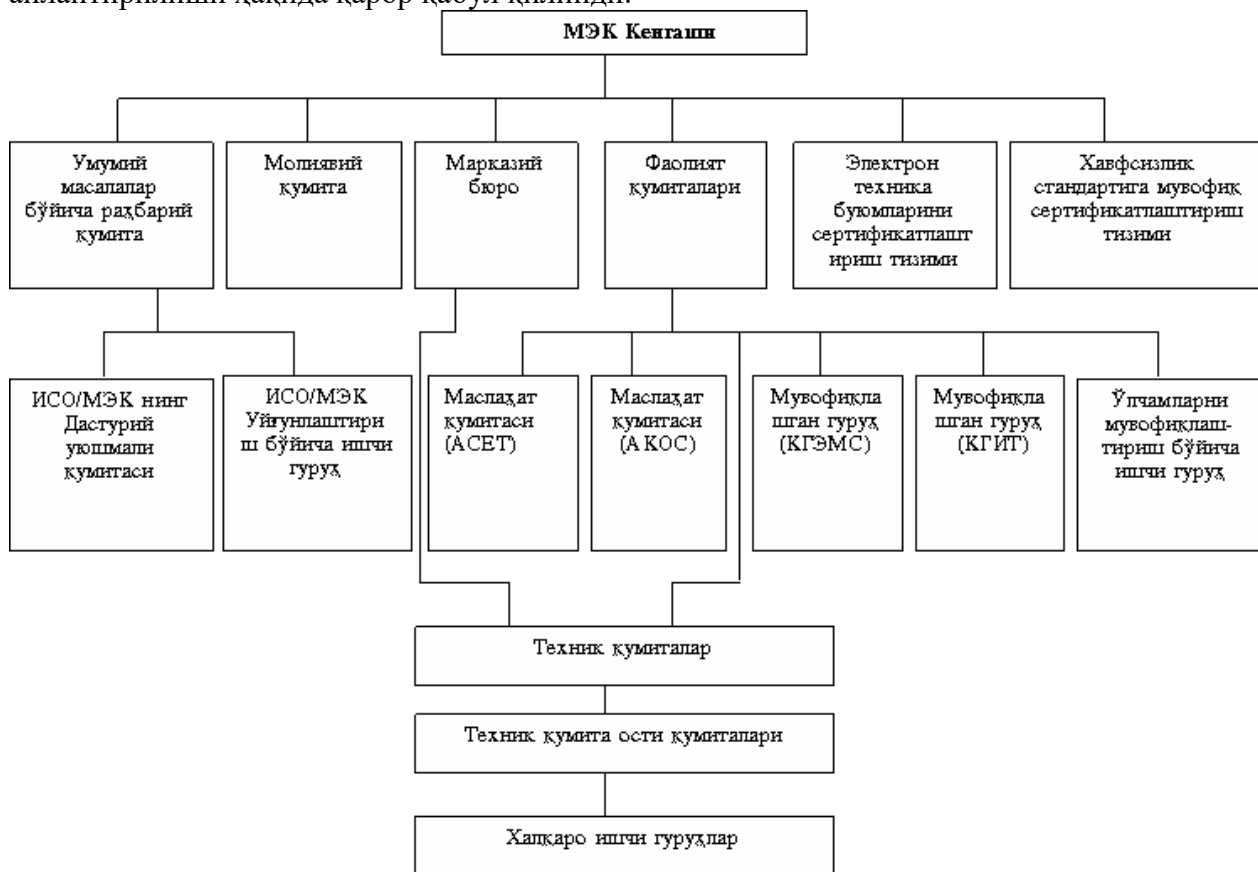
МЭК низомига кўра, бу ташкилотнинг мақсадлари электротехника ва радиотехника ва уларга қўшни тармоқлардаги муаммолар соҳаларидаги стандартлаштириш масалаларини хал қилишдир.

ИСО ва МЭК фаолиятлари бўйича фарқланади, МЭК электротехника, электроника, радиоалоқа, асбобсозлик соҳалари бўйича шуғулланса, ИСО эса қолган бошқа ҳамма соҳалар бўйича стандартлаштириш билан шуғулланади.

Ҳозирги вақтда 41-та миллий қўмиталар МЭКнинг аъзолари ҳисобланади. Бу мамлакатларда ер куurrasининг 80% аҳолиси яшаб, 95% дунёдаги ишлаб чиқарилаётган электр қувватининг истеъмолчиси ҳисобланади. Бу асосан саноати ривожланган ҳамда ривожланаётган мамлакатлардир. МЭК инглиз, француз ва рус тилларида иш олиб боради.

МЭКнинг Олий раҳбар идораси МЭК кенгашидир, у ерда мамлакатларнинг ҳамма миллий қўмиталари тақдим этилган. Унда энг юқори лавозим президент бўлиб, у ҳар 3 йил муддатда сайланади. Бундан ташқари вице-президент, ғазиначи, бош секретар лавозимлари ҳам бор. МЭК ҳар йили бир марта ўз кенгашига йиғилади ва ўз фаолияти доирасидаги масалаларни хал қилади. Унинг ташкилий тузилмаси 13-расмда келтирилган.

1972 йилга қадар МЭК ва ИСО лар томонидан яратилаётган ҳужжатлар тавсия сифатида фаолёвд кўрсатар эди. 1972 йили эса МЭК, ИСО ларнинг тавсиялари халқаро стандартларга айлантирилиши ҳақида қарор қабул қилинди.



13-расм. МЭК халқаро ташкилотининг ташкилий тузилмаси



**БМТ Европа иқтисодий комиссияси** ўзаро тан олиш тўғрисида қўп томонлама келишиш ва икки томонлама фаолиятга йўналтирилган "Синов натижаларини тан олиш" тавсиясини қабул қилди. Ушбу ҳужжат синов лабораторияларини аккредитлаш амалиётини такомиллаштиришда ижобий ўрин тутди.

### 3.1.1. Сифат бўйича Европа ташкилоти /ЕОК/ вазифалари

Сифатни назорат қилиш Европа ташкилоти ЕОКК (Европейская организация по контролю качества) биринчи конференцияси чақирилган йили - 1957 йилда ташкил топди. Бироз кейинроқ уни низоми ҳам тасдикланди.

ЕОКК нинг ҳар йили конференция ўтказишдан асосий мақсади маҳсулот сифатини бошқариш бўйича тажриба алмашилиш, сифатнинг назарий ва амалий масалаларини ҳал қилиш, бу соҳадаги сўнгги ютуқларни тарғибот қилиш, сифатнинг долзарб муаммолари бўйича фикр алмашилиш, янги муаммоларни излаб топиш ва сифатга тааллуқли кўпгина бошқа масалаларни кўриб чиқишдир.

1992 йили Европа иқтисодий уюшмаси (ЕЭС) доирасида умум Европа бозори ташкил қилиниши билан ЕОКК нинг раҳбарий ҳужжатлари қайтадан кўриб чиқилган.

У 1998 йилнинг 1 июлидан бошлаб ўз низомини ўзгартириб, ҳозирда сифат бўйича Европа ташкилоти (ЕОКК) деб аталади.

Сифат бўйича Европа ташкилотининг ҳозирги вақтдаги асос булувчи ҳужжатлари ЕОКК – нинг низоми иш тартиби қоидалари, қўмита ва секциялари учун қоидалар ҳамда беш йилга мўлжалланган асосий масалалар бўйича йўналиш режалари мавжуддир.

ЕОК таркибида 26 - та тўлиқ ҳуқуқли аъзолари, 12 – та жамоа мухбир аъзолари ҳамда 37 – та алоҳида мухбир аъзолари ва 10 - та фахрий аъзолари бор. Қардош ташкилотларнинг 11 - таси билан битимларига эгадир.

ЕОК махсус битимлари асосида сифат бўйича Аргентина, Бразилия, Исроил, Колумбия, ХХР, янги Зеландия, АКШ, Чили, Жанубий Корея ва Японияларнинг минтакавий, миллий ва қасаба уюшмалари билан ҳамдустлик алоқалари ўрганилган.

ЕОК нинг олий лавозим эгаси, унинг президенти бўлиб, у ҳар икки йилда сайланади. Асосий маъмурий идоралари - кенгаш, ижроия қўмитаси ва секретариатдир.

ЕОК нинг иш юритиш расмий тиллари инглиз ва француз тилларидир. Бу ташкилот ўзининг илмий - техникавий журнали Кволитига эга, журнал йилига 4 марта чоп этилади.

Ҳозирги вақтда ЕОК нинг 12 та техникавий қўмиталари мавжуд бўлиб, улар ишонччилик, статистик усуллар, атамалар, истеъмол масалалари бўйича стандартлаштириш, сифатни бошқариш, кадрлар тайёрлаш, функционал – баҳолашни таҳлил қилиш, сифат соҳасида сиёсат олиб бориш, сертификатлаштириш ва сифат тизимларининг назорати, ЭҲМ нинг математик таъминланишида сифат, сифат тўғрақлари, маҳсулот сифатини метрологик таъминоти билан шуғулланади. Ундан ташқари 7 та турли секциялари мавжуддир. Булар қуйидагилар:

- Автомобиль
- Энергетика
- Қурилиш
- Озиқ-овқат
- Фармацевтика
- Сифат масалалари бўйича маслаҳатлар кўрсатиш.

Техникавий қўмиталар ва тармоқ секциялари ЕОК нинг тўлиқ ҳуқуқли вакиллари билан ташкил топади. Улар ўз навбатида ЕОК нинг аъзо мамлакатининг миллий тажрибаларига суянади ва халқаро миқёсда маҳсулотнинг сифатини таъминлайдиган ташкилотларнинг ҳужжатларидан фойдаланади.



**Синов лабораторияларини аккредитлаш бўйича Халқаро конференция - (ИЛАК)** 1977 йил (Копенгаген, Дания)да биринчи бўлиб ташкил этилган.

Конференцияни иш олиб боришидан мақсади савдода техник тўсиқларни синов лабораторияларини аккредитлаш йўли билан халқаро даражадаги таъминотлар ва усулларни, синов натижаларини ўзаро ишончилигини ўрнатиш асосий йўналишидир.

ИЛАК ўзининг фаолияти даражасида халқаро келишувни икки турини кўзда тутади:

- аккредитланмаган лаборатория синов сертификатлари, баённомаларни ўзаро тан олиш бўйича келишиш;

– миллий тизим аккредитлаган синов лабораторияларини ўзаро тан олиш бўйича келишиш (сертификатларни ва улардан фойдаланиш имконияти мавжудлиги).

Ўтган асрнинг 90-йилларининг ўрталарида Европа Иттифоқида (ЕС) ишлаб чиқариладиган ва сотиладиган маҳсулотлар сифати бўйича янги сиёсат қабул қилинди.

ИСО ва МЭК ишлаб чиққан халқаро қоидаларига асосан лабораторияларини аккредитлашдан мақсад синов лабораторияларини аниқ синовлар ёки аниқ тур синовлари (ИСО/МЭК Руководство 2.86) ўтказишга ҳуқуқ беришдан иборат.

Аккредитланган синовлар тушунчаси маҳсулотни сертификатлаштириш фаолияти билан ҳамбарчас боғлангандир.

ИЛАК (International Laboratory Accreditation Conference) биринчи марта 1977 йили Копенгаген (Дания) да чакирилган. ИЛАК нинг яратилишидан миллий тизимларини ўзаро тан олиш билан амалдаги ва халқаро битимлардаги маълумотларни, маҳсулотни синаш натижаларини ва бошқа маҳсулот сифати ҳақидаги маълумотларни умумлаштиришга ҳаракат қилиш.

1980 йилда чакирилган ИЛАК нинг конференциясида миллий тизимларининг аккредитланган лабораторияларини ўзаро тан олиш бўйича амалдаги икки ва кўп томонлама битимлар ҳақида маъруза тайёрлашга қарор қабул қилинди.

Иш жараёнида икки хил халқаро битимлар борлиги намоён бўлди:

1. Лабораторияларни аккредитламасдан синов натижаларини ва сертификат баённомаларини ўзаро тан олиш битими;

2. Синов лабораторияларининг аккредитлаш миллий тизимларини ўзаро тан олиш битими (тан олишни сертификатга ёзиш билан).

Шу масалалар бўйича тавсиялар ишлаб чиқилган ва уларнинг натижаларига кўра шундай битимлар зарурлиги қайд қилинди.

Лабораторияларнинг аккредитлаш масалалари ҳозирги кунда актуал бўлиб, улар билан боғлиқ бўлган материалларни системали равишда чоп этилиш зарурати тугилди. Шу масалаларда ҳар доим ИЛАК ўз материалларининг чоп этилишини «Метрология» журнали таҳририяти билан ҳамкорликда амалда оширилишига қарор қилди.

1983 йили ИЛАК ташаббуси билан синов лабораториялари учун сифат бўйича қўлланма тузишга тавсиявий лойиҳа тайёрланди, 1986 йили эса бундай тавсия қабул қилинди. ИСО ва МЭК лар томонидан қайта ишланган бу ҳужжат ИСО - МЭК 49 қўлланмаси номи билан маълумдир.

ИЛАК томонидан ишлаб чиқарилган халқаро ҳужжатлар маҳсулотни четга чиқарадиган ва четдан мол олиб келадиган мамлакатлардаги савдо – иқтисодий сиёсатига катта таъсир ўтказмоқда. Бунга мисол тариқасида ЕЭС мамлакатлари томонидан 1989 йили қабул қилинган аккредитланувчи лабораторияларга талаблар асосини белгиловчи аккредитлар ва сертификатлаштириш идоралари учун зарур Европа EN – 45000 стандартини кўрсатиш мумкин.



**ЕС - Европа иттифоқида сертификатлаштириш.** ЕС Кенгаши 1985 йилда асосий стандартлар ва талабларини белгилаш бўйича уларнинг техникавий уйғунлиги тўғрисида Директивалар қабул қилган.

Европадаги иқтисодий уюшма (Европейское экономическое сообщество - ЕЭС) шу ҳудуддаги мамлакатлар ҳаётининг ягона иқтисодий сиёсати асосида ўзаро боғланган ҳолда ривожланиш шаклини танлаб олди. ЕЭС нинг ташкил топилганлиги ҳақидаги битим 1957 йил 25 мартда Рим шаҳрида имзоланди. Даставвал бу уюшма олти давлат (Бельгия, Нидерландия, Люксембург, Италия, Франция ва ГФР) вакиллари бўлиб, уларнинг асосий мақсади Европа умумий бозорини ташкил қилиш эди. Бунинг натижасида шу уюшмага кирувчи давлат лар орасида божхоналар йўқ қилиниб, бир – бирларига ўтаётган маҳсулотнинг миқдорлари чегарали равишда белгиланиб, шу мамлакатлардаги капиталлар ҳам ишчи кучлари ҳам эркин ҳолда ўтишлиги тўғрисида келишиб олинди.

1972 йили бу уюшмада Буюк Британия, Дания, Ирландия, 1981 йилда Греция, 1986 йилда Испания ва Португалия давлатлари қўшилди. 1995 йил арафасида эса ЕЭС таркиби 3 давлат (Австралия, Финландия ва Швеция) вакиллари билан тулди. Уюшма таркибига кирувчи давлатлар сони эндиликда 15 тага етди. Европа мамлакатларининг иқтисодий ушмасининг доимий идораси - Европа кенгаши (ЕС) ҳисобланади.

ЕС нинг вазирлар кенгаши марказий ва қонун чиқарувчи идораси ҳисобланади, ҳар бир миллий ҳукуматдан бу кенгаш таркибига 1 тадан вакил юборилган.

Европа мамлакатлари уюшмасига кўмир ва пўлат бўйича Европа бирлашмаси (ЕОУС) ҳам қиради.

Европа мамлакатларининг уюшмаси ўзларининг EN 29000 рақамли стандартларига эга, бўлар эса ИСО томонидан тайёрланган ИСО 9000 рақамли стандартларига мос келади.

Стандартлаштириш бўйича Европа кўмитаси (СЕН) ва электротехника соҳасидаги стандартлаштириш Европа кўмиталари (СЕНЭЛЕК) томонидан яратилган стандартлар эътиборга сазовордир, улар яратган 7 та асос бўлувчи 45000 рақамли стандартларни кўрсатиш кифоядир (EN 45001 – EN 45003 – EN 45011 – EN 45014 кабилардир), бу стандартлар синов лабораторияларини сертификатлаштириш.

Сифатга эътиборни кучайтирадиган баъзи омилларни таъкидлайдиган бўлсак, авваламбор бу, Европа бозорининг нарх рақобати кучли бўлган сифатли маҳсулотларни кўпайиши яққол кўзга ташланади. Бу эса ўз навбатида сифатли маҳсулот ишлаб чиқарилишига асос солади. Умумий бозорни ташкил қилиш – уларнинг рақобатлашиши кейинчалик ривожланиши учун зарурий, лекин етарли бўлмаган омил, шунинг учун янги йўналишларни излаш давом этмоқда. Изланишлар шуни кўрсатаяптики баъзи Япония ва Америка давлатлари компаниялари бу йўналишларда Европаликлардан ўзиб кетган.

Ф.Кросби ассоциациясининг изланишларига асосланадиган бўлсак бир нечта, дунё миқёсида танилган фирмалар текширилганда Америка ва Европадаги сифатнинг рақобатлашишдаги роли ҳар хиллиги аниқланди. Бу талабга Фарбий Европанинг 34%, АҚШнинг ва Тинч Океани регионларининг 53% компаниялари жавоб беради. Сифат тизимларининг TQM концепциясидан Европа фирмаларининг 30%и фойдаланади.

Америка Федерал институтининг статистик маълумотлари бўйича дунёнинг 2800 ишлаб чиқариш фирмалари ва цехларининг 70%и TQMга мослашган. Сифатни бошқариш бўйича Европа фонди (EFQM) мутахассислари тадқиқотларига қараганда маҳсулотнинг паст сифатли бўлганлиги сабабли талабгорларнинг маҳсулотдан воз кечиши маҳсулотнинг тан нархи бўйича Японияда 12%гача, Европада эса 25% гача зарар келтириши аниқланган.

Сифат бўйича Европа сиёсати қуйидаги асосий тамойилларга суянган ҳолда иш юритади.:

- кооперация ва бир-бирини тўлдириш тамойили;
- асосли ёндашиш;
- ижтимоийлик тамойили;
- структуралаш тамойили;
- янги сифат концепцияларини қўллаш.

**Кооперация тамойиллари** ва бир-бирини тўлдириш шунга олиб борадики, агар сифат сиёсати миллий, регионал ва халқаро савиядаги талабларга жавоб бермаса, ишонч қозонган, самарали, қонуний ва техникавий бир муҳит яратилмаса ички бозорнинг давомийлиги ва интенсивлигини кафолатлай олмайди.

**Асосли ёндашув** шунга таянганки, сифат сиёсати ишлаб чиқариш сиёсатининг асосий стратегик элементларидан бири ҳисобланиши айрим соҳада эмас, балки кенг кўламда рақобатбардошликни таъминлайди.

**Ижтимоийлик тамойили.** Бу йўналишда ҳар хил миллий маданиятларнинг юмшоқ интеграцияси зарур. Шу билан бирга бошқарувчи ва ижро этувчилар звеносининг бир-бирини тушунишини таъминлайдиган ишлаб чиқариш атмосферасини яхшилаш. Умумий мақсад – бирлашган Европадаги инсонлар ҳаётига алоқадор бўлган сифатни яхшилаш.

**Структуралаш тамойили** сифат инфраструктурасининг барча элементлари орасидаги ҳамкорлик ва Европа иқтисодиёти талабларига жавоб бериш мақсадида уларнинг компаниялар

билан ҳамкорлигига қаратилган.

Янги сифат концепциясининг қўлланиши сифатга ёндашишнинг ўзгаришини таъкидлайди. Фирмаларни бошқариш стратегиясининг янги фалсафасини шакллантириш ва истеъмолчиларнинг талабларини янада тўлароқ қондириш мақсадида компаниянинг бутун фаолият тармоқларининг иш қобилиятини яхшилаш ва такомиллаштириш лозим бўлиб, бунда ҳар бир тармоқ ичидаги муносабат ва улар орасида «етказувчи – мижоз» принципига асосланган ҳолда иш юритилади.

Юқоридаги тамойиллар ва мақсадларга кўра Европа сифат дастури тузилган (EQP) бўлиб, бу дастурнинг асосий мақсади: ЕС иқтисодиётининг бутун кучини бирлаштириш; маҳсулотлар ва хизматларнинг сифатини ошириш орқали рақобатдошликни оширишга йўналтириш, ишлаб чиқариш ташкилотларининг ишини мукаммаллаштириш.

Дастур беш қисмдан иборат:

1. Сифатни ошириш ва буни муҳим ва зурурлигини асослаб бериш.
2. Сифатни ошириш йўллари ва усулларини ишлаб чиқиш, ривожлантириш ва намойиш этиш.
3. «Сифат инфратузилмаси» нинг ролини ошириш.
4. Таълим ва малака ошириш масалалари.
5. Структуравий мувофиқлаштириш.

Ушбу дастурнинг биринчи қисмига қўйилган масалалар қуйидагилардан иборат:

- Ички бозордаги маҳсулотларнинг юқори сифатини таъминловчи информацияларни ишлаб чиқарувчи ташкилот раҳбарларига етказиш;
- Жамият доираларида ва тўғридан-тўғри истеъмолчилар орасида сифатга тўлиқ изох бера оладиган руҳдаги кенг реклама компанияларини олиб бориш;
- Бу борада муайян муваффақиятларга эришган фирмаларни Европа сифат мукофоти билан тақдирлаш учун зарур чораларни ишлаб чиқиш ва тадбиқ этиш;
- Бошқарувчи ва буюртмачи орасидаги ҳамкорлик алоқаларини ривожлантириш;
- Европа маҳсулот ва хизматлар рақобатбардошлигига таъсир қилувчи сифат кўрсаткичлари ва мезонларини ўрганиш;
- Истеъмолчига етказиладиган маҳсулот ҳақидаги барча маълумотларни тегишли ва белгиланган тартибда маркалаш, штрихли кодлаш ёки махсус символлар орқали ифодалаш.

Иккинчи қисмнинг вазифаси маҳсулот сифатини яхшилашда компанияларга замонавий илғор технологияларни ишлатишда ҳамкорлик қилиш.

Бу қисмда қуйидаги вазифалар қўйилган:

- ЕС ичида илғор тажрибани сифат бошқарувларига ёйиш ва ўзаро усуллар алмаштиришни таъминлаш;
- Янги технологияларни киритиш жараёнини бошқариш мақсадида минтақавий ва миллий савиядаги тажриба алмашиш амалларини ташкиллаштириш.

Учинчи йўналиш ЕС ягона бозорини бошқаришга салбий таъсир қиладиган сифат инфраструктурасига таъсир қилиш ва уни ижобий томонга ўзгартиришга қаратилган. Бу қуйидагилардан иборат:

- Ташкил этувчи сифат инфратузулмаси ва манфаатдор компаниялар орасидаги алоқани ривожлантириш, хусусан, синаш, сертификатлаштириш ва аккредитлаш тизимида Европа ташкилотларининг ролини ошириш;
- Аъзо-мамлакатлар орасидаги маълумот алмаштиришни кенгайтириш;
- Синов лабораториялари орасидаги ҳамкорликни ривожлантириш ва маҳсулотни сертификатлаштириш идоралари билан ҳамжиҳатлигини таъминлаш.

Сифат сиёсати каби унинг дастури ҳам маҳсулот сифатини таъминлаш жараёнида банд бўлган ходимларнинг мутахассислик даражасига катта эътибор беради.

Тўртинчи қисмнинг асосий вазифаси сифат бошқаруви жараёнларида иштирок этувчи инсон факторлари бошдан-оёқ, юқори звенодаги бошқарувчилардан паст звено ишчиларигача ўқитиш билан меҳнат самарадорлигини ошириш мақсадида қуйидаги масалалар эътиборга лойиқ:

- Ўқув программасини ишлаб чиқиш, ишчи сифат масалалари билан боғлиқ бўлган фирма персонали, давлат ва бошқа ташкилот ишларини рағбатлантириш тизимини яратиш;
- Сифат бошқаруви бўйича мутахассисларни сертификатлаштириш тизимини яратиш;
- Миллий ва минтақавий савиядаги тегишли ташкилотлар орасида экспертлар тайёрлашни ривожлантириш.

Бешинчи қисмнинг асосий вазифаси «Сифат инфратузулмаси ролини ошириш ва мустаҳкамлаш учун Европа Сифат Партияси»ни тайёрлашдан иборат. Бунинг учун ЕС стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология ташкилотлари Европадаги сифат муаммолари билан боғлиқ бўлган бошқа ташкилотлар билан ҳамжиҳатликни таъминлаш масалаларига алоҳида аҳамият беради.

Шу билан бир қаторда синов марказларининг ишини бошқарувчи миллий идораларни кўллаб-қувватлаш ҳам алоҳида ўрин эгаллайди. Бундан асосий мақсад инсон атроф муҳитга зарари тегмаслиги шарти билан сифатни ошириш учун қўлланадиган усулларини бирлаштиришдан иборатдир.

Шу тарзда ЕС сифат дастури Европа Иттифоқининг маҳсулот ва хизматлар бўйича жаҳон бозорида ўзининг мавқеини кучайтиришга, сифат бўйича рақобатдошлик устиворлигини таъминлашга қаратганлигидан далолат беради дейишимиз ҳам мумкин.

Дастурни бажаришда амалий ишлар сифат тизимини сертификатлаштириш билан боғлиқ.

### ***Мустақил Ҳамдўстлик Давлатларида сертификатлаштириш фаолияти.***



*МХД да сертификатлаштириш фаолияти* МХД давлатларида 1992 йилда имзоланган стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳасидаги сиёсий келишувни юритиш тўғрисидаги Келишувга асосан сертификатлаштириш бўйича фаолият олиб борилади.

Давлатлар Келишуви низом асосида ҳамкорлик – Келшув қатнашчилари миллий сертификатлаштириш тизимини ИСО/МЭК қўлланмалари асосида шакллантиради ва Ушбу соҳадаги усуллар билан бойитиб боришади.

### **3.2. Чет эл давлатларида сертификатлаштириш амалиёти**

Бутун дунёда маҳсулотнинг сифати, хавфсизлиги назорат текширув хизматлари томонидан олиб борилади. Хавфсизликни назорат қилиш усуллари бир қанча усулларга асосланиб кўпгина идора ва ташкилотлар орқали амалга оширилади. Давлат текширувлари асосан стандарт талаблари тўғри бажарилганлиги, санитария-гигиена қоидалари бажарилганлиги устидан назоратни ва бошқа кўрсаткичларни текширишлар эса истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ташкилотлари томонидан олиб борилади.

Давлат назорат идоралари умумий текширувларни бажаришмай, фақатгина номувофик маҳсулотлар бўйича ҳуқуқий чоралар кўришади. Кўпгина давлатларнинг қонунлари маҳсулотларнинг талабларга жавоб бериши тўғрисида алоҳида техник регламентлардан иборат.

Европа давлатлари маълумотларига кўра Франция стандартлаштириш ассоциациясида (AFNOR) ва Европа ассоциациясида (EACT) 5000 дан ортиқ номдаги маҳсулотлар сертификатлаштирилиб, сертификатлаштириш бўйича 300 та тизим фаолият олиб боради, бу ишда 7000 дан ортиқ сертификатлаштириш идоралари фаолият кўрсатади.

Сертификатлаштириш азалдан саноатда ва ривожланган давлатларда фойдаланилган. Бу эса ўз навбатида ушбу давлатлар бозорида номувофик ва стандарт талабларига, меъёрий техник ҳужжатларга жавоб бермайдиган маҳсулотларининг пайдо бўлишидан ҳимоя қилган.

Битта маҳсулотга ҳар хил стандарт ва техник меъёрлар белгиланиши жаҳон бозорида халқаро савдо-сотиққа сунъий тўсиқни вужудга келтиради. Шунинг учун сертификатлаштириш, тенг ҳамкорлик билан стандартнинг уйғунлигини ва сертификатлаштиришнинг қоидаларига мос келишлиги савдо-сотиқда ҳамкорлик қилишда муҳим ўрин тутди.

Сертификатлаштириш идораларидан ташқари бир қанча давлатларда божхона

чегараларида алоҳида Давлат хизмат кўрсатиш идоралари жойлашган бўлиб, улар ҳудудга кириб келаётган маҳсулотларнинг (ветеринар хайвонлар, усимликлар, озиқ-овқат маҳсулотлари ва тез бузиладиган маҳсулотлар) талабларга жавоб беришини таъминлаш бўйича иш олиб боришади.

Кейинги бандларда баъзи бир давлатларда мавжуд бўлган шундай хавфсизлик хизматлари ҳақида маълумотлар келтирилмоқда.

### 3.2.1. Америка Қўшма Штатлари сертификатлаштириш фаолияти

АҚШда истеъмолчиларнинг ҳуқуқини муҳофаза қилиш қонуни асосида иш юритилади. Масалан, у ерда «Миллий транспорт ва автомобилларнинг хавфсизлиги», «Пестицидлар ва родентицидлар» ҳақида қонунлар мавжуддир.

АҚШнинг Федерал ҳукумати сертификатлаштириш бўйича учта асосий даражадаги дастурларни қабул қилиб тасдиқлашган.

Биринчи даражали дастур мажбурий сертификатлаштирилган маҳсулот учун тайёрланган бўлиб, буларнинг истеъмолчи учун соғлиққа зиён келтирилиши мумкин бўлган ҳолларда ишлатилиши мумкин. Бу сертификатлаштириш дастури авиатехникада, кемасозликда, автомобилсозликда, контейнерларда ва трубопроводлардаги фаолиятлар киради.

Иккинчи даражали дастур бу Давлат мудофаа департаментлари, транспорт, савдо-сотиқ, электрофикация орқали маҳсулотни сертификатлаштириш кўзда тутилади.

Учинчи даражали дастур маҳсулот сифати, нархи ва унинг келиб чиқиш жараёнлари кўзда тутилади.

Бу сертификатлаштириш дастурлари ихтиёрий равишда ишлатилади.

АҚШда алоҳида Қонун асосида белгиланган сертификатлаштириш миллий бошқармаси мавжуд эмас. Америка миллий стандарт технологиялар институти (НИСТ) қошида сертификатлаштириш комитети иш олиб боради ва сертификатлаштириш қоидаларини ишлаб чиқади, унинг реестрини олиб боради ва мувофиқликни тасдиқлаш фаолияти билан шуғулланади, ҳамда шу билан бирга сертификатлаштириш идораларининг фаолиятини назорат қилиш фаолияти билан шуғулланади.

Сертификатлаштиришнинг **меъёрий базаси** бўлмиш стандартларни қуйидаги ташкилотлар ишлаб чиқишади:



*Америка материаллари синаш бўйича жамияти (ASTM)* – кенг кўламдаги истеъмол товарлари учун;



*Электр қурилмаларини тайёрлаш миллий ассоциацияси (NEMA)* – электр қурилмалари ва электр техникалари учун;



*Кўп эҳтиёждаги товарларнинг хавфсизлиги бўйича Кенгаш (CPSC)* – кўп эҳтиёждаги товарлар учун;



*Атроф-муҳитни ҳимоялаш бўйича Федерал агентлиги (EPA)* – ички ёнув двигателлари, ер ости, сув ва ҳаво транспортлари ва ҳоказо турли хил ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш учун;



*Технология ва стандартлар миллий институти (NIST)* - мажбурий стандартларни ишлаб чиқувчи стандартлаштириш бўйича ҳукумат идораси.

### 3.2.2. Англия сертификатлаштириш фаолияти



Англияда сертификатлаштириш буюмларни Британия стандартлари институтида келтирилган мувофиқлик белгиси ва Британия стандартлари талабларига мувофиқлигини тасдиқлаш билан амалга оширилади.

Маълумки, Ушбу институт томонидан қатор стандартлар ишла чиқилган ва жорий қилинган. Бу стандартлар билан кейинчалик, ўқув қўлланманинг сифат тизими бўлимларида танишамиз.

### 3.2.3. Франция сертификатлаштириш фаолияти

Францияда илк бора 1938 йил сертификатлаштириш ҳақидаги қонун қабул қилинган. Бу қонун миллий стандарт белгиси NF, ҳозиргача ўзгартириш киритилган ҳолда ишлатилмоқда. AFNOR зиммасига 1941 йилда қабул қилинган декрет асосида NF белгиси мақомига эгаллиги ва мамлакатда сертификатлаштириш фаолияти тизими юклатилган.

Францияда NF белгиси миллий стандартларга мос энг биринчи сертификатлаштириш мувофиқлик белгисидир. Ушбу белги шаҳарда ва чет давлатларда кенг тарқалган ва қўлланилаб келинмоқда.

Масъулиятсиз босилган ҳар бир кадам жазога тортилиши мумкин, бу чоралар оддий огоҳлантиришдан бошланиб юқоридаги белгини кулланишига берилган лицензиясидан маҳрум қилинишгача бориб етади. AFNOR ташкилоти ҳар бир нотўғри берилган реклама, товламачилик, белгини нотўғри ишлатилганида ҳам ишлаб чиқарувчиларни ёки сотувчиларни қонуний жазога тортиши мумкин. AFNOR ташкилотининг сертификатлаштириш тизими учинчи томон сифатида фаолият кўрсатади, ҳамда корхона сифат тизимини ва маҳсулот намунасини синаш фаолиятини олиб боради.



**Стандартлаштириш бўйича Француз ассоциацияси (AFNOR)** – сертификатлаштириш бўйича ишларини ва фаолиятни амалга оширади.

Сертификатлаштиришнинг ташкилий тузулиши ва тармоқ стандартлаштириш тизими билан миллий стандартлар талабларига мувофиқ режа асосида доимий ўзаро фаолият олиб бориб янги стандарт ва меъёрларни ишлаб чиқади.

AFNOR, сертификатлаштириш фаолиятини давлат идораси сифатида ва қуйидаги тармоқлар миқёсида бошқаради: *Француз ташқи савдо маркази (CNCE), Техник регламентлар ва меъёрлар тўғрисидаги маълумотлар маркази (CINR), Электротехниклар Кенгаши (UTE).*

### 3.2.4. Германияда сертификатлаштириш фаолияти

Германияда сертификатлаштиришнинг асоси бўлиб Федерал ҳокимият миқёсида қабул қилинган қонунлар хизмат кўрсатади. Булар ўз ичига соғлиқни ҳимоя қилиш, табиатни муҳофаза қилиш, меҳнат хавфсизлигини, иқтисодиёт ресурсларини, истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини муҳофаза қилишга йўналтирилган қонунларни камраб олади. Бу қонунларга асосан 1968 йилда қабул қилинган «Жиҳозларнинг хавфсизлигини таъминлаш» қонуни киритилиб, бу қонуннинг асоси бўлиб табиатни муҳофаза қилиш қонунлари хизмат қилган.

Ишлаб чиқарувчи ёки четдан маҳсулот олиб кирувчининг маҳсулоти техник назоратдан ва федерал ҳокимият тарафидан текширилган бўлса, у текширилганлик «хавфсизлик белгиси»ни қўйиши мумкин бўлган. Сертификатлаштириш бўйича Германияда фаолият олиб борадиган асосий етти та тизим мавжуд бўлиб, уларнинг доирасида 400 дан ортиқ бошқармалар иш юритадилар. Маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича энг фаол иш олиб боровчи ташкилот сифатида DIN стандартларига мувофиқлигини текшириш бўйича иш олиб борадиган Германия институти (DIN) бўлиб ҳисобланади. Маҳсулотлар ушбу институт тизимидаги сертификатлаштириш ташкилотидан ўтгандан сўнг унга DIN белгиси қўйилишига рухсат берилади, бу белги газ, сув аппаратларидан ташқари барча маҳсулотларга ишлатилади.

Электр тармоқларини сертификатлаштириш Германия электротехниклар кенгаши (VDE) орқали бажарилади. Илмий текшириш институтларида ва синов лабораторияларида маҳсулотни назорат қилиш ишлари олиб борилади.

Германияда умуммиллий сертификатлаштириш тизимига қуйидаги тизимлар киради:

**A** – регламентларга мувофиқ сертификатлаштириш тизими;



A1 - DIN стандартларига мувофиқ сертификатлаштириш тизими барча турдаги маҳсулотларни/буюмларни/ қамрам олиб, DIN стандартида ўрнатилган талабларига мувофиқлигига солиштирилади. Уга Германия стандартлаштириш институти раҳбарлик қилади. DIN стандарти талабларига мувофиқ буюмлар **DIN GEPRUFT** белгиси билан тамғаланиди;



A2 - VDE сертификатлаштириш тизими. Бу тизим (VDE) электротехниклар Кенгаши бўлиб, Синов ва сертификатлаштириш институтини (PZI) қўллаб қўвватлайди ва буюмлар **VDE** белгиси билан қўйилади;



A3 - DVGW сертификатлаштириш тизими. Бу сертификатлаштириш тизими газ ва сув таъминоти бўйича фирма Ассоциацияларидир. Германиянинг бозорларига етказилиб берилаётган барча газ қурилмалари **DVGW** мувофиқлик белгиси бўлиши лозим;



B – Германия сифат кафолати ва RAL тамғалаш институти сертификатлаштириш тизими. Бу тизимнинг қўлланиш соҳаси қишлоқ хўжалиги ва қурилиш материаллари учун ишлатилади ва **RAL** сертификатлаштирилган маҳсулотларга мувофиқлик белгиси қўйилади;



C - **GS** белгиси билан сертификатлаштириш тизими, Асбоб-ускуналар хавфсизлиги тўғрисидаги Қонун талабларига мувофиқ буюмлар сертификатланади;

D – қурилиш консрукцияларини федерал меъёрларига мувофиқлигини назорати учун тизим;

E – эталон ва ўлчаш воситаларини сертификатлаштириш тизими. Метрология соҳасида Федерал идора бўлиб Федерал физика-техника институти ҳисобланади;

F – Германия саноат қонунчилигининг 24 бўлимига мувофиқ сертификатлаштириш тизими. Бу тизим буғ қозонлар, юқори босимли идишлар, ёнувчи суюқликларни ташиш, портлашдан ҳимояланган электр қурилмалари ва кўтариш қурилмаларини сертификатлаштириш билан шуғулланади.



**Сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича жамият (DQS).**

Германияда сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича Амалий ишларни олиб боради.

Сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича DQS жамияти фаолият олиб бориб, у фирма ва компанияларнинг мажбурий бўлмаган ҳолда яъни ихтиёрий равишда мурожаатларини қабул қилади. Бундан ташқари RW TUV ва бир неча халқаро миқёсда танилган Германия компаниялари ҳам сертификатлаштириш ишлари билан шуғулланишади.

### 3.2.5. Япония сертификатлаштириш тизими фаолияти

Японияда асосан ихтиёрий сертификатлаштириш ишлари мавжуд бўлиб, ҳозирги бозор иқтисодиёти талабларидан келиб чиқиб, рақобат туфайли мажбурий сертификатлаштиришга айланган. Маҳсулотларни ихтиёрий сертификатлаштириш билан бирга уларнинг турли текширувлари ҳам олиб борилади. Маҳсулот ёки хизматларни сертификатлаштириш бўйича 25 дан ортиқ қонунлар мавжуд бўлиб, буларнинг баъзилари фақатгина маҳсулотларни текширувларини олиб бориш фаолиятига қаратилган.

Стандартларга мувофиқлигини кафолатловчи, ҳамда сертификатлаштириш масалалари бўйича энг таниқли ташкилотлардан бири Япония саноат стандартлари комитети (JISC) бўлиб, у томонидан ишлаб чиқилган стандартлар қатор вазирликлар томонидан (қишлоқ хўжалик, ташқи савдо ва саноат, ўрмончилик, балиқчилик, қурилиш, алоқа хизмати ва маорифларда) қабул қилинган. Озиқ-овқат, қишлоқ хўжалик ва ўрмончилик маҳсулотлари учун JAS стандартлари талаблари асосида сертификатлаштиришда ишлари олиб борилади. Японияда қишлоқ хўжалик ассоциацияси томонидан ҳам стандартлар ишлаб чиқилиб, у қишлоқ хўжалик

ва ўрмончилик маҳсулотларини стандартлаштириш ва тамғалашга мўлжалланган.

Балиқчилик ва ўрмончилик хўжаликларида назоратни ушбу вазирлик томонидан рўйхатга олинган мустақил ташкилот олиб боради.

Маҳсулотларга қўйилган VCCI белгиси маҳсулотнинг электромагнит мослашувчанлигини билдиради. Ушбу белгини олиш ва уни маҳсулотлар ёрлиғига қўллаш ихтиёрий саналади.

SG – белгиси 50 дан ортиқ турдаги маҳсулот ва товарлар учун қўлланилиши мумкин бўлиб, бу белги уларнинг хавфсизлиги ҳақидаги кафолат белгиси ҳисобланади, T – белгиси мамлакат ички бозор савдоси ва саноат вазирлиги томонидан белгиланган бўлиб, импорт маҳсулотлар яъни **электротехника маҳсулотларининг** хавфсизлиги белгисини билдиради.



Японияда учта шаклдаги сертификатлаштириш амал қилинади: мажбурий сертификатлаштириш, қонуний талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш, миллий стандартларга мувофиқ ихтиёрий сертификатлаштириш.

Мажбурий сертификатлаштиришни ҳукумат тасарруфидаги идоралар ва ихтиёрий сертификатлаштиришни хусусий идоралар шуғулланишади.

Япония қонунларида турли хил маҳсулотлар ва турли тоифадаги тавсифлари ҳамда хавфсизликларини белгиланади.

### **3.2.6. Хитой сертификатлаштириш тизими**

Хитой Халқ Республикаси (ХХР)да стандартлаштириш фаолияти давлат қонунлари ва қарорлари орқали бошқарилади ва такомиллаштирилади, бу қонун ва қарорлар Хитой халқ вакиллар йиғилишида (ХХВЙ) ёки Хитой юқори ташкилотлар идоралари ҳуқуқ доирасида қабул қилинадиган фармойиш ва буйруқлар асосида бажарилади. Метрология, стандартлаштириш, маҳсулотнинг сифатини назорат қилиш, экспорт ва импорт маҳсулотлари бўйича қабул қилинган қонунларда ўз аксини топган. 1991 йил май ойида Хитой Халқ Республикасида (ХХР) сертификатлаштириш, маҳсулотларни сифатини аниқлаш бўйича қоидалар ишлаб чиқилган. Маҳсулотнинг сифатини аниқловчи энг асосий ташкилотлардан бири Давлат техник назорат бюроси (ДТНБ) ва Давлат импорт-экспорт товарларининг бошқармаси (ДИЭТБ) экспортга чиқариладиган ва импорт бўйича олиб кириладиган маҳсулотларни сертификатлаштиришни назорат қилади.

Хитойда миллий стандартларга амал қилиш, соғлиқни сақлашдаги талаблар, экология ва инсонларни муҳофаза этиш талаблари мажбурийдир.

Қолган стандартлар фақатгина қўлланишга тавсия этилиб, аммо сертификатлаштириш тизими талабларига кўра импорт бўйича мамлакатга маҳсулотларни олиб келувчи шахсларда сифат сертификати бўлиши шартлиги белгиланган. Бу ҳолларда маҳсулот текширувдан ўтгандан сўнг талабларга жавоб берганлиги тасдиқланса унга сертификат берилади.

Хитойда импорт ва экспорт маҳсулотлар учун қуйидаги белгилар мавжуд:

- Соғлиқ учун хавфли эмас белгиси – CCIB унинг ранги ҳаво рангда бўлиб, H индекси билан белгиланган бўлса «соғлиқ» белгиси сифатида қабул қилинади.

- Хавфсизлик белгиси - CCIB ҳарфлари сариқ ранг бўлиб, S индекси билан белгиланган бўлса «хавфсиз» деб қабул қилинади.

- Сифат белгиси - CCIB ҳарфлари қизил рангли бўлиб, Q индекси билан белгиланган бўлса «сифат» ли деб қабул қилинади.

Юқорида айтиб ўтган белгиларимизни ишлатишга рухсат, маҳсулот ўрнатилган тартибда текширувдан ўтгандан сўнг берилади.

### **3.2.7. Россия Федерациясида сертификатлаштириш миллий тизимини яратилиши**

Россия давлат стандартининг сертификатлаштириш ва аккредитлаш тизимларини ташкил этиш бўйича Бутунроссия стандартлаштириш илмий тадқиқот институти (Всероссийский научно-исследовательский институт стандартизации - ВНИИС) бош ташкилот бўлиб ҳисобланади.

ВНИИС дунёдаги сертификатлаштириш соҳасидаги илғор тажрибаларни

муҳассамлаштириб, Россияни дунё бозорида маҳсулот савдо сотиғи бўйича тенг ҳуқуқ билан қатнашишига асос солмоқда.

Институт Россия давлат стандарти (Росдаврстандарт) ташкилотининг аккредитлаш соҳаси бўйича ваколатли ташкилоти ҳисобланиб, шунга асосланган ҳолда у аккредитланган сертификатлаштириш идоралари ва синов лабораторияларининг устидан назоратни ҳам амалга оширади.

Бу ташкилот томонидан корхоналарни сертификатлаштириш соҳасига тааллуқли етарли ахборот ва услубий материаллар билан таъминлаш, малака ошириш мақсадида саноат ходимлари учун махсус ўқув курслари ташкил қилиниб, шу билан бирга уларга бу соҳалар бўйича турли маслаҳат хизматлари кўрсатилмоқда.

Россияда сертификатлаштириш тизими "ГОСТ" сертификатлаштириш тизими" деб юритилади. Бу очиқ тизим бўлиб, ҳар бир ташкилот ёки корхона, агар унинг қоидалари билан рози бўлса ва уларга амал қилса, унга кира олиши мумкин.

"ГОСТ" тизимига асос қилиб, ИСО ва МЭКларнинг меъёрий ҳужжатлари, шунингдек EN 45000 серияли Европа норма (стандарт)лари олинган. Тизимнинг асосий қонун-қоидалари, тузилиши ва тартиблари 1991 йилда давлат стандартлари томонидан белгиланган.

Россияда сертификатлаштиришни махсус аккредитланган Идоралар, синов лабораториялари амалга оширади.

Сертификатлаштиришни ўтказиш билан боғлиқ барча ҳаражатлар муурожаат қилган томон ҳисобидан бўлади.

Ҳаражатларни тўлаш йўли ҳар хил бўлиши мумкин: сертификатлаштириш хизмати учун бир йўла тўлаш орқали, ҳамда сертификатлаштирилувчи маҳсулот (сифат тизимлари)ни назорати учун вақти-вақти билан ёки мувофиқлик белгисидан фойдаланганлиги учун тўлаш орқали.

Етакчи мамлакатларнинг амалий тажрибаларини қўллаган ҳолда, қуйидаги хизматлар учун бир йўла ҳақ тўлаш қабул қилинган:

- талабномалар ва бошқа сертификатлаштириш бўйича тақдим этилган ҳужжатларни экспертизалари учун;
- маҳсулот синовларини ўтказиш учун;
- сифат тизимларини баҳолаш ва (ёки) сертификатлаштирилувчи маҳсулот чиқарадиган корхонани аттестатлаш учун;
- мувофиқлик сертификатини бериш ҳақидаги қарор қабул қилинганлиги, уни расмийлаштириш ва рўйхатдан ўтказиш учун.

Мустақил давлатлар ҳамдўстлигини (МДХ) ташкил қилиниши муносабати билан собиқ Иттифокдаги стандартларнинг ишлатишни чегаралаш муддатлари 1992 йилдан бекор қилинишига келишилган. Шу мақсадда илгариги баъзи стандартлар ҳозирда ҳам ўз кучларини йўқотгани йўқ.

Россия давлат стандарти қумитаси ва ВНИИС кўпгина, дунёда обрўли, сертификатлаштириш бўйича тан олинган мамлакатлар тизимлари билан алоқаларни яхшилаш йўлида иш олиб бормоқдалар. Улар бу соҳадаги ишларини ривожлантириш билан бир қаторда, мамлакатдаги ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг сертификатлаштирилишини бошқа мамлакатларда тан олишлигига ҳаракат қилмоқдалар. Шу мақсадда ВНИИС сифат тизимларини сертификатлаштириш бўйича жуда кўп чет эл давлат ташкилотлари ва халқаро даражада тан олинган ташкилотлар билан ўзаро алоқада ишлаш бўйича битимлари мавжуд.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида бир-бирининг иш натижаларини тан олиш мақсадида Буюк Британия, Франция, Швецария, Канада ва бошқа мамлакатлар билан ҳам икки томонлама келишув имзоланган бўлиб, бунга кўра қуйидагилар кўзда тутилган:

- сертификатлаштириш бўйича эксперт-аудиторлар тайёрловчи ягона мактаб яратиш;
- сертификатлаштириш мақсадида ўтказиладиган баҳолаш аудитларида биргаликда текширув ўтказиш;
- сифат тизимларини сертификатлаштириш идорасининг "сифат тизимларини

сертификатлаштиришда жавобгар бўлган сертификатлаштириш идоралари учун умумий мезонлар" ИСО\МЭК 65 рақамли меъёрий ҳужжатга мувофиқ алоҳида ташкилотни тузиш бўйича иш бошлаш.

Бундан ташқари метрология, стандартлаштириш, аккредитлаш масалалари ва бу соҳа учун мутахассислар тайёрлаш ва бошқа шунга ўхшаш масалалар ҳам шу келишувларда кўзда тутилган.

Юқоридаги қайд қилинган учта масалалардан бугунги кунда икkitаси тўлиқ амалга жорий қилинган.

Бу келишувлар доирасида мунтазам равишда эксперт-аудиторларни тайёрлаш ишлари олиб борилмоқда, ҳамкорликда тайёрланган сертификатлаштириш бўйича мутахассисларнинг ҳаммаси ўқиш якунига қараб Росдавстандарт қарори билан эксперт-аудитор сифатида рўйхатга олинди.

Россияда сертификатлаштириш миллий тизимининг вужудга келишини турли тизимлар мажмуи ҳолида ёки аниқ маҳсулот бўйича сертификатлаштиришда ёхуд мажбурий ва ихтиёрий тус олган синовларнинг турлари бўйича ифодалаш мумкин.

Ҳозирги вақтда "Истеъмолчи ҳуқуқларини ҳимояси ҳақида" Қонунига биноан ҳавфсизлик ва экологик параметрлар бўйича маҳсулотнинг сертификатлаштириш тизимлари янада такомиллаштирилмоқда.

Россия Федерациясида сертификатлаштириш тизимлари тўртта даражадаги идоралардан иборат.

Биринчи даражадаги идорага Россия Федерациясининг сертификатлаштириш миллий идораси киради. У Росдавстандарт бўлиб, сертификатлаштириш бўйича республикада ташкилий ишларни бошқаради ва халқаро ҳамкорликни таъминлайди. Унинг вазифасига қуйидагилар киради:

- маҳсулот (хизмат)нинг сертификатлаштирилишини Россия ҳудудида ўтказишнинг умумий қонун-қоидаларини белгилаш;
- халқаро ва минтақавий сертификатлаштириш тизимларига қўшилиш ва сертификатлаштириш натижаларини ўзаро тан олиш ҳақида қарор қабул қилиш;
- лозим топилган ҳолларда Россия Федерациясининг ташқи мамлакатлар билан ўзаро муносабатларида ва халқаро ташкилотларда ваколатхонасига эга бўлиш.

Иккинчи даражадаги идоралар - булар қонунда кўрсатилган бўлади ёки ҳукумат Қарорлари билан давлат ташкилотларига юклатилади ва буни марказий сертификатлаштириш тизимларининг идоралари деб аталади.

Учинчи даражадаги идораларга аниқ маҳсулотни сертификатлаштириш идоралари киради. Булар аккредитланиш доирасига қараб сертификатлаштиришни ўтказувчи корхоналар, ташкилотлар ва муассасалардир.

Тўртинчи даражадаги идораларга аккредитланган синов лабораториялари киради. Аккредитланиши доирасига қараб, аниқ синовлар ёки уларнинг аниқ хилларини қонуний равишда амалга оширади.

Маҳсулотнинг сертификатлаштирилиши натижасида сўровчига сертификат, ҳамда лицензия келишувига асосан аниқ намуна учун мувофиқлик белгисини ишлатиш ҳуқуқи берилади.

Сертификатлаштириш соҳасидаги ҳамма ишлар келишилган ҳолда манфаатдор бўлган томонларга ётказилиши шарт. Фақат тижорат сирларини ташкил этувчи хабарлар бундан мустасно ҳисобланади.

#### **4-Мавзу: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ ФАОЛИЯТИ**

Режа:

- 4.1. Ўзбекистон Республикасининг миллий сертификатлаштириш тизими
- 4.2. Сертификатлаштиришни ўтказиш босқичлари
- 4.3. Ўзбекистон Республикасида маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби

##### **4.1. Ўзбекистон Республикасининг миллий сертификатлаштириш тизими**

Ўзбекистон Республикасида сертификатлаштириш тизимининг қуйидаги сертификатлаштириш турлари амалга оширилади:

- Мажбурий сертификатлаштириш;
- Ихтиёрий сертификатлаштириш;

**Мажбурий** сертификатлаштиришга Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган махсус рўйхатга киритилган, ишлаб чиқариладиган, олиб қилинадиган ва олиб чиқариладиган, сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотлар қиради.

Юқоридаги рўйхатга, фуқароларнинг ҳаёти, соғлиғи ва мулкнинг хавфсизлигини, атроф муҳитни муҳофаза қилиш, ўзароалмашинувчанлик ва мослашувчанликни таъминлаш бўйича меъёрий ҳужжатларда талаблари белгиланган, маҳсулотлар ёки хизматлар киритилади. Бу рўйхатдан ташқари Олий Мажлис томонидан қабул қилинадиган Қонунларга асосан, Президент фармонларига асосан маълум хизматлар ва маҳсулотлар учун ҳам ҳудди шундай талаблар қўйилиши мумкин.

**Ихтиёрий** сертификатлаштиришга Ўзбекистон Республикаси Қонунлари, Президент фармонлари, ҳамда ҳукумат қарорларига асосан рўйхатга киритилмаган хизматлар ёки маҳсулотлар кириши мумкин, бу вақтда ишлаб чиқарувчи, етказиб берувчи ёки истеъмолчилар (кейинчалик - сўровчи) ташаббуси билан ихтиёрий тартибда сертификатлаштириш ўтказилади.

##### **4.2. Сертификатлаштиришни ўтказиш босқичлари**

Миллий сертификатлаш тизими доирасида сертификатлаштириш ишлари сўровчи томонидан танланган сертификатлаштириш схемаси бўйича аниқланган тизим доирасида олиб борилади. Сертификатлаштириш тартиби ва унинг ўрнатилган қоидалари мавжуд бўлиб, сертификатлаштиришнинг асосий босқичлари сертификатлаштириш объекти ва турларига боғлиқ бўлмаган ўзгармас жараён деб ҳисоблаш мумкин. Одатда қабул қилинган ва сертификатлаштириш жараёнининг умумий схемаси 2-расмда келтирилган. Буни қуйидаги бешта асосий босқичга бўлишимиз мумкин:

1. Сертификатлаштиришга ариза.
2. Сертификатлаштириш бўйича қарор қабул қилиш.
3. Сертификатлаштириш объектини мувафиқлигини ўрнатилган талаблар билан баҳолаш
4. Мувофиқликни баҳолаш натижаларини таҳлили ва уни расмийлаштириш.
5. Сертификатлаштириш объекти устидан инспекция назорат.



**2-расм. Сертификатлаштиришнинг асосий босқичлари.**

#### **4.3. Ўзбекистон Республикасида маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби**

Ўзбекистон Республикасида маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 6 июлдаги №318-сонли «Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботини соддалаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарорига биноан "Ўзстандарт" агентлиги, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги, Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси манфаатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда қуйидаги ишларни амалга оширишади:

- четдан келтириладиган маҳсулотлардан аккредитация қилинган идоралар ва лабораториялар томонидан синов ўтказиш учун намуна олишнинг чекланган нормаларини белгилаш;
- аккредитация қилинган идоралар ва лабораториялар ўртасида синовларнинг такрорланишига йўл қўймаслик мақсадида синовлар турларини белгилаш;
- ўзларига қарашли аккредитация қилинган лабораторияларда маҳсулотларни синовдан ўтказиш хизматларига тарифларни Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигида (унинг ҳудудий бўлинмаларида) олдиндан декларация қилиш.

Мувофиқлик сертификатлари мавжудлигини текшириш фақат мажбурий тартибда сертификатланган маҳсулотларга нисбатан қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланган

ваколатли давлат органлари томонидан амалга оширилиши мумкин.

"Ўзстандарт" агентлигида "Стандартлаштириш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунида белгиланган стандартлаштириш бўйича меъёрий хужжатлар тоифаларини тайёрлаш ва рўйхатдан ўтказиш тартиби тўғрисидаги Низомнинг ҳамда Мажбурий тартибда сертификатланадиган бир турдаги маҳсулотларнинг ҳар бир турини уларда сертификатлаштиришнинг тегишли меъёрий хужжатларда белгиланган хавфсизлик кўрсаткичлари кўрсатилган Қоидаларининг Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида рўйхатдан ўтказди ва мажбурий тартибда сертификатланадиган маҳсулотларнинг номенклатура рўйхати, уларнинг сифатини ва хавфсизлигини белгиловчи меъёрий хужжатларни кўрсатган ҳолда, нашр этилишини ҳамда божхона, солиқ ва аккредитация қилинган идораларга жўнатади. Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботи схемаси 3-расмда келтирилган.



**3-расм. Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботи схемаси**  
Расмдаги изоҳлар:

1. Ариза берувчи зарур ҳолларда гигиеник хулоса олиш учун ҳудудий санитария назорати органига зарур ҳужжатларни илова қилган ҳолда ариза беради.

Ҳудудий давлат санитария назорати органи белгиланган тартибда жойига борган ҳолда лаборатория синовлари ўтказиш учун маҳсулотлардан намуна олади ва объектни текширади.

1а. Чорва маҳсулотлари учун ҳудудий санитария назорати органи ариза берувчидан ҳужжатлар олинган кундан кейинги кечикмасдан туман (шаҳар) ветеринария хизмати органига буюртманома жўнатади.

1б. Ветеринария хизмати органи уч кун муддатда ҳудудий санитария назорати органига ветеринария хулосасини ёки хулоса беришни рад этишга сабаб бўлган аниқ қонун ҳужжатлари нормаларини кўрсатган ҳолда ёзма жавоб юборади.

Ветеринария хизмати органи 20 кунгача изоляциялаш-чеклаш (карантин) чораларини белгилаш ҳуқуқига эга. Бунда ветеринария хулосасини бериш тартиботи карантин муддати тугагунга қадар тўхтатиб турилади.

1в. Ўсимлик маҳсулотлари учун ҳудудий санитария органи ариза берувчидан ҳужжатлар олинган вақтнинг кейинги кунидан кечикмасдан туман (шаҳар) ўсимликлар карантини давлат хизмати органига буюртманома жўнатади.

1г. Ўсимликлар карантини давлат хизмати органи икки кун муддатда фитосанитария хулосаси ёки салбий хулоса беради.

2. Лаборатория синовлари, шунингдек ветеринария ҳамда фитосанитария хулосаларидан ижобий натижа олинганда, ҳудудий санитария назорати органи ариза берувчига гигиеник хулоса беради.

3,4. Ариза берувчи ўз хоҳишига кўра, ташкилот ва ишлаб чиқарадиган маҳсулоти штрихли кодда фойдаланиладиган товар кодини олиш учун "GS1 Uzbekistan" ("EAN Uzbekistan") га мурожаат қилиши мумкин.

5. Ариза берувчи мувофиқлик сертификати олиш учун сертификатлаш бўйича аккредитация қилинган идорага зарур ҳужжатларни илова қилган ҳолда ариза тақдим этади. (Ариза гигиеник хулоса олиш учун бериладиган ариза билан бир вақтда берилиши мумкин).

6. Сертификатлаш бўйича аккредитация қилинган идора 15 иш кунидан ортиқ бўлмаган муддатда мувофиқлик сертификати ёки аниқ қонун ҳужжатлари нормаларини кўрсатган ҳолда ёзма рад жавобини беради.

#### **4.3.1. Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби умумий қоидалари**

Юқоридаги Қарорда маҳсулотларни сертификатлаштиришнинг умумий тартиби белгиланган. Ушбу Қарор асосида ишлаб чиқилган сертификатлаштириш тартиби, муддатлари ва кетма-кетлиги белгиланган ҳолда «Ўзстандарт» агентлиги томонидан «Маҳсулотларни сертификатлаш қоидалари» ишлаб чиқилиб, 2005 йил 18 мартда Адлия Вазирлигида N 1458-сонли ҳужжат сифатида кучга киритилган.

Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби «Ўзстандарт» агентлиги томонидан ишлаб чиқилиб, Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлигида сертификатлаштиришнинг тегишли қоидалари сифатида рўйхатдан ўтказилган.

«Маҳсулотларни сертификатлаш қоидалари»да кўрсатилганидек сертификатлаштирилган маҳсулотларга қўшимчалар ёки ўзгартиришлар киритилиши давомида илгари текширилган хавфсизлик бўйича маҳсулот тавсифига салбий таъсир этмайдиган бўлса, янги чиқарилаётган маҳсулотга қўшимча сертификатлаштириш ўтказилиши талаб этилмайди. Маҳсулот сертификатлаштирилиши учун талаб этиладиган хавфсизлик мажбурий тавсифлари стандартлаштириш бўйича тегишли меъёрий ҳужжатларда белгиланади.

Ушбу қоидадаги талаблар маҳсулот ёки хизматларни мажбурий ва ихтиёрий сертификатлаштириш давомида тадбиқ этилиши мумкин.

Юқорида келтирилган қарор ва қоидага асосан мажбурий сертификатлаштириладиган маҳсулотлар рўйхатидан маълум қисми уларнинг тегишли талабларга мувофиқлигини декларациялаш йўли билан тасдиқланиши мумкин бўлади.

Сертификатлаштиришни амалга ошириш қоидадасига асосан иловага мувофиқ схема

бўйича, икки босқичда ўтказилади.

**Биринчи босқич** - бир вақтнинг ўзида, заруриятга кўра, ветеринария ва фитосанитария хулосалари тегишли равишда давлат ветеринария назорати ва ўсимликлар карантини бўйича давлат хизмати органларида расмийлаштирилган ҳолда "Ўзстандарт" агентлиги томонидан аккредитация қилинган давлат санитария назорати органларида гигиеник сертификат расмийлаштирилишини ўз ичига олади. Бунда тадбиркорлик фаолияти субъекти:

- гигиеник сертификатни расмийлаштириш учун ариза билан биргаликда белгиланган тартибда аккредитация қилинган сертификатлаштириш идораларига (кейинги ўринларда сертификатлаштириш идоралари деб аталади) мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш юзасидан ариза беришга;

- зарурат бўлганда тегишли хулосалар олиш учун ветеринария ва фитосанитария назорати органларига мустақил равишда мурожаат қилишга ҳақлидир.

**Иккинчи босқич** - сертификатлаштириш идоралари томонидан мувофиқлик сертификати беришдаги фаолият.

Бунда аккредитациядан ўтган Идоралар сертификатлаштириш фаолиятига қўшимча равишда, тадбиркорлик субъектларининг ёзма аризасига мувофиқ давлат санитария назорати органларида, давлат ветеринария назорати ва ўсимликлар карантини бўйича давлат хизмати органларида, шунингдек табиатни муҳофаза қилиш давлат органларида сертификатлаштиришни ўтказиш ва барча зарур хулосаларни олиш юзасидан агентлик хизматлари кўрсатишга ҳақлидир.

Бунда намуналар танлаб олиниши, шунингдек улар тўғри танланганлиги ва улар тегишли давлат органларига тақдим этилиши учун сертификатлаш Идоралари жавобгарликни ўз зиммаларига олишга мажбур.

Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш ва беришнинг умумий муддати ишларнинг мураккаблиги даражасига, кўп меҳнат талаб қилиши ва ўзига хослигига қараб, барча зарур ҳужжатлар тақдим қилинган вақтдан бошлаб 10 иш кунидан 1 ойгача доирада белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 6 июлда №318-сонли «Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботини соддалаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қароригача олдинги хатбошида келтириб ўтилган талаб йўқ эди, бунинг оқибатида сертификатлаштириш ишлари асоссиз равишда чўзилиб, тадбиркорларнинг норозилигига сабаб бўлар эди. Шу билан бирга ушбу Қарор асосида тадбиркорларга сертификатлаштириш жараёнларининг холислигини таъминлаш мақсадида ҳам қатор қулайликлар яратилди.

#### **4.3.2. Гигиеник сертификатни, ветеринария ва фитосанитария хулосаларини расмийлаштириш ва бериш тартиби**

Гигиеник, ветеринария, фитосанитария ва экология сертификатлари (хулосалар) маҳсулотларни мажбурий сертификатлаштириш босқичларидан бошланғичи бўлиб, маҳсулотларга меъёрий ҳужжатларда тегишли равишда гигиеник, ветеринария, фитосанитария ёки экологик меъёр ва талаблар мавжуд бўлган тақдирда ўтказилади.

Гигиеник сертификатни олиш учун ариза берувчи давлат санитария назоратининг ҳудудий органига ариза билан мурожаат қилади.

Юқорида келтирилган Қарор талаблари асосан сертификатлаштиришга ариза берилганда ишлаб чиқариладиган, сертификатлашга тақдим қилинаётган маҳсулотга меъёрий ҳужжатнинг нусхаси илова қилиниши керак (Давлатлараро стандарт - ДС, Ўзбекистон Республикаси Давлат стандарти - OZDSt, Техник шартлар - TSh; ишлаб чиқариладиган озиқ-овқат маҳсулотлари учун - Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан келишилган технологик йўриқнома ва рецептура).

Четдан олиб келинаётган сертификатлаштирилиши мажбурий булган маҳсулотларга гигиеник сертификат олиш учун қўшимча равишда:

- божхона ҳудудига келганлик тўғрисидаги белги қўйилган ҳолда товарга илова

қилинадиган ҳужжатларнинг (товар-транспорт юк хати, инвойс, счёт-фактура) нусхалари;

– маҳсулотни ишлаб чиқарган давлатга тегишлилик тўғрисидаги сертификати (товарнинг келиб чиқиши тўғрисида ишончли ахборот мавжуд бўлмаган тақдирда) нусхалари тақдим этилади.

Илгари сертификатланмаган (синалмаган) махсус қўлланиладиган биологик актив моддалар ёки озиқ-овқат хом-ашёси ва озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш технологияларининг озиқ-овқат қўшимчалари қўллаш билан боғлиқ ишлаб чиқаришни ташкил этишда ёки маҳсулотларни четдан келтиришда давлат санитария назоратининг ҳудудий органи тегишли рухсатнома олиш учун Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигига мурожаат қилади.

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан рухсатнома бериш 3 иш кунидан ортиқ бўлмаган муддатда амалга оширилади. Лаборатория синовларини ўтказиш харажатларини қоплаш учун Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланадиган ва Молия вазирлигида декларацияланган тарифлар бўйича, бироқ энг кам ойлик иш ҳақининг 10 бараваридан ортиқ бўлмаган суммада тўлов ундирилиши белгиланган.

Тақдим этилган ҳужжатлар ўрганиб чиқилгандан кейин давлат санитария назоратининг ҳудудий органи томонидан белгиланган тартибда жойнинг ўзига бориб лаборатория синовлари ўтказиш ва ишлаб чиқариш объектини текшириш учун маҳсулотларнинг намуналари танлаб олинади. Маҳсулотларни гигиеник кўрсаткичларни аниқлаш учун синаш Миллий аккредитация тизимида аккредитациядан ўтган давлат санитария назоратининг ҳудудий органлари лабораториялари томонидан амалга оширилади.

Агар маҳсулот келиб чиқишига кўра ҳайвонот ёки ўсимлик дунёсига тегишли бўлган тақдирда, давлат санитария назоратининг ҳудудий органи ариза берувчидан ҳужжатлар олинган санадан кейинги кундан кечикмай ветеринария ёки фитосанитария хулосаси бериш бўйича ваколатли органларга мурожаат қилади.

Ветеринария ёки фитосанитария хулосаси давлат ветеринария назоратининг туман (шаҳар) органлари ёки ўсимликлар карантини бўйича давлат хизмати органлари томонидан берилади.

Давлат ветеринария назорати органи 20 кунгача бўлган муддат билан белгиланган тартибда ажратиб қўйиш-чеклаш тадбирлари (карантин) белгилаши мумкин. Бунда ветеринария хулосаси бериш тартиботи карантин муддати тамом бўлгунга қадар тўхтатиб турилади.

Ветеринария ёки фитосанитария хулосаси тайёрлаш ва бериш муддати уч иш кунидан ошмаслиги керак.

Ветеринария ёки фитосанитария хулосаси берилганлиги учун Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги томонидан белгиланадиган ва Молия вазирлигида декларацияланган тарифлар бўйича, бироқ энг кам ойлик иш ҳақиға тенг суммада тўлов ундирилади.

Ветеринария ва фитосанитария хулосалари олинishi ҳисобга олинган ҳолда гигиеник сертификатни расмийлаштириш ва бериш муддати 14 иш кунидан ортиқ бўлмаслиги керак.

Маҳсулотларни синашнинг аниқ муддати синовларнинг тегишли усуллари учун меъёрий ҳужжатларда назарда тутилган муддатларга қараб белгиланади.

Гигиеник сертификат бериш ишларини амалга ошириш харажатларини қоплаш учун давлат санитария назоратининг ҳудудий органлари томонидан белгиланадиган ва Молия вазирлигида декларацияланган тарифлар бўйича, бироқ энг кам ойлик иш ҳақининг 10 бараваридан ортиқ бўлмаган суммада тўлов ундирилади.

Ветеринария ва фитосанитария хулосалари бериш бўйича ваколатли органларнинг хизматларига ариза берувчи томонидан ҳақ тўлаш давлат санитария назоратининг ҳудудий органлари орқали ёки қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мустақил равишда амалга оширилиши мумкин.

Ишлаб чиқариладиган маҳсулотга гигиеник сертификат 3 йилдан кам булмаган муддатга берилиши шарт, четдан келтириладиган маҳсулот учун эса маҳсулотнинг яроқлилик даврига берилади.

Гигиеник сертификат ариза берувчига давлат санитария назоратининг ҳудудий органи

рахбарининг имзоси билан берилади ва муҳри билан тасдиқланади, ҳужжатга утказилган синовлар баённомаси нусхалари илова қилинади.

Агар гигиеник сертификатлаштириш билан бир вақтда маҳсулотнинг фитосанитария ёки ветеринария нормалари ва қоидаларига мувофиқлиги синовдан ўтказилган тақдирда, ариза берувчига тегишли хулосалар ҳам берилади.

Лаборатория синовларининг салбий натижалари ҳамда ҳужжатлар тўлиқ туркумда тақдим этилмаслиги гигиеник сертификат бериш рад этилиши учун асос бўлиб ҳисобланади, бу ҳақда давлат санитария назоратининг ҳудудий органи қонунчиликнинг аниқ нормаларини кўрсатган ҳолда ариза берувчига ёзма равишда маълум қилади.

Қарор кучга кирган кундан бошлаб маҳсулотлар синови олиб борилганда аккредитация қилинган лабораториялар томонидан бир-бирини такрорловчи синовлар ўтказилиши таъқиқланади.

Ариза берувчи гигиеник сертификат ёхуд фитосанитария ва ветеринария хулосалари беришнинг рад этилиши юзасидан белгиланган тартибда уларнинг юқори ташкилотларига шикоят қилиши мумкин.

#### **4.3.3. Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш ва бериш тартиби**

Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш сертификатлаш идоралари томонидан амалга оширилади.

Сертификатлаштириш идорасини танлаш аризачи томонидан мустақил амалга оширилади.

Ариза берувчи исталган вақтда, сертификатлаштириш идоралари эса аризачининг биринчи талаби асосида қуйидаги ҳужжатларни тақдим этиши шарт:

а) мажбурий тарзда сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулот турларининг рўйхати ёки рўйхатдан кўчирма;

б) Идора сертификатлаштириш доирасига тааллуқли бўлган маҳсулотни сертификатлаш қоидалари;

в) сертификатлаштириш бўйича хизматлар нархлари (тарифлари) прејскуранти;

г) давлат ваколатли органида аккредитация қилинганликни тасдиқловчи ҳужжат.

Сертификатлаштириш идораси, кўрсатиб ўтилган ҳужжатлар нусхаларини тақдим этганда уларнинг нусхаларини тайёрлаш учун кетган ҳаражатларнигина сўровчидан ундиришга ҳақли.

Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш учун ариза берувчи сертификатлаштириш идорасига ариза билан мурожаат қилади. Аризага қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади:

- ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга меъёрий ҳужжат нусхаси;
- маҳсулотни ёрлиқлаш намунаси (маҳсулот тўғрисида ахборот);
- гигиеник сертификат нусхаси.

Ариза берувчи томонидан айни бир вақтда гигиеник сертификат ва мувофиқлик сертификати олишга ариза берилган тақдирда гигиеник сертификат нусхаси талаб этилмайди.

Четдан олиб келинаётган маҳсулотни сертификатлаштириш учун қуйидагилар тақдим этилади:

- ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга меъёрий ҳужжат нусхаси (у мавжуд бўлганда);
- маҳсулотни ёрлиқлаш намунаси (маҳсулот тўғрисида ахборот);
- божхона ҳудудига етиб келганлиги тўғрисида белги қўйилган илова ҳужжат (товар-транспорт юк хати, инвойс, счёт-фактура)лар нусхаси.

Ариза назарда тутилган тақдирда, сертификатлаштириш идораси сертификатлаштириш ишларини гигиеник сертификат (ветеринария ва фитосанитария хулосалари) нусхаларини олиш муддатини ҳисобга олган ҳолда кечиктириб бошлаши мумкин.

Бу ҳолда сертификатлаштириш идораси мувофиқлик сертификатини фақат ариза берувчи томонидан ижобий натижаларга эга бўлган ҳужжатларнинг барча зарур нусхалари тақдим этилгандан кейин беришга ҳақлидир.

Сертификатлаштириш идораси ариза берилган кундан бошлаб икки кун муддатда жойига бориб сертификатлаш синовларини ўтказиш учун маҳсулот намуналарини танлаб олади ва идентификация қилади.

Намуналар сони, танлаб олиш тартиби, идентификация қилиш ва сақлаш қоидалари маҳсулотга берилган меъёрий ҳужжатларда белгиланади.

Ариза берувчи ўз маҳсулотининг танлаб олинишида ва синовларида қатнашиш ҳуқуқига эга. Намуналарнинг сақланиши, сифати ва синовларининг ишончлилиги учун синов ўтказишга тақдим қилинган лаборатория (марказ) жавобгар ҳисобланади. Синовлар бўйича баённомаларини масъул мутахассислар имзолайди ва лаборатория раҳбари тасдиқлайди.

Ариза берувчи сертификатлаштириш идорасига аккредитация қилинган лабораториялардаги маҳсулот синовлари бўйича қўшимча ҳужжатларни тақдим этиши мумкин. Агар маҳсулотни алоҳида кўрсаткичлари бўйича синовлар турли синов лабораторияларида ўтказилган бўлса, у ҳолда синовларнинг ижобий натижалари билан бирга барча зарур баённомаларнинг мавжудлиги маҳсулотнинг белгиланган талабларга мувофиқлигининг ижобий баҳоси ҳисобланади.

Республикага четдан келтириладиган, мажбурий тартибда сертификатланиши керак бўлган маҳсулотга меъёрий ҳужжат мавжуд бўлмаганда, сифат ва хавфсизлик бўйича сертификатлаштириш синовлари маҳсулотнинг ана шундай турлари талабларига мувофиқлиги юзасидан амалга оширилади.

Аризачи томонидан четдан олиб келинаётган маҳсулотга зарур меъёрий ҳужжат ёки техник таснифномалар тақдим этилмаган тақдирда, мазкур маҳсулотни сертификатлаш маҳсулотнинг ана шундай турларига ҳужжатлар бўйича ёки гигиеник сертификат асосида, уни идентификация қилган ҳолда амалга оширилади (озик-овқат маҳсулотига ва озик-овқатга қўшиладиган қўшимча маҳсулот учун).

Лаборатория синовларининг салбий натижалари, шунингдек ҳужжатларнинг тўлиқ бўлмаган комплектини тақдим этиш мувофиқлик сертификати беришни рад этиш учун асос ҳисобланади, бу тўғрида сертификатлаштириш идораси ариза берувчига аниқ қонунчилик нормаларини кўрсатган ҳолда ёзма равишда хабар қилади.

Хулоса беришни рад этганлик юзасидан ариза берувчи белгиланган тартибда шикоят қилиши мумкин.

Сертификатлаштириш идораси тақдим этилган ҳужжатлар ва синовларнинг ижобий натижалари асосида икки иш куни мобайнида мувофиқлик сертификатини расмийлаштиради.

Мувофиқлик сертификати четдан олиб келинаётган маҳсулотларга маҳсулот яроқчилигининг кафолатли муддатига, кўплаб ишлаб чиқариладиган маҳсулот учун эса - 3 йилга берилади.

Кўплаб ишлаб чиқариладиган маҳсулотга мувофиқлик сертификати бериш учун сертификатлаштириш идораси ариза берувчидан маҳсулотни кўплаб ишлаб чиқариш учун шарт-шароитлар мавжудлигини аниқлаш мақсадида маҳсулот ишлаб чиқариладиган объектларни белгиланган тартибда текширади. Текшириш натижалари бўйича далолатнома расмийлаштиради, ундан мувофиқлик сертификати бериш тўғрисида қарор қабул қилишда фойдаланилади.

Ўтказилган текширишлар натижалари тўғрисидаги маълумотлар мувофиқлик сертификатида келтирилади.

Текширишни ўтказиш муддати, ишлаб чиқаришнинг шакли ва тоифаларига кўра, синовлар учун намуналар танлаб олинган вақтдан бошлаб 10 иш кунидан ошмаслиги керак. Текшириш ўтказилганлиги учун тўлов амалда сарфланган вақт бўйича ва белгиланган тартибда тасдиқланган харажатлар калькуляциясига биноан ундирилади.

Мувофиқлик сертификатини расмийлаштираш ва бериш муддати сертификатлаштириш идораси томонидан синовлар натижалари олинган вақтдан бошлаб 5 иш кунидан ошмаслиги керак.

Кўплаб ишлаб чиқариладиган маҳсулот учун мувофиқлик сертификати берган сертификатлаштириш идораси ҳар йили камида бир марта, маҳсулотнинг

сертификатлаштиришда белгиланган талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш мақсадида, сертификатлаштирилган маҳсулотни инспекция назорати текширувини ўтказди.

Инспекция назорати натижалари бўйича мувофиқлик сертификатининг амал қилиши тасдиқланиши ёки тўхтатиб турилиши ёхуд белгиланган тартибда бекор қилиниши мумкин.

Лаборатория синовларини ўтказганлик, сертификатни расмийлаштирганлик ва берганлик учун тўлов тартиби, лицензия ажратмалари миқдорлари Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги билан келишилган ҳолда "Ўзстандарт" агентлигининг йўриқнома ҳужжатлари асосида белгиланади.

#### **4.3.4. Чет эл мувофиқлик сертификатларини эътироф этиш**

Сертификатлаштириш идораси эътироф этиш тўғрисида битим тузилган МДҲ мамлакатларидан ва узоқ хорижий мамлакатлардан олиб келинадиган маҳсулотга сертификатларни эътироф этиш ҳуқуқига эга.

Эътироф этиш тартиботи сертификатлаштириш идорасининг бир турдаги маҳсулотни сертификатлаштириш тартибида, "Ўзстандарт" агентлигининг меъёрий ҳужжатларига мувофиқ белгиланган бўлиши керак.

Халқаро тизимлар ва битимлар доирасида амалга ошириладиган сертификатларни эътироф этиш ушбу тизимлар ва битимларда белгиланган, Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатларига зид бўлмаган қоидаларга мувофиқ ўтказилади.

Сертификат талабларга мувофиқ бўлган, Ўзбекистон Республикасида белгиланган ана шундай талаблардан қолишмайдиган маҳсулот учун эътироф этилади.

Меъёрий ҳужжатларда сертификатлаштириш учун шарт бўлган ёки контрактда белгиланган қўшимча талаблар мавжуд бўлган тақдирда маҳсулот ушбу талабларга мувофиқлик юзасидан синаб кўрилиши керак.

Олинган ҳужжатлар ва материалларни таҳлил қилиш, шунингдек маҳсулотни идентификациялаш асосида сертификатлаштириш идораси чет эл мувофиқлик сертификатини эътироф этиш (этмаслик) тўғрисида қарор қабул қилади.

Экспорт қилувчи мамлакатнинг Миллий сертификатлаштириш тизимига берилган мувофиқлик сертификатини эътироф этиш уни импорт қилувчи мамлакатнинг мувофиқлик сертификатига қайта расмийлаштириш ва Ягона давлат реестрига киритиш йўли билан амалга оширилади.

#### **4.3.5. Маҳсулотни штрихли кодлаштириш**

Ариза берувчи ўз хоҳишига кўра таснифлаш Европа товар рақамланиши уюшмаси (EAN) ҳозирги вақтда GS1 томонидан кодлаштириш борасида корхонанинг рўйхатдан ўтказиш рақамини ҳамда ишлаб чиқариладиган товарнинг бир кун мобайнида бериладиган рақамли коддини олиш учун "EAN Uzbekistan"га мурожаат қилади.

"Ўзстандарт" агентлиги томонидан, белгиланган тартибга мувофиқ штрихли коднинг оригинал - макети тайёрланади ва берилади.

Код бериш бўйича хизматлар қиймати, шунингдек аъзолик бадаллари миқдори "EAN Uzbekistan" қатнашчилари томонидан белгиланади. Штрихли коднинг оригинал - макетларини тайёрлаш ва бериш қиймати Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш, рақобат ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитаси билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигида декларация қилинган тарифлар бўйича белгиланади.

### **5-Мавзу: СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ БЎЙИЧА ИШЛАРДА ҚАТНАШУВЧИ ТОМОНЛАР**

Режа:

5.1. Сертификатлаштириш бўйича ишларда қатнашувчи корхоналар

5.2. Сертификатлаштириш объектлари ва субъектлари

5.3. Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмаси

## 5.1. Сертификатлаштириш бўйича ишларда қатнашувчи корхоналар

Ўзбекистон Республикаси Сертификатлаштириш миллий тизими (Ўз СМТ)да сертификатлаштириш бўйича ишларни қуйидаги ташкилотлар амалга оширади:

- Маҳсулотларни сертификатлаштиришни бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштиришни сифат тизими ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар;
- Ўзбекистон Республикасида аниқ маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган сертификатлаштириш идораси бўлмаган тақдирларда уни сертификатлаштириш масаласини сертификатлаштириш бўйича миллий идора «Ўзстандарт» агентлиги ҳал қилади;
- Сертификатлаштириш синовларини аккредитланган синаш лабораториялари (марказлар) амалга оширишади;
- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идораларни аккредитлашни сертификатлаштириш миллий идораси (кейинчалик - СМИ) раҳбари тасдиқлаган комиссия О'з DSt 5.2:2001 Ўз СМТ. Сертификатлаштириш идорасига қўйиладиган умумий талаблар стандартига мувофиқ ўтказилади;
- Синаш лабораториялари (марказлари)ни аккредитлашни аккредитлаш бўйича идора О'з DSt 5.3 Ўз СМТ. Синаш лабораториялари (марказлари)ни аккредитлаш. Асосий қоидалари стандарти талабларига мувофиқ ўтказилади.
- Эксперт-аудиторларни аттестатлаш О'з RH 51-014 Ўз СМТ Эксперт-аудиторларга қўйилган талаблар раҳбарий ҳужжатига мувофиқ амалга оширилади.

## 5.2. Сертификатлаштириш объектлари ва субъектлари

Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимида сертификатлаштиришнинг қуйидаги объектлари мавжуд:

- Маҳсулотлар;
- Жараёнлар;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлар;
- Хизматлар;
- Ходимлар.

Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимида сертификатлаштиришда қуйидаги субъектлари мавжуд:

- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идоралари;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш идоралари;
- Синов лабораториялари;
- Эксперт-аудиторлар.

Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимида сертификатлаштириш объектлари ва субъектлари О'з DSt 5.0-98 Ўз СМТ. Асосий қоидалар стандартига мувофиқ рўйхатга олинади. Ушбу стандартга асосан Ўз СМТ да қуйидаги Реестрларни юритиш амалга оширилади:

- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар;
- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитлаган идоралари;
- Аккредитланган синав лабораториялари (марказлари);
- Аттестатланган эксперт-аудиторлар;
- Сертификатлаштирилган маҳсулотлар;

- Сертификатлаштирилган сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлар;
- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштиришнинг рўйхатга олинган тизимлари.

Ўз СМТ Давлат реестрини юритиш қоидалари О'з РН 51-021 Ўз СМТ. Давлат реестрини олиб бориш тартиби раҳбарий ҳужжатида белгиланган. Сертификатлаштириш бўйича миллий идора давлат реестрининг меъёрларини, шунингдек, сертификатлаштириш бўйича идоралар ва тизимнинг бошқа иштирокчиларидан олинган ахборотларни нашр қилиб борилади.

Сертификатлаштириш, аккредитлаш ва текшириш ўтказиш бўйича ҳаражатларни О'з РН 51-032 Ўз СМТ. Ишлар ҳақини тўлаш тартиби раҳбарий ҳужжатида ўрнатилган тартиб бўйича шартнома орқали сўровчилар тўлашади.

### **5.3. Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмаси**

Бугунги кунда ўз истиқлоли йўлида, бозор иқтисодиётига асосланган демократик давлат қурилиши сари шахдам қадам ташлаб бораётган, мустақил Ўзбекистон Республикасида стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида муҳим ва салмоқли ишлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ишлаб чиқилган меъёрий ҳужжатларга биноан мувофиқлик сертификатлаштиришининг асосий мақсадлари:

- маҳсулот, жараён ва хизматларда фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғининг хавфсизлигини таъминлаш, ташқи-муҳитни асраш, буюм (товарлар)ни бир хиллиги ва ўзаро алмашинувчанлиги масалалари, ҳамда истеъмолчини ҳимоя қилиш;
- халқаро савдода техникавий тўсиқларни бартараф қилиш, товарлар (буюмлар, жараён ва хизматлар)ни рақобатдошлик қобилятини оширишдан иборат.

Сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилиши;

- Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш бўйича миллий идораси;
- бир хил маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича идора;
- бир хил маҳсулотни, сифат тизимини ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралари;
- аккредитланган синов лабораториялари.

Вазирлар Маҳкамасининг қарорига биноан сертификатлаштириш миллий идораси қилиб, стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш Ўзбекистон Давлат маркази – «Ўзстандарт» агентлиги белгиланган.

«Ўзстандарт» агентлигига қарашли турли соҳа ва тармоқларни ўз ичига олган бир хил номдаги бўлимлар ҳам бор. Буларга стандартлар ва маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича давлат назорати ва ўлчаш воситаларини давлат қиёсловидан ўтказиш ва аттестатлаш соҳавий бўлимлари киради.

Стандартлар ва маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича давлат назорати соҳавий бўлимлар: оғир саноат, машинасозлик, енгил саноат, озиқ-овқат, маҳаллий саноат ҳамда агросаноат комплекси доирасида ўз фаолиятини амалга оширади.

Ўлчаш воситаларини давлат қиёсловидан ўтказиш ва аттестатлаш тармоқ бўлимлари эса массалар, радиотехника, ионли нурланиш, геометрик, механик, электрик, магнитли, босим, сарфланиш, ҳароратли ҳамда физик-кимёвий катталикларни қиёсловдан ўтказиш. Ўзстандарт агентлиги таркибидаги асосий бўлимлар 5 расмда келтирилган.

Ўзстандарт агентлигининг илмий-услубий маркази этиб Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти - СМСИТИ тайинланган. Унинг ташкилий тузилиши – 6-расмда келтирилган.

Сертификатлаштириш миллий идораси қўйидаги асосий йўналишлар бўйича ўз фаолиятини амалга оширмоқда:

- Республикада сертификатлаштиришни қўллаш ва такомиллаш-тиришнинг умумий сиёсатини ишлаб чиқиш, қонун чиқарувчи ва ижро этувчи тегишли давлат идоралари билан алоқаларни ўрнатиш;

- сертификатлаштириш масалалари бўйича бошқа мамлакат ва халқаро ташкилотларнинг вакиллари билан, ўзаро келишилган асосда алоқаларни ўрнатиш, керак бўлса, бу ташкилотлар фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг қатнашишини таъминлаш;

- сертификатлаштиришда ягона қоида ва иш тартибларини белгилаш, буларга риоя қилишнинг назорати, сертификатлаштириш натижалари бўйича ҳужжатларни ахборотли маълумот билан таъминлаш.

Вазирлар Маҳкамаси қарорини бажариш йўлида Ўзстандарт агентлиги ўзининг вилоят марказларини (СМСХМ) тузиб, уларнинг ишларига ҳар тарафлама кўмак кўрсатмоқда. 1993 йилнинг 28 декабридан бошлаб "Маҳсулотларни ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида" қонун кучга кириб, бу қонун асосида сертификатлаштириш ва сифатни таъминлаш борасидаги барча ишлар мутлақо янгича руқнда йўлга қўйила бошланди.

Республикадаги синов лабораторияларини аккредитлаш ишлари ҳам жадал қадамлар билан амалга оширилмоқда. Ҳозирги вақтда 256 та лаборатория миллий сертификатлаштириш тизимида аккредитланган бўлиб, бу маҳсулот ишлаб-чиқаришнинг ҳамма соҳаси бўйича етарли даражада синовларни олиб бориш имкониятини беради.

«Ўзстандарт» агентлиги таркибидаги озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалик маҳсулотларини текширувчи синов лабораторияси аккредитланган лабораториялардан ҳисобланиб, шу кунгача муайян турдаги маҳсулотларга мувофиқлик сертификати бериш учун керакли бўлган синовларни бажармоқда.

Республика ҳудудига келтириладиган ёки ундан четга чиқариладиган товарлар (маҳсулотлар)нинг ҳавфсизлигини тасдиқлаш билан боғлиқ бўлган амаллар тегишли давлат идоралари билан келишилган ҳолда «Ўзстандарт» агентлиги томонидан тайёрланган алоҳида ҳужжат бўйича бажарилади.

Халқаро ҳамкорликни ривожлантириш мақсадида Туркия ва Хитой давлатлари билан стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология соҳаларида ҳамкорлик қилиш ниятида битим тузилди. Бу йўлдаги ишлар ўз мевасини бермоқда. Туркия мутахассислари Тошкентда бўлиб, «Ўзстандарт» агентлиги томонидан уюштирилган Республика семинарларида сертификатлаштириш соҳасида маърузалар билан қатнашмоқдалар.

Ўзбекистон Республикаси Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги қаторига кирувчи мамлакатлар билан стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва метрология соҳаларида битимлар тузган бўлиб, ўзаро иқтисодий ва ижтимоий муносабатларни узлуксиз равишда ривожлантириш борасида кенг доирада фаолият юритиб келинмоқда.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, савдо-сотиқ ишларида маҳсулотнинг сифати асосий кўрсаткичлардан бири бўлиб қолмоқда. Ишлаб чиқарилган маҳсулот халқаро ва миллий стандартлаштириш, сертификатлаштиришнинг талабларига мос келиши лозим. Ҳар бир маҳсулот ўз сифатини тасдиқлаш учун сертификатга эга бўлиши керак, демак, маҳсулот сертификатлаштиришни ўтмоқлиги лозим. Қанчалик кўп маҳсулотлар сертификатга эга бўлса, шунчалик корхона, муассаса, ташкилотларнинг иқтисодий ҳолати яхшиланади. Бу эса бир томондан рақобатга бардош берувчи маҳсулотлар сонини кўпайиши бўлса, иккинчи тарафдан халқ фаровонлигини ўсишига олиб келади, демак, мамлакатимизнинг халқаро миқёсда мавқеини оширади. Келажакда Ўзбекистон Республикаси Буюк давлат бўлиши учун етарли даражада иқтисодий имкониятлар яратишда маҳсулот сифати, унинг ҳолисона баҳоланганлиги ва чет элдан тан олинishi жуда катта аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмасини қуйидагилар ташкил қилади:

– Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш бўйича миллий идораси («Ўзстандарт» агентлиги);

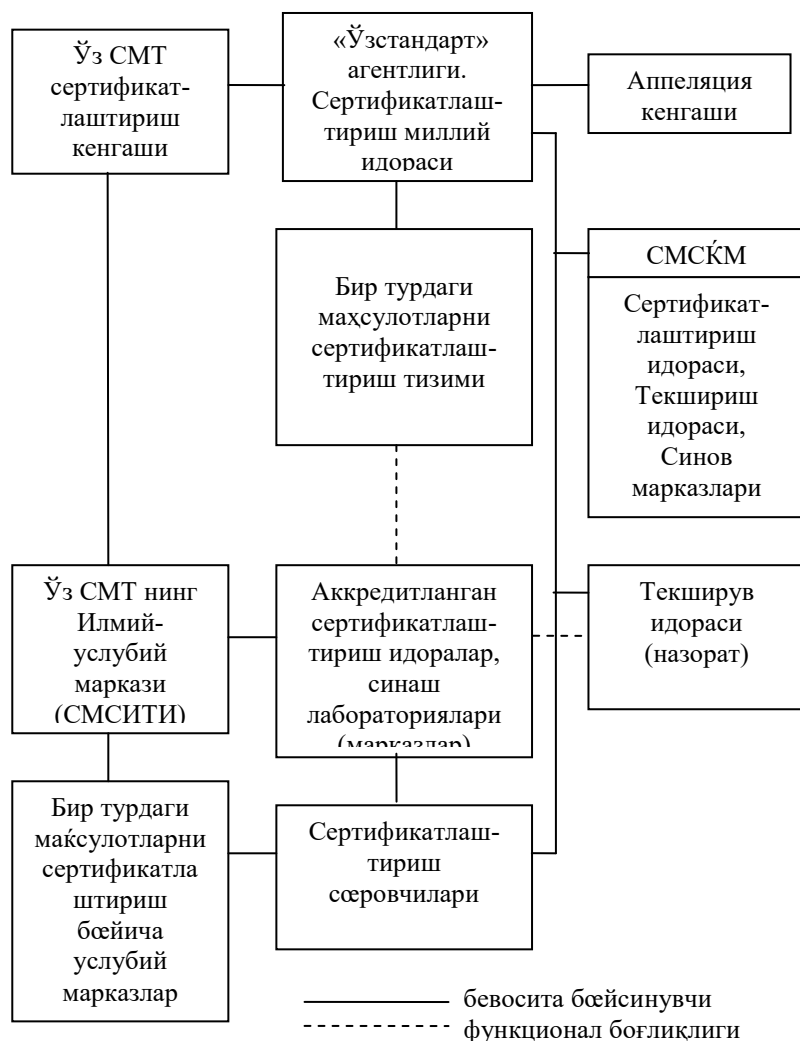
– Илмий-усулият маркази ва бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича усулият марказлари;

– Бир турдаги маҳсулотларни ва хизматларни, сифат тизимлари ҳамда ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар;

– Аккредитланган синаш лабораториялари (марказлари);

– Текшириш идоралари.

Маҳсулотни сертификатлаштириш тизимининг ташкилий тузилмаси 4-расмда келтирилган.



4-расм. Ўзбекистон Республикаси  
Сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий  
тузилмаси.

## 6-Мавзу: ЎЗБЕКИСТОН СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ МИЛЛИЙ ТИЗИМИ ИДОРАЛАРИ

Режа:

- 6.1. Ўзбекистон сертификатлаштириш миллий тизими идоралари
- 6.2. Ўз СМТ илмий-услубий маркази – стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти
- 6.3. Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш идоралари

### 6.1. Ўзбекистон сертификатлаштириш миллий тизими идоралари

#### 6.1.1. Сертификатлаштириш бўйича миллий идора

Ўзбекистон Давлат стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги тузилмасини такомиллаштириш ва унинг фаолиятини ташкил этиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил №93 сонли ва 2004 йил 5 августда № 373-

сонли қарори қабул қилинди ва бу қарорга биноан Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Республика давлат бошқаруви органлари тизимини такомиллаштириш тўғрисида" 2003 йил 9 декабрдаги ПФ-3358-сон Фармони бажариш юзасидан ҳамда стандартлаштириш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертификатлаштириш тизимини янада такомиллаштириш, унинг замонавий халқаро нормалар ва талабларга мувофиқлигини таъминлаш, шунингдек халқаро стандартлардан фойдаланиш асосида мамлакатимизда ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг рақобатбардошлилигини ошириш мақсадида ушбу қарорни қабул қилди. Қарорга биноан Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги ("Ўзстандарт" агентлиги)нинг ташкилий тузилмаси ва марказий бошқарув аппарати белгиланган ва "Ўзстандарт" агентлигининг тузилмаси 5-расмнинг а) ва б) расмларда келтирилган.

Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги сертификатлаштириш бўйича миллий идора бўлиб ҳисобланади.

Сертификатлаштириш миллий идораси – «Ўзстандарт» агентлиги Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатларига мувофиқ қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

- Ўз СМТ нинг ягона қоида ва тадбирларини, уларга риоя этилиши устидан назоратни, сертификатлаштириш натижалари бўйича ҳужжатларни рўйхатга олишни, республика ва хорижий истеъмолчиларни маълумот билан таъминлашни белгилайди;

- Мувофиқлик белгисини ва уни қўллаш қоидаларини белгилайди;

- Ўз СМТ ни мукаммаллаштириш бўйича дастур лойиҳаларини тузади ва уларни Ҳукумат муҳокамасига тақдим этади;

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси билан келишилган ҳолда халқаро сертификатлаштириш тизимларига қўшилиш ҳақида қарор қабул қилади, шунингдек, сертификатлаштириш натижаларини ўзаро тан олиш ҳақида битимлар тузади;

- Ўзбекистон Республикасини бошқа давлатлар ва халқаро ташкилотлар Билан сертификатлаштириш масалалари бўйича ўзаро муносабатларда вакили бўлади;

- Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотлар ва хизматлар рўйхатини тузади ва олиб боради;

- Республикада сертификатлаштириш ишларини ташкил қилади ва мувофиқлаштиради ҳамда уларни ўтказилишининг тўғрилиги устидан инспекцион назоратни амалга оширади;

- Бир турдаги маҳсулотларни, сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни, сертификатлаштириш бўйича идораларни ва синаш лабораторияларини (марказларини) аккредитлайди;

- Эксперт-аудиторларни аттестатлайди ва уларнинг фаолияти устидан назоратни амалга оширади;

- Ўз СМТ Давлат реестрини олиб боради;

- Маҳсулотларни сертификатлаштириш, сертификатлаш-тириш бўйича идораларни ва синаш лабораторияларини (марказларини) аккредитлаш бўйича ишларга ҳақ тўлаш шакли ва тартибини белгилайди;

- Ўз СМТ қоидаларини бузганлиги учун мувофиқлик сертификатлари ва мувофиқлик белгиларининг амалини бекор қилади ва тўхтатади, сертификатлаштириш бўйича идораларни ва синаш лабораториялари (марказлари)ни аккредитлангани ҳақида гувоҳномани бекор қилади;

- Сертификатлаштириш ва аккредитлаш натижалари бўйича апелляцияларни кўриб чиқади;

- Ўз СМТ давлат реестри асосида сертификатлаштириш бўйича маълумотларни чоп этади ва манфаатдор томонларнинг ундан бемалол фойдаланишларини таъминлайди.

Ушбу вазифаларни амалга ошириш учун СМИ вазифаларини текшириш, илмий-техникавий, жамоат ташкилотларини, истеъмолчилар жамиятларини жалб этиб, юқоридаги вазифаларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудларида СМИ вазифаларини, бу ваколатларни «Ўзстандарт» агентлиги стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш бўйича ҳудудий марказларга (СМСҲМ) берганда улар бажариши мумкин.

### **6.1.2. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш ҳудудий марказлари – СМСХМ**

Вазирлар Маҳкамаси қарорини бажариш йўлида Ўзстандарт агентлиги ўзининг вилоят марказларини (СМСХМ) тузиб, уларнинг ишларига ҳар тарафлама қўмак кўрсатмоқда. 1993 йилнинг 28 декабридан бошлаб "Маҳсулотларни ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида" қонун кучга кириб, бу қонун асосида сертификатлаштириш ва сифатни таъминлаш борасидаги барча ишлар мутлақо янгича руқнда йўлга қўйила бошланди.

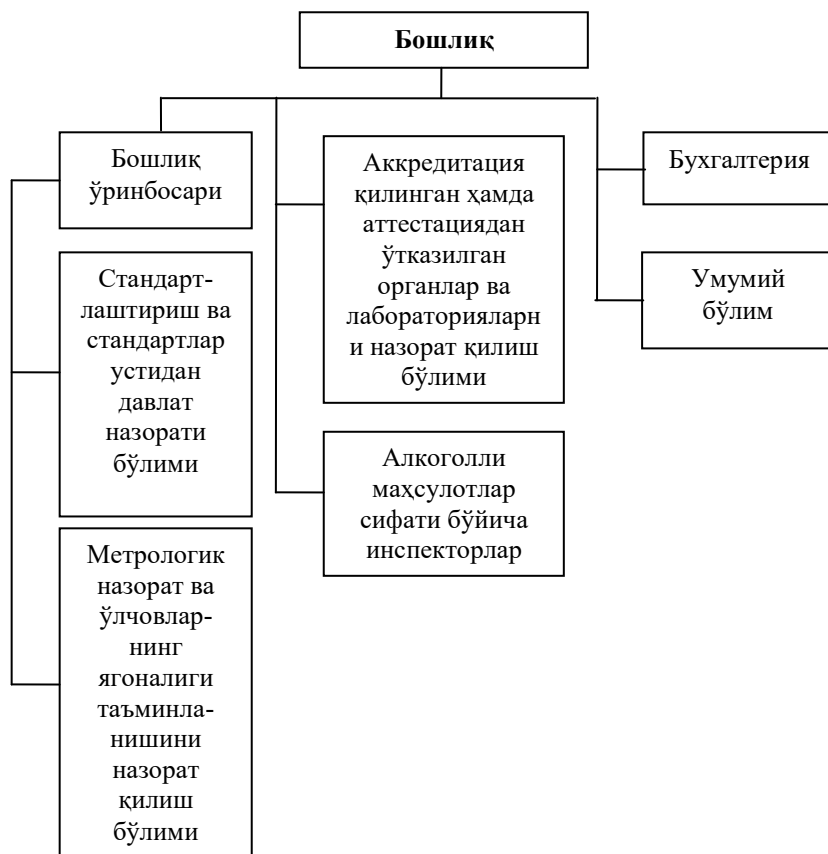
Республикадаги синов лабораторияларини аккредитлаш ишлари ҳам жадал қадамлар билан амалга оширилмоқда. Ҳозирги вақтда 256 та лаборатория миллий сертификатлаштириш тизимида аккредитланган бўлиб, бу маҳсулот ишлаб-чиқаришнинг ҳамма соҳаси бўйича етарли даражада синовларни олиб бориш имкониятини беради.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш соҳасида Республика синов ва сертификатлаштириш маркази ва ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари (СМБ) фаолият олиб боришади. Республика синов ва сертификатлаштириш маркази ўз таркибига 17 та ҳудудий марказларни ташкил қилади. Ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармаларининг намунавий тузилмаси 6-расмда келтирилган.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш ҳудудий марказлари – СМСХМ сертификатлаштириш соҳасида қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

- Маҳсулотлар ва хизматларни ишлаб чиқарувчилари (бажарувчилари)га ва етказиб берувчиларга сертификатлаштириш қоидалари ҳақида маълумот берадилар;
- Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш (БМС) доирасида сертификатлаштириш тадбирлари бўйича марказий сертификатлаштириш идоралари (МСИ), бош усулият марказлари (БУМ) билан ўзаро муносабатда бўлади;
- Сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиш устидан давлат текширувини (назоратини), ҳамда улар томонидан сертификатлаштирилган маҳсулотлар устидан инспекцион назоратни амалга оширадилар;
- Ҳудудда сертификатлаштирилган маҳсулот реестрини олиб борадилар;
- Сертификатлаштириш бўйича ҳудудий идоралар ва синаш лабораториялари (марказлари)ни аккредитлаш бўйича «Ўзстандарт» агентлигининг топшириғига биноан комиссия тузиш ва уларда иштирок этиш ва уларнинг фаолияти устидан инспекцион назорат қилишни амалга оширишидилар.

Сертификатлаштириш ва текшириш бўйича вазифаларни амалга ошириш учун СМСХМлар умумий асосларда О'з DSt 5.2, О'з DSt 5.3 ва О'з DSt 5.4 стандартларига мувофиқ аккредитланиши керак. СМСХМ аккредитлангандан сўнг синов турлари ва сертификатлаштирилган маҳсулот турлари бўйича аккредитлашнинг маълум соҳасида фаолият кўрсатиш ҳуқуқини олади.



6-расм. Худудий стандартлаштириш ва метрология бошқармалари (СМБ)нинг намунавий тузилмаси.

## 6.2. Ўз СМТ илмий-услугият маркази – стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш институти - СМСИТИ стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида асосий илмий-услугият база ҳисобланади. У илгариги собиқ Иттифоқ Госстандарти таркибидаги бош илмий тадқиқот институтига тегишли бўлган функцияларни бажариш билан бир қаторда, стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳалар бўйича фундаментал тадқиқотлар олиб боради. Шу соҳалардаги белгиланган мақсадларни амалга ошириш учун у:

- стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва маҳсулот сифати соҳаларида ҳозирги халқаро талабларга жавоб берадиган миллий илмий база яратади;
- стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва маҳсулот сифати миллий тизимларини яратишда уларнинг илмий ва услубий асосларини ишлаб чиқади;
- маҳсулотнинг рақобатбардошлик қобилиятини таъминлайдиган, атроф-муҳитни ишончли даражада ҳимоя қилишга, инсон соғлиғини сақлашга, меҳнат ҳавфсизлигини таъминлашга, муҳофаза қобилиятини оширишга қаратилган халқаро, меъёрий ва ташкилий-услугият ҳужжатлар билан уйғунлашадиган, асос бўлувчи ҳужжатлар ишлаб чиқади ва жорий этади;
- стандартлаштириш ва метрология соҳаларидаги мавжуд ёки учрайдиган муаммоларни тадқиқот қилиш, давлат тилида меъёрий ҳужжатлар, маълумотномалар, луғатлар яратади;
- юқори малакали илмий кадрлар тайёрлайди;
- стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва маҳсулот сифатининг илмий масалалари бўйича халқаро миллий ва минтақавий ташкилотлар билан ҳамкорликни амалга оширади;
- стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида ишлаётган

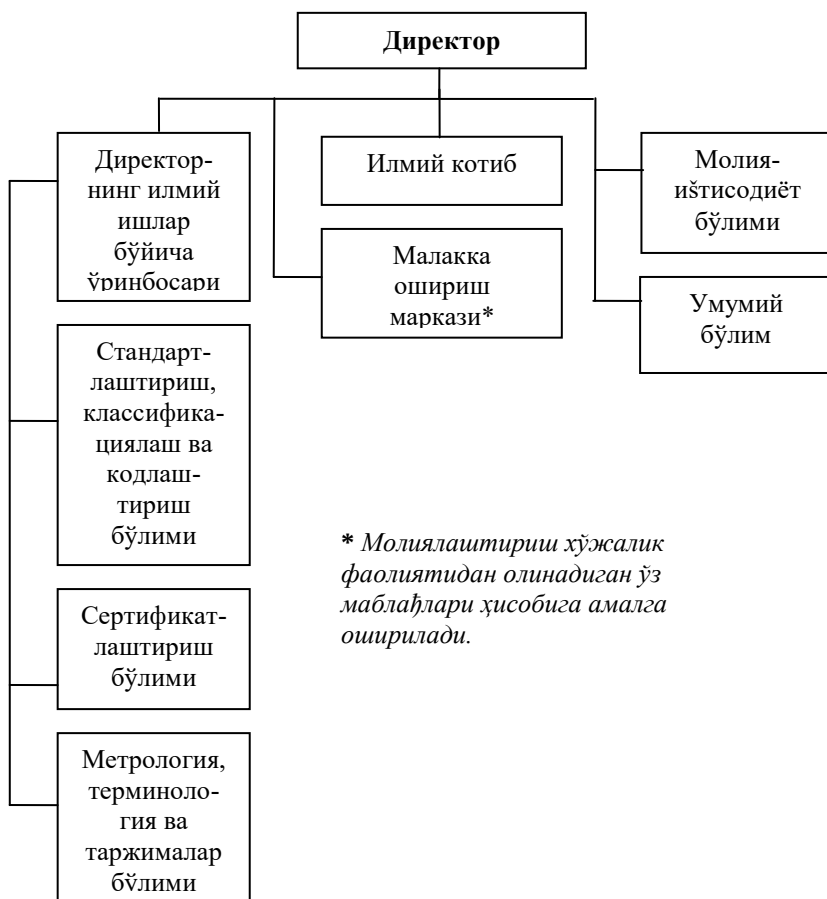
мутахассисларнинг малакасини оширишни таъминлайди;

– сертификатлаштириш соҳасида ишлайдиган эксперт-аудиторларни тайёрлайди ва бошқалар.

Институт ташкил қилинганига кўп вақт ўтмаганлигига қарамай шу кунга қадар СМСИТИ Республика ҳаётида муҳим аҳамиятга эга бўлган бир қатор ҳужжатларни яратди ва яратмоқда.

Булардан ташқари институтда атамашунослик ва таржималар бўлими ташкил қилинган бўлиб, унда стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида ўзбек тилида янги стандартлар яратиш, мавжуд меъёрий ҳужжатларни давлат тилига таржима қилиш йўлида дастлабки фойдали ишларни бошлаб юборилган. Яқинда шу соҳалардаги атама ва таърифлар тўпламининг дастлабкисини тайёрлаб нашрга топширилди. Бу ҳужжатларнинг аҳамияти беқиёс бўлиб, шу соҳалардаги ишларга қўйилган биринчи пойдеворлардан ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизимининг илмий-услугият маркази бўлиб, «Ўзстандарт» агентлиги қошидаги стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти (СМСИТИ) ҳисобланади. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий-тадқиқот институтининг тузилмаси 7-расмда келтирилган.



*\* Молиялаштириш хўжалик фаолиятидан олинadиган ўз маблағлари ҳисобига амалга оширилади.*

**7-расм. Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий-тадқиқот институтининг тузилмаси.**

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти – СМСИТИ куйидаги вазифаларни бажаради:

– Маҳсулотларни сертификатлаштириш ва аккредитлаш бўйича асос бўлувчи меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва юритиш;

– Аккредитлаш бўйича комиссия, маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идоралар, синов ва социологик лабораториялар (марказлар) фаолиятларида инспекцион назоратида иштирок этиш;

– Сертификатлаштириш бўйича мутахассислар ва эксперт-аудиторларни аттестатлаш

бўйича комиссияларда иштирок этиш;

- Сертификатлаштириш бўйича мутахассисларни ва эксперт-аудиторларни сертификатлаштириш идораларида, синаш ва социологик лабораториялар (марказлар)да ишлаш учун ўқитиш ва тайёрлаш;

- Ташкилотларга бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тизимларини ва сифатини таъминлаш тизимларини ишлаб чиқишда усулиятли ёрдам кўрсатиш;

- Усулиятли тавсифдаги маълумотларни ишлаб чиқиш ва нашр қилиш;

- Юқорида кўрсатилган масалалар бўйича маслаҳатлар бериш каби вазифаларни бажаради.

Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларида илмий тадқиқот ишлари ҳам ўз йўналишига эгадир.

Институт ҳар тарафлама ташкилий, услубий ва моддий-техника таъминоти бўйича мустақамланмоқда, ҳамда бу соҳаларда ишлайдиган тажрибали, билимдон мутахассислар билан тўлдирилиб, келажакда мустақил Республика олдида турган муҳим муаммоларни ечишга ўзининг салмоқли ҳиссасини қўшади деган умиддамиз.

### **6.3. Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш идоралари**

Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича аккредитлаган идоралар қуйидаги вазифаларни амалга оширишадилар:

- Муайян турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тартибини ишлаб чиқади;

- бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш (БМС) тизимида сертификатлаштирилиши керак бўлган муаян турдаги маҳсулотларни аниқлашда иштирок этиш;

- Муайян турдаги маҳсулотни сертификатлаштириши ўтказиладиган меъёрий ҳужжатлар фондини аниқлаш ва юритиш;

- Сертификатлаштиришни ташкил қилиш ва ўтказиш;

- Мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш, бериш ва тан олиш;

- Сертификатлаштирилган маҳсулотларнинг реестрини юритиш;

- Берилган маҳсулотни сертификатлаштириш натижалари ҳақида маълумот бериш;

- О'з DSt 51-032 стандартида ўрнатилган тартиб асосида сертификатлаштириш ишларининг меҳнат сарфи ва қийматининг ҳисоб-китоб меъёрларини аниқлаш;

- Сертификатлаштирилган маҳсулот устидан инспекцион назорат ўтказиш.

Мулкчилик шаклидан қатъий назар, Ўз СМТ қоидаларини бажараётган ва О'з DSt 5.2 стандарти талабларига жавоб берувчи ташкилотлар сертификатлаштириш бўйича идоралар сифатида аккредитланиши ҳам мумкин.

#### **6.3.1 Аккредитланган синаш лабораториялари**

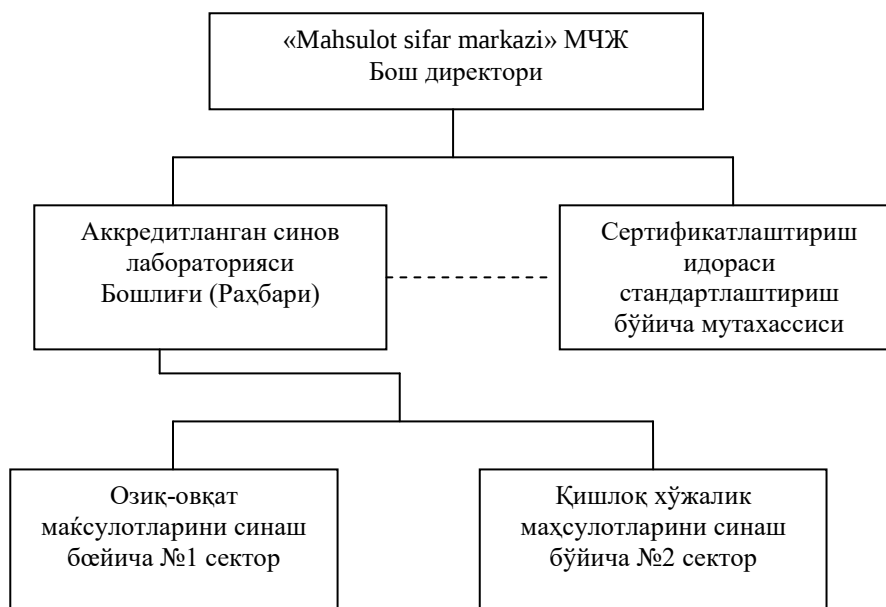
Аккредитланган синаш лабораториялари (марказлари) Ўз СМТда қуйидаги асосий вазифаларни амалга оширишади:

- Маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича синовларни ўтказиш ва синов далолатномаларини бериш;

- Сертификатлаштирилган маҳсулот намуналарини, агар бу сертификатлаштириш тартибида назарда тутилган бўлса, инспекцион (текшириш) синовларини ўтказиш;

- Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштиришда (синовларни ўтказишнинг тўғрилиги борасида) иштирок этиш;

- Синаш лабораториялари (марказлари) сифатида «Ўзстандарт» агентлиги ва уни ҳудудий идораларининг лабораториялари, илмий-текшириш ва конструкторлик ташкилотларининг синов марказлари, бошқа лабораториялар ва мулкчилик ихтиёрий шаклидаги марказлар аккредитланиши мумкин. Синов лабораториянинг ташкилий тузулмаси 8-расмда «Mahsulot sifati markazi» МЧЖ (мисолида) келитирилган.



**8-расм. Синов лабораториясининг ташкилий схемаси  
«Mahsulot sifat markazi» МЧЖ (мисолида)**

### **6.3.2. Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш идоралари**

Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар қуйидаги асосий вазифаларни амалга оширишади:

- Сифат тизимларини дастлабки баҳолашини ўтказди ва сертификатлаштиришни ўтказиш учун контрактлар тузадилар;
- ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш усулиятларини ва сифат тизимларини текшириш дастурларини ишлаб чиқади;
- сифат тизими ёки ишлаб чиқаришнинг аудитини ўтказди;
- сифат тизими ёки ишлаб чиқариш сертификатларини расмийлаштиради, сертификатни беради ва тан олади;
- сертификатлаштирилган сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришлар устидан инспекцион назоратни амалга оширадилар;
- сертификатлаштириш натижалари ҳақида маълумот берадилар.

Сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш бўйича идоралар сифатида «Ўзстандарт» агентлигининг ҳудудий идоралари, СМСИТИ, бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идоралар ва бошқа ишлаб чиқарувчи ва истеъмолчиларга тобе бўлмаган ва белгиланган талабларга жавоб берадиган бошқа ташкилотлар аккредитланиши мумкин.

### **6.3.3. Назорат идоралари**

Ўз СМТда Назорат идоралари қуйидаги асосий вазифаларни амалга оширадилар:

- Сертификатлаштирилган маҳсулот ва сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиш устидан назорат ўтказиш;
- Сертификатлаштириш бўйича идоралари ва синаш лабораториялари (марказлари) устидан назорат ўтказиш;
- Буюртмачиларнинг буюртмаларига мувофиқ объектларни таҳлил қилиш ва баҳолаш ҳамда тўғриловчи тадбирларини назорат қилиш;
- Назорат натижалари бўйича апелляцияларни кўриб чиқиш.

Бундай идоралар сифатида «Ўзстандарт» агентлигининг махсус ваколатига эга бўлган ташкилотлари, бошқаришнинг бошқа давлат идоралари, шунингдек, сертификатлаштириш бўйича идораларнинг бўлимлари ва О‘з DSt 5.4 стандартида ўрнатилган талабларга жавоб

берувчи бошқа ташкилотлар аккредитланиши мумкин.

## **7-Мавзу: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АККРЕДИТЛАШТИРИШ ТИЗИМИНИНГ АСОСИЙ ҚОИДАЛАРИ**

Режа:

- 7.1. Аккредитлаштириш
- 7.2. Аккредитлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмаси ва вазифалари
- 7.3. Аккредитациядан ўтказиш ва хабардор қилиш
- 7.4. Аккредитланган объектларнинг инспекцион назорати

### **7.1. Аккредитлаштириш**

Ўзбекистон Республикасида аккредитлаштириш тизимини ишлаб чиқишдан мақсад маҳаллий маҳсулолар, хизматлар ёки жараёнларнинг мувофиқлигини тасдиқловчи сертификатлар ва бошқа ҳужжатларни халқаро тан олиниши учун шарт-шароитлар яратишдан иборат. Бу шарт-шароитлар Ўзбекистон Республикасининг халқаро аккредитлаштириш тизими (ILAC, IAF)га қўшилиши ва тан олиш бўйича келишув тузишда асос бўлиб хизмат қилиши мумкин. Тан олиш хорижий аккредитлаштириш тизимлари, бу тизимнинг хилма хил қийматлилигини ҳисобга олган ҳолда аккредитлаштириш миллий тизимига ишонишга асосланган. Бунда синов натижалари мувофиқлиги ва сертификатланган маҳсулот сифати кўрсаткичининг барқарорлиги мувофиқликни тасдиқлаш бўйича регламентланган халқаро стандартларга мувофиқ аккредитланган сертификатлаштириш ва назорат идоралари, синаш, калибрлаш (қиёслаш) лабораториялари фаолиятларининг лаёқатлилиги билан кафолатланиши кўзда тутилган.

Ўзбекистонда мустақил аккредитлаштириш миллий тизими 1998 йилда яратилди. Тизимни яратиш аккредитлаш йўли билан ташкилотлар мувофиқлигини баҳолаш соҳасида давлатнинг ўрнини кучайтиришни йўлга қўяди. Аккредитлаш мувофиқликни тасдиқлаш соҳасида ўзининг лаёқатлилигини баҳосини олишни ихтиёрий истовчи субъектлар муносабатида амалга оширилади.

**Аккредитлаш тизими** – аккредитлашни амалга ошириш учун процедура ва бошқарувнинг ўз қоидаларига эга бўлган тизим.

Тизимнинг меъёрий асоси (базаси) 10-расмда кўрсатилган халқаро стандартлар бўлиб ҳисобланади. Тизимнинг қонуний ҳужжатларига 17.07.2006 йил Адлия Вазирлигида №1596 сонли рўйхатга олинган «Сертификатлаштириш соҳасидаги назорат идоралари, бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идоралари, синов (ўлчаш) лабораториялар (марказлар)ни аккредитлаш қоидалари» таалуқлидир.

Тизимда «аккредитация» атамаси «ўрнатилган талабларга маҳсулотлар, хизматлар, ходимлар ва сифат тизимининг мувофиқликни баҳолаш ва тасдиқлаш бўйича муайян ишларни бажариш учун ҳуқуқига эгаллигини расман тан олиш» деб таърифланган.

Аккредитлаштирувчи идора бу «ўрнатилган талабларга маҳсулотлар, хизматлар, ходимлар ва сифат тизимининг мувофиқликни баҳолаш ва тасдиқлаш бўйича фаолиятни амалга ошириш учун расмий ваколат берувчи, давлат бошқарув идора». Ўзбекистон Республикасида аккредитлаштириш идораси сифатида Ўзстандарт Агентлиги ваколатланган.

Аккредитлаштириш бўйича Кенгаш бу «ўтказилган аккредитлаш натижалари бўйича қарор қабул қилувчи миллий аккредитлаш тизимининг раҳбарий идораси».

Аккредитлаш соҳаси, бу «мувофиқликни тасдиқлаш бўйича аниқланган фаолият соҳасида муайян ишларни, яъни аккредитлашга тақдим қилинган ва берилган аризани бажариш».

Тизим қуйидаги тамойилларга асосланади:

- миллий даражада тизимни тан олиш;
- ўзининг қоида ва процедураларининг мавжудлиги;

– аккредитлаштириш объектларининг ишчи ҳолати масалалари ва хорижий ва халқаро аккредитлаш тизимлари билан миносабатларни ривожлантириш бўйича тизимини такомиллаштириш;

– тизимда барча юридик ва жисмоний шасхларни қатнашишига имкониятлар мавжудлиги;

– тизим аъзоларининг лаёқатлилигини ходимлар етарли малакаси, уларни ваколатлари ва техникавий воситалар билан таъминлаш;

– аккредитлаш натижалари ва процедуралари ҳолислиги, адолатсиз қарорлар ва камситишлар (ҳақ-ҳуқуқларини чегаралаш) мавжуд эмаслиги;

– тизимда ўрнатилган қатнашчилар ёки барча қизиқувчиларга муносабати бўйича тайёрлиги;

– аккредитлаш натижаларини юридик ёки жисмоний шахслар таъсирларидан мустақиллиги;

– қарорларни қабул қилиш ва ушбу тамойилларга риоя қилиш учун тизимда раҳбарларнинг жавобгарлиги;

– тизим тузилмасининг маъқуллиги ва аккредитлаш процедуралари харажатларини камайтириш;

– аккредитлаш объектлари ҳақидаги, тижорат қизиқишига таалукли маълумотларнинг махфийлиги;

– аккредитлаштиришнинг барча қатнашчилари учун текшириш ва баҳолаш усуллари очиклиги ва маъқуллиги.

Тизим халқаро аккредитлаштириш тизимлари билан келишув асосида ўзаро фаолият олиб боради.

Аккредитлаштиришнинг мақсадлари бўлиб қуйидагилар ҳисобланади:

– маҳаллий маҳсулотлар, хизматлар ва жараёнлар хавфсизлиги, сифати ва рақобатбардошлигини ошириш;

– халқаро келишувларда техникавий тўсиқларни бартараф этиш;

– синов лабораториялари, қиёслаш ва калибрлаш бўйича лабораториялар, назорат ва сертификатлаштириш бўйича идоралар, метрологик хизматлар ва стандартлаштириш бўйича хизматлар фаолиятлари натижаларини халқаро тан олиншини таъминлаш ва техникавий лаёқатлилигини ошириш.

Аккредитлаштириш вазифалари бўлиб меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқ жисмоний шахслар ва ташкилотлар фаолиятини ҳуқуқий расман тасдиқлаш ҳисобланади.

Тизимда аккредитлаштириш объектлари бўлиб қуйидагилар ҳисобланади:

– синов лабораториялари;

– қиёслаш ва калибрлаш лабораториялари;

– маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш бўйича идоралар;

– менежмент тизимларини сертификатлаштириш бўйича идоралар;

– текширув (назорат) идоралари;

– юклаш олди инспекцияси бўйича маслаҳат фирмалар;

– сифат бўйича эксперт-аудиторлар.

Мажбурий аккредитлаштириш объектларига, қонунчилик фаолиятида амалга оширилувчи бошқариладиган соҳалар киради.

Сертификатлаштириш, стандартлаштириш, метрология, синаш, назорат, калибровка (қиёслаш) соҳаларида ўзининг фаолияти натижаларини халқаро тизим даражасида ва Тизим қоидалари бўйича ихтиёрий тартибда аккредитланган келишувлар бўйича тан олиншига эришувчи объектлар бўлиши мумкин.

Бирга қўшилувчи фаолиятлар, икки ва ундан ортиқ аккредитация соҳалари, ушбу соҳалар бўйича объектларнинг барчаси аккредитланиши лозим. Бунда аккредитлаш бир вақтни ўзида барча талаб қилинган соҳалар ёки аккредитлаш тартибига қўшимча соҳалар, босқичма-босқич ўтказилиши мумкин.

## 7.2. Аккредитлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмаси ва вазифалари

Аккредитлаштириш миллий тизими тузилмасига қуйидагилар киради:

- аккредитлаштириш бўйича кенгаш;
- аккредитлаштириш бўйича идора (Ўзстандарт Агентлиги);
- илмий-услубий марказ (СМСИТИ);
- аккредитлаштириш объектлари;
- аккредитация бўйича эксперт-аудиторлар (баҳоловчилар).

Тизимнинг тузилма схемаси 11 - расмда келтирилган.

Аккредитлаштириш бўйича кенгаш миллий даражада ва давлат бошқарув идоралари вакиллари, аккредитлаштириш объектлари, ҳамда ишлаб чиқарувчилар, маҳсулот истеъмолчилари, текшириш ва назорат объектлари ва ўлчаш воситаларидан фойдаланувчилар шунингдек, бошқа қизиқувчи ташкилотлардан таркиб топган.

Аккредитлаштириш бўйича кенгашнинг вазифалари:

- аккредитлаштириш соҳасидаги ягона сиёсатни олиб боради ва ривожлантиради;
- сертификатлаштириш ва синов натижаларини халқаро тан олинисига имконият яратиш;
- аккредитлаштириш соҳасидаги халқаро ҳамкорликка имконият яратиш;
- баҳолашда олинган натижалар ва аккредитация комиссиясини шакллантириш бўйича аккредитлаштириш идоралариги маслаҳат бериш;
- сертификатлаштириш идоралари ва аккредитлаштириш лабораториялари фаолиятларини мувофиқлаштиради, ҳамда аккредитлаштириш идорасида апелляция комиссияси қўриб чиқишини назорат қилади.

Кенгаш ўзининг даврий йиғилишини йиғади ва умумий ташкилот бўлиб ҳисобланади. Ташкилотнинг йиғилишни тайёрлаш, қабул қилинган қарорларни бажарилиш масалалри бўйича доимий ишлар учун кенгашнинг котибати яратилган.

Кенгаш қарорни қабул қилиш ва бажариш учун келишмовчиликлар бўйича ишчи гуруҳ ва апелляция бўйича комиссия тузади.

Зарурият бўлганда тизимда бир нечта аккредитлаштириш бўйича идоралар тузилади.

Аккредитлаштириш бўйича идора қуйидаги йўналишлар бўйича фаолиятни амалга оширади:

- аккредитлаштиришни ўтказиш учун бошқарув ва процедура қоидаларини ўрнатади;
- аккредитлаштириш билан навбатдаги инспекцион назоратини ўтказди;
- аккредитланган объектлар, яъни номи, объект раҳбари ва манзили, аккредитация соҳаси ва аккредитация аттестатининг амал қилиш муддати тўғрисидаги маълумотлардан таркиб топган реестрини юритади;
- хорижий аккредитланган синов лабораториялари, сертификатлаштириш ва назорат идоралари, келишув доирасидаги Ўзбекистон Республикасида тан олинган мувофиқлик сертификати ва синов баённомалари рўйхатини юритади;
- аккредитлаштириш масалалари бўйича миллий тизимлар ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни амалга оширади;

Ўзбекистон Республикасида аккредитлаштириш натижалари ҳақида қизиқувчи ташкилотлар ва халқаро аккредитлаштириш тизимларни хабордор қилади ва тизим ҳужжатларини актуаллигини (долзарблигини) таъминлайди.

Илмий-услубий марказ тизимда қуйидаги вазифаларни бажаради:

- тизимнинг меъёрий базасини ишлаб чиқади ва такомиллаштиради;
- уларни аккредитлаштириш мақсади учун ташкилот ҳужжатларини экспертизадан ўтказди;

– аккредитлаштириш бўйича идора топшириғи бўйича аккредитланган объектларни фаолиятини инспекцион назорати ва қайта аккредитлаштиришда, аккредитация бўйича комиссия ишларида қатнашади;

– аккредитлаштириш бўйича эксперт-аудиторларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш;

– қизиқувчи ташкилотлар ва шахсларга аккредитлаштириш тартиби, мезонлари ва қоидалари бўйича маслаҳат беради.

Аккредитлаштириш тизимида аккредитлаштиришга хоҳиш истагини балдирган ташкилот ва шахслар (аккредитлаштириш объектилари):

– талаб этилган аккредитлаштириш соҳасига мувофиқ аниқланган иш турларини бажаришга тайёргарлигини таъминлайди;

– аккредитлаштириш идоралари ва аккредитлаштириш жараёнида тизимнинг бошқа қатнашчилари билан ўзаро фаолиятда аккредитлаштиришга ариза беради;

– ўрнатилган тартибга мувофиқ аккредитлаштириш бўйича ишларга (унинг натижаларидан мустақил) тўловларни бажаради.



11 - расм. Аккредитлаштириш миллий тизимининг ташкилиш схемаси.

Аккредитланган ташкилот ва шахслар:

– ўрнатилган қоидалар бўйича аккредитация соҳасига мувофиқ қатъий риоя қилган ҳолда ишларни бажаради;

– аккредитация шартларини бузган ҳолатларда мувофиқликни тасдиқлаш бўйича фаолияти тўхтатилади ёки тугатилади ёки аккредитация аттестати тўхтатилади ёки бекор қилинади;

– ўрнатилган талабларга (шунингдек сифат тизими) мувофиқ ташкилот қўллаб-қувватлайди;

- аккредитлаштириш соҳасидаги ўзига хос ишларни бажаришда ташкилий тузилмаси, техникавий қурилмалари ва бошқа шартларнинг ўзгариши ҳақида фаолияти тўғрисида маълумотларни аккредитловчи идорага тақдим этади;
- аккредитлаштирувчи идоранинг инспекцион назорати фаолияти ва мувофиқ тўғриловчи амалларни қабул қилишда зарурий шараоитларни яратади.

### **7.3. Аккредитациядан ўтказиш ва хабардор қилиш**

Аккредитлаштириш тизими талабига жавоб берувчи ҳар қандай ташкилот (объект) аккредитланиши мумкин. Бунинг учун аккредитлаштириш объекти қуйидагиларга мажбур:

- аккредитлаштириш тизими меъёрий ҳужжатларида баён этилган мезонларга мувофиқ бўлиши;
- унинг фаолиятини баҳолашни ўтказиш учун барча жойларга ва ходимларга рухсат этилган, ўзига хос ҳужжатларни тақдим этиш, шунингдек, апелляцияни кўриб чиқиш ва аккредитланган идоралар фаолияти учун назоратида шароитларни таъминлаши;
- унинг аккредитация соҳасидаги ўрнатилган фақат шу фаолиятни амалга ошириши;
- аккредитация соҳасида ўрнатилган фаолиятга кирмаган фаолият ҳақида реклама мақсадида оммавий ахборот воситаларига хабар бермаслик;
- сертификатлаштириш ва назорат қоидаларига аниқ риоя қилиш;
- бекор қилинган аккредитация ёки тўхтатилгандан сўнг аккредитлаштириш идораси талаби бўйича аккредитланган ҳужжатларни қайтариши ва аккредитацияга ҳавола қилинган ўзининг фаолиятидан таркиб топган рекламасини тугатиши.

Шунингдек аккредитация объекти аккредитлаштириш объектига исботлаши лозим, негаки у:

- унинг ишлари натижаларига акс этган ҳар қандай унга савдо, молиявий таъсир этилишидан озодлигини;
- бажариладиган ишлар тавсифига жавоб берувчи сифат тизими мавжудлигини;
- етарли тажрибали ва ўқиган ходимлардан фойдаланишини;
- ишларни ўтказиш учун яроқли бўлган иншоот (бино), техникавий қурилмалар ва уларга доимий хизматларни амалга оширишнинг мавжудлигини;
- аккредитация соҳасида аниқланган ишлар учун меъёрий ҳужжатлар фондининг мавжудлиги ва бу ҳужжатларни актуаллаштиришни ўтказиши ҳамда йўриқнома ва процедураларга ҳужжатлар ишлаб чиқади;
- мувофиқлик сертификатини бериш ҳолисоналигини тасдиқловчи ҳисоб-китоб ва қатъий равишда бланкалар, ҳисоботлар ва бошқа материалларни сақлаш тизими мавжудлиги;
- ишлар жараёнида олинган, маълумотлар махфийлигини кафолатлайди.

Энди аккредитлаштириш бўйича ишлар босқичини кўриб чиқамиз. У қуйидаги тартибда ўтказилади:

- аккредитлаштиришга ариза бериш, ариза бўйича дастлабки кўриб чиқиш ва қарор қабул қилиш, экспертизани ўтказиш тўғрисида шартнома тузиш, ўтказилган экспертизалар учун аризачи тўловларни амалга оширади;
- экспертиза ҳужжатлар тўплами экспертизалар далолатномалари билан расмийлаштирилиб, баҳолашни ўтказиш ва тайёрлаш тўғрисида шартнома тузилади, аккредитлаштириш ҳақида қарор лойиҳаси тайёрланади, баҳолашни ўтказиш учун аризачи тўловларни амалга оширади;
- аккредитлаштириш объектини баҳолашга тайёрлаш (комиссияни белгилаш, буйруқ чиқариш, жойида баҳолаш дастурларини ишлаб чиқиш);
- далолатномани расмийлаштириш жойида аризачини баҳолаш;
- материаллар таҳлили ҳужжатлар экспертизаси, жойида баҳолаш натижалари, аризачи бажарган тўғриловчи амаллар самарадорлиги, қарор лойиҳасини тайёрлаш;
- Кенгашда баҳолаш ва экспертиза материлларини кўриб чиқиш, ҳамда аккредитация ҳақида қарор қабул қилинади ёки аккредитацияни бекор қилинади;

– аккредитация ҳақида гувоҳномани бериш, расмийлаштириш, рўйхатга олиш ва аризачи тўловларни амалга оширади.

Аккредитлаштиришнинг ҳар бир навбатдаги босқичи олдинги босқич ижобий натижаларда бўлганида бажарилади. Аризачи аккредитлаштириш бўйича ишларга тўловларни ҳар бир босқич бўйича алоҳида амалга оширади. Аризачи тузилган шартномага мувофиқ, аккредитлаштириш бўйича ўтказилган ишларга алоқадор харажатларни унинг натижаларидан мустақил ҳолатда тўлашга мажбур.

Аккредитлаштиришни ўтказиш муддати аккредитлаштириш объектининг тайёрлигига боғлиқ, аммо аккредитацияга ариза рўйхатга олинган кундан бошлаб олти ойдан ошмаслиги лозим.

### **Аккредитлаштиришни ўтказиш**

Аккредитлаштириш миллий тизими доирасида мувофиқликни тасдиқлаш соҳасида ўзининг лаёқатлигини тан олиншини истагини билдирувчи аккредитация аризачиси, тизим қоидаларида ўрнатилган шакл бўйича аккредитлаштиришга ариза ва зарурий ҳужжатларни аккредитлаштириш идорасига жўнатади. Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш идораси ва назорат идорасини аккредитлаштириш аризасига қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади:

- таъсис этувчи ҳужжатлар нусхаси;
- аккредитация соҳаси лойиҳаси;
- бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идора ёки назорат идораси тўғрисидаги Низом лойиҳаси;

- мувофиқликни тасдиқлаш бўйича ишларни ўтказишни тавсифловчи сифат бўйича қўлланмаси;

- сифат менежменти тизими процедуралари.

Лабораторияларни аккредитлаштириш аризасига қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади:

- таъсис этувчи ҳужжатлар нусхаси (агар у юридик шахс бўлиб ҳисобланган ҳолатларда);

- синов (ўлчаш) лабораторияси (марказ) тўғрисидаги Низом лойиҳаси;

- аккредитация соҳаси лойиҳаси;

- лаборатория паспорти лойиҳаси;

- сифат менежменти тизими процедураларидан таркиб топган сифат бўйича қўлланма.

Аккредитлаштиришга тақдим этилаётган ҳужжатлар ва аризани кўриб чиқиш натижалари бўйича аккредитлаштириш бўйича ишларни ўтказилиши тўғрисида расмий қарор қабул қилинади. Қарорни қабл қилиш муддати ариза рўйхатга олинган кундан бошлаб 3 кун.

Ариза бўйича ижобий қарор қабул қилгандан сўнг, аккредитлаштирувчи идора ҳужжатлари экспертизадан ўтказилишини таъминлайди. Экспертизани экспертиза бўйича хизматларга тўловдан сўнг аккредитлаштирувчи идора, ёки унинг тошириғи бўйича Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш илмий-тадқиқот институти сифат бўйича эксперт-аудиторлари ёки бошқа сифат бўйича эксперт-аудиторлар амалага оширади. Экспертиза, ариза бўйича қарор қабул қилинган кундан бошлаб бир ойдан ошмаган муддатда ўтказилади. Сифат бўйича эксперт-аудиторлар берган хулосалар бўйича экспертиза натижалари расмийлаштирилади.

Экспертиза натижалари салбий бўлса, аккредитлаштирувчи идора уни аккредитлаштириш мезонларига номувофиқлиги сабаби бўйича аккредитлаштиришни бера олмаслиги ҳақида аризачини хабардор қилади ва аниқланган тузатишларни бартараф этиш учун (30 кундан кўп бўлмаган) муддат беради. Аккредитлаштиришни бекор қилиш ҳақидаги хабардор қилиш аризачига расмий шаклда, бекор қилиш сабаби ва аризачи кўрсатилган сабабларни бартараф қилиш муддати ва қайта кўриб чиқиш учун ҳужжатларни тақдим қилиши билдирилади.

Аризачи аккредитлаштиришни бекор қилиш учун асос бўлиб хизмат қилувчи камчиликларни бартараф қилган ҳолатларида, ҳужжатларни қайта кўриб чиқиш аризачидан ариза ва барча зарурий ҳужжатлар олинган кундан бошлаб ўн кундан ошмаган муддатда амалга

оширилади. Аризани қайта кўриб чиқиш учун тўловлар ундирилмайди. Аккредитлаштиришда бекор қилиш ҳақидаги маълум қилинаётган аризада кўрсатилган муддати тугаши бўйича янгидан берилган деб ҳисоблаш мумкин.

Экспертиза натижалари ижобий бўлганда аккредитлаш объектини жойида баҳолаш учун комиссия тузилади. Аккредитлаштирувчи идора раҳбари буйруғи билан Комиссия тайинланади. Буйруқда комиссия таркиби, мақсади, куни ва жойида баҳолаш ўтказиш муддатидан таркиб топади. Комиссия раиси сифат бўйича эксперт-аудитор ловазимига аккредитланган бўлиши шарт. Комиссияни тузишда ҳолисона баҳолашни ўтказиш учун зарурий билим, кўникма ва лаёқатлилиги ҳисобга олинади. Комиссияда зарурият бўлган ҳолатларда яъни комиссияга эксперт-аудитор раҳбарлиги остида ишловчи техникавий экспертларни жалб қилиш мумкин.

Комиссия раҳбари объектлар ва баҳолаш мезонлари таркиб топган Баҳолаш режасини ишлаб чиқади ва аккредитлаштирувчи идора раҳбари ёки бунга ваколатли шахс томонидан тасдиқланади. Буйруқ ва баҳолаш режаси баҳолашни ўтказишгача танишиш учун аризачига тақдим этилади.

Жойида аккредитлаш объектини баҳолашда аризага тақдим этилган объектнинг ҳақиқий ҳолатини ҳужжатларга мувофиқлиги ва талабгорнинг вазифаларни бажариш лаёқатлари текширилади. Комиссия аккредитлаш объектнинг мувофиқлигини ўрнатилган аккредитлаштириш мезонларига билан баҳолаш режасига мувофиқ ўтказади. Баҳолашнинг давомийлиги бир ойдан ошмаслиги лозим. Аккредитлаш объектини жойида баҳолаш натижалари аккредитлаштириш қоидаларида ўрнатилган шакл бўйича далолатнома билан расмийлаштирилади. Далолатномага комиссиянинг барча аъзолари имзо чекадилар. Комиссия ҳулосаси билан комиссия аъзоларидан қандайдир келишмовчиликлар бўлган ҳолатларда, ёзма равишда эътирозлар яъни баҳолаш далолатномасига илова қилиниб берилиши мумкин.

Аккредитлаштирувчи идора аризачи томонидан тақдим қилинган ҳужжатлар экспертизасининг натижаларини таҳлил қилиб, баҳолаш далолатномаси, далолатнома бўйича фикр ва ҳулосалар, аризачи тақдим қилган фикрлар барчаси текширилганидан сўнг аккредитлаш Кенгашига кўриб чиқиш учун қарор лойиҳасини тайёрлайди. Кенгаш 15 кундан кўп бўлмаган муддатда қарор лойиҳасини, ҳамда аризачи ва комиссия тақдим қилган ҳужжатларни кўриб чиқади ва аккредитлаш ҳақида, ёки аккредитлашни бекор қилиш ҳақида қарор қабул қилади.

Кенгаш аккредитлашни бекор қилган ҳолатда аккредитлаш объектига аккредитлаштириш талаблари номувофиқлиги ва билдирилган фикр-мулоҳазаларни бартараф этиши учун бир ой муддат беради. Агарда қайта баҳолашда аккредитлаштириш талаблари номувофиқлиги ва билдирилган фикр-мулоҳазалари яна такрорланса, Кенгаш аккредитлаштиришни бекор қилиш ҳақида якуний қарорни қабул қилади.

#### **Аккредитлаш ҳақида гувоҳнома (шаҳодатнома)**

Аккредитлаш ҳақида ижобий қарор бўлганда аккредитлаштирувчи идора аккредитлаштириш Қоидаларида келтирилган шакл бўйича аккредитлаш ҳақидаги шаҳодатномани аризачига беради. Аккредитлаш ҳақидаги шаҳадатнома Ўзбекистон Республикаси аккредитлаштириш миллий тизими Давлат реестрида рўйхатга олинади. Аккредитлаш ҳақидаги шаҳадатномага аккредитлаштириш идораси раҳбари тасдиқлаган, аккредитланган объектнинг Низоми, ҳамда аккредитлаш соҳаси илова бўлиб ҳисобланади.

Аккредитлаш соҳасининг ҳар бир варағи Ўзстандарт Агентлиги аккредитлаштириш бўлими бошлиғи ва аккредитланган идора раҳбари имзолари ва муҳр билан тасдиқланади. Аккредитлаштириш ҳақидаги шаҳадатнома муддатсиз берилади.

#### **Аккредитлаштириш натижалари ҳақида хабардор қилиш**

Аккредитлаштириш идораси гувоҳнома берганидан сўнг аккредитлаштириш бўйича барча зарурий ҳужжатларни аризачига жамлаб ва аккредитлаштириш процедураси бўйича махсус делода ва уни махфийлик шароитларида сақлайди. Ҳар бир аккредитланган объектлар 4 - жадвалда келтирилган мисолдаги маълумот карточкаларини юритиб боришади. Келгусида аккредитланган объектлар ҳақидаги умумий маълумотлар Ўзстандарт Агентлиги расмий сайтида, давлат реестрида рўйхат рақами кўрсатилиб очиқ чоп этилади ва нашр этилади.

Аккредитланган сертификатлаштириш бўйича идоралар ва лабораториялар мувофиқликни тасдиқлаш ҳужжатларида (мувофиқлик сертификати ва синов баённомаси) ўзининг аккредитация соҳаси билан аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳномасида келтирилган рўйхат рақамини кўрсатади. Агарда аккредитланган идора мувофиқликни баҳолаш бўйича ўзининг аккредитация соҳасидан ташқари қандайдир ишни бажарса, унда чикувчи ҳужжатларида, у аккредитланганлигига илова қилиши шарт эмас.

#### **Аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳномани тўхтатиш ва бекор қилиш**

Аккредитланган идоранинг аризаси бўйича ҳамда №1472 да ўрнатилган Қоидалар ҳолатларида аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳномани тўхтатилади ва (ёки) бекор қилинади. Аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳнома бекор қилинганда аккредитланган идоралар реестрига мувофиқ ёзувлар киритилади. Уч иш куни давомида реестрга ўзгартириш билан мувофиқ ёзувлар киритилиб, аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳнома эгасига гувоҳнома бекор қилинганлиги ҳақида маълумот хати жўнатилади. Гувоҳнома бекор қилинганидан сўнг аккредитлаштиришга қайта ариза аккредитлаштириш талаблари номувофиқликлари бартараф этилганидан кейин берилиши мумкин. Бунда аризачи номувофиқликларни бартараф қилиш бўйича қабул қилган чораларни тасдиқловчи ҳолисона ҳужжатларни тақдим этади.

Аккредитланган субъектлар ҳақидаги маълумотлар Ўзстандарт Агентлигининг расмий журналида чоп этилади ва сайтида жойлаштирилади.

#### **Аккредитлаш соҳаларини кенгайтириш**

Ўзининг аккредитлаш соҳасига талабгор аккредитланган идоралар қўшимча аккредитлаш соҳаси учун аризани аккредитлаштириш идорасига йўллаши мумкин. Аризада куйидаги ҳужжатлар илова қилинади:

- бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш бўйича идоралар ва назорат идоралари учун: аккредитлаш соҳаси ва сертификатлаштириш бўйича ишларини ўтказиш қоидаларига қўшимчалар илова қилинади;

- лабораториялар учун: аккредитлаш соҳаси ва паспортига қўшимчалар қилинади.

Аккредитлаш соҳасини кенгайтириш аризани таҳлил қилиш ва ҳужжатларни экспертизадан ўтказиш билан бошланиб, ўрнатилган аккредитлаштириш қоидалари тартибида ўтказилади.

#### **Аккредитлаш шартларини ўзгартириш**

Ташкилотлар қайта ўзгартирилган ҳолатларда, масалан, номи, жойлашиш жойи, юридик шахсларнинг почта манзили ўзгарганда, аккредитлаш объекти бир ҳафта муддатда аккредитлаштирувчи идорада ариза қайта рўйхатга олинганидан сўнг, илова қилинган мувофиқ ҳужжатларга асосан аккредитлаштирувчи идора аккредитлаш ҳақида гувоҳномани қайта расмийлаштиради. Бу ҳужжатлар (нотариал-тасдиқланган Низом нусхаси, олдин берилган аккредитлаш ҳақидаги оригинал гувоҳнома ва Низомга ўзгаришлар киритилганли тўғрисида рўйхатга олинган тасдиқловчи ҳужжатлар) ташкилот ўзгаришини тасдиқлаши лозим. Ариза билан ҳужжатлар пакетини аризачи бевосита ёки почта алоқаси воситалари орқали етказишади. Гувоҳномани қайта расмийлаштирилгунича аккредитация объекти олдинги берилган гувоҳнома асосида фаолиятини амалга оширади.

Ариза келиб тушганида аккредитлаштирувчи идора тақдим қилинган ҳужжатларни қонунчиликга мувофиқ текширади ва янги гувоҳномани расмийлаштириш ҳақидаги қарорни қабул қилади ва аккредитлаштирувчи идора аризачига ариза келиб тушган кундан бошлаб беш кун давомида янги гувоҳномани беради.

Агарда аризачи олдинги аккредитланган юридик шахс меросхўри бўлиб ҳисобланганда, кейинги ҳужжатларни кўриб чиқиш дастлабки сифатида ўтказилади.

#### **Апелляция**

Агар аккредитлаш объекти аккредитлаштиришдан рад этилса, ёки, у тўхтатилса, ё бекор қилинса, ёки асосланган эътирозларни келтириб чиқарувчи шароитлардаги ҳолатларда, Ўзстандарт Агентлигининг Апелляция кенгашига ёки ўрнатилган қонунчилик тартибида бевосита судга апелляцияга бериш ҳуқуқига эга. Апелляция кенгаши қароридан қонунчиликда ўрнатилган тартибда судга шикоят қилиши мумкин.

Аккредитлаш бўйича идора қуйидаги маълумотларни чоп этади ёки сўровлар бўйича тақдим қилади:

- тизимнинг асосий қоидалари ва мажбурий аккредитлаштириш объектлари кўрсатилган аккредитлаштириш тизимини яратишда, миллий идора бажарувчи ҳуқуқлари ҳақидаги маълумотларни;
- аккредитлаштириш мезонларини;
- аккредитлаштиришни ўтказиш тартиби;
- аккредитланган ташкилотларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари;
- аккредитлаш соҳаси кўрсатилган аккредитланган ташкилотларнинг рўйхати;
- бекор қилинган аккредитация аттестатлари ҳақидаги маълумотлар;
- аккредитлаштириш тизимида рўйхатга олинган сифат бўйича эксперт-аудиторларнинг рўйхати.

Аккредитлаш бўйича идоралар ўзининг тизимидаги бошқа аккредитлаштируви идоралар ва бошқа давлатларнинг аккредитлаш идорлари билан тажриба алмашишда қатнашади.

#### **7.4. Аккредитланган объектларнинг инспекцион назорати**

Аккредитлаштирувчи идора (Ўзстандарт Агенлигининг инспекцион назорат бўлими) йилида бир марта аккредитланган объектлар фаолиятининг инспекцион назоратини ўтказишга талаблар Адлия вазирлигида 20.04.2005 йил №1472 сонли рўйхатга олинган «Аккредитланган сертификатлаштириш бўйича идоралар ва синов лабораториялари (марказлар) фаолиятларининг инспекцион назоратини ўтказиш қоидалари»да белгиланган.

Меърий ҳужжатлар, сифат тизимининг ҳужжатлаштирилган процедуралари, аккредитация соҳаси ҳамда сертификатлаштириш ва синаш бўйича ҳужжатлар инспекцион назорат объектлари бўлиб ҳисобланади.

Инспекцион назорат аккредитлаштирувчи идора билан тузилган келишувга мувофиқ режалаштирилган тартибда амалга оширилади. Ушбу келишувга биноан аккредитлаштирувчи идора раҳбари ҳар йили тасдиқловчи, объект фаолияти инспекцион назоратининг йиллик режа-графикини тузилади.

Сертификатлаштириш бўйича идора фаолиятининг режадан ташқари инспекцион назорати, сертификатлаштириш процедураси бўйича аризага ноқонуний муносабатдаги фаолияти ва мувофиқлик сертификатини ноқонуний бериши ва асосланмаган далиллар тўғрисида расмий тасдиқлаши муайян аниқ далилларда келтирилган, шунингдек, аризачининг тижорат сирларини ошкора қилувчи маълумотлар келган ҳолатларда ўтказилади.

Инспекцион назоратини ўтказиш учун аккредитловчи идоранинг яъни инспекцион назоратни амалга оширувчи комиссия таркиби ва уни ўтказишнинг аниқ муддатини кўрсатувчи буйруғи асос бўлиб ҳисобланади. Инспекцион назоратни ўтказиш муддати ўттиз календар кундан ошмаслиги лозим.

Инспекцион назоратни сифат бўйича эксперт-аудиторлар амалга оширишади. Объект аккредитация соҳасига боғлиқлигидан комиссия таркибига инспекцион назорати вақтида кўриладиган масалалар бўйича малакали мутахассисларни (синов турлари бўйича экспертлар, тайёрловчининг вакиллари, истеъмолчиларни ҳуқуқларини ҳимоя қилиш жамияти, илмий-тадқиқот ташкилотлари) киритиш мумкин. Комиссия аъзолари махфийликни таъминлаш бўйича талабларга риоя қилишлари шарт.

Инспекцион назорат, аккредитловчи идора раҳбари тасдиқлаган дастур бўйича ўтказилади. Инспекцион назорат дастурида текшириш объекти ва мақсади, инспекцион назоратни ўтказиш бўйича ишлар тартиби ва ҳажми таркиб топган бўлиши шарт.

Инспекцион назорат бошланишидан олдин Комиссия раҳбари текширилаётган ташкилот раҳбарини инспекцион назорат мақсади ва шартлари, комиссия аъзолари билан таништириши, ҳамда буйруқ ва дастурни бир нусхасини бериши ва улар олганлигини тўғрисида тилхат олиши шарт.

**Сертификатлаштириш бўйича идора** фаолиятининг режали инспекцион назоратида қуйидагилар текширилади:

- баҳолашнинг мустақиллиги;
- лабораториялар билан ўзаро фаолияти;
- танлаш далолатномаси ва идентификацияси мавжудлиги ҳамда мувофиқлиги, синов баённомалари, сертификатлаштириш бўйича ишлаб чиқариш кўриги далолатномалари, сертификатлаштирилган маҳсулотларни инспекцион назоратининг режа-графи;
- мувофиқлик сертификатини бериш тўғрисида қабул қилинган қарорларни асосланганлиги, мувофиқлик сертификатини тўғри расмийлаштирилганлиги, сертификатлаштириш бўйича қарор қабул қилиш учун фойдаланилган МХ лардаги маълумотлар ва мувофиқлик сертификатидаги маълумотларнинг мувофиқлиги;
- берилаётган мувофиқлик сертификатларини рўйхатга олиниши;
- мувофиқлик сертификатларининг бланklarини қатъий ҳисоби;
- аризачиларининг даъво, шикоятлари таҳлил ва ҳисоби;
- аккредитлаштириш ҳақида гувоҳнома;
- маҳсулот ва хизматларга МХ таъминланганлиги, уларни амал қилиш муддати, уларга ўзгаришларни ўз вақтида киритилиши;
- мувофиқлик сертификати ва белгисидан нотўғри қўлланилганлиги учун сертификатланган маҳсулот тайёрловчисига қўлланиланилган чоралар;
- ходимларнинг малакаси ва лаёқатлигини мувофиқлиги, бажаридиган вазифалари, ходимларни аттестациялаш ва малакасини оширишга тааллуқли қабул қилинган фаолияти, лавозим ва ишчи йўриқномаларнинг мавжудлиги;
- сертификатлаштириш бўйича идора фаолияти ва шунингдек лаборатория хизматлари билан алоқадор маълумотларнинг махфийлигини таъминланиши;
- аккредитлаштириш идораси, ҳамда унинг қарорларини бижаришда ўзаро фаолияти.

**Лаборатория** фаолиятининг режали инспекцион назоратида қуйидагилар текширилади:

- синов (ўлчаш)ларни ўтказишда мустақиллик ва холисоналик;
- аккредитлаштириш идораси, сертификатлаштириш бўйича идоралар ва бошқа аккредитланган синов лабораториялари билан ўзаро фаолияти ва шунингдек, аккредитлаштирувчи идоранинг, лаборатория фаолияти билан алоқадор қарорларини бажариш;
- лаборатория аккредитатлаштириш соҳасига мувофиқ, синов баённомаларини мавжудлиги ва мувофиқ расмийлаштирилиши, тўлиқ ва тўғри тақдим этилиши, уларни юритиш ва сақлаш тизими;
- аризачиларнинг даъво, шикоятлари таҳлили ва ҳисоботи;
- аккредитлаштириш тўғрисидаги гувоҳнома;
- маҳсулотларга МХларни таъминланганлиги, уларни амал қилиш муддати, уларга ўзгаришларни ўз вақтида киритилиши;
- ходимларнинг малакаси ва лаёқатлигини мувофиқлиги, бажаридиган вазифалари, ходимларни аттестациялаш ва малакасини оширишга тааллуқли қабул қилинган фаолияти, лавозим ва ишчи йўриқномаларнинг мавжудлиги;
- иншоотнинг ҳолати, иншоотнинг микроклиматик параметрларини қурилиш ва санитария меъёрлари ҳамда қоидалри талабларига мувофиқлиги;
- синовларнинг ўтказиш шароитларини мувофиқлиги, лаборатория аккредитлаштириш соҳаси ва синов усулларига МХларида ўрнатилган хавфсизлик талаблари ва меъёрларига таъсир қилувчи зарарли ишлаб чиқариш омиллари ва хавфли параметрлар;
- қиёсланган ўлчов воситалари ва аттестатланган синов қурилмалари, бошқа техникавий воситалар шунингдек, давлат стандарт намуналари, бошқа тоифадаги стандарт намуналар, аттестатланган аралашмалари, уларни метрологик таъминлаш мақсадида ва сифат менежменти тизими процедуралари ва синов (ўлчаш) усуллари талабларига мувофиқлиги ҳолатлари;

– синаладиган (ўлчанадиган) намуналар ва ёзувларни юритиш (талабномани қабул қилиш, танланма далолатномаси, рўйхатга олиш, намуналарни сақлаш шароитлари ва утиллаштириш) билан мурожаат қилишга талабларга риоя қилиш;

– лаборатория фаолияти билан ҳамда у хизматларидан фойдаланаётган сертификатлаштириш бўйича идора ва назорат идоралари билан алоқадор маълумотларнинг махфийлигини таъминлаш;

– лабораториялараро солиштириш натижалари. Зарурият бўлганда, агарда лабораториялараро солиштириш ўтказилмаса, лаборатория лаёқатлилигини тасдиқлаш мақсадида назорат синови (ўлчаш) ўтказилади. Назорат синови (ўлчаш)га йўналтирилган маҳсулотлар тури, маҳсулотларнинг текшириладиган тавсифлари, намуна (проба) танлаш ва тайёрлаш, назорат синови (ўлчаш) дастурида ўрнатилган тавсифлар қийматининг анонимлигини таъминлаш.

Инспекцион назорати вақтида номувофикликлар топилганда номувофиклик тўғрисидаги баённома расмийлаштирилади. Комиссия инспекцион назорати натижалари бўйича аккредитация мезонларига объектнинг мувофиклиги умумий баҳоланишидан таркиб топган, икки нусха далолатнома тузади, улардан бири текшириладиган сертификатлаштириш бўйича идора ёки лаборатория раҳбарига топширилади ва иккинчиси аккредитлаштириш идорасига тақдим этиш учун комиссия раҳбарига қолади. Инспекцион назорати далолатномасини комиссиянинг барча аъзолари ва текширилган объект раҳбари имзолаб яъни инспекцион назорат натижалари билан келишмовчиликлар ҳолатларида ўзининг фикрларини баён этиши мумкин.

Инспекцион назорат натижалари бўйича 5 кун давомида инспекцион назорат далолатномаси тузилган кун билан аккредитлаштирувчи идора аккредитация тўғрисидаги гувоҳномани амал қилишини тасдиқлаш, тўхтатиш ёки бекор қилиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Инспекцион назорат натижалари ижобий бўлганда аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳномасини тасдиқлаш тўғрисидаги қарор қабул қилинади.

Инспекцион назорати вақтида номувофикликлар бартараф этилмаганлиги мавжуд бўлса, лекин тўғриловчи амаллар йўли билан икки ойдан кўп бўлмаган муддатда бартараф қилиниши мумкин бўлса, аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳномани амал қилинишини тўхтатиш тўғрисидаги қарорни қабул қилинади.

Аккредитлаштирувчи идора, объект номувофиклиги бўйича тўғриловчи амаллар бажарганидан сўнг, аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳномани амал қилиш муддатини тўхтатиш тўғрисидаги қарорни қабул қилади.

Аккредитация соҳасида интизомга риоя қилмаслиги шунингдек, аккредитлаштирувчи идоранинг қарорида ўрнатилган муддатларда аниқланган номувофикликлар бўйича тўғриловчи амалларни бажармаганлиги ҳолатларида аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳномани амал қилинишини бекор қилиш ҳақидаги қарор қабул қилинади.

Инспекцион назорати натижалари бўйича аккредитлаштириш ҳақидаги гувоҳномаси бекор қилинган сертификатлаштириш бўйича идора ёки лаборатория Давлат реестридан чиқарилади ва аккредитлаштирувчи идора бу тўғрисида қизиқувчи шахслар ва ташкилотларни хабардор қилади.

Инспекцион назорат натижалари бўйича қабул қилинган қарорлар текширилган объектга қарор уч кун давомида жўнатилади.

Инспекцион назорат натижалари билан келишмовчиликлар бўлган ҳолатларда қизиқувчи томон Ўзстандарт Агентлигига ёки бевосита судга мурожаат қилиши мумкин. Ўзстандарт Агентлиги қароридан ўрнатилган қонунчилик тартибида судга шикоят қилиниши мумкин.

## 8-Мавзу: СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШНИНГ ЖИҲАТЛАРИ ВА СХЕМАЛАРИ

Режа:

- 8.1. Сертификатлаштириш схемалари
- 8.2. Сертификатлаштириш омиллари
- 8.3. Сертификатлаштирилувчи маҳсулот

### 8.1. Сертификатлаштириш схемалари

Сертификатлаштириш бўйича ИСО таркибидаги қўмита томонидан тайёрланган хужжатда учинчи томон тарафидан амалга ошириладиган сертификатлаштиришнинг саккизта схемаси берилган бўлиб, республикамизда ҳам айнан шу 9 та схема тадбиқ этилган:

– **Биринчи схема.** Бу схема билан фақат маҳсулот намуналари турларини стандартлар талабларига мувофиқлигини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида синовдан ўтказилади. Бу хилдаги сертификатлаштиришда синовга тақдим этилган намунани белгиланган талабларга мувофиқлиги тасдиқланади, халос. Бу йўл ўзининг соддалиги ва унга кўп харажат талаб қилмаслиги туфайли миллий ва халқаро савдо муносабатларида муайян даражада тарқалган.

– **Иккинчи схема.** Бу схемада маҳсулотнинг намуна турларини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида синовдан ўтказилиб, сўнгра унинг сифатини савдо шаҳобчаларидан вақти-вақти билан олинадиган намуналар асосида назорат қилиб борилади. Бу усул тақдим этилган намуналар сифатини баҳолаш билан серияли чиқаётган маҳсулотнинг сифатини ҳам баҳолаш имконини беради. Усулнинг афзаллиги унинг соддалигидадир. Унинг камчилигига эса назорат синовлар натижасига қараб, агар маҳсулот стандарт талабларига номувофиқлиги аниқланилса, барибир уни савдо шаҳобчаларидан чиқариб ташлаш мумкин бўлмайди ёки уни чиқариб ташлаш учун бирмунча қийинчиликлар туғилади.

– **Учинчи схема.** Маҳсулот намуналарининг турларини махсус тасдиқланган синов ташкилотларида ўтказиш, сўнгра сотувчи ёки истеъмолчига юбормасдан туриб вақти-вақти билан намуналарнинг текширувини назорат қилишга асосланади. Иккинчи схемадан фарқланувчи томони шуки маҳсулот савдо шаҳобчаларига тушмасдан туриб, синов назорати ўтказилади ва стандартга номувофиқлиги аниқланса, маҳсулотнинг истеъмолчига жўнатилиши тўхтатилади. **Тўртинчи схема.** Маҳсулот намуналарининг турларини худди 1-3-схемалардек синовдан ўтказишга асосланган бўлиб, сўнгра савдо шаҳобчасидаги ҳамда ишлаб чиқаришдан олинган намуналарнинг текшириш назорати вақти-вақти билан ўтказиш орқали маҳсулотнинг сифати ҳисобга олинади. Бу ҳолда маҳсулот ишлаб чиқарилган бўлиб, унинг чиқарилишига маълум харажатлар бўлгандан кейин стандарт талабларига номувофиқлиги аниқланади.

– **Бешинчи схема.** Бу схема маҳсулот намуна турларини тасдиқланган синов ташкилотларида ўтказишга ва маҳсулот ишлаб чиқаришнинг сифатини баҳолашга асосланган бўлиб, сўнгра савдо шаҳобчасида ва ишлаб чиқаришда намуналар сифатини вақти-вақти билан текширилиб назорат қилиб борилади. Бу сертификатлаштириш усули фақат маҳсулотнинг сифатини назорат қилибгина қолмай, балки корхонада чиқазиладиган маҳсулотнинг сифатини керакли даражада бўлишини ҳам назорат қилади. Табиийки, корхонадаги маҳсулот сифатини таъминлашда, тизимни баҳоланишида унинг мезонини аниқлаш муҳим аҳамиятга эга. Ушбу усул саноати ривожланган мамлакатларда ҳамда халқаро сертификатлаштириш тизимларида энг кўп тарқалган схемадир. Биринчи-тўртинчи схемаларга қараганда бу схема энг мураккаб ва нисбатан қимматроқ турадиган схема бўлиб, унинг афзаллиги истеъмолчи маҳсулот сифат даражасини юқори эканлигига ишонч ҳосил қилади, бу эса асосий мезон ҳисобланади.

– **Олтинчи схема** фақат корхонадаги маҳсулотнинг сифатини таъминлаш билан тизимни баҳоланишини ўтказишга мўлжалланган. Бу усул айрим вақтда корхона-тайёрловчини аттестатлаш деб ҳам юритилади. Бу хил сертификатлаштиришда фақат корхонанинг белгиланган сифат даражадаги маҳсулотни чиқариш қобилияти баҳоланади.

– **Еттинчи схема.** Маҳсулотнинг ҳар бир тайёрланган тўдасидан синовларга танлаб олишга асосланган. Танлаб олиш синовларининг натижаларига қараб тўдани ортиш учун қарор қабул қилиниши аниқланади. Бу хилдаги сертификатлаштириш учун танланманинг ҳажми

аниқланиши лозим, бу эса тайёрланган тўданинг катта-кичиклигига мақбул бўладиган сифат даражасига боғлиқ. Қабул қилинган қоидага асосан танлангани тўплаш ваколатланган синов ташкилотлари томонидан амалга оширилади. Бу хил сертификатлаштириш қўлланилиши статистик усулни қўллаш билан боғлиқдир.

– **Саккизинчи схема.** Ҳар бир тайёрланган, айрим буюмнинг стандартлар талабига мувофиқлиги синовлар ўтказиб аниқлашга асосланган. Бу сертификатлаштириш усулида юқорида-7 схемаларига қараганда таъминловчининг маъсулияти анча юқори. Табиийки мувоффақиятли синовлардан ўтган буюмларгина сертификат ёки мувофиқлик белгисини олади. 8-схема маҳсулотга нисбатан юқори ва қатъийроқ талаблар қўйилганда ишлатилишга асосланган ёки маҳсулотнинг ишлатилиши натижасида стандарт талабларга мос келмаслиги истеъмолчига катта иқтисодий зарар етказганида қўлланилади. Бу хил сертификатлаштириш қимматбаҳо металллардан ва қотишмалардан тайёрланадиган буюмларда кўпроқ қўлланилади. Бундан асосий мақсад қимматбаҳо металлларнинг белгиланган миқдорини, таркибини ва буюмнинг тозалигини текширишдир.

– **Тўққизинчи схема.** Маҳсулотларни декларация мувофиқлиги сертификати бўлиб, маҳсулот ҳақидаги декларация ҳужжатлари билан биргаликда сертификатлаштириш тушунилади.

Буюк Британия институти томонидан сертификатлаштиришнинг янги хили яратилиб, бу усул билан фақат ишлаб чиқаришдаги технологик жараёнларини тасдиқланиши /аттестатланиши/га асосланган.

Ҳозирги пайтда адабиётлар ва инфор­мацион маълумотномаларда ҳар бир сертификатлаштириш схемасининг афзаллиги ва камчилик­лари таҳлил этилган. Буларнинг ичида энг мукам­мал ва мураккаби бешинчи схемадир. Бу схема тўлиқ бўлганлиги учун уни асос қилиб олиб, ҳозирги замон халқаро сертификатлаштириш тизимини яратилмоқда.

Серти­фикатлаштириш тизимларини бошқарувчи идора муайян турдаги маҳсулот сифатининг назоратини ташкил этиш, стандартларга риоя қилишни мажбурий талаб этишини, истеъмолчи ва савдо талабларини эътиборга олиб, мамлакатдаги амалда бўлган қонунлар ва меъёрий ҳужжатлар асосида ўз ишини ташкил этади.

Серти­фикатлаштириш идораси синовларни ўтказиш, корхонадаги ва савдо шаҳобчасидаги маҳсулотнинг сифатини назорат қилиш ҳамда назоратни ташкил қилиш ва шунга ўхшашларни бажариб учинчи томон вазифасини бажаради.

## 8.2. Серти­фикатлаштириш омиллари

Серти­фикатлаштириш соҳасидаги ишларни амалга оширишда қуйидаги асосий омиллар ҳал қилувчи ўрин тутати:

– ташқи ва ички бозордаги истеъмолчининг ман­фаатларига мос келадиган маҳсулот учун мезонни тўғри танлаш;

– сер­ти­фикатлаштириш ишларини ўтказишда хо­лислик /ҳаққоният/ бўлиши.

Таъминловчининг буюми /маҳсулоти/ ҳар доим ҳам белгиланган стандарт талабларига мос келади деган кўрсатмаси ҳамма вақт ҳам қабул қилинавермайди. Чунки у маҳсулот сифатини текширишда ўзининг шахсий текшириш тизимини тузади, бу деярли бозорда ҳам, саноатда ҳам кенг ёйилган йўллардан биридир.

Лекин ҳозирги замон фан, техника ва технологик жараёнларнинг энг қулай ва самарадор тизими шундай бўлиши лозимки, бунинг натижасида маҳсулот ишлаб чиқарувчига нисбатан ҳеч қандай таъсир этилмаслиги лозим. Ташқи савдо ва халқаро иқтисодий алоқалар нуктаи-назаридан сер­ти­фикатлаштириш фаолияти мустақил бўлиши алоҳида аҳамият касб этади. Шундай сер­ти­фикатлаштиришни бошқарувчи идора стандартлаштириш идоралари ҳамда тижорат ташкилотлари ёки давлат муассасалари бўлиши мумкин. Улар ўзларининг синов ўтказувчи лабораторияларига эга бўлиб, маҳсулотни текширадиган ходимни ишга лаёқатлилигини текширади ҳамда корхоналардаги сифат тизимини бошқаришдаги ишларни амалга оширади, услубий таъминлаш ва бошқа қуйидаги ишларни бажаради:

– технологик жараёнларнинг турғунлигини таъминлаш;

– учинчи томон тарафидан бажариладиган сертификатлаштириш тизими ўз таркибига маҳсулот синовларини олади, бу эса ўз навбатида маҳсулотни стандарт талабларига мувофиқлигини /мослигини/ аниқлашда керакли восита ҳисобланади;

– якка олинадиган маҳсулот учун амалий ва иқтисодий талабларга жавоб берувчи сертификатлаштириш тизимини аниқлаш;

– сертификатлаштириш тартиб, усуллари ва ишлашини бошқа сертификатлаштириш тизимлари билан таққослаш;

– буюм /товар/ ёки маҳсулотларни сертификатлаштириш идораси томонидан ҳақиқийлиги кўриб чиқилганлиги ёки маъқулланганлигини, тегишли марказларда ёки аккредитланган лабораторияларда текширилганлигини исботловчи белги /тамға/ бўлиши, махсус белги, этикеткалар, илова қилиб юбориладиган ҳужжат-сертификатлар ёки сертификатлаштирилган буюмлар /товарлар/ рўйхатига киритилиши лозим ёки сертификатлаш ҳуқуқига эга бўлган корхонада маҳсулотни чиқариш учун тасдиқномаси бўлиши керак.

Сертификлаштириш турли шаклларда бўлиб, уни тайёрлаш ва ўтказиш учун айрим вазифаларни бажарилиш тартиби ўз навбатида маҳсулот турига, қонунлар мажмуининг миллий хусусиятларига ва бошқа қатор омилларга боғлиқ бўлади.

Сертификатлаштиришни тайёрлаш ва уни ўтказишда асосий ишлар қаторига:

– сертификатлаштирилувчи маҳсулотни танлаш;

– маҳсулотга сертификатлаштиришда белгиланадиган талабларни, тавсифларни танлаш;

– сертификатлаштирилувчи маҳсулотни ишлаб чиқариш шароитларини текшириш;

– синов лабораторияларини аккредитлаш;

– сертификатлаштириш синовларини ўтказиш;

– мувофиқлик сертификатини бериш ва мувофиқлик белгиси билан маҳсулотни белгилаш /тамғалаш/лар киради.

Табиийки, "Сертификатлаштириш учун нималар керак?" деган ўринли савол туғилиши мумкин. Сертификатлаштириш миллий тизимининг меъёрий ҳужжатларида сертификатлаштиришга тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тартиблари аниқланган бўлиб, улар қуйидаги босқичлардан иборат:

– сертификатлаштириш ўтказишга талабнома бериш;

– декларация - талабнома бўйича қарор қабул қилиш;

– намуналарни белгилаш, ажратиб олиш ва синовларни ўтказиш;

– корхона ёки сифат тизимини сертификатлаштириш (агар қабул қилинган сертификатлаштириш тартибида кўрсатилган бўлса ёки сўровчининг хоҳишига кўра);

– олинган натижаларни таҳлил қилиш ва мувофиқлик сертификатини бериш лозимлиги ҳақида қарор қабул қилиш;

– мувофиқлик сертификатини бериш ва сертификатлаштирилган маҳсулотни Тизимлар Давлат Рўйхатига киритиш;

– чет эл ёки халқаро идоралар томонидан берилган мувофиқлик сертификатини тан олиш;

– сертификатлаштирилган маҳсулотнинг тавсифларини турғунлиги учун текширув назоратини амалга ошириш;

– сертификатлаштириш натижалари ҳақида маълумот;

– шикоятларни кўриш (агар даъволашув масалалари чиқадиган бўлса).

Хўш сертификатлаштириш нима беради?

Сертификат сифатли маҳсулот учун асосий гаровдир. Сифатли маҳсулот қадри қанчалик юқори туришини ишбилармонлар яхши билишади. Битта мисол келтириб сифатли, сертификатлаштирилган маҳсулотнинг ҳосияти туғрисида тўхталиб ўтсак.

Соат ишлаб чиқарувчи корхона бир неча йил мобайнида Ғарбий Европа фирмаларидан бирига қўл соат сотар эди, унинг эвазига ҳар бир соат учун бир-икки доллар олар эди, ҳалос. Фирма олинаётган соатларнинг сифатини ўз бўйнига олиб, уларни ҳар бирини 40 долларгача

бўлган нархда сотар эди. Корхонанинг ишлаб чиқариш маданияти юқори бўлганлиги сабабли нуқсонли соатлар кам чиқарилар эди. Халқаро миқёсдаги стандартларнинг довуғи секин аста тарқалиб корхонагача етиб келди. Корхона 9000 серияли ИСО стандартлари асосида сифат тизимини ишлаб чиқа бошлади. Буни эшитган америкалик фирма корхонага узоқ муддатли битим тузишни таклиф этди. Бошқа фирма билан тузилган битимга биноан ўша юқорида айтилган соатнинг ҳар бирига 100 ва ундан ортиқ доллар тўланди. Натижада, корхонага валютадан тушаётган фойда ҳисобига унинг иқтисодий шароити бутунлай ўзгариб кетди. Мана сифатли маҳсулот шарофати, мана ўтказилган сертификатлаштиришнинг фойдаси, буни ҳар бир корхона бошлиғи, мутахассислари билмоғи лозим.

Албатта, Республикамизда амал қилаётган Миллий Сертификатлаштириш Тизими энг аввало аҳолининг манфаатларини, ҳавфсизлигини кўзлаган ҳолда тузилгандир. Сертификатлаштиришда кўзда тутилган мақсад маҳсулот нарҳини баланд қилиб қўйиш эмас, балки сифатли маҳсулот хусусида истеъмолчилар ва харидорларнинг диққатини ўзига жалб қилиш ва савдо кўламини ошириш ҳисобланади.

Айрим ишаб чиқарувчилар, мутахассислар бугунги кунни ўйлаб, маҳсулотларимиз шундоқ ҳам кетмоқда, сертификатлаштиришнинг нима ҳожати бор дейиши мумкин. Ишбилармонлар фақат бугунги кун билан яшаса, халқаро савдо сотиқ ишларини йўлга қўйишда улар катта хатога йўл қўйган бўлишади. Бу албатта кечирарли ҳолат эмас. Чунки, ҳозирги жамиятимиз аъзолари бир пайтлардаги фақат арзониға учадиган одамлар эмас, балки ҳуқуқий онги кун сайин шаклланиб бораётган, бозордаги рақобатдан унумли фойдаланадиган, "Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш" ва "Озиқ-овқат маҳсулотларининг сифати ва ҳавфсизлиги" тўғрисидаги Қонунлар билан ҳимояланган кишилардир.

### **8.3. Сертификатлаштирилувчи маҳсулот**

Сертификатлаштиришнинг асосий мақсади белгиланган талабларга тўғри келмайдиган маҳсулот таъминидан истеъмолчини ҳимоя қилиш ҳисобланади.

Даставвал, ҳавфсизликни таъминлаш, соғлиқни муҳофаза қилиш ва атроф-муҳитни асраш фаолиятлари билан боғлиқ бўлган ҳоллардаги масалалар кўрилиб, биринчи навбатда шу соҳаларга тегишли талабларга жавоб берадиган маҳсулотларни сертификатлаштириш учун танланади. Булар ҳар хил рўзгор электр машиналари, аппаратлари ва асбоблари, транспорт воситалари, сиқилган газлар ва суюқликлар ишлатиладиган идиш ва аппаратлар, портловчи ва ўта ҳавфли воситалар ва бошқалар. Худди мана шу хилдаги маҳсулотлар биринчи навбатда миллий ва халқаро миқёсдаги сертификатлаш учун объект ҳисобланади.

Миллий миқёсдаги сертификатлаштирилувчи маҳсулот номлари бир мамлакат доирасида бир неча йўллар орқали мужассамланади:

- мувофиқликни текширмасдан туриб, айрим хил маҳсулотларга мажбурий сертификатлаштириш стандартини қабул қилиш, бошқача қилиб айтганда сертификатлаштирилмаган маҳсулотни савдога ва ишлатишга қўйилмаслиги лозим;
- айрим хил буюмларга мажбурий сертификатлаштиришни ўтказиш учун уларга талаблар ўрнатувчи имзоланадиган маҳсус давлат ҳужжати қабул қилиниши орқали;
- халқаро тизимларга ва сертификатлаштириш битимларига қатнашувчи мамлакат ёки уларнинг ҳукуматидан ташқари идораларини қабул қилиш билан;
- маҳсулотнинг рақобатдошлик қобилиятини ошириш учун ихтиёрий сертификатлаштириш, шу жумладан ўз ўзини сертификатлаштириш йўли билан.

Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги таркибидаги мамлакатларнинг айримларида мажбурий сертификатлаштириш учун маҳсулот турларининг рўйхати тузилмоқда ва бу тўғрида қонунлар чиқазилиб расмийлаштирилмоқда. Республикамизда эса Вазирликлар, Маҳкамалар томонидан «Ўзстандарт» агентлиги билан келишилган ҳолда тақдим этилган, мажбурий сертификатлаштириш учун маҳсулот турларининг рўйхати тузилади ва у давлат томонидан расмийлаштирилади. Қабул қилинган қарорга кўра, 1995 йили 1 январдан бошлаб асосий истемол маҳсулотлари мажбурий сертификатлаштирилиши лозим.

Бу рўйхатга қуйидагилар киритилган:

– мамлакат ичида ва ташқаридан келтирувчи маҳсулот мамлакат ичидаги меъёрий ҳужжатларга ва халқаро стандартларга мувофиқлигини аниқлаш учун (агар ўша давлат халқаро сертификатлаштириш тизимига кирган бўлса) ички бозорга тушишдан олдин сертификатлаштирилиши лозим;

– четга чиқарилувчи маҳсулот, юборишдан олдин халқаро тизим талабларига мувофиқлиги сертификатлаштирилади ёки чет элдан мол олувчининг миллий тизими ёки келишувда (битимда) қайд этилган талаблар асосида сертификатлаштирилади.

## **9-Мавзу: СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШДА МЕЪЁРИЙ ҲУЖЖАТЛАР ВА ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ ТЕКШИРИШ**

Режа:

- 9.1. Сертификатлаштиришнинг меъёрий ҳужжатлар билан таъминланиши
- 9.2. Сертификатлаштирилувчи маҳсулот ишлаб чиқариш шароитларини текшириш
- 9.3. Синов лабораториялари ва уларни аккредитлаш

### **9.1. Сертификатлаштиришнинг меъёрий ҳужжатлар билан таъминланиши**

Сертификатлаштиришда назорат қилинувчи маҳсулотга талаблар ҳамда синовлар (ўлчашлар) назоратини ўтказиш стандартларда ёки бошқа техникавий ҳужжатларда белгиланади. Сертификатлаштиришда қўлланиладиган стандартларга алоҳида талаблар қўйилади. Сертификатлаштиришда назорат остига олинувчи буюмлар тавсифи учун уларнинг миқдорий қийматлари ва ўлчаш усуллари (аниқланиши) ҳамда маркировка ва сақлашга талаблари бўлиши керак.

Агар буюмнинг энг кўп сақланиш муддати қайд этилган бўлса, бу муддат тугаши билан у яна синовдан ўтказилади (шундай тартиб, масалан, электрон техникаси буюмини сертификатлаштириш тизимида қабул қилинган).

Одатда сертификатлаштиришнинг миллий тизими миллий стандартларга асосланган бўлади, айрим ҳолларда мамлакатлар тўғридан-тўғри халқаро стандартларни ишлатиши ҳам мумкин, бунга яққол мисол тариқасида электр-рўзғор асбоблари ҳавфсизлиги бўйича МЭК стандартларини кўрсатиш мумкин.

Шубҳасиз, халқаро тизимларда ва битимларда сертификатлаштириш халқаро стандартлар ёки бошқа техникавий иш тартиби асосида ўтказилади. Шунинг қайд этиш керакки, бундай стандартларни (иш тартибини) ишлаб чиқишда асос қилиб, бирор мамлакатнинг миллий стандарти олинади, бу эса ўз навбатида, ўша мамлакатга нисбатан маълум қулайликлар яратади.

Сертификатлаштиришнинг халқаро тизимларидаги меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқиш ва ундан фойдаланишда ўзининг маълум хусусиятлари бор. Масалан, электрон техникаси буюмларни сертификатлаштириш тизимида керакли стандартлар бўлмаганда ҳам, агар улар МЭК томонидан ишлаб чиқилган умумий талабларга жавоб берса ва тайёрловчи билан истеъмолчи ўртасида келишилган бўлса, бошқа меъёрий ҳужжатдан фойдаланишга рухсат этилади.

Халқаро тизимлар ва келишувлар доирасида одатда стандартларни ва меъёрий ҳужжатларни ишлаб чиқадиغان мамлакатлар вакилларидан иборат махсус гуруҳ мутахассислари ишламоқда.

### **9.2. Сертификатлаштирилувчи маҳсулот ишлаб чиқариш шароитларини текшириш**

Учинчи томон тарафидан сертификатлаштирилиши мўлжалланган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш шароитларини текширишни ёки тайёрловчига берилган ҳуқуқ доирасида сертификатлаштирилган маҳсулот ишлаб чиқарилишини амалда, деярли ҳамма сертификатлаштириш тизимларида кўзда тутилади. Бу, ўз навбатида сертификатлаштиришдаги текширилаётган маҳсулотнинг сифатини турғунланишига, уларга бўлган талабларни доимо риоя қилинишига олиб келади.

Ҳар бир буюртмачи (харидор, истеъмолчи) маҳсулот ишлаб чиқарилиши билан танишиш ҳуқуқига эга (кўпинча бундан фойдаланади ҳам). Даставвал уларни талаб қилинадиган сифатнинг таъминланиши қандай амалга оширилиши қизиқтиради. Сертификатлаштириш доирасида бундай танишиш мустақил идора томонидан бажарилади ва буни махсус текшириш деб юритилади. Бундан кўзда тутилган мақсад - маҳсулотнинг сифати керакли даражада бўлган ҳолда ушбу корхонада бир меъёрда ишлаб чиқарилишига ишонч ҳосил қилишдан иборат.

Бундай текширишнинг иккита имконий йўналиши мавжуд:

1. Корхонани текшириш ва назорат қилиш маҳсулотнинг мажбурий синовлари билан бирга қўшилиб олиб борилади ва сертификат бериш ёки мувофиқлик белгиси қўйиш билан яқунланади;

2. Агар фақат корхонани сертификатлаштириш (аттестатлаш) керак бўлса, бунда сертификатлаштирилувчи маҳсулотни аниқ меъёрий техник-ҳужжатлар мувофиқлигига синовлари учинчи томон тарафидан бажарилмайди, демак маҳсулот учун сертификат берилмайди. Лекин, бу синовларни сертификатлаштириш доирасида бўлмаган ҳолда, истеъмолчи томонидан бажарилиши (ёки бажарилмаслиги) мумкин.

Биринчи йўналиш ИСО томонидан тавсия этилувчи сертификатлаштиришнинг 5-тизимиغا, иккинчиси эса 6-тизимга мос келади.

Иккала йўналиш ҳам корхонанинг сертификатлаштирилган маҳсулот шароитини текширишдан, даставвал назоратнинг мавжудлиги ва ушбу маҳсулотнинг сифатини таъминловчи тизимнинг самарадорлигини баҳолашдан иборат.

У ёки бу тизимни қўлланилиши маҳсулот хусусиятларига, истеъмолчининг ҳоҳишига ва қатор бошқа омилларга боғлиқ.

### **9.3. Синов лабораториялари ва уларни аккредитлаш**

Ҳар бир сертификатлаштириш фаолиятида - маҳсулот синовини ўтказишда, сертификат беришда ва сертификатлаштирилган маҳсулот сифатининг назоратини таъминлашда муҳим таркибий қисм сифатида аккредитланган синов лабораториялари ҳисобланади.

Ишланмада ва маҳсулот ишлаб чиқаришда унинг синовларини, яратилаётган намуналар даражасининг баҳолашини ва истеъмолчининг талабларига мос келувчанлигини текширилишини ишлаб чиқарувчи ва тайёрловчилар амалга оширади.

Қатор мамлакатларнинг қонунларида маҳсулотни хавфсизлиги ва атроф-муҳитни асраш бўйича талабларнинг пайдо бўлиши билан синовларни давлат идораларининг вакиллари иштирокида ўтказилмоқда.

Бундай тажриба синовларнинг миллий тизимини аккредитланувчи синов лабораториялари билан бирга яратилишига олиб келади.

Лабораторияларни аккредитлаш деганда синов лабораториясининг маълум синовлар ёки синовларнинг муайян хилларини амалга ошириш ҳуқуқларини расмий жиҳатдан тан олиш тушунилади.

Бунда синов лабораториясининг техникавий лаёқатлилиги ва ҳолислиги ёки фақат лаёқатлилигини тан олишнинг ифодаланиши кўрилиши мумкин.

Лабораторияни аттестатлаш деганда лабораторияни аккредитлаш учун белгиланган мезонларга мувофиқлигини аниқлаш мақсадида синов лабораториясини текширилиши тушунилади.

Сертификатлаштириш синовларини ўтказиш ва аккредитлаш учун даъвогар бўлувчи лабораторияларга муайян талаблар қўйилади ва уларнинг бажарилиши сертификатлаштириш идоралари томонидан назорат қилинади.

Шундай талаблар қаторига қуйидагилар киради:

- ходимларнинг назарий тайёргарлиги ва амалий ишдаги техникавий лаёқатлилиги;
- синов ўтказиш асбоб-ускуналарининг мавжудлиги, ўлчаш ва бошқа воситаларни аккредитлаш ҳуқуқини олиш учун керакли текширув синовларини тўғри ўтказишда моддий-техникавий таъминотининг етарли эканлиги;
- сертификатлаштириш тавсифлари бўйича ҳар бир аниқлаш учун текширилаётган

синов услубларини тўла тадбиқ қилиш ва бунинг натижасида синов якунлари қайтарувчанлиги ва ҳаққонийлигини таъминлашлиги;

- лабораторияни аниқ ва ташкилий ҳақ-хуқуқий ўрни бўлиб, маҳсулот ишлаб чиқарувчидан мустақил ҳамда тижорат ёки бошқа мажбуриятларда бўлмаган синовларнинг ҳаққонийлигига таъсир ўтказолмайдиган бўлишлиги;

- синовларни ўтказишда тизим сифатини таъминланилишини мавжудлиги.

Сертификатлаштириш идораси томонидан ўтказиладиан аккредитлаш бўйича синов лабораторияларининг бу талабларга қандай жавоб беришлиги текширилади ва лабораториянинг ҳолати тўла-тўқис ўрганилади.

Шу билан бирга синов лабораторияларини аккредитлаш (одатда "аккредитлаш миллий тизими" атамаси билан ҳам ифодаланади) тартиби ва бажариладиган ишлари турли мамлакатларда, улардаги тизимларни юритиш хусусиятлари билан фарқланади.

Ҳозирда синов лабораторияларнинг аккредитлаш миллий тизими кўпгина мамлакатларда тузилган бўлиб, муайян даражада йўлга қўйилган.

АҚШда 1972 йилда ўтказилган рўйхат маълумотларига қараганда давлат идоралари ва хусусий ташкилотлар ихтиёрида бўлган 1800 та тижорат синов лабораториялари ва кўп миқдорда синов лабораторияларини баҳолаш тизимининг борлиги аниқланган.

Масалан, савдо, энергетика, муҳофаа вазирликлари томонидан синов лабораторияларини тан олиш тизимлари ташкил этилган. Савдо вазирлиги бўйича амалда бўлган, 1929 йилдан бери АҚШда бетон, цемент, асфальт, қоғоз, картонлар билан синов ўтказувчи лабораториялардан фақат бир неча юз лабораториялар тан олинган ҳолос.

Синовларни ташкил қилиш даражасини баҳолашни ва уларнинг фаолиятини ишлаб чиқилган мезонлар асосида савдо вазирлигининг техника бўлими - стандартларнинг миллий бюроси амалга оширади.

1900 йили Францияда санъат ва ҳунармандлик мактаби қошида синовлар ўтказиш миллий лабораторияси пайдо бўлди. 1978 йилдан бошлаб бу синов лабораторияси саноат вазирлиги қошидаги давлат муассасасига айлантирилди, бу Францияда миллий синовлар тармоғи (RNE)нинг яратилишига пойдевор бўлди.

RNE - синов лабораторияларининг ягона мувофиқлаштирувчи бирлашмаси бўлиб, ягона қоидалар ва иш тартиби асосида синовлар ўтказишни таъминлайди. RNE нинг асосий вазиифаларидан бири синов лабораторияларини аккредитлаш билан боғлиқ бўлган ишларни амалга оширади.

1981 йили Буюк Британияда Ҳукумат қарори билан миллий физика лабораторияси қошида синов лабораторияларини аккредитлаш миллий тизими (NATLAS) тузилди. Унга синовларни ўтказиш лабораториянинг тайёргарлигини баҳолаш ва аккредитлаш, бу синовларни сертификат бериш билан ўтказиш, шунингдек аккредитланган лабораториялар рўйхатини нашр этирилиши топширилган.

Синов лабораторияларининг режаларини амалга ошириш ихтиёрий равишда амалга оширилади.

Мамлакат ичидаги синов ўтказувчи ҳар қандай лаборатория, агар у учинчи томон сифатида бўлса, миллий аттестат олиш имкониятига эга бўлади.

Буюк Британияда аккредитлаш режасини Британия стандартлаштириш билимгоҳи тайёрлайди. Лабораторияни аккредитлаш учун буюртманома шу билимгоҳ номига топширилади. Буюртманома билан бирга тўлдирилган саволнома (вопросник), синовлар сифатини таъминлаш бўйича қўлланманинг нусхаси, синовлар ўтказишга даъвогар лабораториянинг ўтказиладиган синов турлари тўғрисидаги маълумот қўшиб топширилади. Бу ҳужжатларни олгандан сўнг билимгоҳ аккредитлашни ўтказувчи эксперт гуруҳини тузади. Унинг таркиби синов турларининг миқдорига, ҳамда лабораториянинг катта-кичиклигига боғлиқ бўлади. Аккредитлашни бир кун ичида ўтказиш кўзда тутилади. Унинг натижаларига қараб эксперт гуруҳи қуйидаги 3 вариантли хулосага келади:

Лабораториянинг камчиликлари йўқ, у аккредитланиши мумкин;

Лабораториянинг жиддий бўлмаган камчиликлари бўлиб, уларни бир ой ичида йўқотиш

шарти билан аккредитлаш мумкин;

Лаборатория жиддий камчиликларга эга ва уни аккредитланиши тавсия этилмайди.

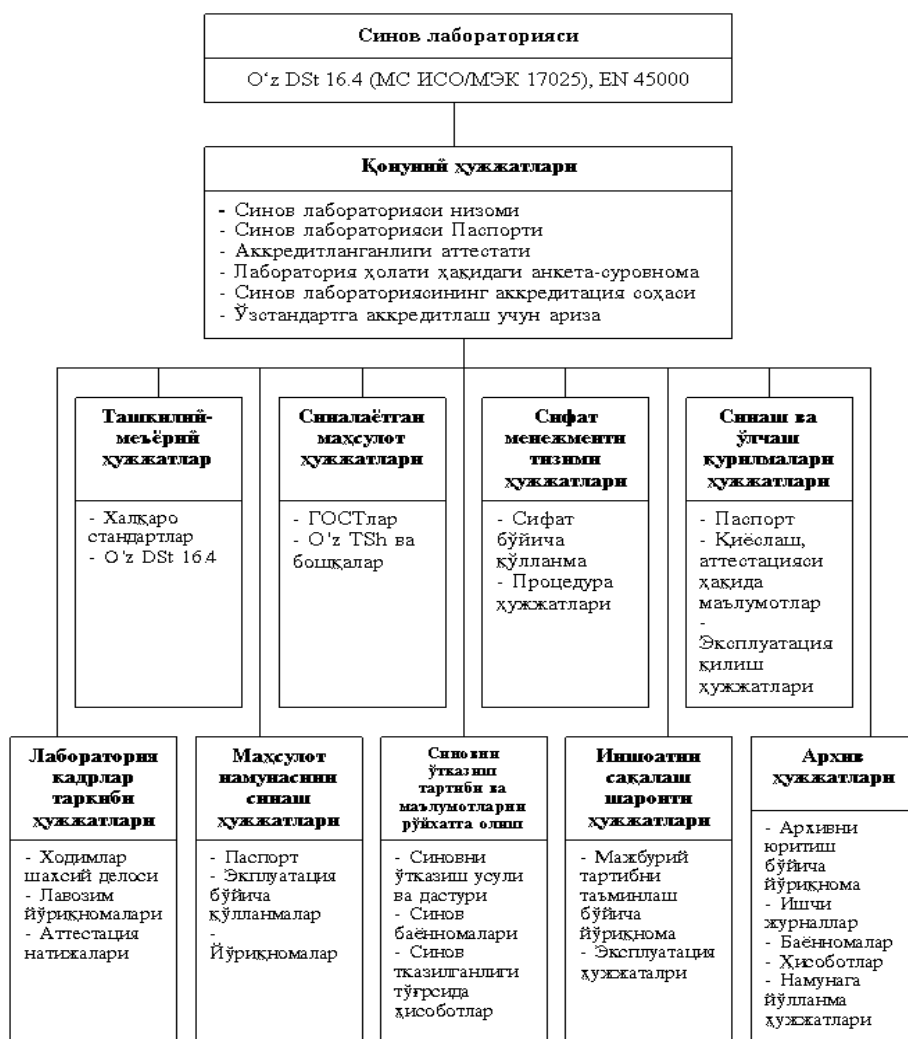
Аккредитлаш ҳақида қарор қабул қилингандан сўнг лабораторияга аттестат берилади, унда аккредитланувчи маҳсулотнинг номи ва синовлар тури кўрсатилади. Аттестат камида 10 йил муддатга мўлжалланиб, уни билимгоҳ қошидаги сифатини таъминлаш бўйича кенгаш беради. Шуни айтиш керакки, бу аккредитланган лаборатория ҳар йили кенгаш номига аккредитланиши ҳамда муайян вақт оралиғида кенгаш томонидан ўтказиладиган баҳоланиши ва назорати билан боғлиқ бўлган ҳаражатларни унинг ҳисобига ўтказиб туради.

Лабораторияни аккредитлаш учун қуйидагилар лозим:

- аккредитлаш учун даъвогар бўлган синов лабораториясининг талабномасини тақдим этиш ва кўриб чиқиш;
- тақдим этилган аккредитланиш ҳужжатларининг экспертизаси;
- аккредитланувчи лабораторияни текшириш бўйича комиссия тайинлаш ва уни ўтказиш муддатини аниқлаш;
- аккредитланувчи лабораторияни жойида аттестатлаш (текшириш);
- лабораторияни аккредитланганлиги ҳақида қарор қабул қилиш;
- лабораторияни аккредитланганлиги ҳақидаги аттестатни расмийлаштириш, рўйхатдан ўтказиш ва уни топшириш.

Аккредитланган лабораториянинг ишчи ва аккредитлаш учун зарурий ҳужжатларнинг тоифалари ва схемаси 9-расмда келитирилган.

### Ошибка!



9-расм. Синов лабораториясининг ишчи ва аккредитлаш учун ҳужжатлари

Аккредитланган лабораторияларда сақланадиган ҳужжатлар қуйидагилардан иборат бўлиши керак:

1. Ҳуқуқий ҳужжатлар:

- аккредитланган синов лабораторияси ҳақидаги низом;
- синов лабораториясининг паспорти, аккредитланганлиги ҳақидаги аттестат.

2. Ташкилий-услубий ҳужжатлар:

О‘з ДSt 5.3-92 "Сертификатлаштириш миллий тизими. Синов лабораторияларини (марказларни) аккредитлаш. Асосий қоидалар.

ИСО, ИСО/МЭК Ҳужжатлари, EN-45000 рақамли, N-серияли аккредитлашнинг ташкилий ва услубий масалаларини режалаштирувчи стандартлар.

3.1. Текширилувчи маҳсулотга оид меъёрий ҳужжатлар.

4. Тизимнинг сифатини таъминловчи ҳужжатлар:

Сифат бўйича қўлланма ва процедура ҳужжатлари.

5. Синаш ва ўлчаш асбоб-ускунага доир ҳужжатлар:

- асбоб-ускуналарни қайд этилган (қайд дафтари, карталар, варақлар, паспортлар ва бошқалар) ҳамда қуйидаги маълумотларни ўз ичига олувчи ҳужжатлар:

а) асбоб-ускуна номи ва унинг тури;

б) корхона-тайёрловчи (фирма), тури (маркази), корхона ва инвентар рақами;

в) асбоб-ускуна ишлаб чиқилган, олинган ва ишга тушган вақти;

г) сотиб олингандаги ҳолати (янги, ишлатилган, таъмирдан кейин ва бошқалар);

д) бузилганлиги, таъмири, техника кўриги ҳақидаги маълумотлар;

е) аттестатлаш ва текшириш ҳақидаги маълумотлар;

- текширилувчи асбоб-ускуна ва ўлчаш воситаларининг ишлашидаги ва техникавий хизмат кўрсатиш ҳақидаги ҳужжатлар:

а) Ҳар бир алоҳида синалувчи асбоб-ускуна ва ўлчаш воситалари учун паспорт;

б) ўлчаш воситаларида текширув ўтказиш услублари, ҳамда текширилувчи асбоб-ускунани аттестатлаш режаси ва услублари;

в) аттестатлаш тартиби ва ностандарт синаш ва ўлчаш услубларини тасдиқлаш;

- ўлчаш воситаларини текширишни ҳисобга оладиган ва синалаётган асбоб-ускунанинг аттестатлаш ҳақидаги ҳужжатлар: синалувчи асбоб-ускунанинг ва ўлчаш воситаларини текшириш графиги;

- О‘з ДSt 5.0-92да қўлланиш соҳаси, меъёрий ҳужжатларга илова, сертификатлаштиришда ишлатиладиган асосий атамалар, умумий қоидалар, сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилиши ва вазифалари, синов ва сертификатлаштириш соҳалари бўйича халқаро ҳамкорлик каби масалалар ёритилган ҳужжатлар.

6. Лаборатория ходимлари ҳақидаги ҳужжатлар:

- лабораторияда ишлайдиганларнинг шахсий варақалари;

- мансабий йўриқномалари;

- лаборатория ходимларининг аттестатлаш ҳақидаги материаллар.

7. Синалувчи буюм (мол) намунасининг ҳужжатлари:

- синалувчи буюмларни паспорти, ишлатиш бўйича қўлланма ва техникавий тавсифи;

Буларнинг ичида йўриқномалар:

а) буюмларнинг намуналарини белгилаш тартиби;

б) намуналарни қабул қилишда уларнинг тўлалигини (бутлигини) ва ишга лаёқатлилигини текшириш тартиби;

в) буюм намуналари учун ҳужжатларнинг тўлалигига талаблар;

г) намуналарнинг сақланишини таъминлайдиган тартиби;

д) буюртмачига буюм намуналарини қайтариш тартиби.

8. Синовлар ўтказиш маълумотларини рўйхатлаш тартиби учун ҳужжатлар:

- синовларни ўтказиш: режаси ва услуби;

- маълумотларни ҳисоблаш тартибини ўз ичига олувчи ҳужжатлар, ишчи журналлар,

синовлар ва ўлчашларнинг натижаларини ўз ичига оловчи, ишчи қайд дафтарлар;

- синовлар баённомаси, ўтказилган синовлар ҳақидаги ҳисобот.

#### 9. Хоналардаги шароитни сақлаш бўйича ҳужжатлар:

- ишлаб чиқариш хоналаридаги тегишли тартибни таъминлаш бўйича йўриқномалар;
- хоналардаги ҳолатни назорат қилувчи дафтар; қайд дафтари;
- асбоб-ускунанинг ишлашидаги ҳужжатлар;
- хоналар ичидаги муҳитнинг керакли шароитини назорат қилувчи ва таъминловчи

асбоб-ускунанинг ишлашидаги ҳужжатлар.

#### 3.1. Архив бўйича ҳужжатлар:

- архив тармоғидаги ушбу ўлчашлар ва синовлар маълумоти, ишчи қайд дафтарларини, маълумотларнинг ҳисоб-китоби, ҳисоботлар, намуналар ҳақидаги ҳужжатлар ва бошқаларни юритиш тартиби ҳақидаги йўриқномалари.

## **10-Мавзу: СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШДА МАҲСУЛОТЛАРНИ СИНАШ**

Режа:

10.1. Сертификатлаштиришда маҳсулотни текшириш

10.2. Сертификатлаштириш натижаларини расмийлаштириш

10.3. Сертификатлаштирилган маҳсулотларни давлат рўйхатига олиш

### **10.1. Сертификатлаштиришда маҳсулотни текшириш**

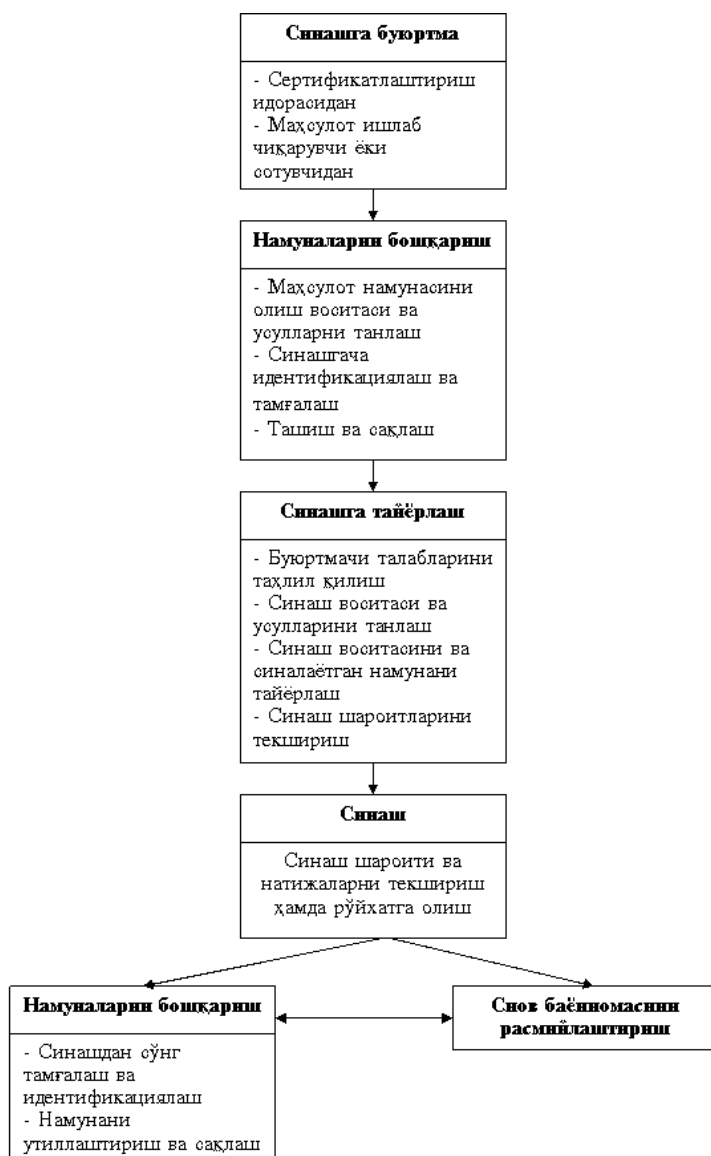
Амалдаги ҳамма сертификатлаштириш тартибида маҳсулотнинг назоратли синовларини ўтказишга асосланган, унинг белгиланган меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқлиги аниқланади. Тизим қоидаларига биноан синовларнинг корхонани ўзида маҳсулотни тайёрлаш жараёнида ҳамда истеъмолчига юборишдан олдин ўтказилади. Бундан ташқари одатда сертификатлаштириш доирасида сертификатлаштирилган маҳсулотнинг сифатини барқарорлиги учун назоратли текширувни вақти-вақти билан ўтказилади.

Сертификатлаштириш учун ўтказиладиган синовлар тартиби (10-расм), баъзан уни сертификатлаштириш синовлари ҳам деб аталиб, амалий ҳар қандай синовларга хос бўлган, маҳсулотнинг sanoatда, ишлаб чиқаришда кўп йиллар ичида шаклланган умумий қоидаларига бўйсунди. Лекин сертификатлаштириш синовларини ташкил қилиш ва ўтказиш услубияти ўзига хос хусусиятларига эга.

Ҳар бир синов ва унинг натижалари учинчи томон тарафидан сертификатлаштириш учун ишлатилиши кўзда тутилиб, фақат сертификатлаштириш идораси томонидан маҳсулотнинг синовларини ўтказиш учун ҳуқуқли аккредитланган синов лабораторияларида ёки унинг ташкилотларида ўтказилади.

Синовларни ўтказиш ва уни тартиби халқаро ёки миллий сертификатлаштириш тизимларининг қоидаларида тўлиқ ва аниқ қилиб белгиланган.

Сертификатлаштириш тартибига қараб, ушбу маҳсулотнинг бир турдаги нусхаси, тўдадан танланмаси ёки маҳсулотнинг нусхаси синовлардан ўтиши мумкин. Маҳсулотнинг тавсифлари ва параметрлари, уларга бўлган талаблар меъёрий ҳужжатларда берилган бўлади. Шунинг учун уларни аниқ ва ишончлилик билан синовлар ва ўлчашлар натижасида аниқлаш имконини беради.



10-расм. Лабораторияда сертификатлаштириш сивожи жараёнларининг тузилиши

## 10.2. Сертификатлаштириш натижаларини расмийлаштириш

Маҳсулот ёки буюм маълум текширувдан ўтганлигини, текширувнинг ҳаққонийлигини ёки сертификатлаштириш идораси томонидан текширилганлигини исботлайдиган далил - тамға, этикетка, сертификат, илова қилиб юбориладиган рўйхат, сертификатлаштирилган маҳсулотлар рўйхати ёки корхона тайёрловчиларнинг рўйхати ҳисобланади.

Мувофиқлик сертификатини сертификатлаштириш идораси ёки унинг номидан аккредитланган идора томонидан берилиши мумкин. ИСО таърифига биноан:

**Мувофиқлик сертификати** - "Тегишлича белгиланган маҳсулот, жараён ёки хизматларнинг маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга мос келишига ишонтирадиган ва сертификатлаштириш тизими қоидалари асосида ташкил этилган ҳужжат"дир.

**Мувофиқлик белгиси** деганда ушбу маҳсулот, жараён ёки хизмат маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга мос келишини кафолатловчи сертификатлаштириш тизими қоидалари асосида берилган ёки ишлатиладиган ва маълум тартибда ҳимоя қилинадиган белги тушунилади.

Мувофиқлик белгисини фақат маҳсулотнинг ҳамма тавсифларини белгиланган стандарт бўйича қамраб олган бўлган ҳоллардагина ишлатиш тавсия этилади.

Сертификатни, ҳам маҳсулот стандартларининг тўлиқ техникавий талабларига, ҳам алоҳида талабларни белгиловчи стандартлар асосида берилиши мумкин.

Сертификат бериш тартиби ва (ёки) мувофиқлик белгисини қўйиш, ҳамда уни амалда тўхтатиш ёки бекор қилиш, стандарт шакли ва мувофиқлик белгисининг рамзи, сертификатлаштирилувчи ҳужжатларда белгиланади ва маҳсулотнинг ушбу турини сертификатлаштириш қондасида кўрсатилади.

Сертификатда қайд этиладиган маълумотлар қуйидагилардан иборат:

- сертификатлаштириш идорасининг номи ва манзили;
- тайёрловчининг номи ва манзили;
- маҳсулотни ва унинг тўдасини белгиланиши, серия рақами, сертификатлаштиришга тегишли бўлган модел ёки маҳсулот тури;
- тегишли стандартга ҳавола;
- вакил-шахснинг имзоси ва вазифаси.

Қуйидаги келтирилган ҳолларда сертификат бекор қилиниши мумкин:

- агар маҳсулот (буюм, мол)нинг таркибига ёки уни ишлаб чиқариш технологиясига ўзгартиришлар киритилса, бу эса ўз навбатида сертификатлаштириш бўйича қилинаётган текширувда унинг тавсифларига ўзгаришлар олиб келса, ҳамда шу маҳсулот намуналарининг синовлари қўшимча баённомадаги стандарт талабларига мослиги тасдиқланмаса;
- ишлаб чиқариш технологиясининг бузилиши ва корхона-тайёрловчи маҳсулотининг сифати пасайса ёки материал билан таъминловчи томонидан комплектлаш деталлари, йиғиш қисми тегишли стандартлар талабларини бузилишига олиб келса.

Сертификатлаштириш натижаларини, Тизим идораси томонидан сертификатлаштириш ишлари тўғрисидаги маълумотларни ҳар доим чоп этилиши лозим. Бу маълумотлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- сертификатлаштирилган маҳсулот рўйхати;
- аккредитланган синов ташкилотларининг рўйхати;
- аттестатланган корхоналардаги сертификатлаштирилган маҳсулот рўйхати;
- сертификатлаштириш ҳужжатларининг рўйхати.

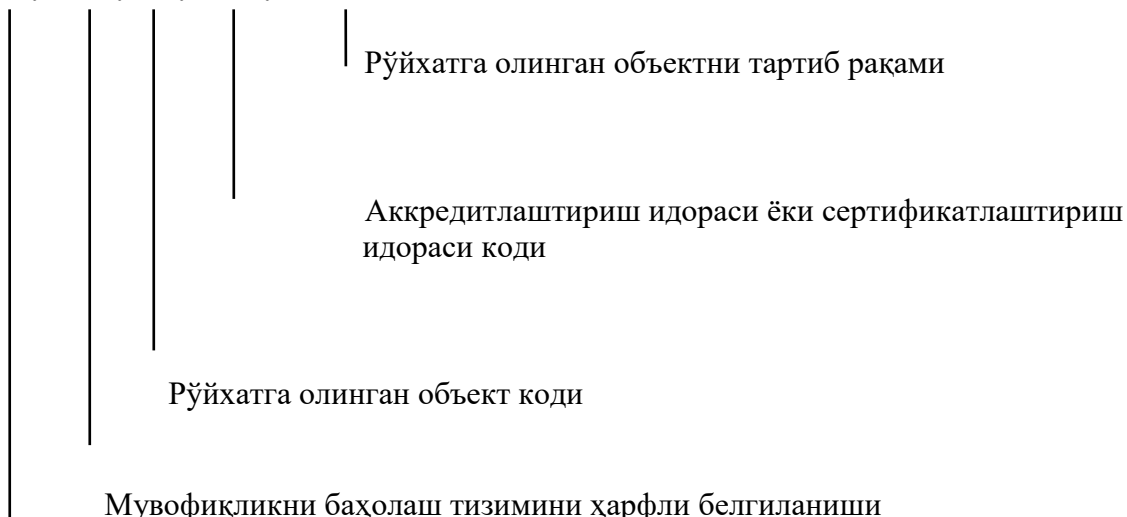
Бу рўйхатларни сертификатлаштириш миллий идораси бўйича қилинадиган ишларда қатнашувчи вазирликларга юборилади.

### **10.3. Сертификатлаштирилган маҳсулотни давлат рўйхатига олиш**

Истеъмолчиларни муайян маҳсулот сертификатлаштирилганли тўғрисида, уни ишлатилишида сертификат ёки унинг нусхаси ҳамда мувофиқлик белгиси билан хабардор қилишни амалга оширилади.

**Мувофиқлик сертификати** – бу керакли ишончилилик билан маҳсулот ёки хизмат, идентификацияланган шаклда муайян стандарт ёки бошқа меъёрий ҳужжатларга мувофиқлигини билдиришини, таъминловчи сертификатлаштириш миллий тизими қоидалари бўйича берилган ҳужжат. Сертификат стандартнинг барча талабларига, ҳамда алоҳида бўлими ёки ҳужжатнинг ўзида аниқ баён қилинган маҳсулотнинг муайян тавсифига, алоқадор бўлиши мумкин. Сертификатда тақдим қиланаётган маълумот, синов, ишлаб чиқаришни баҳолаш ва бошқа текширув натижалари билан уни солиштириш имкониятини таъминлаб, у нима асосида берилганлигини муълум қилади.

XX. XXX. XX. XXX. XXXXX



Ўзбекистон Республикасининг белгиси

10.3 - расм. Давлат реестрида рўйхатга олиш рақамининг умумий тузилиши.

Ҳар бир сертификат давлат реестрида расмий рўйхатга олиниши шарт. Сертификатлаштириш бўйича идора дастлабки рўйхатга олинишини индивидуал идентификацион рақами бўлмиш ва қатъий ҳисобот ҳужжатлари бўлиб ҳисобланган, сертификат бланкасини тўлдириш вақтида ўтказлади. Сертификатларни якуний рўйхатга олишни, сертификатлаштириш бўйича идора кундалик тақдим қилаётган ҳужжатлар асосида сертификатлаштириш миллий идораси ўтказлади. Сертификатда давлат реестри бўйича таркиб топган рўйхат рақами сертификатлаштириш бўйича идора ва аризачи ҳақидаги қўшимча маълумотларни беради. Объектларни баҳолаш ва мувофиқликни тасдиқлашни рўйхатга олиш умумий тартиби О'з РН 51-021:2004 да белгиланган. Давлат реестри бўйича баҳоланган объектларни рўйхат рақами тузилмаси 10.3 - расмда келтирилган.

Шунингдек, объектларни рўйхатга олиш кодлари рўйхати О'з РН 51-021:2004 белгиланган ва у 3 - жадвалда келтирилган.

Мувофиқлик сертификатларининг рўйхат рақамидан сертификатлаштириш бўйича идора коди сифатида, сертификатлаштиришни ўтказган, сертификатлаштириш бўйича идоранинг аккредитлаш ҳақидаги шаҳодатнома тартиб рақами қўлланилади.

Миллий аккредитлаштириш бўйича идора кодада **MAI** давлат тилида аккредитлаштириш миллий идора бош ҳарфлари бўйича белгиси мавжуд.

Шунга ўхшаш сертификатлаштириш бўйича миллий идора **SMI**, миллий сертификатлаштириш тизими **SMT**, аккредитлаштириш миллий тизими **AMT** белгиланади.

10.1 - жадвал. Объектларни рўйхатга олиш кодлари рўйхати.

| № т/р | Рўйхатга олинадиган объектни номланиши                                                          | Код |
|-------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 1     | Маҳсулотларга сертификат                                                                        | 01  |
| 2     | Хизматларга сертификат                                                                          | 02  |
| 3     | Хорижий сертификатлар                                                                           | 03  |
| 4     | Менежмент тизимига сертификат                                                                   | 04  |
| 5     | Менежмент тизимларини сертификатлаштириш идораларининг аккредитланганлиги тўғрисидаги гувоҳнома | 05  |

|    |                                                                                         |    |
|----|-----------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 6  | Маҳсулотларни сертификатлаштириш идораларининг аккредитланганлиги тўғрисидаги гувоҳнома | 06 |
| 7  | Лабораторияларни (марказ) аккредитланганлиги тўғрисидаги гувоҳнома                      | 07 |
| 8  | Сифат бўйича эксперта-аудиторларни аттестатлаш                                          | 08 |
| 9  | Транспорт воситаларининг туруни мақуллаш                                                | 09 |
| 10 | Хорижий давлатларди аттестанланган сифат бўйича эксперт-аудиторларнинг аттестати        | 10 |
| 11 | Назорат (инспекция) идораларини аккредитланганлиги тўғрисида гувоҳнома                  | 11 |
| 12 | Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тизимини рўйхатга олиш гувоҳномаси         | 12 |
| 13 | Ходимларнинг лаёқатлилиги сертификати                                                   | 13 |
| 14 | Мувофиқлик тўғрисидаги декларация                                                       | 14 |
| 15 | Эксперта-метрологлар аттестати                                                          | 15 |
| 16 | Путур етказмасдан назорат соҳасидаги ходимларнинг лаёқатлилиги сертификати              | 16 |

Қуйида сертификатлаштирилган маҳсулотлар, сифат тизими ва хизматларга сертификатларни рўйхатга олинган рақамлари ҳамда аккредитация гувоҳномалар рўйхат рақамларига мисоллар келтирилган.

**UZ. SMT. 01. 129. 00022** (сертификатлаштириш идораси маҳсулотга берган мувофиқлик сертификати рўйхат рақами)

**UZ. SMT. 04. 001. 00011** (сертификатлаштириш идораси менежмент тизимига берган мувофиқлик сертификати рўйхат рақами)

**UZ. SMT. 02. SMI. 00011** (Сертификатлаштириш миллий идораси хизматга берган мувофиқлик сертификати рўйхат рақами)

**UZ. AMT. 07. MAI. 043** (Аккредитлаштириш миллий идораси лабораторияни, аккредитлаштириш ҳақидаги берган гувоҳномани рўйхат рақами).

Сертификатлаштириш идоралари берилган, бекор қилинган сертификатлар ҳисоби тўғрисида ва сертификатлаштириш фаолияти ҳақидаги, маълумотларни Сертификатлиштириш миллий идорасига тақдим қилади. Улар ўзининг фаолияти ва берилган сертификатлар ҳақида кизикувчи ташкилотларни хабардор қилиши мумкин.

Ҳар бир объектни рўйхатга олиш вақтида 10.2 - жадвалда келтирилган маълумот картасини тўлдириш тавсия этилади.

10.2 - жадвал. Рўйхатга олинган объектлар тўғрисида маълумотларни қайд қилиш карточкасида ёзиш мисоли мисоли.

| №  | Ёзувларнинг номланиши                      | Мисол                                                                                          |
|----|--------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1  | Давлат реестри бўйича рўйхатга олиш рақами | UZ.AMT.06.MAI.055                                                                              |
| 2  | Бланкани қайд қилиш рақами                 | —                                                                                              |
| 3  | Рўйхатга олинган санаси                    | 21.11.2007                                                                                     |
| 4  | Амал қилиш муддати                         | 3 йил                                                                                          |
| 5  | Ташкилотнинг номланиши (тўлиқ)             | «Uzbek – turk test markazi»<br>Сертификатлаштириш идораси<br>Ўзбекистон-туркия қўшма корхонаси |
| 6  | Ташкилотнинг номланиши (қисқача)           | «Ўзбек – Турк тест маркази» СИ                                                                 |
| 7  | Маҳкамага қарашлилиги (мавжуд бўлганда)    | —                                                                                              |
| 8  | Манзил                                     | Тошкент, Чопонота кўчаси, 9В                                                                   |
| 9  | Телефон                                    | 50-01-01                                                                                       |
| 10 | Электрон манзил                            | uzttm@yandex.ru                                                                                |
| 11 | Раҳбар Ф.И.Ш. (аризачи)                    | Шукурлаев Ш.М                                                                                  |

|    |                                                                                                                  |                                                                                                      |
|----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 12 | Объектнинг номланиши (СИ, СЛ, менежмент тизими, ходим, маҳсулот, ...)                                            | Сертификатлаштириш бўйича идора                                                                      |
| 13 | Қўлланиш соҳаси/аккредитация                                                                                     | тўқимачилик, пойафзал ва мебель маҳсулотлари                                                         |
| 14 | Сертификатлаш/аккредитлаш ўтказишда, меъёрий хужжатларга мувофиқлиги тўғрисида маълумот                          | O'z DSt 5.2                                                                                          |
| 15 | ИН ўтказишнинг даврийлиги                                                                                        | 12 ойда 1 марта                                                                                      |
| 16 | Аккредитлаштириш (сертификатлаштириш) идорасининг қарори санаси                                                  | 17.07.2000 йилдаги аккредитлаш тўғрисида қарор.                                                      |
| 17 | Аккредитлаш, сертификат тўғрисидаги гувоҳномани тасдиқлаш, фаолиятни тўхтатиш ёки бекор қилиш ҳақида маълумотлар | Аккредитация Кенгаши назорат далолатномасига асосан 20.07.2006 йилдаги № 35 қарори билан тасдиқлаган |
| 18 | Давлат реестридан чиқариш                                                                                        |                                                                                                      |

Ўзстандарт Агентлиги сертификатлаштирилган маҳсулотларни реестрини бошқа объектларни рўйхатга олиш, бекор қилинган сертификатлар тўғрисида маълумотлар бўйича умумий рўйхатга олишни ишларини олиб боради. Масалан, аккредитланган сертификатлаштириш идоралар ва лабораториялар сифат бўйича эксперт-аудиторларни аттестатланганлиги Ўзстандарт Агентлигининг расмий сайтида чоп этилади.

Аризачи маҳсулотини реклама қилишда, мавжуд мувофиқлик сертификати ва мувофиқлик белгисини, ҳамда сертификатлаштирилган сифат менежменти тизимини ёки ишлаб чиқаришни реклама қилиш ҳуқуқига эга.

Мажбурий сертификатлаштиришда турган маҳсулотни, лекин, у мувофиқлик сертификатига эга бўлмаса, реклама қилиш қатъиян тақиқланади.

### 11-Мавзу. ХИЗМАТЛАРНИ СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ

Хизматларни сертификатлаштириш хизматларни сертификатлаштириш бўйича аккредитланган идоралар томонидан уларнинг аккредитация соҳаси доирасида амалга оширилади.

Сертификатлаштиришда хизматларнинг тавсифлари текширилади ва қуйидаги текшириш усулларидадан фойдаланилади:

- хизматларни идентификациялашни ўтказиш ҳамда унинг меъёрий ва техникавий хужжатларга мувофиқ таснифий гуруҳга хослиги текшириш;

- ушбу хизматни тартиблаштирувчи меъёрий хужжатларда ўрнатилган, атроф-муҳит, истеъмолчиларнинг мол-мулки ва ҳаёти ҳамда соғлиғи учун хавсиз ва унинг сифатини таъминлашга йўналтирилган талабларга хизматларнинг мувофиқлигини тўлиқ ва ишонарлилигини тасдиқлаш.

Хизматларни сертификатлаштириш қуйидаги босқичлардан иборат:

- сертификатлаштиришга аризани тақдим қилиш;
- аризани кўриб чиқиш ва ариза бўйича қарор қабул қилиш;
- ўрнатилган талабларга хизматнинг мувофиқлигини баҳолаш;
- мувофиқлик сертификатини бериш (беришни бекор қилиш) тўғрисидаги қарорни қабул қилиш;
- мувофиқлик белгисини қўллашга рухсат ва мувофиқлик сертификатини бериш
- сертификатлаштирилган хизмат устидан инспекция назорати.

Хизматларни сертификатлаштириш учун аризачи (хизматни бажарувчи) аккредитланган сертификатлаштириш идорасига сертификатлаштиришни ўтказиш учун ариза билан хусусан, ариза бўйича қарор қабул қилиш ва сертификатлаштиришни ўтказиш имкониятларини

ўрнатувчи ва уни экспертиза қилиш учун зарурий ҳужжатларни илова қилган ҳолда тақдим этади (ушбу маълумотлар анкета-сўровномаси кўринишида бўлиши мумкин).

Ариза шакли сертификатлаштириш миллий тизими қоидаларига мувофиқ бўлиши лозим.

Аккредитланган сертификатлаштириш идораси мавжуд бўлмаган тақдирда аризачи аризани сертификатлаштиришни ўтказиш тўғрисида қарорни қабул қилиш учун сертификатлаштириш миллий идорасига тақдим этади.

Бир қанча сертификатлаштириш идоралари бўлган ҳолатларда аризачи ихтиёрий равишда улардан бирига ариза бериши мумкин.

Хизматларни сертификатлаштириш идораси сертификатлаштиришни ўтказиш имкониятлари мавжудлигини аниқлаш мақсадида аризани кўриб чиқади ва рўйхатга олади.

Аризани кўриб чиқиш натижалари бўйича хизматларни сертификатлаштириш идораси ариза бўйича қарор қабул қилади ва аризачига расмий равишда хабар беради. Агарда ижобий ҳолатда бўлса, сертификатлаштиришни ўтказиш бўйича хизматнинг номи ва коди, меъёрий ҳужжатлари, сертификатлаштириш схемаларини кўрсатади. Агарда салбий бўлган ҳолатда унинг сабаблари кўрсатилади.

Аризачи сертификатлаштириш аризасида Қоидада кўзда тутилган сертификатлаштириш схемаларидан бирини кўрсатиш ҳуқуқига эга бўлиб, сертификатлаштириш схемасини танлашда муайян турдаги кўрсатиладиган хизматнинг ўзига хослигини, аризачи (хизмат кўрсатувчи) сертификатлаштириш бўйича ишларни олиб боришга харажат имкониятларини ҳисобга олиш лозим.

Аризани экспертиза ёилиш жараёнида номувофиқликлар аниқланган ҳолатларда аризачининг ташкилий-техникавий имкониятларини ҳисобга олиб хизматларни сертификатлаштириш идораси танланган сертификатлаштириш схемаси талаблари ва қўллаш шароитларини ушбу схема бўйича сертификатлаштиришни ўтказишни батафсил асослаши ёки бошқа сертификатлаштириш схемасини таклиф қилиши лозим.

Хизматлар мувофиқлигини баҳолаш жараёни 11.1-жадвалда келтирилган сертификатлаштириш схемаларига мувофиқ ўтазилади.

11.1-жадвал

#### **Хизматларни ихтиёрий сертификатлаштириш тизимида қўлланиладиган хизматларни сертификатлаштириш схемалари**

| <b>Схема рақами</b> | <b>Хизмат кўрсатиш сифатини баҳолаш</b>            | <b>Хизмат натижаларини (синаш) текшириш</b>       | <b>Сертификатланган хизматларнинг инспекция назорати</b> |
|---------------------|----------------------------------------------------|---------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|
| 1.                  | Хизматларни бажариш тавсифларини баҳолаш           | Хизмат ва ишларнинг натижаларини (синаш) текшириш | Хизмат ва ишларнинг бажариш маҳоратини назорат қилиш     |
| 2.                  | Хизмат кўрсатиш, ишларни бажариш жараёнини баҳолаш | -                                                 | Хизмат кўрсатиш, ишларни бажариш жараёнини назорат қилиш |
| 3.                  | Ишлаб чиқариш ҳолатини таҳлил қилиш                | -                                                 | Ишлаб чиқариш ҳолатини назорат қилиш                     |
| 4.                  | Ташкилот (корхонани) баҳолаш (аттесатциялаш)       | -                                                 | Ўрнатилган талабларга мувофиқлигини назорат қилиш        |
| 5.                  | Сифат тизимини баҳолаш                             | -                                                 | Сифат тизимини назорат қилиш                             |

**Хизматларнинг мувофиқлигини баҳолаш.** Хизматларнинг мувофиқлигини баҳолаш хизматларни сертификатлаштириш идораси томонидан меъёрий ҳужжатларнинг талабларига мувофиқ амалга оширилади.

Хизматларни сертификатлаштириш идораси баҳолаш жараёнида сертификатлаштириш бўйича ишлардан ташқари сертификатлаштирилаётган хизматга ўрнатилган талабларга мувофиқлигини тасдиқловчи ҳужжатлардан фойдаланиши мумкин, жумладан, қуйидагилар:

- ижтимоий ва эксперт баҳолаш натижалари;
- текшириш далолатномалари;
- сертификатлар;
- хизматларнинг хавфсизлиги ва сифати устидан текшув ва назоратни амалга оширувчи давлат назорат органлари ёки унинг ҳудудий органларининг ҳулосалари;
- истеъмолчилар жамияти уюшмаси ва уларнинг ассоциацияси ва кенгашларининг фикр ва ҳулосалари;
- меъёрий ҳужжатларнинг талабларига мувофиқ хизмат кўрсатувчи фойдаланаётган техникавий ҳужжатларнинг таҳлил (экспертиза) натижалари.

Хизматларни бажарувчилар фойдаланаётган ва сертификатлаштиришда текширилаётган тавсифларга таъсир қилувчи техникавий ҳужжатлар меъёрий ҳужжатларнинг талабларига мувофиқ таҳлил қилинади.

Ўзбекистон Республикасининг қонунчилик ва қонун ости ҳужжатлари талабларига мувофиқ хизматлар текшириш (назорат)дан ўтказилиб, ушбу хизмат учун давлат бошқарув ва ижроя органлари берган ҳужжатлар (ёнгин хавфсизлиги ҳулосаси, экология бўйича ҳулоса, санитар-эпидемиология ҳулосалари ва ҳ.к.) нинг мавжудлиги текширилади. Мувофиқлик сертификатида юқорида айтилган ҳужжатларга ҳаволалар қилиниши лозим.

1-схема бўйича сертификатлаштиришда хизмат ва ишларнинг бажариш моҳирлиги баҳоланади ва инспекция назоратида улар назорат қилинади.

2-схема сертификатлаштиришда бўйича хизмат кўрсатиш ва ишларни бажариш жараёни баҳоланиб, хизмат ва ишларнинг натижалари текширилади (синалади). Инспекция назоратида хизмат кўрсатиш, ишларни бажариш жараёнлари назорат қилинади.

Жараённинг мураккаблигига боғлиқ ҳолда қуйидагилар баҳоланади:

- жараёнга талабларни белгиловчи ҳужжатларнинг тўлиқлиги ва долзарбликга қайта кўрилганлиги;
- зарурий қурилмалар, воситалар, жиҳозлар, ўлчаш (синаш, назорат) воситалари, материаллар, бинолар ва ҳ.к. билан таъминланганлиги ҳамда уларнинг ўрнатилган талабларга мувофиқлиги;
- метрологик, услубий, ташкилий, дастурий, ахборот, моддий, ҳуқуқий, техникавий ва бошқа таъминотлари;
- жараённинг хавфсизлиги ва барқарорлиги;
- ишлаб чиқариш ходимлари ва хизматчиларнинг хизматларни ва ишларни бажаришдаги касбий лаёқатлиги.

3-схема бўйича сертификатлаштиришда ишлаб чиқариш ҳолати таҳлил қилинади шунингдек, инспекция назоратида хизмат ва ишларнинг натижалари текширилади (синалади).

4-схема бўйича сертификатлаштиришда ташкилот (корхона) баҳоланади – миллий стандартларда ўрнатилган талабларга хизматлар ва ишларни бажариш мувофиқлиги назорат қилинади.

5-схема бўйича сертификатлаштиришда сифат тизими баҳоланади ва инспекция назоратида уларни назорат қилинади, хизматлар ва ишларнинг натижалари текширилади (синалади).

Сифат тизимини баҳолашни меъёрий ҳужжатлари талабларига мувофиқ сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича экспертлар ўтказди. Сифат тизимига сертификат мавжуд бўлса, уни хизматларни сертификатлаштиришда ҳисобга олиш лозим.

Хизмат кўрсатишни баҳолаш сертификатлаштириш схемаларига боғлиқ ҳолда қуйидагиларни қамраб олади:

- хизмат ва ишларни бажариш моҳирлигини баҳолаш;
- хизмат кўрсатиш ва ишларни бажариш жараёнларини баҳолаш;

- ишлаб чиқариш ҳолатининг таҳлили;
- ташкилотни (корхонани) – хизмат ва ишлар бажарилишини баҳолаш;
- сифат тизimini баҳолаш.

Муайян турдаги хизматларни сертификатлаштиришни амалга оширишда мувофиқлик учун ҳужжатлар рўйхати мос равишда МХларда келтирилган.

Моддий хизмат натижаларини синаш аккредитланган синов лабораторияларида ёки аризачининг ўлчаш воситалари ва технологик қурилмаларидан фойдаланиш билан биргаликда амалга оширилади. Намуналарни танлаш аккредитланган синов лабораторияси вакили штирокида ёки ушбу хизматни сертификатлаштириш бўйича экспертнинг топшириғига кўра амалга оширилади. Маҳсулотдан намунани олиш намуналарни танлаш далолатномаси билан расмийлаштирилади.

Агарда бу гуруҳдаги хизматни сертификатлаштириш тартибида кўзда тутилган бўлса, хизматларни сертификатлаштириш бўйича идоранинг экспертига намунани танлаш рухсат этилади. Сертификатлаштиришни ўтказишда текшириш ва баҳолаш натижалари қайд этилган (далолатномалар, баённомалар) расмий ҳужжатлар, ва сертификатлаштириш натижалари бўйича асосланган қарорни қабул қилиш расмийлаштирилади. Хизматларни баҳолаш натижалари “Хизмат кўрсатишни баҳолаш далолатномаси” кўринишида тақдим этилади.

Хизматларни сертификатлаштириш идораси ўрнатилган талабларга хизматларнинг мувофиқлигини тасдиқловчи далолатномаларни, баённомаларни ва бошқа ҳужжатларни таҳлили асосида мувофиқлик сертификати бериш тўғрисидаги қарорни қабул қилади.

Хизматларни сертификатлаштириш идорасининг қарори ижобий бўлган ҳолатларда мувофиқлик сертификатини расмийлаштириб, уни давлат реестрида рўйхатга олади ва аризачига сертификатни тақдим этади. Хизматларни сертификатлаштириш идораси сертификатлаштириш натижаларини ва сертификатлаштирилаётган хизматнинг МХни амал қилиш муддатини ҳисобга олиб, 3 йилдан кўп бўлмаган муддатда сертификатни амал қилиш муддатини белгилайди. Сертификатлаштириш идораси аризачига мувофиқлик сертификати билан бирга мувофиқлик белгисидан фойдаланишга рухсат беради.

Агарда натижалар салбий бўлган ҳолда бекор қилиш сабабларини кўрсатиб, мувофиқлик сертификатни бекор қилиш тўғрисидаги қарорни расмийлаштиради ва уни аризачига тақдим этади.

**Сертификатлаштирилган хизматларнинг назорат йўсинидаги текшируви (инспекция назорати).** Инспекция назоратини мувофиқлик сертификатини берувчи хизматларни сертификатлаштириш идораси сертификатлаштиришда тасдиқланган, сертификатлаштирилган хизматларни талабларга мувофиқлигини ўрнатиш мақсадида, сертификатни амал қилиш давомида амалга оширади.

Мувофиқлик сертификатини берувчи хизматларни сертификатлаштириш идорасининг фаолияти тўхталган ҳолатларда сертификатлаштирилган хизматлар устидан инспекция назорати ўтказиш тўғрисидаги масалаларни ҳал қилиш сертификатлаштириш миллий идораси томонидан ҳал қилинади.

Инспекция назорати режали ва режадан ташқари текширув шаклларида амалга оширилиб, ўзида қуйидаги ишларни қамраб олади:

– сертификатлаштирилган хизматларнинг сифати ва хавфсизлиги тўғрисидаги тушган маълумотларни таҳлил қилиш;

- инспекция назорати дастурини ишлаб чиқиш;
- инспекция назоратини ўтказиш учун комиссияни тузиш;
- инспекция текширувини ўтказиш;
- қарор қабул қилиш ва натижаларни расмийлаштириш.

Режали инспекция назорати ўтказишнинг даврийлиги ва ҳажмини хизматларни сертификатлаштириш идораси сертификатлаштириш натижалари ёки олдин ўтказилган инспекция назорати натижалари, хизматларнинг хавфлилиқ даражаси, унинг сифатини барқарорлиги, текширишни ўтказиш харажатлари ва сертификатлаштириш схемасига боғлиқ ҳолда, аммо йилида бир мартадан кам бўлмаган ҳолда белгилайди.

Режадан ташқари инспекция назорати қуйидаги ҳолатларда ўтказилади:

- истеъмолчилар, хизматларни хавфсизлиги ва сифати устидан назорат ўтказувчи ижроя ҳукумат органлари, истеъмолчилар уюшмаси жамиятидан сертификатланган хизматлар сифатига шикоятлар тўғрисида маълумотлар келиб тушганда;
- турли авария ва бошқа нохушликлар сабабларни текшириш натижалари ҳамда давлат техник кўригини ўтказиш натижалари бўйича ваколатли органлардан маълумотлар олинганда;
- мувофиқлик сертификатининг амал қилиш шартлари ва сертификатлаштиришталабларига алоқадор фаолиятларга ўзгариши сабаблари бўйича аризачининг мурожаатига кўра инспекция назоратини ўтказиш сўралса.

Инспекция назорати натижалари берилган мувофиқлик сертификатини амал қилиниши (тўхтатилиш, бекор қилиниши)ни тасдиқлаш тўғрисидаги хулосалардан иборат бўлган далолатнома билан расмийлаштирилади. Бунда далолатномада қўлланилаётган сертификатлаштириш схемасидаги сертификатлаштиришга мувофиқ танланма текшириш натижалари қайдэтилади.

Ўрнатилган талабларга хизматлар номувофиқ бўлган ҳолатларда сертификатлаштириш идораси инспекция назоратини ўтказишни бекор қилади ва мувофиқлик белгисини қўллашга рухсатни ҳамда мувофиқлик сертификатини амал қилишини бекор қилади.

Ушбу маълумотлар ҳуддий давлат назорат ва текширув органларига ҳамда сертификатлаштириш миллий идорасига ушбу хизматларни амалга оширишни олдини олиш бўйича зарурий чора-тадбирларни қабул қилиш учун тақдим этилади.

Мувофиқлик сертификатини тўхтатиш тўғрисидаги қарор қабул қўйилган ҳолатларда агарда хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқган тўғриловчи амалларни сертификатлаштириш идораси билан келишилган бўлса, аниқланган номувофиқликларни сабабини бартараф қилиш имкониятлари ва муддатларини ўрнатиш йўли билан чора-тадбирлар ишлаб чиқилади.

Сертификатлаштириш идораси тўхриловчи чора-тадбирларни текшириш вақтида:

- мувофиқлик сертификати ва мувофиқлик белгисини қўллашга рухсатни бекор қилади;
- тўғриловчи чора-тадбирларни бажариш муддатини белгилайди;
- тўғриловчи чора-тадбирларнинг бажарилишини текширади.

Барча натижалар ижобий бўлган ҳолатларда сертификатлаштириш идораси сертификатни қайта тиклаш тўғрисидаги қарорни қабул қилади.

**Апелляция.** Сертификатлаштириш ёки инспекция назорати натижаларидан аризачи норози бўлган ҳолатларда сертификатлаштириш миллий тизими кенгашининг апелляцияси мурожаат қилади. Тортишувлар ва бахслар Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида ўрнатилган тартибда ҳал қилинади.

**Сертификатлаштириш бўйича ишларга тўловлар.** Сертификатлаштириш ва инспекция назорати бўйича ишларга тўловлар сертификатлаштириш миллий тизимининг раҳбарий ҳужжатлари ва хизматларни сертификатлаштириш идораси билан аризачи ўзаро имзолаган шартнома асосида амалга оширилади.

## **12-мавзу. ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ**

**Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш** - сифат стандартларида ва техник регламентларда ўрнатилган барча талабларга маҳсулотнинг мувофиқлигини ва маҳсулотни тайёрлаш шарт-шароитларини ҳамда ишлаб чиқариш жараёнларининг барқарорлигини тасдиқлашдир.

**Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқаришни сертификатлаштиришни ўтказишга асослар.** Ўзбекистон Республикасида амалдаги мажбурий сертификатлаштириш қонунчилигига мувофиқ ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш кўзда тутилмаган бўлиб, ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш сертификатлаштириш миллий тизимида ихтиёрий равишда амалга оширилади. Ишлаб чиқаришга сертификатни олиш, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг рақобатбардошлигини ошириш мақсадида ишлаб чиқарувчининг хоҳоши бўйича амалга оширилади.

**Сифат учун мувофиқлик сертификатлари қуйидаги турдаги ишлаб чиқаришларга** берилиши мумкин:

- узоқ вақт давомида бир турдаги маҳсулотни оммавий ишлаб чиқариш;
- номенклатураси турғун бўлмаган донали маҳсулотларни якка тартибда ишлаб чиқариш;
- конвейерли турдаги узлуксиз кенг миқёсда ишлаб чиқариш;
- алоҳида турдаги маҳсулотларни серияли ишлаб чиқариш;
- қўл меҳнатига асосланган, донали ишлаб чиқариш ёки кичик ҳунармандчилик.

Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ ва тасдиқланган аниқ тартиб бўйича амалга оширилади. Аммо ишлаб чиқаришни сертификатлаштиришни ўтказишда баҳолашнинг асосий мезони ишлаб чиқарилаётган маҳсулот сифатининг барқарорлигини таъминлаш ҳисобланади.

Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш аккредитланган сертификатлаштириш идоралари томонидан ўрнатилган тартибда амалга оширилади. Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш жараёнида асосий ва энг муҳим звеноси сифатида ишлаб чиқарилаётган маҳсулот сифатига бевосита таъсир этувчи ишлаб чиқариш ва технологик жараёнлари ҳамда ишлаб чиқариш устидан назорат ва барқарорлигини таъминлашни келтириш мумкин. Ишлаб чиқаришни сертификатлаштиришни ўтказиш учун усул корхонанинг тури у ёки бу хусусиятларидан келиб чиқиб алоҳида тартибда аниқланади.

**Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш учун асосий объектлар** сифатида қуйидагилар ҳисобланади:

- алоҳида технологик жараёнларнинг ҳолати;
- ишлаб чиқариш тизимининг ҳолати;
- корхонани бошқариш бўйича фаолият;
- сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлаш бўйича фаолият;
- ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг сифати;
- ишлаб чиқарилаётган маҳсулотнинг сифатини таъминлаш учун белгиланган меъёрий ҳужжатлар, қоидалар, меъёрлар ва чора-тадбирлар;
- маҳсулотни синаш ва техникавий назорат тизимлари.

**Ишлаб чиқаришни сертификатлаштиришда қуйидаги тўртта блок объектлари** баҳоланади:

- тайёр маҳсулот (уни истеъмол ва реализация қилиш соҳаларида сифатини баҳолаш ва аниқланган нуқсонларнинг сабабларини таҳлили);
- технологик тизими (технологик жараёнлар, юклаш-тушириш ишлари, сақлаш, ўрнатиш ҳолатлари);
- техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш (қурилмаларга техникавий хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш, эксплуатацияси, ўрнатиш, назорат-ўлчаш асбобларининг қиёсланганлиги);
- синаш ва техникавий назорат тизимлари (кириш назорати, операцион назорат, қабул қилиш назорати; намунавий, даврий синовлар).

**Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш тартиби.** Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш тартибидаги асосий ишлар қуйидаги босқичларга бўлинади:

- ишларни ташкиллаштириш (сертификатлаштиришдан олдинги босқич);
- аризачи тақдим этган дастлабки маълумотларни экспертизадан ўтказиш;
- текшириш дастурини тузиш;
- ишлаб чиқаришни текшириш;
- сертификатни расмийлаштириш;
- сертификатланган ишлаб чиқариш устидан инспекция назоратини ўтказиш.

Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш босқичларида бажариладиган ишларнинг қисқача таркиби 12.1-жадвалда келтирилган.

## Ишлаб чиқаришни сертификатлаштиришнинг асосий босқичлари

| Босқичларнинг номи                                                                                  | Босқичнинг таркиби                                                                                                                                                                                                                   | Бажарувчи                                        | Босқичнинг якуни                                                                                                                                                   |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. Ишлаб чиқаришни сертификатлаштиришга декларация-аризани сертификатлаштириш идорасига тақдим этиш | Декларация-аризасини таҳлил қилиш                                                                                                                                                                                                    | Ташкилот (аризачи)                               | Дастлабки маълумотларни экспертиза қилиш қилиш учун экспертни тайинлаш                                                                                             |
| 2. Дастлабки маълумотларни экспертиза қилиш                                                         | Реализация қилинаётган маҳсулот сифати тўғрисидаги маълумотларни йиғиш, таҳлил қилиш, дастлабки маълумотларни экспертизадан ўтказиш, ишлаб чиқаришни сертификатлаштиришнинг кейинга босқичини амалга ошириш учун тўлиқлигини баҳолаш | Сертификатлаш -тириш идораси (ваколатли эксперт) | Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш ўтказишда маълумотларнинг тўлиқлиги тўғрисида хулосани тузиш, ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш ни ўтказиш учун шартнома тузиш |
| 3. Ишлаб чиқаришни текшириш бўйича комиссияни шакллантириш                                          | Бош экспертни тайинлаш ва комиссия таркибини тасдиқлаш                                                                                                                                                                               | Сертификатлаштириш идораси (ваколатли эксперт)   | Комиссия таркиби тўғрисидаги буйруқни расмийлаштириш                                                                                                               |
| 4. Текшириш ишчи дастурини тузиш (ёки намунавий дастурларни қабул қилиш)                            | Ишлаб чиқаришни текшириш ва объектларини тартиблаштириш ҳамда қарорни қабул қилиш қоидалари                                                                                                                                          | Сертификатлаштириш идораси (ваколатли эксперт)   | Ишлаб чиқаришни текшириш дастурини қабул қилиш                                                                                                                     |
| 5. Ишлаб чиқаришни текшириш                                                                         | Комиссияни шакллантириш, текшириш режасини тузиш, ишлаб чиқаришни текшириш, ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш имкониятларини тўғрисидаги қарорни қабул қилиш                                                                        | Сертификатлаштириш идораси (ваколатли эксперт)   | Ишлаб чиқаришни текшириш натижалари тўғрисидаги далолатномани тузиш                                                                                                |
| 6. Ишлаб чиқаришни текшириш натижалари бўйича ҳужжатларни расмийлаштириш                            | Сертификатнинг лойиҳасини расмийлаштириш                                                                                                                                                                                             | Сертификатлаштириш идораси (ваколатли эксперт)   | Ишлаб чиқаришни текшириш натижалари тўғрисидаги далолатномани жўнатиш, Рўйхатга                                                                                    |

|                                                                                       |                                                                                                                      |                                                                                                         |                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| ва<br>сертификатлаштир<br>ишга тавсиялар<br>тўғрисидаги<br>қарорни қабул<br>қилиш     |                                                                                                                      |                                                                                                         | олиш техникавий<br>марказига<br>сертификат<br>лойиҳасини жўнатиш |
| 7. Ишлаб<br>чиқаришни<br>сертификатлаштир<br>иш тўғрисидаги<br>қарорни қабул<br>қилиш | Сертификатни Реестрда<br>рўйхатда олиш<br>тўғрисидаги қарорни<br>қабул қилиш                                         | Рўйхатга олиш<br>техникавий<br>маркази                                                                  | Сертификатни<br>аризачига жўнатиш                                |
| 8.<br>Сертификатланган<br>ишлаб чиқариш<br>устидан инспекция<br>назорати              | Текшириш дастурларига<br>мувофиқ тайёрланётган<br>маҳсулот сифатининг<br>барқарорлигини тешириш<br>тартибини бажариш | Сертификат-<br>лаштириш<br>идораси<br>(ваколатли<br>эксперт),<br>Рўйхатга олиш<br>техникавий<br>маркази | Текшириш<br>далолатномасини<br>расмийлаштириш                    |

## 12.2. Сертификатлаштиришда ишлаб чиқаришни баҳолаш ва кузатиш

Ишлаб чиқариш ҳолатини баҳолаш ва таҳлил қилиш танланган сертификатлаштириш схемаси ва сертификатланаётган маҳсулотнинг хусусиятини ҳисобга олиб амалга оширилади. Мувофиқлик сертификати берилгунгача баҳолаш ишлаб чиқаришни дастлабки текшируви деб ҳисобланиб, мувофиқлик сертификати берилганидан сўнг сертификатлаштирилаётган маҳсулотни ишлаб чиқариш турғунлиги сифатида ўтказилади.

Ишлаб чиқаришни кузатиш бўйича ишларини ўтказиш учун комиссия ёки сертификатлаштириш идорасининг лаёқатли ходими сифат бўйича эксперт-аудитор сифатида тайинланади. Ишлаб чиқариш ҳолати тўғрисида дастлабки маълумот олиш зарурияти бўлганда тайёрловчи-ташкилотга саволнома жўнатилади.

Ишлаб чиқаришни текшириш муайян объектни текшириш ва саволлардан таркиб топган дастур бўйича ўтказилади. Дастур ишлаб чиқарилаётган маҳсулот тури ва ишлаб чиқаришнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиб тузилади. Ишлаб чиқаришни текшириш аудит тарзида ўтказилади. Текширув дастури ишлаб чиқарувчиларга олдиндан етказилади.

### Ишлаб чиқаришни текширишнинг намунавий дастури

1. Корхона номи \_\_\_\_\_
2. Комиссия раиси ва аъзоси \_\_\_\_\_
3. Текшириш санаси \_\_\_\_\_
4. Текшириш объектлари:
  - 1) ташкилот ташкилий тузилмаси, раҳбарлик қилиш ваколати ва жавобгарликларни тақсимланиши, бўлинмалар ва бажарувчи ходимларнинг лавозим йўриқномалари;
  - 2) Ўзбекистон Сертификатлаштириш миллий тизими меъёрий ҳужжатлари талабларига ишчи ўринларда зарурий техникавий ҳужжатларни мавжудлиги ва ишлаб чиқарилаётган маҳсулотни конструкторлик, технологик ва меъёрий ҳужжатлари билан мувофиқ ўзгаришларни ташкилот таъминланганлиги;
  - 3) Чиқарилаётган маҳсулотлар ҳажми ва номенклатурси, сертификатлаштириш масаларини таҳлили;
  - 4) Мувофиқлик белгисини маҳсулотни тамғалашда ва сертификатда қўлланилиши;
  - 5) Хом-ашё, материаллар, комплектловчи буюмларни кириш назорати ва харид қилиш жараёни;

- 6) Ишлаб чиқариш шартлари – ҳарорат, намлик, ёруғлик, санитар ҳолати ва бошқаларга мувофиқ таъминланганлиги;
- 7) Технологик қурилмалар, асбоб-ускуналар, жиҳозларни таъмирлаш ва хизмат кўрсатиш;
- 8) Ишлаб чиқаришнинг метрологик таъминоти, синов қурилмаларини аттестатлаш, ўлчов воситаларини қиёсланганлиги ва аттестатланганлиги гувоҳномалари;
- 9) Маҳсулот сифати ва хавфсизлигига таъсир этувчи асосий ва махсус ишлаб чиқариш жараёнлари;
- 10) Синов лабораторияларини мавжудлиги ва ҳолати;
- 11) Синов баённомалари операцион назорат қайдлари ва ТНБ тайёр маҳсулотни қабул қилиш баённомалари ҳамда маҳсулот сифати кириш назорати жараёни;
- 12) Тайёр маҳсулот омбори, маҳсулотни қадоқлаш тартиби, юклаш-тушириш ишлари ва ташиш;
- 13) Ходимлар малакасини тасдиқлаш ва ўқитиш жараёни;
- 14) Тўғриловчи амалларни қабул ва истеъмолчилари эътирози таҳлили ҳамда рўйхатга олиш жараёни.

Текширув давомида номувофиқликлар ва камчиликлар мавжуд бўлганда улар текширув далолатномасида рўйхатга олиб борилиши шарт. Аризачига номувофиқликларни бартараф қилиш ва мувофиқ тўғриловчи амалларни қабул қилиш учун вақт берилади. Текширув далолатномаси барча натижалар, жумладан, тўғриловчи амалларни бажарилишини текшириш тўғрисида маълумотларни аризачи сертификатлаштириш идорасига жўнатади. Имзоланган нусхаси ташкилотда қолдирилади, яъни қаерда текшириш ўтказилганлиги тўғрисида маълумот сифатида фойдаланилади.

### **13-мавзу. СЕРТИФИКАТЛАШТИРИЛГАН МАҲСУЛОТ УСТИДАН ИНСПЕКЦИЯ НАЗОРАТИ**

Серияли ишлаб чиқарилаётган маҳсулотга сертификат берувчи сертификатлаштириш идораси, йилида бир мартадан кам бўлмаган, сертификатлаштиришда ўрнатилган талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш мақсадида сертификатланган маҳсулотни инспекция назоратини ўтказди. Инспекция назорати сертификатлаштириш схемаси, маҳсулот синовини ўтказиш ва/ёки ишлаб чиқаришни кузатишга боғлиқ бўлади.

Инспекция назоратига умумий талаблар 2005 йил 6 апрелда Адлия вазирлигида рўйхатга олинган №1464 “Сертификатлаштирилган маҳсулот ва хизматлар инспекция назорат ўтказиш қоидалари”да белгилаб қўйилган. Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш идораси процедура ҳужжатида муайян тартибда инспекция назоратини ўтказиш белгиланган.

Инспекция назорати ҳажмини СИ маҳсулотни синаш, аввалги ўтказилган инспекция назорати натижалари ва аттестатланган ёки аккредитланган синов ишлаб чиқариш лабораториялари натижалари меҳнат ҳажмидан келиб чиқиб ҳар бир муайян ҳолатларда аниқлайди.

Инспекция назорати даврийлигини мувофиқлик белгисидан фойдаланиш ва мувофиқлик сертификатини қўллаш ҳуқуқини тўхтатиш тўғрисидаги келишувда режада ўрнатилган тартибда, СИ билан тайёрловчи қуйидагиларни ҳисобга олиб келишув тузади:

- муайян маҳсулотнинг ўзига хос хусусияти;
- сертификатлаштирилаётган маҳсулот ҳажми ва ишлаб чиқариш давомийлиги;
- сифат тизимига сертификатнинг мавжудлиги.

Сертификатлаштирилган маҳсулот режали инспекция назорати СИ тасдиқлаган режа-графикка мувофиқ ўтказилади.

Режадан ташқари инспекция назорат мавжуд номувофиқликни бартараф қилиш далилларда расмий тасдиқланганлиги ва аниқ далиллар келтириб исботлаш тўғрисида сертификатланган маҳсулога истеъмолчилардан шикоят ва эътирозлар билдирилса ҳамда маҳсулот меъёрий ҳужжатида ва ишлаб чиқариш технологик жараёнларига ўзгартириш киритилган ҳолатларда ўтказилади.

Инспекция назоратини ўтказиш учун мувофиқлик сертификатини беришгача сертификат эгаси билан сертификатлаштириш идораси тузаётган келишув асос бўлиб ҳисобланади. Келишувда иш турлари, ўтказиш муддати ва инспекция назорати бўйича ишларга тўлов шартлари ўрнатилади.

Инспекция назорати сертификатлаштириш, қонуний актлар ва сертификатлаштириш бўйича бажариладиган ишлар тартиби ва асосларини, стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш соҳаларидаги меъёрий ҳужжатлари бўйича махсус тайёрланган мутахассислар (сифат бўйича эксперт-аудиторлар), амалга оширади. Инспекция назоратида зарурият бўлганда бошқа ташкилот вакиллари шу ташкилот ёки бевосита унинг мутахассиси билан сертификатлаштириш идораси ўртасида тузилган ўзаро шартнома асосида қатнашиши қабул қилинади. Сертификатлаштириш идораси топшириғи бўйича аккредитланган назорат идорасини жалб қилиш мумкин.

Инспекция назоратининг мақсади сертификатлаштирилган маҳсулот меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқлигини тасдиқлашдан иборат.

Инспекция назорати СИ раҳбари томонидан тасдиқланган дастурга мувофиқ ўтказилади. Инспекция назорати дастури мақсад ва объект, инспекция назоратини ўтказиш бўйича ишлар тартиби ва ҳажмидан таркиб топган бўлиши шарт.

Сертификатлаштириш идораси раҳбари бир нусха буйруқ ва инспекция назорат ўтказиш дастурларини тайёрловчига уларни олганлиги ҳақида имзо билан топширади.

Инспекция назорати тайёрловчидан, тайёрловчи вакили қатнашмаганда ва/ёки савдо соҳасидан (истеъмолчидан) сертификатлаштиришнинг 2 ва 4 схемаларида намуна танлаб олиш билан бошланади. Маҳсулот намунасини танлаш ва идентификациялашда далолатнома расмийлаштирилади.

Тайёрловчи маҳсулотини синаш ва танлашда қатнашиш ҳуқуқига эга.

Синаш, уни танлаш тартиби, идентификациялаш ва синаш ҳамда намуна миқдори маҳсулот МХ талабларига мувофиқ амалга оширилади.

Маҳсулот намунасини синашни мустақил аккредитланган лабораториялар, ҳоҳ у сертификатлаштирилаётган маҳсулот тайёрловчисининг техник лаёқатлилигига аккредитланган синов лабораторияси, инспекция назорати комиссияси қатнашуви билан ўтказади. Синов натижалари баённомада расмийлаштирилади.

Ишлаб чиқаришни кузатишда инспекция назорати 3 ва 5 схемалар бўйича худди шу тартибда сертификацион кузатув сифатида ўтказилади. Текширишнинг асосий объектлари қуйидагилар бўлади:

- маҳсулотга меъёрий ҳужжат, синаш усули ва ишлаб чиқариш технологияси;
- сертификатлаштирилган маҳсулот;
- ишлаб чиқариш ва сифат тизими;
- технологик қурилмалар, ўлчаш ва синаш воситалари;
- савдо ташкилотида ва корхона-тайёрловчида сертификатлаштирилган маҳсулотни сақлаш муддати ва шартлари;
- қадоқлаш, ташиш;
- илова қилинган ҳужжатлар;
- мувофиқлик белгиси билан тамғалаш.

Ишлаб чиқаришни кузатиш тасдиқланган дастурга мувофиқ ўтказилади. Ташкилотда инспекция назорати ўтказиш жараёнида, зарурият бўлганда комиссия дастурдаги назарда тутилмаган корхона ишлаб чиқараётган маҳсулот сифатига боғлиқ бўлган объект ёки жараёнларни текшириши мумкин.

Текширишга риоя қилиш шартлари мувофиқлик белгисини қўллаш ҳуқуқи сертификатлар нусхасида қўлланилишини текшириш билан бошланади, шунингдек, маҳсулотга, идишга, қадоқлашда ва илова қилинаётган ҳужжатларда мувофиқлик белгисини мавжудлиги ва тўғри қўйилганлиги текширилади. Текшириш корхона-тайёрловчида ва (ёки) савдо ташкилотларида, агарда бу сертификатлаштириш схемасида белгиланган бўлса ўтказилади.

Белгини текшириш мувофиқлик сертификати ва конструкторлик ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади.

5 ёки 6 схема бўйича маҳсулотни сертификатлаштиришда сифат тизимига сертификати мавжудлиги қараб чиқилишида сертификатлаштириш идораси, сифат тизимини текшириш тўғрисидаги ҳисботнинг бир нусхасини сифат менежменти тизими бўйича сертификатлаштиришни амалга оширган идорага беради.

Ишлаб чиқаришни текшириш натижалари салбий бўлса, комиссия корхонага аниқланган номувофиқликни бартараф қилишни кузатув далолатномасида кўрсатиб ёки баённомалар кўринишида расмийлаштириб таклиф қилади.

Инспекция назоратини агар мувофиқликни ёки ўрнатилган талабларга ишлаб чиқариш ва/ёки номувофиқ маҳсулот ҳолисона исботлаш ўрнатилган бўлса тугалланди деб ҳисоблаш мумкин.

Баҳолаш текшириш натижалари (текширувчи ва терширилаётган) бўйича қарор қабул қилишда томонларда ишончсизлик ва қийинчиликлар туғдирмайдиган бўлиши керак. Баҳолаш сертификатланаётган маҳсулотни мувофиқлигини меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқ аниқ ифодаланмаганлик (мужмаллик) ва икки фикрли изоҳлар бўлишлигидан ҳолис бўлиши лозим.

Инспекция назорати натижалари бўйича комиссия ихтиёрий шаклда ва икки нусхада далолатнома тузиб, улардан бир нусхаси тайёрловчига берилади ҳамда иккинчи нусхаси эса сертификатлаштириш идорасига жўнатилади.

Инспекция назорати далолатномасини комиссиянинг барча аъзолари ва тайёрловчи имзолайди, айти пайтда инспекция назорати натижаларига норозиликлар бўлган ҳолатларда ўзининг фикрини киритиши мумкин. Далолатномада тайёрловчи ҳақидаги, сертификатлаштирилаётган маҳсулотни МҲ талабларига мувофиқлиги далиллари, ишлаб чиқаришни метрологик таъминоти ва технологик жараёнлар талабларига риоя қилиниши ҳамда ҳулосалар тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилади.

Инспекция назорати натижалари бўйича 3 кун давомида санаси кўсатилган инспекция назорати далолатнома тузилиб, мувофиқлик сертификатини тасдиқлаш, тўхтатиш ёки бекор қилиш тўғрисида қарор қабул қилинади. Қарорнинг бир нусхаси қарор қабул қилингандан сўнг уч кундан кўп бўлмаган муддатда тайёрловчига жўнатилади.

Мувофиқлик сертификатини тўхтатиш ҳолатларида қарорда аниқланган камчиликлар бўйича тўғриловчи амалларни қабул қилиш учун муддати кўрсатилади.

Мувофиқлик сертификатини бекор қилиш ҳақида қарор қабул қилинган ҳолатларда сертификатлаштириш идораси бу тўғрисидаги маълумотни уч кундан кам бўлмаган муддатда “Ўзстандарт” агентлига, солиқ ва божхона идораларига ва зарурият бўлганда оммавий ахборот воситаларига жўнатади.

Мувофиқлик сертификатини бекор қилиш Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимининг реестридан уни истесно қилиш вақти билан амалга ошади. Бекор қилинган мувофиқлик сертификати мувофиқ журналда қуйидаги маълумотлар акс топган ёзувларни олиб бориш билан йўқ қилинади:

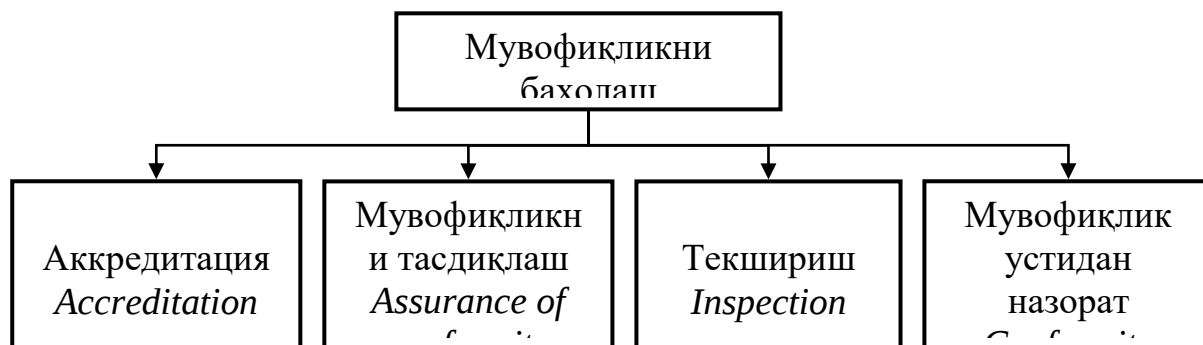
- бекор қилиш ҳақида қарор санаси ва рақами;
- маҳсулот номи;
- тайёрловчи номи;
- мувофиқлик сертификатини Давлат реестри бўйича рақами ва тартиб рақами;
- йўқотиш санаси.

Мажбурий сертификатлаштиришда турган маҳсулот сертификати бекор қилинганидан сўнг, бу маҳсулотни сотишни тўхтатиш билан савдо соҳасидан бекор қилинган сертификат нусхаси муомаладан чиқарилиши шарт.

Қизиқувчи томонлар қабул қилинган қарорга норози бўлган ҳолатларда “Ўзстандарт” агентлигининг Апелляция кенгашига ёки бевосита судга мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. “Ўзстандарт” агентлигининг Апелляция кенгаши қарори юзасидан ўрнатилган қонунчилик тартибида судга шикоят қилиниши мумкин.

## 14-мавзу. МУВОФИҚЛИКНИ ТАСДИҚЛАШ СОҲАСИДАГИ ТУШУНЧАЛАР ВА УНИНГ МОҲИЯТИ

Мувофиқликни баҳолаш маҳсулот, жараён, тизимга нисбатан ўрнатилган талабларни шахслар ёки идоралар томонидан баҳолашни амалга оширишни бажарилишини тасдиқлаш зарурияти билан боғлиқдир. Мувофиқликни тасдиқлаш маҳсулот, жараён, тизим, шахслар ёки идораларни халқаро, ҳудудий ёки миллий стандартларга тегишли меъёрий ҳужжатларга мувофиқ баён қилинган талабларнинг бажарилишини кафолатлашда хизмат қилади (14.1-расм).



14.1-расм. Мувофиқлик атамаси билан боғлиқ тушунчалар схемаси.

Халқаро стандартларни ҳамма томонлама уйғунлаштириш ва даражали тан олиниши савдода техник тўсиқларни бартараф этиш ва рақобатни ривожлантиришнинг самарали воситаларидан биридир. Фан-техниканинг шиддатли ривожланиши, ишлаб чиқариш ва иқтисодий тизимларини ягона иқтисодий сиёсат асосида ўзаро боғланган ҳолда ривожланиши ҳамда халқаро савдо-сотиқни кенгайтиришда мувофиқликни баҳолаш тизими ва бажариладиган жараёнларни бирхиллаштириш зарурияти юзага келмоқда. Шунинг тасдиқлаб ўтиш керакки, барча тизимлар ва мувофиқликни баҳолаш жараёнларида барча қизиқувчи томонларни жалб қилиш, очиқ-ойдинлик ва савдода ортиқча тўсиқларни яратмаслик, ҳақ-ҳуқуқларини чекламаслигини кўзда тутиб мақсадли ҳаракат қилиниши керак. Шу мақсадда дунё бўйича тан олинган стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилоти барча мамлакатлар, яъни ривожланаётган давлатлар учун ҳам мувофиқликни баҳолаш тизимида қатор халқаро стандартларни амалий аниқлаб берган.

Мувофиқликни баҳолашнинг асосий тамойиллари ISO/IEC 60 халқаро қўлланмасида келтирилган. Мувофиқликни баҳолаш фаолиятида қатнашувчи барча ташкилотлар жумладан, мувофиқликни баҳолаш ва аккредитлаштириш бўйича идоралар қуйидаги шартларни бажаришлари лозим:

–халқаро стандартлар ва ISO/IEC қўлланмаларига асосланиб ўз фаолиятларини олиб бориши;

–ўзининг техник лаёқатлигини сақлаб туриш, яъни мувофиқликни баҳолаш натижаларининг тан олинишини соддалаштириш ва маҳсулот, жараён, тизим, шахс ёки идораларни ўрнатилган талабларга мувофиқлигини етарли даражада кафолатлаши;

–барча махфий маълумотларни ҳимоялаши;

–ўз фаолиятини касбий ҳалоллик билан амалга ошириши, одоб-ахлоқ тамойилларига риоя қилиш ва камситмасликка қаратилган тарзда ва томонларни барча низоларидан ўзини четга олиши;

–адолатли ва самарали тарзда тезкорлик билан ишлаши, талабномани кўриб чиқиши ва баҳолашни бажариши;

–шикоят ёки апелляция ҳолатларини кўриб чиқишда адолатли ва самарали тарзда, тезкорлик билан тўғриловчи амалларни амалга ошириши зарур;

–мувофиқликни баҳолаш, мувофиқлик гувоҳномасини бериш ҳақидаги тасдиқловчи қарор ёки уни рад этилиши, бекор қилиш, тўхтатиш ва фаолиятга чек қўйиш бўйича фаолиятлари ҳақидаги ёзувларни юритиш ҳамда сақлаши;

–барча аризачиларга таклиф этилаётган хизматлар ва унинг учун тўлов шартлари тўғрисидаги маълумотларни тақдим қилишга тайёрлиги ҳамда бериладиган сертификатлар, аккредитлаш соҳаси ва ҳоказолар тўғрисида маълумотлар мавжудлиги;

–ўзининг лаёқатлилигини мувофиқ механизмлардан (масалан, аккредитлаш, эксперт баҳолаш) фойдаланиш йўли билан намойиш қилиши;

–мувофиқликни баҳолаш жараёни ҳақида мувофиқ ҳужжатлаштирилган кўрсатма билан ҳисоботни, зарурият бўлса, аниқланган номувофиқликларни ёки талаб қилинган тўғриловчи амалларни аризачига тақдим этиши;

–мувофиқлик белгисидан фойдаланилган ҳолатларда бу белги билан боғлиқ бўлган нотўғри фойдаланишлардан ҳимоя қилиш учун қўллаш қоидалари ёки шартларини таъминлаши;

–ривожланаётган мамлакатлар иштироки билан боғлиқ бўлган муаммоларни ва ривожланган мамлакатлар фаолияти натижаларидан фойдаланишни ҳисобга олиш.

Асос солувчи ISO/IEC 17000 халқаро стандарти бўйича **мувофиқликни баҳолаш** бу “маҳсулот, жараён, тизим, шахс ёки идораларга берилган талабларни бажарилишини асослаш ёки исботлаш” деб ифодаланган. Бунда мувофиқликни баҳолаш деганда, шундай фаолият турлари яъни синов, назорат, мувофиқликни тасдиқлаш ҳамда мувофиқликни баҳолаш бўйича аккредитланган идоралар тушунилади. Синов лабораториялари, сертификатлаштириш бўйича идоралар ва назорат идоралари ҳамда мувофиқликни баҳолаш бўйича идораларни аккредитлашда идораларнинг мувофиқликни баҳолаш бўйича амалга оширилаётган фаолиятлари мувофиқлаштирилади. “Мувофиқликни тасдиқлаш” жараёни “аризани, объектни текширувдан сўнг белгиланган талабларни бажарилишини исботланганлиги тўғрисидаги қарор қабул қилинганлиги асосида (сертификат кўринишида расмий ҳужжат ёки мувофиқлиги тўғрисида декларация) бериш” сифатида ифодаланган жараёндир.

ISO/IEC 17000 стандарти бўйича **аккредитация** бу “мувофиқликни тасдиқловчи учинчи томон, мувофиқликни баҳолаш бўйича идорага тегишли бўлиб, мувофиқликни баҳолаш бўйича муайян топшириқларни бажариш учун унинг лаёқатлилигини расмий исботлашда хизмат қилади”.

**Маҳсулот** атамаси “жараён натижаси” сифатида ифода этилади. Бунинг учун маҳсулот хавфсиз бўлиб ва яхши сифатга эга бўлиши ва шуни унутмаслик керакки, у қандайдир талабларга мувофиқ бўлиши ва бу мувофиқликнинг ишончли исботлашни қандайдир ифодасини таъминланиши шарт. О‘з DSt ISO 9000:2009 стандарти маҳсулотларнинг асосий тўрт турини ифода этади: қурилмалар, қайта ишланадиган материаллар, хизматлар ва дастурий таъминот. “Мувофиқ” сўзи эса “ўрнатилган талабларни бажарилиши” маъносини англатади. Маҳсулотларга биринчи навбатда хавфсизлик бўйича регламентларда ҳамда ҳукумат томонидан тасдиқланган регламентлар билан уйғунлашган меъёрий ҳужжат (стандарт, техник шарт)ларда талаблар ўрнатилган.

Мувофиқликни тасдиқлашда иккита асосий ёндашув мавжуд бўлиб, булар маҳсулотларни сертификатлаштириш ва декларация қилинишидир. Мувофиқлик ҳақидаги декларацияни тақдим қилиш ёки сертификатни бериш мувофиқликни тасдиқлашнинг натижалари бўлиб ҳисобланади. Мувофиқликни тасдиқлашни истеъмолчилар ҳам амалга оширишлари мумкин лекин, бунда расмий ҳужжат тўлдирилмайди.

**Сертификатлаштириш** деганда “маҳсулот, жараён, тизим ёки ходимларнинг берилган талабларга мувофиқлигини ёзма равишда тасдиқловчи учинчи томон ёрдамидаги жараён” тушунилади. Сертификатлаштириш мос равишда барча объектлар мувофиқлигини баҳолашни истесно қилиш учун худди мувофиқликни баҳолаш бўйича идораларда баъзи ҳолларда “аккредитлаш” атамаси ҳам қўлланилади.

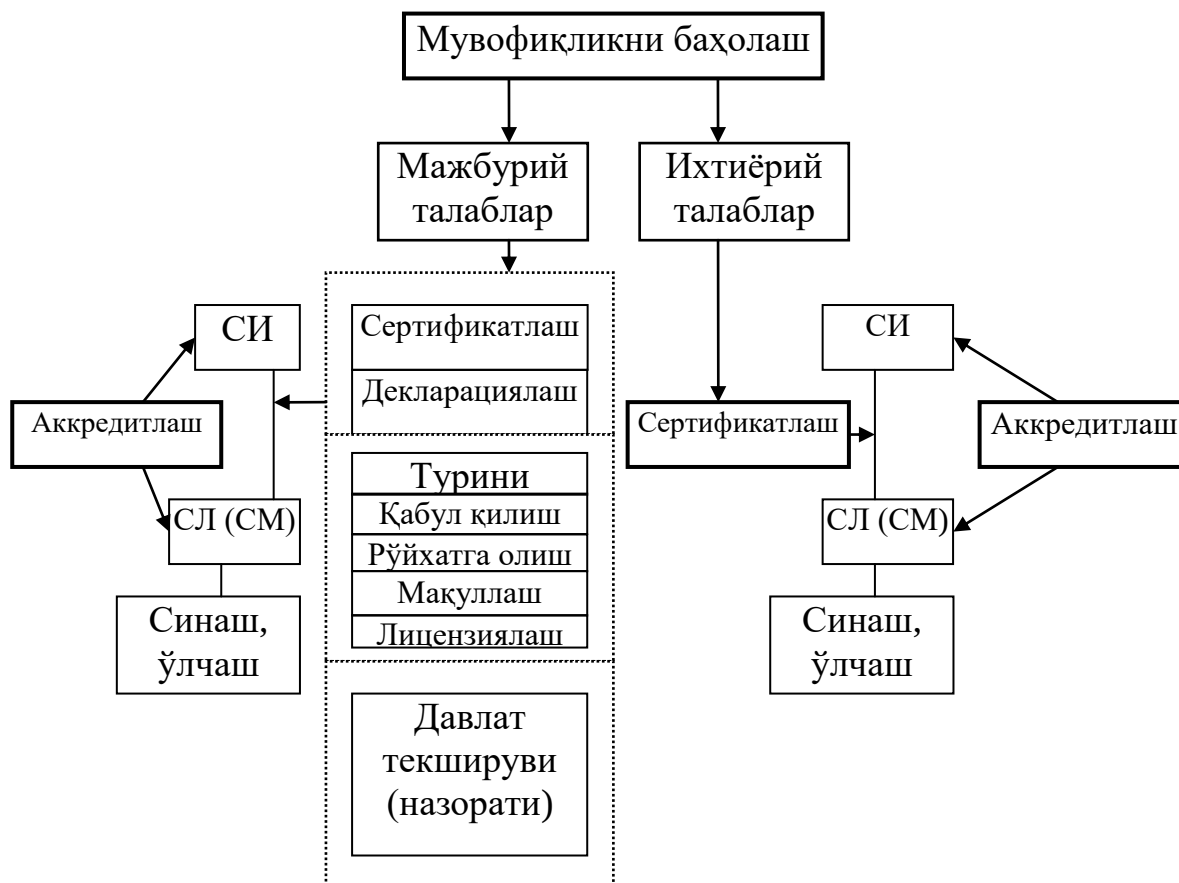
Декларациялаш вақтида маҳсулот мувофиқлигини тасдиқлашни ишлаб чиқарувчининг ўзи ёки унинг расмий вакиллари (етказиб берувчилари) ҳам амалга оширишади.

Учинчи томон, бу маҳсулотни баҳолаш ва синашга лаёқатли идора бўлиб, у етказиб берувчилардан (биринчи томон) ва истеъмолчилардан (иккинчи томон) ҳам мустақил бўлиши лозим.

Бунда мувофиқликни сертификатлаштириш деганда “маҳсулотни муайян меъёрий ҳужжатга мувофиқ керакли ишончлилиқ билан таъминланган ҳамда идентификацияланган тарздаги тасдиқловчи ва сертификатлаштириш қоидалари бўйича берилган ҳужжат” тушунилади. **Декларация** эса етказиб берувчи мувофиқлик тўғрисидаги – ушбу “етказиб берилаётган маҳсулотни муайян меъёрий ҳужжатлар талабларига мувофиқлигини (яратилганлигини жавобгарлик билан исботлаш) ёзма равишда қафолатлаш” тушунилади.

Сертификат ёки декларация меъёрий ҳужжатларнинг барча талабларига нисбатан нисбий бўлиши ҳамда унинг алоҳида бўлими ёки маҳсулотнинг муайян тавсифлари ҳужжатнинг ўзида аниқ қилиб айтиб ўтилган бўлади. Сертификатга ёки декларацияга тақдим қилинаётган маълумотлар, мувофиқликни баҳолаш натижалари билан уни солиштириш, юзага келган асослашни бу ҳужжатларда расмийлаштириш имкониятларини таъминлаш лозим.

Мувофиқликни баҳолашни белгиланган талабларга мувофиқлик даражаси ҳамда бунга алоқадор фаолият турларини синаш, ўлчаш, назорат ва аудит сифатида мунтазам (доимий суратда) текшириш деб ҳисоблаш мумкин (14.2-расм).



14.2-расм. Маҳсулот мувофиқлигини баҳолаш тузилмаси:  
СИ – сертификатлаштириш идораси; СЛ – синов лабораторияси;  
СМ – синов маркази.

## 14.2. Мувофиқликни баҳолаш бўйича халқаро ва хорижий тажрибалар

Дунё амалиётида маҳсулотлар, жараёнлар, хизматлар хавфсизлигини кўплаб назорат усуллари ва жараёнларини турли хил идоралар (ташкилотлар) бажаради. Бу маҳсулот хавфсизлиги ва сифати назорати бўйича фаолиятни буюртма маҳсулот қабул қилиш ва маҳкамавий текширув, санитар-гигиеник назорат давлат идоралари, стандартларга риоя қилиш устидан давлат назоратларини миллий истеъмолчи ташкилотлар бажаради. Мувофиқликни

тасдиқлашнинг умумий кўриниши 14.3-расмда келтирилган. Ушбу расм мувофиқликни баҳолаш тизимида қандай фаолият турларини аккредитлаштириш мавжудлигини англатади.

Декларацияни қабул қилиш учун декларантни аккредитлаш талаб қилинмайди. Айни вақтда декларация асосининг қоидаси сифатида баҳолаш натижаси киради, яъни аккредитация талаб қилувчи масалан, сертификатлаштирилган сифат менежменти тизими ёки маҳсулотни синашда аккредитланган лабораториялар бўлишади. Рўйхатга олиш жараёни деганда мувофиқлик реестрига баҳолаш объектини рўйхатга киритиш тушунилади. Масалан, аккредитловчи идора чоп этаётган сертификатлаштирилган маҳсулотлар реестри бўлиб миллий сертификатлаштириш идораси ва бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш идораси ёки аккредитланган лабораториялар реестрлари ҳисобланади.

Барча ривожланган давлатлар учун маҳсулотлар, жараёнлар ва хизматлар хавфсизлиги назоратига қуйидагича ёндашув тавсифланади.



14.3-расм. Мувофиқликни тасдиқлаш турлари.

Ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларни хавфсизлиги учун масъулиятли хусусий бизнес анъаналарининг мураккаб ривожланиши ва хавфсизлиги, уни текшириш, синаш ва яроқсиз қилиш соҳасида тараққий этган яхши қонунчилик мавжуд бўлишини ишлаб чиқарувчилар умид қилишади. Давлат назорат идоралари ялпи текширувни ўтказишмайди, балки фақат адолатсиз ишлаб чиқарувчилар муносабатлари бўйича сотувчи томонлар ёки унинг вакили мурожаат қилганида суд тартибида керакли чораларни қабул қилади.

Халқаро талабларга мувофиқ мувофиқликни баҳолаш бўйича органлар (сертификатлаштириш органлари, синов ва калибрлаш лабораториялари, инспекция органлари) аккредитациядан ўтказилади.

Мувофиқликни баҳолаш бўйича органларни аккредитациялаш Аккредитация бўйича орган томонидан амалга оширилади.

ISO/IEC 17000 “Мувофиқликни баҳолаш. Луғат ва умумий принциплар” стандартига мувофиқ, **аккредитациялаш** - мувофиқликни баҳолашга тегишли бўлган, мувофиқликни баҳолаш бўйича муайян вазифаларни бажариш учун унинг компетентлигининг расмий исботи бўлиб хизмат қилувчи, учинчи тараф томонидан мувофиқликни тасдиқлашдир (14.4-расм).

Бошқача қилиб айтганда, аккредитациялаш - Аккредитация бўйича орган томонидан Мувофиқликни баҳолаш бўйича органни белгиланган талабларга мувофиқлигини баҳолаш ва ижобий ҳолларда унинг белгиланган талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш жараёнидир.

Мувофиқликни баҳолаш бўйича органларга қўйилган талаблар Стандартлаштириш бўйича халқаро ташкилот (ISO)нинг тегишли стандартларида белгиланган. Масалан, маҳсулотларни сертификатлаштириш органларига қўйилган талаблар ISO/IEC 65, синов ва калибрлаш лабораторияларига қўйилган талаблар ISO/IEC 17025, инспекция органларига қўйилган талаблар ISO/IEC 17020 стандартларида белгиланган. Аккредитация бўйича органларга қўйилган талаблар эса ISO/IEC 17011 стандартида белгиланган.

|            |                                         |
|------------|-----------------------------------------|
| ISO/IEC 65 | Маҳсулотларни сертификатлаштириш        |
| ISO/IEC    | Синов ва калибрлаш лабораториялари      |
| ISO/IEC    | Инспекция органлари                     |
| ISO/IEC    | Сифат тизимларини сертификатлаштириш    |
| ISO/IEC    | Ходимларни сертификатлаштириш идоралари |

#### 14.4-расм. Сертификатлаштириш ва мувофиқликни баҳолаш соҳасидаги халқаро меъёрий ҳужжатлар.

Аккредитация бўйича орган мувофиқликни баҳолаш бўйича органларнинг ваколатини баҳолайди. Аккредитация бўйича орган аккредитланган мувофиқликни баҳолаш бўйича органларнинг мувофиқликни баҳолаш натижаларини халқаро миқёсда тан олиш йўли билан савдога кўмаклашиши мумкин. Бундай баҳолаш, агар бир хил мезонлар бўйича ўтказилган ва Аккредитация бўйича орган билан ўзаро тан олиш битимига аъзо бўлса, нуфузли бўлади.

Мажбурий мувофиқликни тасдиқлаш сертификатлаштириш ва синаш ҳамда техник шартларга глобал ёндошиш ва стандартларни техникавий уйғунлигига Янгича ёндашув доирасида ишлатилади.

Мувофиқликни баҳолашга **Янгича ёндашувнинг асосий тамойиллари** қуйидагилар ҳисобланади.

- маҳсулотга мажбурий талаблари (хавфсизлик талаблари) директивларда (қонуний актларда) ўрнатилади. Уларда мувофиқликни баҳолаш учун қўлланиладиган жараёнлар кўрсатилиши лозим;
- маҳсулотга муайян талаблар ихтиёрий статусига эга бўлиб, у стандартларда ўрнатилади. Стандартлар директивалар талабларига уйғунлашган қоида сифатида бўлади;
- маҳсулот уйғунлашган стандартларга мувофиқ яратилган бўлса, уни директивалар талабларига мувофиқ деб ҳисоблаш мумкин;
- маҳсулот мувофиқлигини тасдиқлаш жараёни уйғунлашган стандартларга асосланади;
- агар тайёрловчи уйғунлашган стандартлардан фойдаланишни хоҳламаса, унда учинчи томон ёрдами билан, у, маҳсулотни директивалар талабларига мувофиқлигини исботлашга мажбур.

**Глобал ёндашув** қуйидаги тамойилларга асосланади:

- маҳсулот мувофиқлигини баҳолашнинг натижалари тенг қийматлилиги инobatга олиниб бир қанча жараёнларидан фойдаланилади;
- жараёнлар ё лойиҳалашга ёки ишлаб чиқаришга ёки у бошқага тааллуқли модуллардан таркиб топади;

- баҳолаш жараёнларини тайёрловчи тақдим қилади, директивада ўрнатилган қаторидан танланади;
- баҳолаш натижаси кўрилаётган маҳсулот ёки ишлаб чиқариш (сифат менежменти тизими) назорати тенг қийматли сифатида қаралади.
- мувофиқликни баҳолаш жараёни директива талабларига боғлиқ бўлиб, учинчи томон бўлувчи аккредитланган (ёки ваколатли) идора ва тайёрловчи (биринчи томон) амалга оширади.



14.5-расм. Мажбурий мувофиқликни тасдиқлаш шаклини танлашга умумий ёндашув.

Мувофиқликни баҳолаш натижаси бўлиб декларация мувофиқлиги ва СЕ белгиси билан маҳсулотни тамғалаш ҳисобланади (14.6-расм).



14.6-расм. СЕ белгисининг чизмаси ва ташқи кўриниши.

Иккала ёндашув ҳам кенг миқёсда маҳсулотларни эркин айланиши ва уларнинг хавфсизлигини керакли даражада таъминлашда ЕС шартларини яратишга йўналтирилган. Бунда Янгича ёндашув асосан маҳсулотларга талабларни аниқловчи ягона умумевропа меъёрий базасини яратиш ва бу талабларга маҳсулот мувофиқлигини баҳолаш қисмида Янгича ёндашув қоидаларини Глобал ривожланиши назарда тутилади.

Янгича ва Глобал ёндашувлар маҳсулот талабларига ва уни мувофиқлигини баҳолаш процедураларига ягоналигини таъминлаш Европа директивалари орқали амалга оширилади.

Техникавий уйғунлик бўйича директиваларни қўллаш учун мўлжалланган СЕ тамғалашни қўллаш ва қўйиш қоидалари ва мувофиқликни баҳолашнинг турли хил фазалари модуллари бўйича ЕС Кенгашининг 1993 йил 22 июлдаги 93/465/ЕЕС қарори модулли ёндашувни қўллаш ўрнатувчи, мувофиқликни тасдиқлаш бўйича ЕС асос солувчи ҳужжатлари бўлиб ҳисобланади.

Қарорда мувофиқликни тасдиқлаш процедураси (модуллари) таркиби, техникавий уйғунлик бўйича директивалар ишлаб чиқишда уларни мезонларини танлаш ҳамда лойиҳалаштириш, тайёрлаш, бозорга чиқариш ва эксплуатация қилиш ёки маҳсулотга қўллашга тааллуқли қонунчиликка мувофиқ СЕ тамғасини қўйиш қоидалари бўйича тавсиялар таркиб топган.

Маҳсулот меъёрий талабларга мувофиқлигини тасдиқлашга модулли ёндашув қуйидаги хусусиятларни тавсифлайди:

- мувофиқликни тасдиқлаш турли хил турдаги маҳсулотлар учун қўлланувчи “модулар” жараёнларига бўлинувчи жараён сифатида;
- модулар ё лойиҳалаштириш босқичида ёки уни ишлаб чиқариш босқичида, ёки иккала босқичларда қўлланилади;
- саккизта асосий модулар ва саккизта турли хил мувофиқликни тасдиқлаш жараёнлари тўплами ҳамда уларнинг модификацияси бўлиши мумкин;
- мувофиқликни тасдиқлаш маҳсулот ўрнатилган талабларга мувофиқлиги (ёки номувофиқлиги) тўғрисидаги қарор қабул қилиш ва СЕ мувофиқлик билан тамғалашни киритиш имконияти билан тугалланади;
- мувофиқликни тасдиқлаш жараёни биринчи томон (тайёрловчи) ёки учинчи томон (аккредитланган ёки ваколатли идора) қатнашувида асосланади.

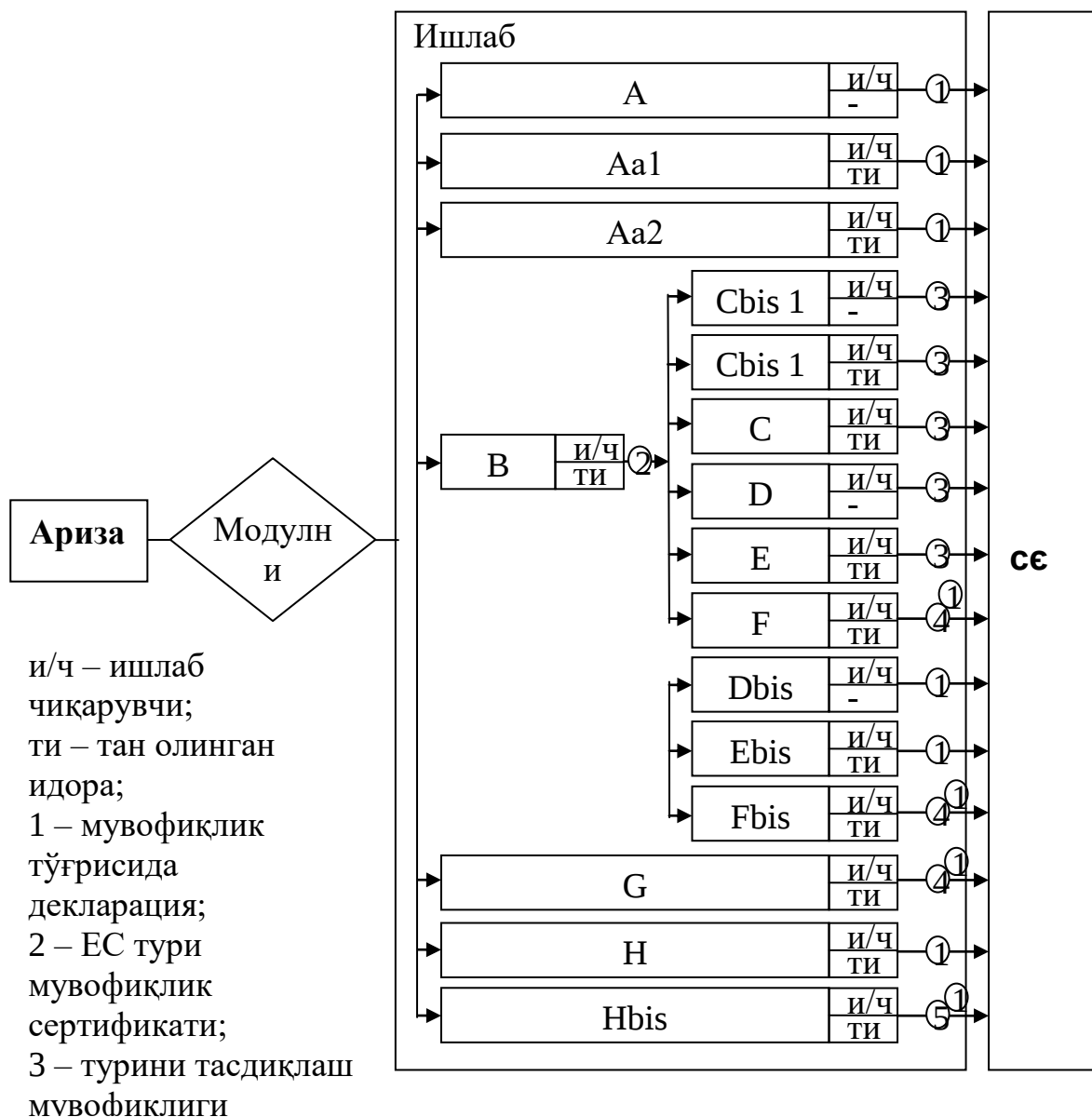
14.1-жадвал

#### Мувофиқликни баҳолашнинг Европа модуллари

| Модуль | Бажарувчилар                             | Тафсифи                                                                                       |
|--------|------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| A      | Ишлаб чиқарувчи                          | - Техник файлда хусусий исботлари ўтказилади. Мувофиқлик тўғрисида Декларация қабул қилинади. |
| B      | Ваколатли идора                          | - Техникавий ҳужжатлар кўриб чиқилади. Маҳсулот намунаси синалади. Сертификат берилади.       |
| C      | В модули бажариб бўлганидан сўнг тегишли |                                                                                               |
|        | Ишлаб чиқарувчи                          | - Мувофиқлик тўғрисида Декларация қабул қилинади.                                             |
| D      | В модули бажариб бўлганидан сўнг тегишли |                                                                                               |
|        | Ваколатли идора                          | - Ишлаб чиқариш босқичларида сифат тизми баҳоланади.                                          |
|        | Ишлаб чиқарувчи                          | - Мувофиқлик тўғрисида Декларация қабул қилинади.                                             |
|        | Ваколатли идора                          | - Сифат тизими бўйича текширув амалга оширилади.                                              |
| E      | В модули бажариб бўлганидан сўнг тегишли |                                                                                               |
|        | Ваколатли идора                          | - Текшириш ва синаш оқичларида сифат тизими баҳоланади (E).                                   |
|        | Ишлаб чиқарувчи                          | - Мувофиқлик тўғрисида Декларация қабул қилинади.                                             |
|        | Ваколатли идора                          | - Сифат тизими бўйича текширув амалга оширилади.                                              |
| F      | В модули бажариб бўлганидан сўнг тегишли |                                                                                               |

|   |                 |                                                                                                                            |
|---|-----------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|   | Ваколатли идора | - Ишлаб чиқарилаётган маҳсулот партиясини текшириш амалга оширилади. Текширилган партияга мувофиқлик сертификати берилади. |
|   | Ишлаб чиқарувчи | - Мувофиқлик тўғрисида Декларация қабул қилинади.                                                                          |
| G | Ваколатли идора | - Ҳар бир маҳсулот синовдан ўтказилади. Синалган маҳсулотлар муносабат ҳақида сертификат берилади.                         |
|   | Ишлаб чиқарувчи | - Мувофиқлик тўғрисида Декларация қабул қилинади.                                                                          |
| H | Ваколатли идора | - Лойиҳалаштириш ва ишлаб чиқариш босқичларида сифат тизими баҳоланади.                                                    |
|   | Ишлаб чиқарувчи | - Мувофиқлик тўғрисида Декларация қабул қилинади.                                                                          |
|   | Ваколатли идора | - Сифат тизими бўйича текшируви амалга оширилади.                                                                          |

Маҳсулот мувофиқлигини баҳолаш унинг ҳаётий даврининг турли хил босқичларда модуллари ўзаро алоқадорлик схемаси 14.7-расмда келтирилган.



14.7-расм. Модулли ёндашув асосида мувофиқликни баҳолашнинг ўзаро алоқадорлик намунавий тузилмаси.

Асосий ва бир қанча модификацияланган мувофиқликни тасдиқлаш модуллари ва уларнинг тавсифлари қуйидаги 14.1-жадвалда келтирилган. Жадвалдан кўриниб турибдики, мувофиқликни тасдиқлаш жараёнлари асосини А, В, С, D, E, F, H, модуллари ташкил қилади, яъни модификацияси зарур бўлганда турли хилини бирга қўшиш ва ҳосил қилиш билан фойдаланиш мумкин.

Демак, А, С, H модуллари муайян директивни ишлаб чиқишда қўшимча қоидалар билан ёрдамчи талаблар бўлиши мумкин.

С модули В модули билан бирга қўллаш учун мўлжалланган.

D, E, F модуллари В модули билан қоида сифатида қўлланилиб, одатда ўзига хос ҳолатларда улар алоҳида қўлланилиши мумкин.

14.1-жадвалдан кўриниб турибдики, деярли барча модулар сертификатлаштирувчи идора ёки ваколатли идора исботлаш базасини таъминлашда иштирок этиши назарда тутилган. Кўпроқ бу модулар дастлаб (А ва С модулар) учинчи томон иштирок этиши мўлжалланмаган бўлсада ва кейинчалик буларда иштирок этиши билан такомиллаштирилди. Бундан ташқари бир неча модулар доирасида масалан, В, F модуларда маҳсулот сертификатини ваколатли

идоралар бериши, яъни мувофиқлик тўғрисида декларация қабул қилишда тайёрловчи фойдаланадиган исботловчи базаси киритилди.

Модулларнинг (D, H модуллари) муҳим элементлари бўлиб ISO 9001 стандарти талаблари бўйича таъминотчи сифат менежменти тизимини сертификатлаштириши ёки мувофиқликни баҳолаш процедураси хизмат қилади. Бунда чиқувчи ҳужжатлар таркибига кирувчи исботловчи асослар бўлиб маҳсулот мувофиқлигига қўлланилувчи, яъни баҳолашда турувчи сифат тизими сертификат ёки баҳолаш далолатномалари хизмат қилади.

У ёки бу ҳолатларда ҳам тайёрловчидан техникавий ҳужжатлар тўпламини тайёрлаш талаб этилади. Техникавий ҳужжатларда маҳсулотни ишлаб чиқариш ва лойиҳалаштириш босқичлари ҳақида маълумотлар киритилади.

## **15-мавзу. СИФАТ МЕНЕЖМЕНТИ ТИЗИМИНИ СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ**

Сифат менежменти тизимида кўриб чиқиладиган моделни ишлашида маҳсулот, хизматларни ҳамда сифат менежменти тизими сертификатлаштиришда сертификатлаштириш энг муҳим ва аҳамиятли ўринни эгаллайди. Мувофиқликни сертификатлаштириш сертификатлаштириш идораси томонидан амалга оширилади.

Сифат менежменти тизимини (бундан кейин СМТ) сертификатлаштириш натижасида текшириладиган ташкилотни O'z DSt ISO 9001:2009 талабларига мувофиқлик даражаси ва СМТ натижавийлиги аниқланади.

Сертификатлаштиришни ўтказиш шароитига қўйиладиган талабалар:

- СМТ сертификатлаштириш бўйича ишлар ISO/IEC 62, O'z DSt ISO 19011:2004 ва сифат тизимини сертификатлаштириш стандарти, Сертификатлаштириш миллий тизимида аккредитланган сифат тизимини сертификатлаштириш идоралари ўтказилади.

- Сертификатлаштиришни ўтказиш шароитида СМТ мавжуд бўлган ва расмий жорий қилинган ҳужжатлаштирилган корхоналарда ўтказилади.

- СМТ сертификатлаштириш бўйича ишларда сифат тизимини сертификатлаштириш бўйича экспертлар (аудиторлар), рўйхатга олинган сертификатлаштириш бўйича ходимлар ва зарурий ҳолларда техник экспертлари жалб қилинади.

- Буюртмачи СМТ қўлланиш соҳасини аниқлаб, мурожаати ва аудит натижалари бўйича сертификатлаштириш идораси СМТ сертификатлаштириш соҳасини аниқлайди.

СМТ сертификатлаштиришда аудит объектлари сифатида қуйидагилар ҳисобланади:

- СМТ қўлланиш соҳаси;
- истеъмолчи талабларига маҳсулот сифатини мувофиқлиги ва ушбу маҳсулотга бўлган мажбурий талаблар;

- СМТ да ҳужжатлаштириш O'z DSt ISO 9001:2009 талабларининг тўлиқ ва аниқ мавжудлиги;

- СМТ жараёнларининг ишчи ҳолати, тизим ҳужжатлари талабларини бажарилишини ҳаққоний муносабати ва СМТ натижавийлигини таъминлаш.

**Сифат менежменти тизимини сертификатлаштиришда асосий ишлар босқичлари қуйидагича:**

### **1-босқич. Сертификатлаштириш ишларини ташкиллаштириш.**

Ишларни бошлаш учун келтирилган шакл бўйича расмий-хат ёки ўрнатилган шаклдаги мурожаатнома асосида буюртмачи сертификатлаштириш идорасига жўнатишдан бошланади.

Сертификатлаштириш идораси мурожаат-хатни (мурожатномани) рўйхатдан ўтказиб ва таҳлил қилинади.

Сертификатлаштириш идорасига жўнатиш мурожаат-хатини йўллаш вақтида сертификатлаштиришни ўтказиш имкониятларни сертификатлаштириш мурожаатида расмий равишдаги бланкада сертификатлаштириш идорасига жўнатади.

Сертификатлаштириш идораси СМТ сертификатлаштириш хатини қабул қилганлиги/қабул қилмаганлиги ҳақидаги хулосани хат кўринишида буюртмачига жавоб беради.

Сертификатлаштириш идораси ўтказишни бекор қилган ҳолларда салбий хулоса учун ҳам жавоб йўллайди.

**1.1. СМТ сертификатлаштиришни ўтказишга шартнома тузиш.** Ижобий хулоса билан қабул қилинган мурожаатнома СМТ сертификатлаштириш идораси ва буюртмачи билан шартнома имзолайди.

Шартнома тузилгандан сўнг сертификатлаштириш идораси сертификатлаштириш ўтказишда стандартлаштириш бўйича тавсияларда келтирилган, фойдаланадиган маълумотлар ва меҳнат сарфини баҳолайди.

Сертификатлаштириш идораси ишлари шартномада кўриб чиқилган дастлабки тўлов иш бошланишидан олдин сертификатлаштириш идораси ҳисобига ҳамма сумма тўлангандан сўнг ва аудит натижаларидан, тўлиқ иш ҳажмига боғлиқ бўлмаган тартибда олиб борилади. Ишларга икки босқичли тўлов имконияти рухсат этилади.

**1.2 Буюртмачига ҳужжатлар мажмуасини тайёрлаш.** Сертификатлаштириш идораси шартнома бўйича ишарга тўловдан сўнг буюртмачига СМТ ҳужжатлари ва далиллар рўйхатни жўнатиб, текшириладиган ташкилот (буюртмачи)га мажбурий тартибда ҳамда қўшимча ҳужжатлар (ёзувлар)нинг рўйхатини ҳам тақдим этади.

Буюртмачи сертификатлаштириш идорасида мурожаат бланкасини тўлдириб, бир нусхаси (агарда мурожаат-хати олдинроқ жўнатилган ҳолларда) ва СМТ ҳужжатлари ҳамда сўралган далилларни қоғоз шаклида бир нусхаси (СМТ ҳужжатлари ва далиллар айрим қисмлари электрон кўринишида бўлиши ҳам мумкин) тақдим қилади.

Олинган ҳужжатлар сертификатлаштириш идорасида назорат нусхаси сифатида қолдирилади.

**1.3. Сертификатлаштириш бўйича комиссия тузиш.** Сўралган ҳужжатлар ва далилларни буюртмачи тақдим этганидан сўнг сертификатлаштириш идораси раҳбари тарқатиб, сертификатлаштириш бўйича комиссия тузади ва комиссия раисини белгилайди.

Комиссия бир ёки бир қанча экспертлардан тузилиши мумкин. Агарда аудитда битта эксперт мавжуд бўлса, у комиссия раиси мажбуриятини бажаради.

Комиссия таркиби ва иштирокчиларини аниқлашда қуйидагиларни ҳисобга олиш зарур:

- аудит мақсади, соҳаси ва мезонини;
- аудит ўтказиш муддатини;
- ташкилот иқтисодий фаолияти тури (турлари)ни;
- текшириладиган ташкилотнинг ишлаб чиқариш майдони (филиаллари) билан турли хил жойлашувини;
- текшириладиган ташкилот ишчилар сонини;
- аудитни ўтказишда меҳнат сарфини;
- келгусида аудит мақсади учун комиссия лаёқатини таъминлаш заруриятини;
- баҳолашни ўтказишга қабул қилинган қонуний ва меъёрий қонуний актлар, техник регламентлар талабларини;
- сертификатлаштириладиган ташкилотдан комиссия аъзоларини мустақиллигини таъминлаш;
- текшириладиган ташкилот билан комиссия аъзоларини натижали ўзаро фаолияти имкониятларини;
- аудит тилини.

Комиссиянинг кўп томонлама лаёқатлилигини тасдиқлаш учун қуйидагилар зарур:

- келгусидаги аудит мақсади учун билим ва маҳоратини идентификатлаштириш;
- ишлаб чиқариш жараёнлари спецификациясида махсус билими, аудит усули ва процедурасини ҳамда кўп томонлама билим савия мезонларини ҳисобга олган ҳолатда комиссия аъзоларни танлаш.

Агарда комиссияда экспертлар иқтисодий фаолиятнинг аниқ турлари бўйича маҳоратга ва зарурий билимга эга бўлмаса, бу пайтда комиссия техник экспертларни комиссияга қўшишлари мумкин.

Комиссия таркибига текшириладиган ташкилот вакилини, шунингдек сертификатлаштириш натижаларида қизиқувчи ташкилот вакиллари кириштириш мумкин эмас.

Комиссия таркибига стажерлар, раҳбар қўл остидаги ишчилар ва комиссия раиси кузатувида киритиш мумкин.

Комиссия таркибини сертификатлаштириш идораси раҳбари тасдиқлайди.

## **2-босқич. Ташкилот СМТ ҳужжатларини таҳлил қилиш.**

Текширилаётган ташкилот СМТ ҳужжатларининг таҳлили О'з DSt ISO 9001 талабларига тизим ҳужжатлари мувофиқлигини аниқлаш учун ўтказилади.

Текширилаётган ташкилот билан сертификатлаштириш идораси келишуви бўйича зарурият бўлганда ўзининг вакиллари текширилаётган ташкилот СМТ билан жойида дастлабки танишувга ёки ноаниқ (баҳсли) масалаларни ҳал қилишга хизмат сафарига юбориши мумкин. Бундай хизмат сафарларини буюртмачи билан мавжуд шартномага қўшимча келишувлар ёки қўшимча шартнома шартлари келишилади.

Олинган ҳужжатларни таҳлили билан бир вақтда текширилаётган ташкилотдан СМТ сертификатлаштиришга қабул қилинган, ташкилот маҳсулот (хизмати) ҳақидаги қўшимча далилларни йиғиш ва таҳлили қилишни комиссия ташкиллаштиради. Маълумот манбалари истеъмолчилар, давлат текширув ва назорат идоралари, истеъмолчилар жамоаси, устачилик кафолатлари, савдо ташкилотлари ва бошқалар маълумот манбалари бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Таҳлил СМТ ҳужжатларини дастлабки текшируви тўғрисидаги ҳисобот расмий равишда расмийлаштириш билан ниҳоясига етказилиб, бунда аниқланган ҳамда топилган камчиликлар СМТ аудитини “жойида” ўтказиш мумкин ёки мумкин эмаслиги хулосада келтирилади.

Ҳисобот комиссия раиси ва аъзолари имзолари билан ўтказилган таҳлил сертификатлаштириш идораси текширилаётган ташкилотга кечиктирилмасдан “жойида” аудит ўташишдан икки ҳафта олдин юборилади.

Ҳисоботда кўрсатилган номувофиқликлар бартараф этилганидан сўнг буюртмачи сертификатлаштириш идорасига қайта ишланган ҳужжатларни СМТ баҳолаш бўйича ишларни жўнатиши мумкин. Ҳужжатларни қайта таҳлили бўйича бажарилган ишлар шартномага қўшимча келишувлар ҳисобида келтирилиши мумкин

## **3- босқич. “Жойида аудит”га тайёргарлик.**

### **3.1. Текширилаётган ташкилот (буюртмачи) билан дастлабки ўзаро фаолият.**

Текширилаётган ташкилот билан комиссия раиси дастлабки ўзаро фаолият қуйидаги мақсадда ўтказилади:

- теширилаётган ташкилот билан маълумотларни алмашиш йўллари аниқлаш;
- келишилган тартибда мувофиқ ҳужжатларга рухсатлар;
- ишлаб чиқариш майдонларига экспертлар фаолияти хавфсизлигини таъминлаш процедурасини келишиш;
- текширилаётган ташкилот вакиллари (шахс, экспертларни кузатувчиларни), аудитда қатнашувчиларни қабул қилишни аниқлаш.

**3.2. Аудит режасини ишлаб чиқиш.** Комиссия раиси қуйидагиларни ҳисобга олиб аудит режасини тайёрлайди:

- аудит мақсадини;
- аудитга асосни;
- аудитни ўтказиш графиги ва муддати комиссия ташкилот билан умумий танишиш ва текширилаётган ташкилот раҳбари билан дастлабки ва охириги йиғилиш хулосасини;
- аудит соҳаси ва текширилаётган ташкилот СМТ да қўшилган таркибий бўлинмалар идентификацияси;
- таркибий тузилмада ўтказиш куни ва аудит қаерда ўтказилишини;
- текширилаётган СМТ элементларини (О'з DSt ISO 9001 бандлари);
- аудит режаси бажарилиши учун мажбуриятларни комиссия аъзоларига идентификациялаш;
- теширилаётган ташкилот вакиллари идентификациялаш (шахс, экспертларни кузатиш);
- махфийлик талабларни.

Аудит режаси “жойида” аудит боланишигача текширилаётган ташкилотга далил тариқасида берилиши шарт.

Текширилаётган ташкилотга барча қарама-қаршиликлар аудит бошланишидан олдин комиссия раиси ва текширилаётган ташкилот раҳбари тасарруфига мувофиқ келишилиши шарт.

Аудит ўтказиш вақтида комиссия раиси текширилаётган ташкилот билан келишиб аудит режасига ўзгартириш киритиш ҳуқуқига эга.

Бир турдаги маҳсулотни ишлаб чиқариш учун бир неча ишлаб чиқариш майдонлари (филиаллари) мавжуд бўлса ташкилотда аудит ўтказиш асосланади.

**3.3. Комиссия аъзолари билан мажбуриятларни тақсимлаш.** Агарда комиссия бир нечта экспертлардан таркиб топса, комиссия раиси аудит режасига раҳбарлик қилади, келишиш бўйича комиссия аъзолари билан мажбуриятлар текширилаётган ташкилот СМТ процедурлари, жараёнлари, аниқ бўлинмада ва фаолият тури ўзаро тақсимланади.

Аудит режасига мувофиқ экспертлар ва техник экспертларнинг лаёқати мувофиқ мажбуриятлар ташкилот фаолияти турларини текшириш зарурлигини ҳисобга олиб тақсимланади.

**3.4. Ишчи ҳужжатларни тайёрлаш.** Комиссия раиси раҳбарлиги остида экспертлар ишчи ҳужжатларни тайёрлашни олиб боришади. Аудитга тайёрлашда сертификатлаштириш идораси ишлаб чиққан намунавий шакллардан фойдаланиш мумкин.

Ишчи ҳужжатларда қуйидагиларни ҳисобга олиш шарт:

- таркибий тузилма фаолиятини танланма назорат режалари ва текширув саволлари рўйхати;

- номувофиқликни бланкасини рўйхатга олиш ва кўриб чиқиш.

Сертификатлаштириш идораси аудит тугагунча аудит бўйича барча ёзувлар ва ҳужжатларни сақланишини таъминлаши шарт.

**4-босқич. “Жойида аудит”ни ўтказиш ва аудит натижалари бўйича далолтномаларни тайёрлаш.**

**4.1. Дастлабки йиғилиш.** Дастлабки йиғилиш комиссия раиси раҳбарлигида комиссия аъзолари, раҳбарият ва текширилаётган ташкилотнинг етакчи мутахассислари иштирокида ўтказилади. Йиғилиш қатнашчилари рўйхатга олинган бўлиши шарт.

Дастлабки йиғилиш мақсади қуйидагилар бўлиб ҳисобланади:

- аудит режасини ишлатиш имкониятини тасдиқлаш;

- аудит процедураси ва усулларини фойдаланиш қисқача қамраб олинганлиги;

- комиссия аъзолари ва текширилаётган ташкилот ходимлари ўзаро фаолияти процедурасини расмий ўрнатиш;

- келиб чиқадиган масалаларни муҳокама қилиш.

Дастлабки йиғилиш пайтида комиссия раиси қуйидагиларга мажбур:

- қатнашчиларга аудит ўтказишда комиссия билан уларга бириктирилган ишларни таништириш;

- аудит бўйича ишларни ўтказиш графигина эълон қилиш, охириги йиғилиш вақти ва кунини, аудитга алоқадор бошқа тадбирларни ҳамда оралиқ йиғилишларни текширув комиссияси ва текширилаётган ташкилот раҳбариятига таништириш;

- аудит процедураси ва усули билан қисқача таништириш;

- аудит танланма тариқасида бўлиши ва баҳолаш натижалари эҳтимоллик тавсифидан ҳол эмаслигини ташкилотга олдиндан маълумот бериш;

- аудит иши ҳақида хабардор қилиш (зарурият туғилган ҳолларда);

- аудит олиб борилиш ҳақида маълумотларни текширилаётган ташкилотга хабар бериши тартиби тўғрисида;

- комиссияни конфиденциллик талабларига риоя қилишини тасдиқлаш;

- комиссия аъзолари учун хавфсизлик ва сағлиғини сақлаш талабларини таъминлаш тартибини тасдиқлаш;

- сертификатлаштириш натижалари бўйича қабул қилинган қарор ва риоя қилиш тартиб қоидалари тўғрисида олдиндан маълумот бериш;

- акт тузиш тартиби билан таништириш;
- аудит тўхтатилиши мумкин бўлган шартлар ҳақида маълумот бериш;
- агарда актда номувофиклик бўлган ҳолда сертификатлаштириш идораси кейинги фаолиятидаги масалалар тўғрисида текширилаётган ташкилотга олдиндан маълумот бериш.

**4.2. “Жойида” СМТ аудити.** Аудит давомида комиссия раиси аудит ўтиши ҳақидаги маълумотларини текширилаётган ташкилотга даврий равишда бериб боради.

Комиссия аъзолари кузатув натижаларини баҳолаш ва маълумотларни даврий алмашилиши шарт. Комиссия раиси зарурият туғилганда экспертлар ва техник экспертларни бажарадиган ишларини қайтадан тақсимлаши мумкин.

Комиссия раиси кундалик иш куни охирида комиссия аъзоларига ишчи йиғилишни ўтказиши лозим.

Аудит давомида олинган бевосита маҳсулот сифатида талабларни бузилиши ҳолатлар, ишлаб чиқариш жараёнига ёки ишлаб чиқариш муҳити ҳақидаги далилларни текширилаётган ташкилот раҳбариятига зудлик билан гувоҳлик (далил) тариқасида берилади.

Агарда аудит гувоҳлиги (далилларида) аудит мақсади истикболсизлиги кўрсатилса, бу сабаблар тўғрисида комиссия раиси сертификатлаштириш идораси ва текширилаётган ташкилот раҳбариятига келгусидаги фаолиятни аниқлаш учун: аудит режасини тўғрилаш, аудит объекти ва/ёки соҳасини ўзгартириш ёки аудит тўхтатилади.

**4.3. Маълумотларни рўйхатга олиш, йиғиш ва текшириш.** Комиссия аудит объекти ва соҳасига алоқадор, СМТ жараёнлари ва корхона ташкилий бўлинмалари ўзаро фаолият тўғрисидаги маълумотларни мужассамлаб маълумотларни йиғади ва текширади. Текширилган маълумотлар фақат аудит гувоҳлиги бўлиши мумкин.

Маълумот манбалари сифатида қуйидагилардан фойдаланилади:

- текширилаётган ташкилот ишчилари билан интервью ўтказиш;
- ишчи ўринларни ҳолати, меҳнат шароити ва ходимларнинг фаолиятлари устидан экспертнинг хусусий кузатуви;
- истеъмолчилардан акс алоқа маълумотлари;
- СМТ ҳужжатлари, сифат соҳасидаги сиёсат ва мақсад, сифат бўйича қўлланма, сифат бўйича режа, ташкилот стандартлари (ҳужжатлаштирилган процедуралар), технологик регламентлар (технологик жараёнлар), низомлар, йўриқномалар ва ташқи меъёрий ва техник ҳужжатлар, шартномалар ва бошқа каби ҳужжатлар.
- ҳужжатлар, СМТ жараёнлари ҳақида маълумотлардан таркиб топган (ёзувлар), ички аудит бўйича актлар (ҳисобот), раҳбарият томонидан таҳлил ҳисоботлари, маҳсулотни синаш баённомалари, сифат муаммолари бўйича йиғилиш қарорлари, жараёнлар ва маҳсулотни ўлчаш ва мониторинг натижалари бўйича маълумотлар, ишчи журналлар, тўлдирилган қайдномалар, шакл ва балкалар ҳамда бошқалар каби ҳужжатлар;
- СМТ ишчи ҳолати натижавийлиги таҳлили маълумотларини кўриб чиқиш;
- етказувчилар рейтинги ва баҳолаш натижалари.

Юқорида кўрсатилган манбалардан маълумотлар объектив, ҳаққоний ва тўғрилиги текширилган бўлиши шарт.

**4.4. Аудит хулосаларини (кузатувларини) шакллантириш.** Аудит объекти бўйича текширилган ва олинган маълумотлар ёки аудит гувоҳлиги, аудит (кузатиш)да олинган хулосалар учун аудит мезони билан мос бўлиши шарт.

Аудит хулосасида мувофиқликни ёки текширилаётган ташкилот СМТ аудит мезонига номувофиқлигини кўрсатиш мумкин. Аудит хулосаси оғишлар имкониятини чеклаши ва алоқдорлиги бўлиши мумкин. Бунда улар кузатувдек классификацияланади.

Комиссия аъзолари аудит бориши бўйича алинган хулосаларни мустақил тизимли равишда таҳлил қила бориши лозим.

Гувоҳликлар кўрсатилган жойни кузатиш, функцияси, жараён ва талаблари текшириш ўтказилган бўлиши билан умумлаштирилган бўлиши шарт. Номувофиқликлар кузатилиб ва тасдиқланиб, улар аудит гувоҳлигида рўйхатга олинган бўлиши лозим.

**4.5. Хулосаларни классификациялаш ва рўйхатга олиш.** СМТ аудити давомида аудит объектлари O'z DSt ISO 9001 талабларидан барча оғишлари бартараф қилиниб ва ташкилот СМТ ҳужжатлари эътибор билан кўриб чиқилиб ва классификацияланади ва номувофиклик даражаси кўриладиган аудит объекти боғлиқ бўлмаганлигини комиссия билан келишилади.

Аудитда қилинган хулосалар текширилаётган ташкилот тўғриловчи амаллар (номувофиклик сабабини бартараф этиш учун), аниқланган номувофикликлар кетма-кетлигининг тўғрилиги, сертификатлаштириш идораси қабул қилган қарорни бериш тўғрисида, сертификат фаолиятни бекор қилиш ёки тўхтатиш ҳамда сертификатлаштириш соҳасини кенгайтиришларни бажариш мақсади билан классификацияланади.

Бир жиҳатли бўлмаган қайтариловчан кўп қийматли номувофикликларнинг бир тури (СМТ элементлари бири билан боғлиқлиги)ни аҳамиятли номувофикликга ўтказиш учун асослаш тақозо этади.

Комиссия раиси номувофикликни аниқлаш мезонига тушунча бўйича охириги қарорни қабул қилади.

Номувофиклик ва камчиликларни бартараф ўрнатилган шакллардаги бланкалари рўйхатга олинади. Бланкада тўғрилашлар рухсат этилмайди.

Рўйхатга олинган номувофиклик ва камчиликлар текширилаётган ташкилот раҳбариятига расмий равишда тақдим этилади.

**4.6. Номувофиклик ва хабардорлаштириш (огоҳлантириш) билан олиб бориладиган фаолият.** Номувофиклик ва хабардорлаштириш (огоҳлантириш) билан олиб бориладиган фаолият қуйидаги босқичларидан таркиб топган:

- комиссия текширилаётган ташкилот раҳбарига рўйхатга олинган номувофикликлар ва маълумотларни, номувофиклик ва хабардорлаштириш (огоҳлантириш)ларни рўйхатга олиш вақтида ташкилот кўриб чиқиши ва буни муҳокама қилиш имкониятини расмий равишда тақдим қилади;

- агарда ташкилот номувофикликни бартараф этиб ва хабардорлаштириш (огоҳлантириш)ни ҳисобга олса, комиссия иш олиб бориш вақтида далилларни тақдим этса, комиссия ушбу номувофиклик ёки хабардорлаштириш (огоҳлантириш)ларни рўйхатга олиш варақасига мувофиқ расмийлаштирилса бундай номувофиклик ёки маълумотларни йўқ деб қабул қилади. Номувофиклик ва хабардорлаштириш (огоҳлантириш)лар сонини далолатномада келтирилиб, мувофиқлик сертификати бериш (бермаслик) ҳақида қабул қилинган қарорда ҳисобга олинади;

- агарда номувофиклик ва хабардорлаштириш (огоҳлантириш)ларни комиссия исботласа, текширилаётган ташкилот раҳбари вакили номувофиклик ва хабардор қилиш (огоҳлантириш)ларни рўйхатга олиш бланкасида ўзининг имзосини қўяди.

- ташкилот номувофиклик ва хабардорлаштириш (огоҳлантириш)ларни сабаби таҳлили қилиб ва тўғриловчи амалларни ўтказишни режалаштиради;

- текширилаётган ташкилотга сертификатлаштириш аудити давомида тўғриловчи амалларни режалаштириш қийинчилик туғдираётган бўлса, сертификатлаштириш идораси кўрсатилган ишларни тугатиш учун қўшимча (якуний йиғилиш ўтказиш кунигача) бир ҳафта муҳлат тақдим этади.

Сертификатлаштириш идораси режага эътирозларини текширилаётган ташкилотга билдириб, бундан сўнг режани шу ҳафтада қайта ишлашни ўтказди.

Режалаштирилган тўғриловчи амалларни бажариш муддати режадан чиқмаслиги ва аралашиб кетмаслиги лозим:

- битта ва ундан кўп бўлган аҳамиятли номувофикликлар топилганда 12 ҳафта (якуний йиғилиш кунидан);

- фақат кам аҳамиятли номувофикликлар ва хабардорлаштириш (огоҳлантириш)лар топилганда 5 ҳафта (якуний йиғилиш кунидан).

Агарда сертификатлаштириш идорасига тўғриловчи амаллар режаси тақдим қилинмаса, сертификатлаштириш жараёни тўхталиши шарт.

Сертификатлаштириш жараёни янгилаш фақат сертификатлаштиришга қайта ариза (талабнома) бериш билан амалга оширилиши мумкин.

#### **4.7. Аудит натижалари бўйича далолатнома тайёрлаш, тасдиқлаш ва далолатномада қайд этиш якуний йиғилишни ўтказиш.**

**Аудит натижалари бўйича далолатнома тайёрлаш.** Комиссия раиси аудит натижалари бўйича далолатнома таркибини ва тайёрлаш учун масъулиятни ўз зиммасига олади.

Комиссия хулосавий йиғилишни ўтказгунга қадар қуйидаги ишлар ўтказилади:

- аудит кузатуви (хулосаси) таҳлил қилинади ва ихтиёрий турли маълумотлар аудит давомида йиғилиб ва унинг мақсадларга мувофиқлиги кўрилади;
- аниқланган номувофиқлик ва кузатишлар таҳлил қилинади;
- танланма тавсифида аудит объектини эътиборга олиб, аудит натижалари бўйича далолатномани расмийлаштиради;
- ташкилот СМТ мувофиқлик сертификатини бериш (бермаслик) ҳақидаги қарорни қабул қилиш учун сертификатлаштириш идорасига тавсия тайёрлайди;
- навбатдаги фаолиятларни муҳокама қилади (масалан, инспекция назоратни ўтказиш).

Аудит натижалари, хулосалар ва тавсияларни К иловада келтирилган шаклга биноан комиссия далолатнома кўринишида расмийлаштиради.

Далолатнома таркиби қуйидагича бўлиши лозим:

- сертификатлаштириш идораси идентификацияси;
- буюртмачи-ташкилот идентификацияси;
- аудит мақсади ва соҳаси;
- аудитни ўтказиш учун асос;
- аудитни ўтказиш вақти ва жойи;
- сертификатлаштириш бўйича комиссия таркиби раиси ва комиссия аъзолари билан бирга техник экспертларни идентификациялаш;
- аудит меъёрий базасини идентификацияси;
- аудит натижалари;
- комиссия хулосаси;
- далолатномада манзилни кўрсатилиши.

Далолатномага қуйидагилар илова қилиниши лозим:

- СМТ аудит режаси;
- рўйхатга номувофиқлик ва камчиликлар тўлдирилган бланка;
- аудит давомида бартараф қилинган номувофиқликларни тасдиқловчи ёзувлар;
- турли баённомалар (уларнинг асли).

Далолатномага қуйидагилар илова қилиниши мумкин:

- маҳсулотни синаш баённомалари;
- белгиланган вақт давомида маҳсулот сифати ҳақидаги ҳисоботлар;
- белгиланган вақт давомида ташкилотда ишлаб чиқариш муҳити ҳолати таҳлили бўйича маълумотлар;
- СМТ сертификатлаштиришда комиссия олиб борган ва бажарган ишлар, тўғриловчи амаллар таҳлили бўйича маълумотлар ва бошқалар.

#### **4.5. Якуний йиғилишни ўтказиш.** Якуний йиғилиш комиссия раиси раҳбарлиги остида ўтказилади.

Якуний йиғилишда текширилаётган ташкилот раҳбарияти, етакчи мутахассислари ва комиссия аъзолари бўлишлари шарт. Йиғилишда комиссия раиси йиғилиш қатнашчиларига аудит натижалари, СМТ аудити бўйича хулосани тақдим этади.

Йиғилишга аудит натижалари бўйича далолатнома лойиҳаси тайёрланган бўлиши лозим.

#### **4.6. Аудит натижалари бўйича далолатномани тасдиқлаш ва тарқатиш.** Далолатнома комиссия раиси, комиссия аъзолари ва текширилаётган ташкилот раҳбари ёки унинг вакили имзолаб танишиш учун уларга тақдим қилинади. Агарда бошқалар кўришмаса, далолатнома икки нусхада, қоидалардагидек нашр қилинади.

Далолатноманинг бир нусхаси текширилаётган ташкилот (буюртмачи)га, бошқалари эса сертификатлаштириш идорасига берилади.

Далолатнома нусхаларига комиссия аъзолари ва текширилаётган ташкилот учун муҳим бўлиб, бунда комиссия аъзолари ва текширилаётган ташкилот махфийлик талабларига қатъий риоя этишлари лозим

**5-босқич. Сертификатлаштиришни якунлаш, сертификатни рўйхатга киритиш ва тақдим этиш.**

СМТ сертификатлаштириш барча режалаштирилган тўғриловчи амалларни ва уларни бажарилиш натижаларини текширишни ўтказмасдан тугатилиши мумкин эмас.

Комиссия ишларни агарда барча ишлар бажарилган бўлса, аудит режасини кўриб чиқилиши, аудит натижалари бўйича далолатнома томонлар билан тўлдирилиб ва имзоланса, комиссия тўғриловчи амалларни бажарилиши бўйича ҳисобот ва режасини тақдим қилган бўлса тугатилган деб ҳисоблаши мумкин. Аудитга алоқадор ҳужжатларни сақлаш ёки амалдаги қонунчилик, меъёрий ва шартнома ҳамда сертификатлаштириш идораси ҳужжатларига мувофиқ бекор қилинади. СМТ сертификатлаштириш бўйича ҳужжатлар сертификатлаштириш идораси ҳужжатларига мувофиқ ўрнатилган қоидаларга асосан сертификатлаштириш идорасида сақланади.

Сертификатлаштириш идораси раҳбари ва комиссия текширилаётган ташкилот (буюртмачи) билан келишмасдан бошқа ихтиёрий томонларга аудит натижалари бўйича далолатнома таркиби, аудит вақтида олинган бошқа маълумотлар ва ҳужжатлар таркибини ошқор қилмаслиги лозим.

**СМТ ўрнатилган талабларга мувофиқ/нормувофиқлик ҳақида қарор ва сертификат бериш/бермаслик тўғрисидаги қарорларни қабул қилиш учун мезонлар:**

СМТ ўрнатилган талабларга мувофиқ/нормувофиқлик ҳақида қарор ва сертификат бериш/бермаслик тўғрисидаги қарорларни қабул қилиш учун мезонлар текширилаётган ташкилотда нормувофиқликларнинг йўқлиги ёки тўғриловчи амалларни келишилган муддатда ва сертификатлаштириш идораси уларнинг тўғриловчи амаллар натижалари бажарилган/бажарилмаганлиги ва қабул қилиш/қабул қилмаслиги бўлиб ҳисобланади.

СМТ мувофиқлик сертификатини бериш ёки бекор қилиш тўғрисидаги сертификатлаштириш идораси раҳбари тўғриловчи амалларни режа бўйича бажариш натижалари ва далолатномани қараб чиқиш асосида қарор қабул қилади. Қарорни аудитда қатнашишга қабул қилмаган шахс қабул қилиш лозим.

Сертификат бериш тўғрисидаги қарор фақат барча рўйхатга олинган нормувофиқликлар ва уларни келиб чиқиш сабаблари, агарда тўғриловчи амалларни бажарилиш натижалари “жойида” (4.6.3) қараб чиқилганидан сўнг, (4.6.3) ва ҳоказолар бартараф этилганидан кейин ҳамда текширилаётган ташкилотнинг тўғриловчи амалларни ўтказганлиги тўғрисида сертификатлаштириш идорасига ёзма ҳисоботидан сўнг қабул қилиниши мумкин.

СМТ мувофиқлик сертификатини беришни бекор қилишни сертификатлаштириш идораси қайта шартнома асосида қайтадан сертификатлаштириш аудитини ўтказиш имконият тўғрисида хабардор қилади (4.6.3).

**Сертификатлаштириш аудити натижалари бўйича тўғриловчи амалларни бажариш ва нормувофиқликларни бартараф этилишини назорати**

Сертификатлаштириш идораси ўрнатилган нормувофиқликлар бўйича тўғриловчи амалларни бажарилишини текширилаётган ташкилотнинг нормувофиқликларни бартараф этилганлиги ҳақида ёзма ҳисоботини олганидан кейин назорат қилиши режалаштирилади.

Аҳамиятли нормувофиқликлар бўйича тўғриловчи амалларни бажарилишини текширилаётган ташкилотга сертификатлаштириш идорасининг эксперти(лари) мажбурий ташиф билан назорат қилинади.

Кам аҳамиятли нормувофиқликлар бўйича тўғриловчи амалларни бажарилиши назоратида, агарда тўғриловчи амаллар таркиби мажбурий “жойида” текширишини талаб этмаса, текширилаётган ташкилотнинг расмий ҳисоботи кўриб чиқилишига рухсат этилади.

Аудит вақтида эксперт тўғриловчи амалларни бажарилишини назорат қилиш мақсадида ҳақиқатда бажарилган ва тўғриловчи амалларнинг натижавийлигини текширади.

Агарда номувофиқликлар бўйича тўғриловчи амаллар объектив далилларга мувофиқ қониктирилмаса ташкилотнинг СМТ баҳолаш ва аудит натижаси салбий таъсир қилиб, сертификатлаштириш идораси сертификат беришни бекор қилиш ҳақида хабар беради.

#### **СМТ мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш**

Сертификатлаштириш идорасининг ижобий қарори билан СМТ мувофиқлик сертификати ўрнатилган шаклида расмийлаштирилади.

Сертификатлаштириш идорасида сертификатга рўйхат рақами қўйилиб, кейин сертификатлаштириш идораси реестрида сертификат рўйхатга олинади.

Сертификат иловаси ҳам бўлиши мумкин. Сертификатлаштириш идораси раҳбари сертификатга иловани расмийлаштириш тўғрисида қарор қабул қилади.

Сертификатлаштириш идораси раҳбари ёки унинг муовини ва комиссия раиси ўтказилган аудит ва сертификатга имзо қўядилар. Сертификатга сертификатлаштириш идораси муҳри қўйилади. Сертификатнинг ҳисобрақамини сертификатлаштириш идораси сўрови бўйича сифат тизими реестрига техник марказ беради. Ҳисоб рақами сертификат рамкасининг пастки қисмига қўйилади. Ҳисоб рақами ўзида сертификат тартиб рақамини намойиш этиб, бешта белгили реестр рўйхатидан таркиб топган бўлади. СМТ мувофиқлик сертификати расмийлаштирилганидан кейин сертификатлаштириш идораси маълумотни расмий нашр қилиш учун сертификат нусхасини сифат тизими реестри техник марказга тақдим этади.

#### **6-босқич. Сертификатлаштирилган СМТ инспекция назорати.**

Инспекция назорати режали ва режадан ташқари бўлиши мумкин. Режали инспекция назорати сертификат амал қилиш муддати давомида йилида камида бир марта ўтказилади. Режали инспекция назорати сертификат амал қилиш муддати давомида 6, 10 ва бошқа ойлар оралиғида ўтказилади.

Режали инспекция назоратда аудит объектлари белгиланади. Режали инспекция назоратда умумий текшириш ҳажми қўшилиб, сифат менежменти тизимининг 1/2 элементларидан кам бўлмаслиги лозим. Бунда ҳар бир инспекция назоратда қуйидаги мажбурий элементлар мажмуи текширилади:

- ҳужжатларга талаблар;
- сифат соҳасидаги мақсад;
- раҳбарият томонидан таҳлил;
- ресурслар менежменти;
- истеъмолчиларни қоникқанлиги ;
- ички аудитлар (текшириш);
- яхшилаш;
- сертификат ва мувофиқлик белгисидан фойдаланиш.

Режадан ташқари инспекция назорат қуйидаги ҳолатларда ўтказилади:

- сертификатлаштириш идораси сертификатланган СМТдан жиддий бузғунчиликлар ҳақидаги маълумотларни ва шу билан бирга сертификат олувчининг ишлаб чиқарадиган маҳсулот сифатига истеъмолчиларнинг шикоятлар ҳақидаги маълумотларни олишса;

- ташкилотнинг ташкилий тузилмаси, технологияси, ишлаб чиқариш шартлари, ишловчи ходимлар ва кадрлар таркиби ҳамда шу каби ўзгаришлар юзага келса.

Режадан ташқари инспекция назоратда аудит объектлари сабабларга боғлиқлиги, инспекция назорат заруриятини келиб чиқиши билан аниқланади.

Сертификатлаштириш идораси инспекция назоратни ўтказиш бўйича тузилган шартномадаги олдиндан тўловлар олганидан сўнг, сертификатлаштириш идораси раҳбари инспекция назорати бўйича комиссия раисини тайинлайди ва инспекцион назорат бўйича комиссия тузилади. Раҳбарий ҳужжатлар талабларига мувофиқ (инспекция назорат) аудит меҳнат ҳажми, объектларни текшириш қийинчилиги ва сони ҳисоби билан комиссия аъзоларининг иштирокчилари аниқланади.

Комиссия раиси сертификатлаштирилган СМТ инспекция назоратини ўтказиш режасини тузиб чиқади.

Инспекция назорат натижалари, хулосалари ва тавсияларини комиссия шакл бўйича далолатнома кўринишида расмийлаштириб, сертификатлаштириш идорасига тақдим қилади.

## **16-Мавзу: СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ АУДИТ ВА ИЧКИ АУДИТНИ ЎТКАЗИШ**

Сифатни бошқариш тизими, экологик менеджмент, касб хавфсизлиги ва меҳнатни муҳофаза қилиш менеджменти ва бошқа менеджментлар каби даврий ички аудитларга дучор қилиниши керак. Ички аудит, тизимни жорий қилиниши ва фаолиятнинг натижавийлигини мониторинги ва текшириш учун механизмлардан бири бўлиб ҳисобланади.

Сифат тизиминини жорий қилгач, ташкилот раҳбарияти у қандай фаолият юргазётганини, қаерда тизимда носозликлар борлиги билан қизиқиши ва тизимни натижавийлигини баҳолаши керак. Ички аудит натижалари ташкилот раҳбарити томонидан таҳлил ўтказиш учун маълумот бўлиб ҳисобланади, бу эса тўғриловчи амалларни ишлаб чиқиш ва баъзи бир жараёнларни ёки тизимни умуман яхшилаш имкониятларини аниқлашга ёрдам беради.

Ички аудитларни ўтказишдан мақсад, сифат тизими:

- а) белгиланган талабларга мувофиқлигини;
- б) тўғри жорий қилинганлиги ва ишчи ҳолатда ушланаётганлигини аниқлашдан иборатдир.

Шундай қилиб, ички аудит объекти сифатида баъзи бир ходимларни фаолияти эмас, балки бутун сифатни бошқариш тизими ҳисобланади.

### **1. Аудит бўйича тавсиялар (ХС ISO 19011:2002).**

Аудит жараёнини ташкил қилиш бўйича тавсиялар ISO 19011 «Сифатни бошқариш тизими ва/ёки экологик бошқариш тизимлари аудити бўйича тавсиялар» стандартида келтирилган.

Ушбу тавсиялар касб хавфсизлиги ва меҳнатни муҳофаза қилишни бошқариш тизимлари (OHSAS 18001:99 бўйича), озиқ - овқат маҳсулотларини ишлаб чиқаришда қалтисликларни бошқариш (ISO 22000) ва денгиз кемачилиги (ISM Code) тизимларини текширишда қўлланилади, шунингдек бошқа бошқариш тизимларини аудитларида қўлланилиши мумкин.

### **2. Атамалар ва таърифлар**

ISO 19011:2002 халқаро стандартида қуйида келтирилган атамалар ва таърифлар қўлланилади.

**Аудит (текшириш)** – келишилган аудит мезонларини бажарилиши даражасини аниқлаш мақсадида аудит гувоҳликларини олиш ва уларни объектив баҳолашни тизимли, мустақил ва ҳужжатлаштирилган жараёни.

Қайд қилиб ўтишимиз жоизки, ички аудит сифат тизими жараёнларидан бири ҳисобланади ва уни бошқариш PDCA циклига (Режалаштириш - Бажариш- Назорат -Тўғрилаш) мувофиқ амалга оширилиши керак.

**Аудит мезонлари** – сиёсат, процедуралар ёки талабларни жамланмаси.

Аудит мақсадларига қараб, аудит мезонлари сифатида халқаро стандартлар, ички меъёрий ҳужжатлар (ҳужжатлаштирилган процедуралар, ишчи йўриқномалар), режалар, дастурлар, шартномалар ва ташкилот сифат тизимини бошқа ҳужжатлари қўлланилиши мумкин.

**Изоҳ. Аудит мезонлари аудит гувоҳликлари солиштириладиган талаблар сифатида қўлланилади.**

**Аудит гувоҳликлари** – аудит мезонлари билан боғлиқ ва текширилиши мумкин бўлган ёзувлар, фактларни баён қилиниши ёки бошқа маълумотлар (яъни, аудит мобайнида йиғилган ва текширилган маълумотлар).

**Изоҳ. Аудит гувоҳликлари сифат ёки миқдорий бўлиши мумкин.**

**Аудит кузатувлари** – раудит гувоҳликларини аудит мезонларига мувофиқ баҳоланиши натижалари.

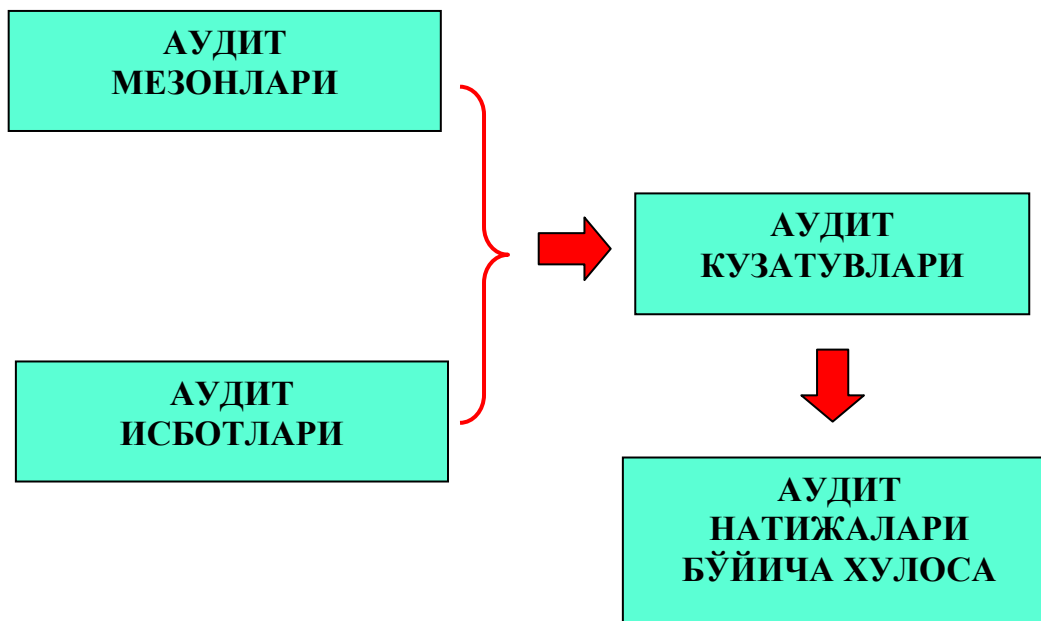
*Изоҳ. Аудит кузатувлари аудит мезонларига мувофиқлик ёки номувофиқликни, шунингдек яхшилаш имкониятларини кўрсатиши мумкин.*

**Аудит натижалари бўйича хулоса – аудит мақсадлари ва аудитни барча кузатувларини кўриб чиқилгандан сўнг аудиторлар гуруҳи томонидан тақдим қилинган аудитни чиқиш маълумотлари.**

16.1-расмда аудит натижалари бўйича хулосани чиқариш схемаси кўрсатилган.

Шундай қилиб, аудит мобайнидан йиғилган маълумот, текширилгандан сўнг аудит гувоҳлигига айланади.

Аудитни барча кузатувлари таҳлили натижалари бўйича аудит хулоса шаклланади аудита.



#### **16.1-расм. Аудит натижалари бўйича хулосани чиқариш.**

**Аудит буюртмачиси** – аудит ўтказишга буюртма берган ташкилот ёки шахс.

*Изоҳ. Буюртмачи сифатида текиширилаётган ташкилот ёки аудитга буюртма бериш ҳуқуқига эга бўлган исталган ташкилот бўлиши мумкин.*

Ички аудитда аудитни буюртмачиси бўлиб текширилаётган ташкилот раҳбари ҳисобланади.

**Текиширилаётган ташкилот** – аудит ўтказилаётган ташкилот.

**Аудитор** – аудит ўтказиш учун тегишли лаёқатга эга шахс.

**Аудиторлар гуруҳи** – аудит ўтказадиган, зарурият бўлганда **техникавий экспертлар** ёрдам бериши мумкин бўлган, бир ёки бир неча аудиторлар.

*1 изоҳ. Аудиторлар гуруҳига қиравчи аудиторлардан бири гуруҳ раҳбари қилиб тайинланади.*

*2 изоҳ. Аудиторлар гуруҳига тайёргарликдан ўтаётган аудиторлар (стажерлар) киритилиши мумкин.*

**Техникавий эксперт** – аудиторлар гуруҳига махсус билим ёки тажриба томонидан ёрдам берувчи шахс.

*1 изоҳ. Махсус билим ёки тажриба – текиширилиши керак бўлган ташкилот, жараён ёки фаолиятга тааллуқли бўлиши мумкин.*

*2 изоҳ. Техникавий эксперт аудиторлар гуруҳида аудитор сифатида иш олиб бормайди.*

**Аудит дастури** – аниқ муддатларга режалаштирилган ва аниқ мақсадга эриши учун йўналтирилган бир ёки бир неча аудитлар йиғиндиси.

*Изоҳ. Аудитларни режалаштириш, ташкил қилиш ва бажариш учун зарур барча фаолиятлар аудит дастурига киритилади.*

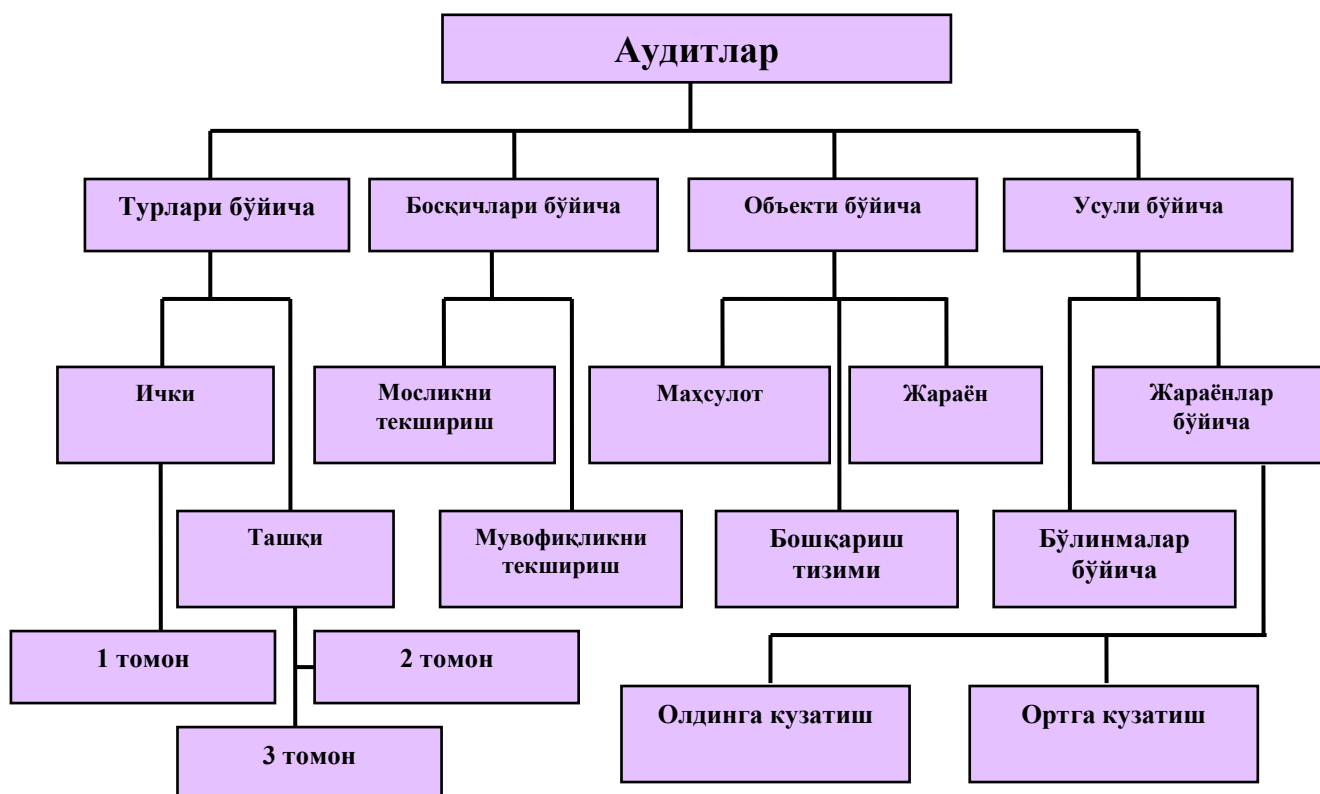
**Аудит режаси**– фаолият турлари ва аудит тадбирларини баёни. (Аудит режаси ҳар бир аниқ аудит учун тузилади).

**Аудит ҳажми** - аудит мазмуни ва чегаралари.

*Изоҳ. Ҳажм одатда ташикий бирликлар жойлашиши, фаолият ва жараёнлар, шунингдек қамраб олинadиган вақт даврини ўз ичига олади.*

### 3. Аудитларни синфланиши

Аудитлар турлари, босқичлари ва ўтказиш методлари бўйича синфланади (17.1-расм).



17.1-расм. Аудитларни синфланиши. Аудитларни турлари

Аудитлар ички ва ташқи бўлиши мумкин (17.1 расм).

#### **БИРИНЧИ томони аудити (ички аудит)**

Бу ташкилот томонидан ўзида ўтказиладиган аудит, яъни ташкилотдан ўз шахсий тизимлари, процедуралари ва ишларини, уларни белгиланган талабларга мувофиқлигига ишонч ҳосил қилиш мақсадида тадқиқот қилишни талаб қилувчи ички текширишдир. Ички аудит раҳбариятга:

- буйруқлар, кўрсатмалар ва фармойишлари бажарилаётганлиги ёки бажарилмаётганлиги ҳақида;
- тизим белгиланган даражада натижали ва самарали ёки йўқлиги ҳақида;
- қайерда тизимда бузилишлар борлиги ҳақида маълумот беради.

Ички аудит бутун ташкилот бўйича «алоқа каналлари» ни таъминлашга имкон беради ва яхшилаш имкониятларини аниқлайди.

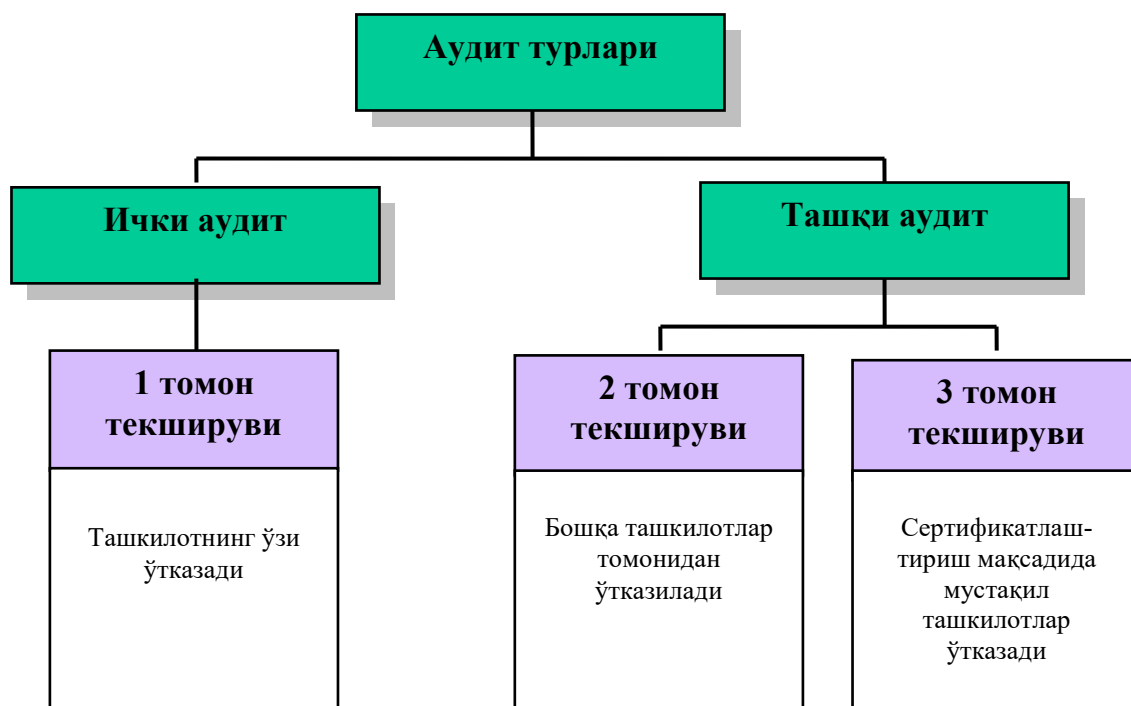
Ташкилот ўз ички аудитларига раҳбарлик қилади ва ўз сифатни бошқариш тизими қўлланилаётган стандарт талабларига мувофиқлигини намоиш қилади. Бироқ, ички аудитлар натижаларига бошқа ташкилотлар томонидан ишончсизлик билан қаралишини кутиш мумкин, аммо ички аудитларни сертификатлаштиришга тайёргарлик жараёнида, ташкилот иккинчи ва учинчи томондан текширишга ташкилотни ҳаракатини аниқлаш қўллаш мумкин.

## ИККИНЧИ томон аудити

Бу ташкилотни истеъмолчи ёки бошқа ташкилот номидан текширилиши. Иккинчи томон аудитини мақсади – талаблари кафолатланган ҳолда ва доимий равишда бажарилиши ҳақида истеъмолчини ишончини таъминлаш учун ташкилот сифатни бошқариш тизими тўғрисида етарли маълумот олишдир.

Аудит тўғри ўтказилиши ва сифат тизимини натижавийлигини аниқ кўрсатиши муҳим. Аудит натижалари икала ташкилт келажагига таъсир кўрсатувчи тижорат қарорларини келтириб чиқишини ёдда тутиш керак. Шунинг учун ҳам, кафолатланган аниқ маълумот олиш учун, аудит малакали, тегишли тайёргарликдан ўтган ходимлар томонидан ўтказилиши керак.

Агар бирон – бир ташкилот бошқа ташкилотда аудит ўтказиш учун мустақил ташкилот (масалан, сертификатлаштириш бўйича идора ёки консалтинг компанияси) га буюртма берса, ва текширувчи ташкилотдан текшириш натижалари олса, аудитни буюртма берган ташкилот ўтказган деб ҳисоблашимиз мумкин.



17.2-расм. Аудит турлари

## УЧИНЧИ томон аудити

Ташқи мустақил ташкилот (учинчи томон) томонидан ўтказиладиган текшириш. Одатда учинчи томон баҳолаши сертификатлаштириш мақсадида ўтказилади.

Иккинчи томон аудити каби, учинчи томон аудити аудитор, шунингдек текшириладиган ташкилотга ҳам алоҳида талаблар белгилайди. Аудит натижалари сифат тизими ҳолатини аниқ ва ҳаққоний кўрсатиши учун, аудитор ўз ишини устаси ва лаёқатли бўлиши керак.

Ташқи аудитлар ички аудитларга нисбатан ўз ижобий ва салбий томонларига эга (17.3-расм).

Ташқи аудитларни **ижобий томонлари**:

- юқори даражадаги объективлик (чунки бу «ташқаридан қараш»);
- ишни юқори самарадорлиги (чунки ташқи аудит юқори малакали аудиторлар томонидан ўтказилади);
- текшириладиган ташкилот томонидан танқидга позитив қаралади;
- аудиторларни юқори малакаси ҳисобига текшириладиган тизимни юқори объектив баҳолаши;
- текшириладиган ташкилот томонидан ташқи аудитлар натижаларидан реклама мақсадларида фойдаланиш;

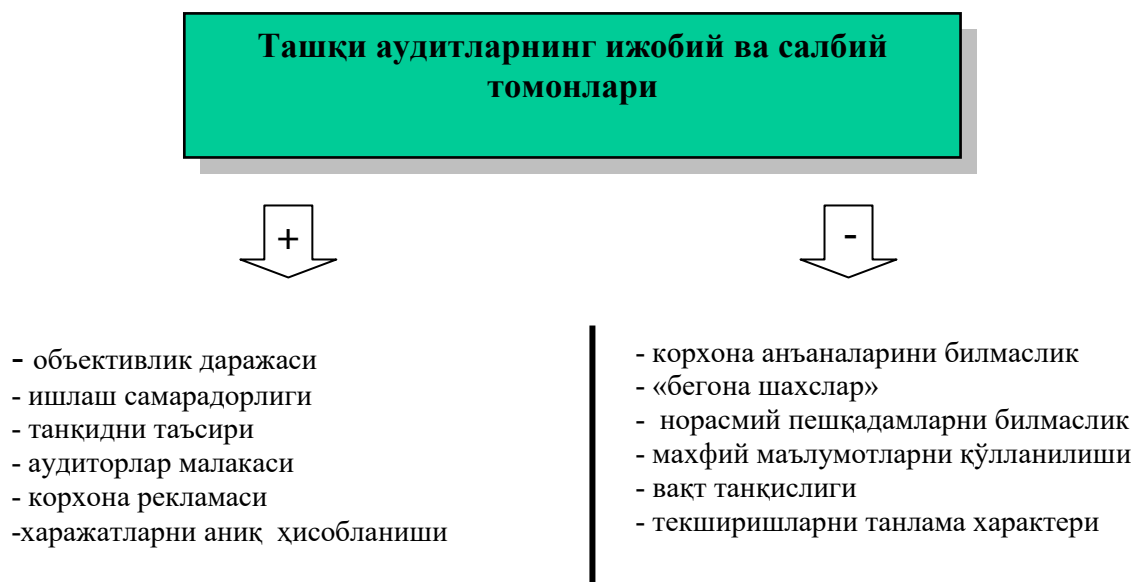
- сифат тизимини ўрнатилган талабларга мувофиқлиги ва натижавийлигини намойиш қилиш учун ташқи аудитлар натижаларидан фойдаланиш имконияти;
- харажатларни ҳисоблаш аниқлиги.

Ташқи аудитларни **салбий томонлари**:

- корхона анъаналарини билмаслик;
- текширилаётган ташкилот ходимлари томонидан аудиторларга «бегона шахс» сифатида қаралиши, оқибатда маълумотларни беркитилиши;
- аудиторларни корхонадаги норасмий пешқадамларни билмаслиги, бу эса зарур маълумотлар олинишини қийинлаштиради;
- аудитор томонидан аудит мобайнида олинган махфий маълумотни ошкор қилиниши эҳтимоли;
- аудит ўтказиш чегараланган муддатларда амалга оширилиши сабабли бутун тизимни тўлиқ текшириш имконияти йўқ, аудит бўйича хулоса мавжуд маълумотлар асосида чиқарилади.

#### **Аудитни босқичлари**

Ички аудитлар, ташқи аудитлар каби, оддатда, икки босқичдан иборат: мосликка (адекватлик) текшириш ва мувофиқликни текшириш.



**17.3-расм. Ташқи аудитнинг ижобий ва салбий томонлари.**

#### **Мосликни текшириш**

Ҳужжатлаштирилган тизим қўлланилаётган стандарт талабларига мослиги даражаси аниқланади.

Мосликни текширилиши қуйидаги йўллар билан бажарилиши мумкин:

- қўлланилаётган стандарт талабларини, ушбу талабларга ҳужжатлаштирилган тизимни мос келувчи қисмларини аниқлаган ҳолда кўриб чиқилиши;
- ҳужжатлаштирилган тизимни, қўлланилаётган стандарт талаблари билан солиштирган ҳолда бандма – банд кўриб чиқилиши.

Учинчи томон барча текширувлари ва иккинчи томон кўпгина текширувларида текширишни кейинги босқичи биринчи босқич натижаларига боғлиқ, чунки сифат тизими ҳужжатлари қўлланилаётган стандарт талабларига номувофиқ бўлса, жойлардаги фаолият бу ҳужжатларда белгиланган талабларга мувофиқлигини текшириш маънога эга эмас.

#### **Мувофиқликни текшириш**

Ҳужжатлаштирилган тизим ходимлар томонидан тушунилиши, жорий қилинганлиги ва қўллаб – қувватланиши даражасини белгилаш учун ўтказиладиган текшириш.

Қўлланилаётган стандарт у ёки бу фаолиятни амалга ошириш учун ҳужжатлаштирилган процедура ишлаб чиқилишини талаб қилмаса, мувофиқликни текшириш стандартни қўлланилаётган талабларига нисбатан амалга оширилади.

#### **Аудит объектлари**

Маҳсулот, жараён ёки сифат тизими аудит объектлари бўлиши мумкин.

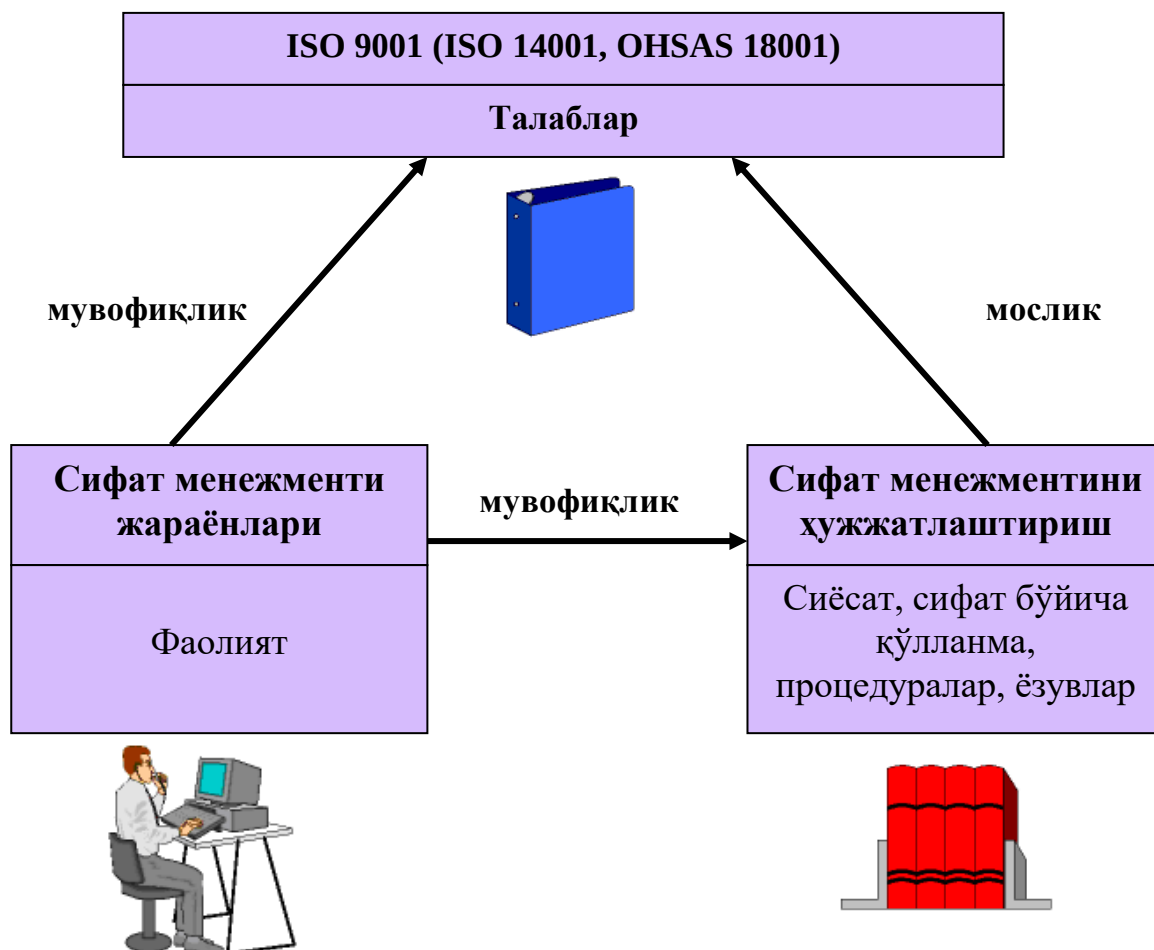
**Маҳсулот аудити** – маҳсулотни амалдаги тавсифларини белгиланган талабларга мувофиқлигини текшириш учун мўлжалланган.

**Жараён аудити** – жараённи белгиланган талабларга мувофиқлигини баҳолаш учун мўлжалланган. Бунда жараённи режалаштирилган натижаларга эришиш имконияти баҳоланади.

Камчиликлари маҳсулотни ўлчаш ва синаш орқали аниқланмайдиган, балки маҳсулотдан фойдаланиш бошлангандан сўнг намоён бўладиган махсус жараёнлар (пайвандлаш, қуйиш, исиқлик билан ишлов бериш ва х.к., шунингдек хизмат кўрсатиш жараёнларини кўпчилиги) ни текшириш кенг тарқалган.

**Сифат тизими аудити** – тизимни белгиланган талабларга мувофиқлигини аниқлаш учун мўлжалланган.

Маҳсулот ва жараён аудитларидан фарқли ўлароқ, бу катта ҳажмдаги маълумотни олиш ва таҳлил қилиш билан боғлиқ энг мураккаб аудит.



**17.4-расм. Сифат менежменти тизими аудит босқичлари.**

#### **Аудит усуллари**

Ташкилот сифат тизимини ўзига хос хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда, шунингдек харажатларни оптималлаштириш ва аудит дастури вазифаларини бажариш учун, аудитни қуйидаги схемалар бўйича режалаштириш мумкин:

- булинма иштирок этувчи барча жараёнларни тадқиқ қилган ҳолда, **бўлинмалар фаолияти** аудити;

Бу усулни камчилиги – сифат тизими жараёнлари доирасида булинмалараро ўзаро алоқани кузатиш мумкин эмас.

- ташкилотни турли бўлинмаларида ҳар бир жараённи кетма – кет тадқиқ қилган ҳолда, сифат тизими **жараёнлари ўзаро алоқасини** аудити.

Аудитор ташкилт тузилмасини ҳисобга олган ҳолда барча жараённи «кузатиш» ва жараёнлар доирасида бўлинмаларни ўзаро алоқаси тўғрисида маълумот олиш имкониятига эга.

Жараёнлар занжирини кузатишда аудиторлар гуруҳини бўлинмадан бўлинмага кўчиши учун қўшимча вақт зарурлиги бу усулни камчилиги ҳисобланади. Бундан ташқари, ёрдамчи жараёнлар (хужжатларни, ёзувларни бошқариш ва ҳ.к.) тажрибасиз аудитор эътиборидан четда қолиши мумкин.

Амалиётда кўпинча бирлашган усул қўлланилади, яъни аудит бўлинмалар буйича ўтказилади, лекин аудит учун бир неча аниқ объектлар (лойиҳалар, шартномалар, буюмлар ва ҳ.к.) танланади. Турли бўлинмаларни текширишда, аудиторлар аудитни ушбу объектига тааллуқли бўлган жараёнларни ўзаро алоқасини кузатадилар.

Аудит объектини тадқиқ қилиш қуйидаги схемалардан бири бўйича амалга оширилади:

**олдинга кузатиш** – жараённи бошидан унинг натижасигача ёки белгиланган нуқтагача кузатиш;

**ортга кузатиш** – жараённи натижасидан жараённи бошланишигача кузатиш;

**қисман кузатиш** – тадқиқот жараённи ихтиёрий танланган нуқтасидан бошлаб олдинган ёки ортга амалга оширилади.

#### **4. Ички аудитни мўлжали.**

Ички аудитларни доимий ўтказилиши қуйидагиларга имкон беради:

а) **сифат тизимини** қўлланилаётган стандарт талабларига ва ташкилот томонидан хужжатлаштирилган процедуралар, корхона стандартлари, йўриқномалар ва бошқа хужжатларда белгиланган талабларга **мувофиқлигини таъминлаш**;

б) **рахбарият ва тегишли томонларда сифат тизимини натижавийлиги бўйича ишонч туғдириш**: ички аудит, тизим қандай фаолият юритаётганлиги тўғрисида рахбариятга объектив маълумот тақдим қилган ҳолда, акс алоқани таъминлайди.

в) **оператив муаммоларни аниқлаш**: исталган тизимни текшириш вақтида, аудитор тизимдаги ёки процедуралардаги муаммоларни аниқлаш имкониятига эга;

г) **тўғриловчи амалларни амалга ошириш учун акс алоқани таъминлаш**: ички аудит мобайнида белгиланган талабларга номувофиқликлар аниқланади, сўнг аниқланган номувофиқликлар сабабларини бартараф қилиш учун тўғриловчи амаллар ишлаб чиқилади ва амалга оширилади;

д) ички аудит тизим жорий қилинаётган вақтда **созлаш учун фойдали механизмдир**: сифат тизимини жорий қилиш ва сертификатлаштиришга тайёрлаш вақтида тизимни «ишга тушириш» ва тизим «оқсоқланаётган» жойларни аниқлаш имкониятини беради.

Ички аудитларни мақсади – **айбдорларни излаш ва жазолаш эмас**. Бу тушунчани ташкилотни барча ходимларини етказиш керак, чунки ташқи назоратдан «химояланиш» объектив маълумот олишга имкон бермайди. Мумкин бўлган жазолашдан хавфсираган ҳолда, ходимлар зарур маълумотларни беркитиши ёки нотўғри тақдим қилиши мумкин, бу ҳолда аудит натижалари тизимни фаолияти тҳақида объектив маълумот бермайди.

### **17-мавзу: АУДИТ ТАМОЙИЛЛАРИ ВА УМУМИЙ ҚОИДАЛАРИ**

#### **5. Аудит тамойиллари**

Аудитни тайёрлаш ва амалга оширишда маълум тамойилларга риоя қилиш керак. Бу тамойилларга риоя қилиниши аудит натижалари бўйича етарли, ишончли ва объектив маълумотлар олишни зарур шарт ҳисобланади. ISO 19011:2002 стандартида аудиторлар ва текшириш жараёнига тааллуқли тамойиллар келтирилган.

**Аудиторлар рахбарлик учун қабул қиладиган тамойиллар:**

- 1) *Маданиятли тутиш*
- 2) *Виждонан баён қилиш*
- 3) *Етарли эътибор*
- 4) *Позитив ёндошув*

**Текшириш жараёнига** тааллуқли тамойиллар:

1) **Мустақиллик** – аудит ҳолислиги ва аудит натижалари бўйича хулосалар объективлиги асоси.

Аудит натижалари объективлигини таъминлаш учун аудиторлар текширилаётган фаолиятдан мустақил бўлишлари керак.

2) **Исботларга асосланган ёндошув** – аудит натижалари бўйича ишончли хулосаларни олишни рационал усули.

Фақат текширилган маълумот аудит гувоҳлиги бўлиши мумкин, шунинг учун ишончли маълумот олиш учун аудитор маълумот йиғишни турли усуллари ва маълумот олишни бир неча манбаларидан фойдаланиши керак.

Юқорида кўрсатилган тамойиллардан ташқари аудитни баъзи **ташкилий тамойилларини** кўриб чиқишимиз керак:

1) **Ягона тарзлик тамойили** - ҳар бир аниқ аудит, корхона раҳбари томонидан расмий белгиланган процедура бўйича ўтказилади. Ташкилотда аудит натижаларини тақдим қилишни ягона шакллари қўлланилиши, бир қатор аудитларда олинган маълумотларни таҳлилинини енгиллаштиради.

2) **Тизимлилик тамойили** - СМТ турли элементлари бўйича аниқ аудитларни режалаштириш ва ўтказиш уларни таркибий ўзаро алоқасини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши керак.

3) **Ҳужжатлаштириш тамойили** - ҳар бир аудитни ўтказиш, аудит ўтказилаётган объектни фактик ҳолати тўғрисидаги маълумотни сақланишини таъминлаш мақсадида маълум бир тарзда ҳужжатлаштирилиши керак.

4) **Ошкоралик тамойили** – ҳар бир аниқ аудит режалаштирилади, аудит ўтказиладиган бўлинма (маъсул шахс), текшириш вақтида ходимлар ўз ўрниларида бўлмасликлари ёки талаб қилинадиган маълумотларни беришдан бош тортишлари имкониятини бартараф қилиш мақсадида олдиндан аудит вақти тўғрисида огоҳлантирилади.

5) **Доимийлик тамойили** - СМТ барча элементлари ва барча бўлинмалар корхона раҳбарияти томонидан таҳлил ва баҳолаш предмети бўлишини таъминлаш мақсадида аудитлар даврийлик билан ўтказилади. Аудитлар оралиғини, текширилаётган жараёнларни мақоми ва муҳимлигини, аввалги аудитлар натижаларини ҳисобга олган ҳолда ташкилот ўзи белгилайди.

## **6. Аудит дастурини бошқариш**

Аудит дастури аниқ муддатларга режалаштирилган бир ёки бир неча аудитларни ўз ичига олиши мумкин. Бироқ, аудит дастури аудитларни йиллик графигидан иборат эмас, балки унда аудитларни режалаштириш ва ташкил қилиш, шунингдек уларни *белгиланган муддатларда натижалари ва самарали бажарилишини таъминлаш учун ресурслар таъминотини барча фаолиятлар* кўрсатилади.

Аудит дастурида:

- аудит мақсадлари ва ҳажми;
- аудит дастури бўйича умумий ва алоҳида аудитлар бўйича жавобгарлик;
- аудитни ўтказиш жараёнлари кўрсатилади.

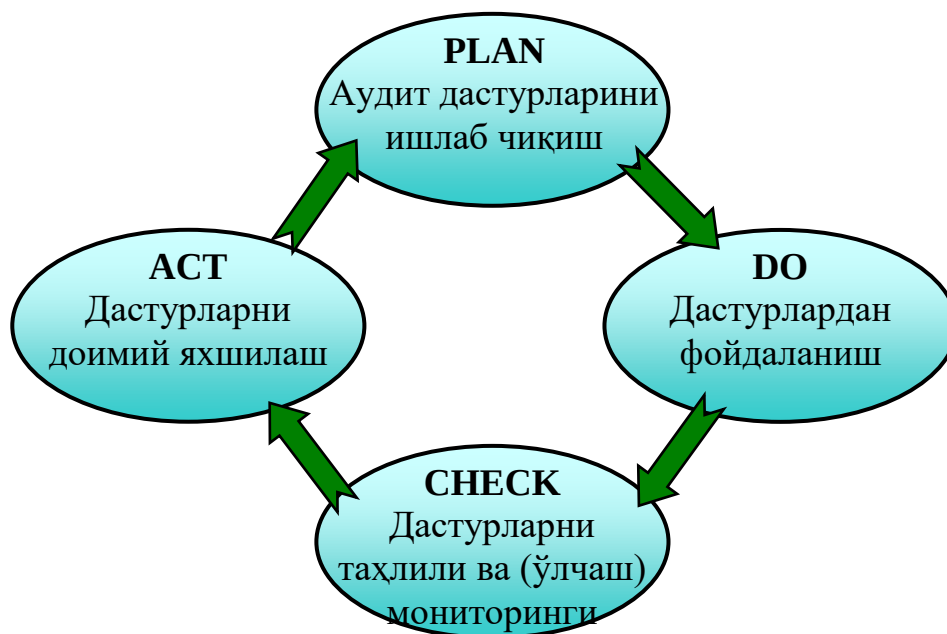
Ташкилот раҳбарияти, **аудит дастурини бошқариш учун жавобгар шахсларни** тайинлаши ва уларга аудит дастурини белгилаш, зарур ресурслар билан таъминлаш, дастурни жорий қилиш, мониторинги, таҳлили ва яхшилаш учун ваколатлар бериши керак.

Аудит дастурини бошқаришни амалга оширувчи шахслар жавобгарликлари:

- аудит дастури мақсадлари ва ҳажмларини, шунингдек аудитни ўтказиш процедураларини аниқлаш;
- аудитларни ўтказишдаги жавобгарликларни (аудиторлик гуруҳи раҳбари, аудиторлар, стажёрлар ва техникавий экспертлар) аниқлаш;

- аудит дастурини режалаштириш, жорий қилиш, мониоринги ва яхшилаш учун зарур ресурслар билан таъминлаш;
- аудит дастури бажарилишини таъминлаш ва аудит дастури бўйича тегишли ёзувларни олиб бориш;
- аудит дастури мониторинги, таҳлили ва яхшилаш.

17.5-расм аудит дастурига PDCA цикли қўлланилишини кўрсатади.



17.5-расм. Аудит дастурини бошқаришга PDCA циклини қўллаш.

Йирик ташкилотларда сифат тизимини ишлаб чиқиш ва жорий қилиш босқичида ички аудит хизматини ташкил қилишни кўзда тутиш мақсадга мувофиқдир.

Ички аудит хизмати амалий иш тажрибасига эга ва махсус ўқишда ўтган мутахассислар билан бутланиши керак.

Ходимларни функциялари, жавобгарлиги ва ваколатлари ички аудит бўйича процедура ва лавозим йўриқномаларида белгиланади.

#### 6.1 Аудитларни режалаштириш.

Режалаштириш босқичида, аудит дастурини бошқариш учун жавобгар шахслар, аудит дастури мақсад ва ҳажмларини, шунингдек дастур бўйича жавобгарлик, ресурслар ва процедураларни аниқлайдилар.

**Аудит дастурини мақсадлари** - бу маълум бир аниқ аудитни эмас, балки бир қатор аудитларни, яъни умуман дастурни мақсадларидир. Ички аудит учун аудит дастурини мақсадлари, масалан: «сифат тизимини стандарт (қонун ҳужжатлари) га мувофиқлигини аниқлаш» ёки «фаолиятни яхшилаш мумкин бўлган соҳаларни аниқлаш» бўлиши мумкин.

**Аудит дастурини ҳажми** - бу қайси жараёнлар ва бўлинмалар қачон текширилиши кераклигидир. Аудит дастурини ҳажми ташкилот жараёнларини ўлчами, типи ва мураккаблигига боғлиқ бўлади.

Текширишларни календар асосида режалаштириш мумкин, бунда маълум жараёнлар ва бўлинмалар белгиланган вақт оралиқларида текширилади.

Даврий текширишлардан ташқари қўшимча текширишларни ўтказиш зарурияти бўлиши мумкин. Қўшимча текширишларни ўтказиш заруриятлари қуйидагилардан келиб чиқиши мумкин:

- аввалги аудит дастури натижаларини таҳлили;
- маълум аудит мобайнида аниқланган номувофиқликлар бўйича жорий қилинган

тўғриловчи амалларни натижавийлиги тасдиқлаш.

- ташкилот таркибий тузилмаси ёки фаолиятидаги аҳамиятли ўзгаришлар. Ташкилотни қайта ташкил қилиниши, янги технологик ёки маъмурий жараёнларни, янги процедураларни жорий қилинишида, янги фаолият турлари ва усуллари билан белгиланган талабларга мувофиқлигини текшириш учун қўшимча текширишларни кўзда тутиш керак.

Аудит дастури ҳажмини аниқлашда қуйидаги факторларни ҳисобга олиш керак:

- амалдаги дастурлар, лойиҳалар, контрактлар;
- ташқи текшириш эҳтимоли. Ташқи аудитга тайёргарлик кўриш учун навбатдан ташқари ички аудит ўтказиш мақсадга мувофиқ бўлади;
- потенциал муаммоларни кўрсатувчи, маълумотлар таҳлиллари натижалари.

Бу факторларни ўрганиб чиқиб, маълум бўлинма фаолиятини текшириш заруриятини аниқлаш мумкин.

## **6.2 Аудит дастури бўйича ресурслар .**

Ташкилот, аудитларни режалаштириш босқичида, аудит дастури бўйича қандай ресурслар керак бўлишини аниқлаш ва уларни ажратилишини таъминлаш керак.

Ресурсларни аниқлашда қуйидагиларни ҳисобга олиш керак:

- ички аудитларни ўтказиш учун ходимлар. Аудиторларни текшириладиган фаолиятдан ҳолислигини таъминлаш учун кичик корхоналарда аудитларни ўтказиш учун ташқаридан мутахассисларни таклиф қилиш керак бўлиши мумкин;
- аудиторларни услубий қўлланмалар, маълумот ҳужжатлар, йўриқномалар, маълумотларни қайд қилиш шакллари билан таъминлаш учун ресурслар;
- аудиторлар лаёқатини баҳолаш ва таъминлаш, уларни иш фаолиятини яхшилаш учун ресурслар. Масалан, аудиторларни ўқитиш, семинарлар ўтказиш, аудиторларни махсус адабиётлар билан таъминлаш учун ресурслар.

## **6.3 Аудит дастури бўйича процедура.**

Ташкилот:

- аудитларни режалаштириш ва аудиторлар гуруҳини шакллантириш тартибини;
- аудиторларни лаёқатини баҳолаш ва таъминлаш бўйича фаолиятни;
- аудитларни ўтказиш, шу жумладан аниқланган номувофиқликларни бартараф қилиниши ва жорий қилинган тўғриловчи амалларни натижавийлигини текшириш тартибини;
- аудит дастурини бажарилиши мониторинги ва натижавийлигини таҳлилин билан белгиланган процедурани ишлаб чиқиши керак.

Ички аудит хизмати тегишли ташкилий, меъёрий ва услубий ҳужжатларни мавжудлиги бу хизматни самарали ишлашини муҳим шартларидан бири ҳисобланади.

Аудитларга тайёргарлик кўриш ва амалга ошириш вақтида услубий ҳужжатларни қўлланилиши қуйидагиларга имкон беради:

- сўровлар ўтказиш, кузатишлар натижаларини баёнлаштириш, ҳисоботларни расмийлаштиришда аудиторлар ишини осонлаштиради;
- аудитда иш вақтини қисқартиради.

## **6.4 Аудит дастури бўйича ёзувлар**

Ички аудитни режалаштириш, амалга ошириш ва уни натижалари бўйича ҳисобот ҳужжатлари (ёзувлар) ни олиб бориш зарур. Бу ёзувларга:

- аудитлар режалари;
- аудитлар бўйича ҳисоботлар;
- номувофиқликлар тўғрисида ҳисоботлар (актлар);
- тўғриловчи амаллар тўғрисида ҳисоботлар;
- аудиторларни иш тажрибаси, уларни ўқиши тўғрисидаги ёзувлар;
- уларни фаолияти ва лаёқатлигини баҳолаш натижалари мисол бўла олади.

## **6.5 Аудит дастури мониторинги ва таҳлили**

Ички аудит жараёнининг мониторинги режалаштирилган тадбирлар бажарилишини назорат қилиш ва аудит дастури мақсадларига эришилиш даражасини баҳолаш мақсадида ўтказилади. Ички аудит жараёнини «асбоблар билан ўлчаб» бўлмаслиги сабабли, мониторинг

ўтказиш ва аудит дастури бажарилиши натижавийлигини баҳолашга имкон берувчи жараён индикаторларини белгилаш зарур.

Индикаторларни қуйидагиларга имкон берадиган қилиб белгилаш зарур:

- фаолиятни дастур ва аудитлар графигига мувофиқлигини назорат қилиш (масалан, тегишли ҳужжатларда режалаштирилган тадбирлар бажарилганлиги, уларни бажарилган санаси ва жавобгар шахсни имзо кўрсатиладиган графалар кўзда тутилиши);

- аудиторлар гуруҳини аудит режасини бажариш қобилиятини баҳолаш (бу ерда индикатор сифатида қўлланилиши мумкин: маълум аудит режасини бажарилиши/бажарилмаслиги, аудит бўйича процедураларга аудиторларни мувофиқлиги/номувофиқлиги, аудит бўйича ҳисоботни тақдим қилиш муддатларига риоя қилиниши/қилинмаслиги ва ҳ.к.).

Ташкилот аудит дастурини мониторинги давомида олинган маълумотларни таҳлилин аналга ошириши керак. Бундай таҳлил натижасида, аудит дастурини бошқариш учун жавобгар шахслар аудит дастурини яхшилаш бўйича имкониятларни аниқлаши ва бу бўйича тадбирлар, шу жумладан тўғриловчи ва олдини олувчи амалларни жорий қилиши керак.

Айтиб ўтишимиз лозим-ки, бу ерда сўз аудит давомида аниқланган номувофиқликлар сабабларини бартараф қилиш учун тўғриловчи амаллар тўғрисида эмас, аудит дастурига нисбатан тўғриловчи амаллар ҳақида бормоқда. Масалан, таҳлил натижасида сифат тизимини ишчи ҳолатда тутиш учун аудитлар частотаси камлиги ёки аудиторлар етали лаёқатга эга эмаслиги тўғрисида аниқланиши мумкин.

## АУДИТНИ ЎТКАЗИШ ТАРТИБИ

### 7. Аудитни ўтказиш

Аудит 7-расмда кўрсатилганидек 6 босқичда амалга оширилади.



7-расм. Аудитни ўтказиш босқичлари

Исталган аудит чекланган вақт ва чекланган ресурслар билан амалга оширилади. Текширишлар, текширувчи ва текширилувчини вақтини олади. Аудитор, йиғилишлар, сўровлар ва ҳ.к. ўтказиш вақтида ходимларни ишдан қолдирган ҳолда, ишлаб чиқариш

жараёнини бузади, шунинг учун ҳам текширишни самарали ўтказиш учун ҳар бир аудит яхшилаб тайёрланиши керак. Жойларда текширишни ўтказиш учун учта тайёргарлик босқичи бажарилади: «аудитни бошланиши», «ҳужжатлар таҳлилини ўтказиш» ва «жойларда текширишга тайёргарлик».

### **7.1 Аудитни бошланиши.**

Хаар бир аниқ аудитни бошида қуйидаги ишларни бажариш керак:

**1. Аудит мақсадлари, ҳажми ва мезонларини аниқлаш.**

**2. Аудиторлар гуруҳини шакллантириш.**

Аудиторлар гуруҳини шакллантиришда, аудиторлар гуруҳини текширилаётган фаолиятдан мустақиллигини таъминлаш ва гуруҳ аъзолари орасида келишмовчиликлар пайдо бўлиш имкониятини олдини олиш зарур, бунда текширилаётган бўлинма фикрларини ҳам ҳисобга олиш керак.

**3. Аудит муддатларини текширилаётган бўлинма билан келишиш.**

Аудит дастурини бошқариш учун жавобгар шахслар, ёки аудиторлар гуруҳини раҳбари текшириладиган бўлинма билан олдиндан аудит муддатларини, зарурият бўлса, аудиторлар гуруҳи таркибини келишиши керак.

### **7.2 Ҳужжатлар таҳлилини ўтказиш**

Ҳужжатлар таҳлили ўтказиш – аудитга тайёргарлик кўришни энг муҳим босқичи, айниқса сифат тизимини жорий қилиш даврида. Шунинг учун ҳам жойларда текширишга тайёргарлик кўришда ички аудиторлар, аудит мезонларига алоқаси бўлган ҳужжатларни язишлаб таҳлил қилишлари керак. Таҳлилда қуйидагиларга аҳамият бериш зарур:

- амалдаги ва янги жорий қилинган ҳужжатлар орасида бўлиши мумкин бўлган қарама – қаршиликлар;
- жавобгарликни тақсимлашдаги бўлиши мумкин бўлган зиддиятлар. Масалан, сифат бўйича қўлланмада қандайдир жараён учун жавобгарлик белгиланган, лекин бу жараён бўйича процедурада жавобгар сифатида бошқа шахслар кўрсатилган, уларни лавозим йўриқномаларида бу жавобгарлик ҳақида ҳеч нарса дейилмаган;
- фаолиятни баён қилишда «умумий сўзлар» дан фойдаланилиши. Ҳужжат матнидаги бундай жойлар, бу фаолиятни амалга ошириш тартиби белгиланмаганлигини ёки бу фаолият умуман амалга оширилмаслигини билдиради. Бу ҳолатда аудитор, жойлардаги текширишда бу фаолият қандай амалга оширилишини текшириш кераклиги тўғрисида ўзига қайд қилиб қўйиши керак.

Агар ҳужжатлар мос эмас деб тан олинса, аудиторлар гуруҳи раҳбари аудит дастурини бошқариш учун жавобгар ва текширилаётган бўлинма раҳбарига кейинги қарорларни қабул қилиш учун хабар қилиши керак.

### **7.3 Аудитни жойларда ўтказиш учун тайёргарлик.**

Бу босқичда қуйидаги ишларни амалга ошириш керак:

**1. Аудиторлар гуруҳини раҳбари аудит режасини тайёрлаши керак.**

Аудит режаси ўз ичига:

- Аудит мақсадлари ва мезонлари;
- текширилиши керак бўлган маъсул шахслар, бўлинмалар ва жараёнлар кўрсатилган ҳолда аудит ҳажмлари;
- аудитни ўтказиш санаси ва жойи;
- аудит билан боғлиқ тадбирлар, шу жумладан кириш ва якуний йиғилишларни ўтказиш вақти ва жойларини ўз ичига олиши керак.

Ички аудитни ўтказиш режаси шаклини намунаси 8-расмда келтирилган.

\_\_\_\_\_ да ички аудитни ўтказиш

## РЕЖАСИ

1. Ички аудитни ўтказиш учун асос \_\_\_\_\_
2. Аудит даври: \_\_\_\_\_ дан \_\_\_\_\_ гача
3. Аудит мақсадлари ва мезонлари: \_\_\_\_\_ бўлинмаси  
фаолияти ва унинг натижалари \_\_\_\_\_ талабларига  
мувофиқлигини тасдиқлаш.
4. Аудит ҳажми: \_\_\_\_\_ жараёнлари бўйича  
текширишни амалга ошириш
5. Аудиторлар гуруҳини раҳбари \_\_\_\_\_  
Аудиторлар \_\_\_\_\_
6. Текширилаётган бўлинма томонидан аудитни ташкил қилиш жавобгар  
\_\_\_\_\_
7. Аудит тўғрисидаги ҳисоботлар берилиши керак бўлган шахслар  
\_\_\_\_\_

## 9. Аудит жадвали

| Вақт | Тадбир | Ўтказиш жойи | Жараёнлар |
|------|--------|--------------|-----------|
|      |        |              |           |
|      |        |              |           |

Аудиторлар гуруҳини раҳбари \_\_\_\_\_

ИМЗО

**8-расм. Ички аудитни ўтказиш режаси шаклини намунаси.**

Режа аудит дастурини бошқариш учун жавобгар томонидан тасдиқланиши ва текширилаётган бўлинмага аудит жойида бошлангунгача тақдим қилиниши керак.

Текширилаётган бўлинма томонидан билдирилган исталган эътирозлар аудиторлар гуруҳи раҳбари, текширилаётган бўлинма раҳбари ва аудит дастурини бошқариш учун жавобгарлар томонидан биргаликда ҳал қилиниши керак.

2. Аудиторлар гуруҳи раҳбари аудиторлар гуруҳи аъзолари орасида, текширишни турли соҳаларини ўзига хос хусусиятлари ва аудиторларни шахсий сифатлари, билими, кўникмалари ва тажрибасини ҳисобга олган ҳолда мажбуриятларни тақсимлаши керак.

3. Аудиторлар гуруҳи аъзолари **ишчи ҳужжатларни**:

а) чек - варақлар;

б) аудит гувоҳликлари, кузатмаларини рўйхатга олиш учун шакллар ва йиғилишлар баённомаларини тайёрлашлари керак

**7.4 Кириш йиғилиши**

Кириш йиғилиши:

- аудиторлар жамоасини текширилаётган бўлинма вакиллари билан таништириш;
- аудит режасини келишиш;
- аудитни ўтказиш вақтида бўлинма ходимларидан нималар талаб қилинишини аниқлаш;
- аудиторларга хамроҳлик қилувчи шахслар тайинланганига ишонч ҳосил қилиш;
- текширилаётган бўлинма томонидан саволларга жавоб бериш учун ўтказилади.

Кириш йиғилиши аудиторлар гуруҳи текширилаётган бўлинмага келганидан сўнг ва аудит бошлангунгача ўтказилади. Йиғилишда аудиторлар гуруҳини ҳамма аъзолари, текширилаётган бўлинма раҳбари ва вакиллари иштирок этади. Йиғилишни аудиторлар гуруҳи раҳбари олиб боради. У йиғилиш қатнашчиларини бир – бирларига таништиради, аудитни мақсадларини тушунтиради, аудит ҳажми ва мезонларини тасдиқлайди.

Аудиторлар гуруҳи раҳбари аудитни ўтказиш усуллариини тушунтириши мумкин.

Йиғилиш давомида аудиторлар гуруҳи раҳбари якуний йиғилишни ўтказиш санаси, вақти, жойини хабар қилиши ва текширилаётган бўлинма вакиллариға саволлар бериш учун имконият бериши керак.

Аудиторлар ўз мажбуриятларини бажаришни бошлагунгача, аудиторлар гуруҳи раҳбари аудиторлар хавфсизлик техникаси қоидалари билан танишганиға ишонч ҳосил қилиши керак.

Кичик ташкилотларда аудиторларни текширилаётган ходимлар билан таништириш ва уларға хамроҳ бўлувчиларни бириктиришға эҳтиёж йўқ. Бу ҳолда кириш йиғилиши, аудиторлар гуруҳи раҳбарини аудит қандай ўтказилиши тўғрисида хабар беришидан иборат бўлади.

#### **7.5 Маълумотларни йиғиш ва текшириш**

10-расмда маълумотларни йиғиш, текшириш ва таҳлил қилиш жараёни акс эттирилган.

Аудитор, маълумот олишни турли манбаларидан фойдаланган ҳолда, текширилганидан сўнг аудит **гувоҳлиги** бўладиган **маълумотларни** йиғади.

Аудит **гувоҳликларини** аудит **мезонларига** нисбатан баҳолаш натижасида **мувофиқлик, номувофиқлик ёки яхшилаш имкониятларини** кўрсатувчи **аудит кузатишлари** пайдо бўлади.

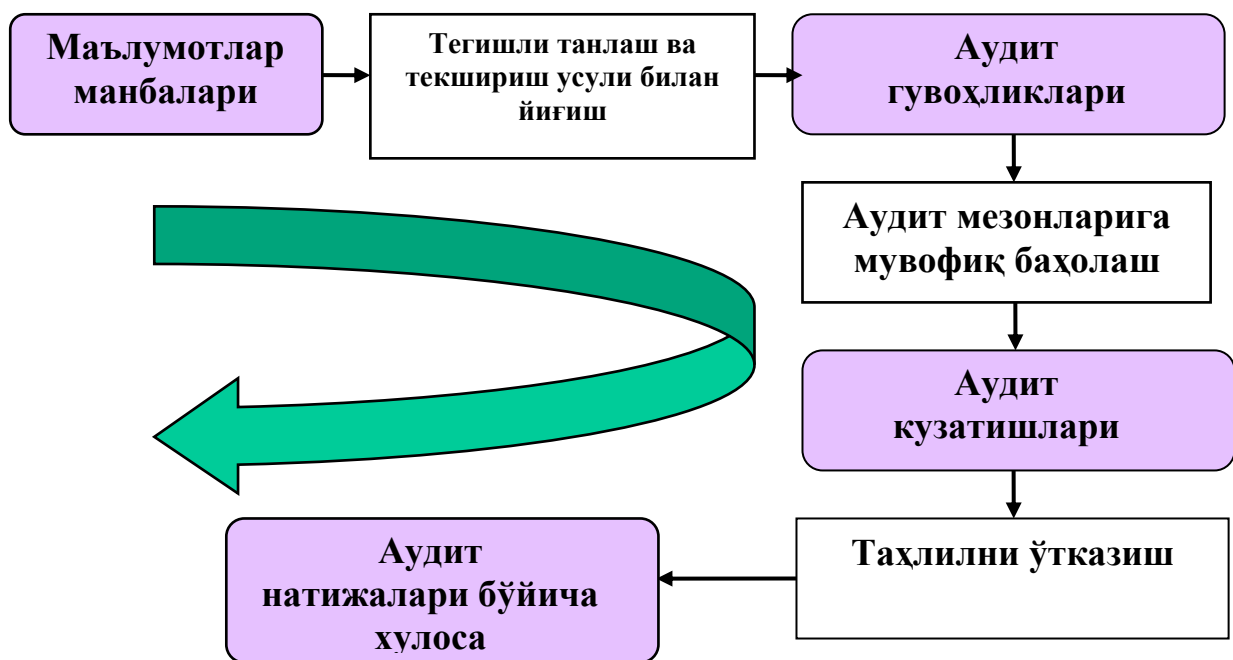
Аудит **кузатишларини** таҳлили асосида, **тўғриловчи ва олдини олувчи амаллар** зарурияти ёки мумкин бўлган **яхшилашлар** соҳасини кўрсатувчи аудит натижалари бўйича **хулоса** тузилади.

#### **7.6 Аудит кузатишларини шакллантириш**

Аудит кузатишлари ҳужжатлаштирилиши ва текширилаётган фаолият соҳаси учун жавобгар бўлган ходимлар эътиборига етказилиши керак.

Агар аудитор номувофиқлик мавжудлигини аниқласа, у бу номувофиқликни ички аудит билан белгиланган тарзда қайд қилиши керак (масалан, чек – варақда тегишли қайд қилинади ва номувофиқлик тўғрисида баённома тўлдирилади).

Аудитор фақат аниқланган фактлардан келиб чиқиши ва уларни талабларни маълум бандига бириктириши керак. У олинган аудит гувоҳликлари тўғрилиги ва номувофиқликлар тушунарли эканлигини тасдиқлаш учун ҳолатни текширилаётган бўлинма вакили билан муҳокама қилиши керак. Аниқланган факт ҳақиқатда мавжудлигини бўлинма вакили номувофиқлик тўғрисидаги баённомани имзолаш орқали тасдиқлайди.



**10-расм. Маълумотни йиғиш, тешириш ва таҳлил қилиш жараёни.**

Ҳар бир ташкилот ўзига хослигидан келиб чиққан ҳолда номувофиқлик тўғрисидаги баённома шаклини ишлаб чиқади.

11-расмда номувофиқлик тўғрисидаги баённома шакли намунаси келтирилган.

Номувофиқлик тўғрисида ёзувлар қуйидагиларни таъминлаш учун қисқа, лекин тушунарли бўлиши керак:

- самарали тўғриловчи амал ишлаб чиқилиши;
- номувофиқлик бартараф қилинганлигини текшираётган аудитор учун тўлиқ аниқлик бўлиши (бу номувофиқликни аниқлаган аудитор бўлмаслиги мумкин)

Аудитор нуқтаи – назаридан фаолиятни нотўғри амалиёти тўғрисида гувоҳлик берувчи ва раҳбариятга хабар қилиш керак бўлган, лекин қўлланилаётган процедураларда талаб белгиланмаган ҳолат аниқланган ҳолда, у чек – варақда қайд қилиши ва баённомадаги «Номувофиқлик» сўзини ўрнига «Эътироз» ёзиши ва эътирозини расмийлаштириши керак.

Эътироз қуйидаги ҳолларда расмийлаштирилиши мумкин:

- аудитор, аниқланган ҳолат кейинчалик номувофиқликни келтириб чиқаради деб ҳисобласа;
- аудитор, текширилаётган фаолият яхшиланиши керак ёки бундай имкониятга эга деб ҳисобласа.

|                      |  |                          |           |
|----------------------|--|--------------------------|-----------|
| Жараён               |  | Сана                     | Ҳисобот № |
| Процедура            |  | Стандарт бўлимига ҳавола |           |
| Аудитор<br>(имзо)    |  | Текширилаётган<br>(имзо) |           |
| Айтарли              |  | Айтарсиз                 |           |
| Аудиторнинг ҳисоботи |  |                          |           |
|                      |  |                          |           |

|                                             |                                                        |
|---------------------------------------------|--------------------------------------------------------|
| Тўғриловчи ҳаракатлар                       | Тўғриловчи ҳаракатларни<br>туғатишнинг тахминий санаси |
| Жараён раҳбарининг имзоси                   |                                                        |
| Тўғриловчи ҳаракатлар бажарилишини текшириш |                                                        |
| Аудиторнинг имзоси                          | Текшириш санаси                                        |

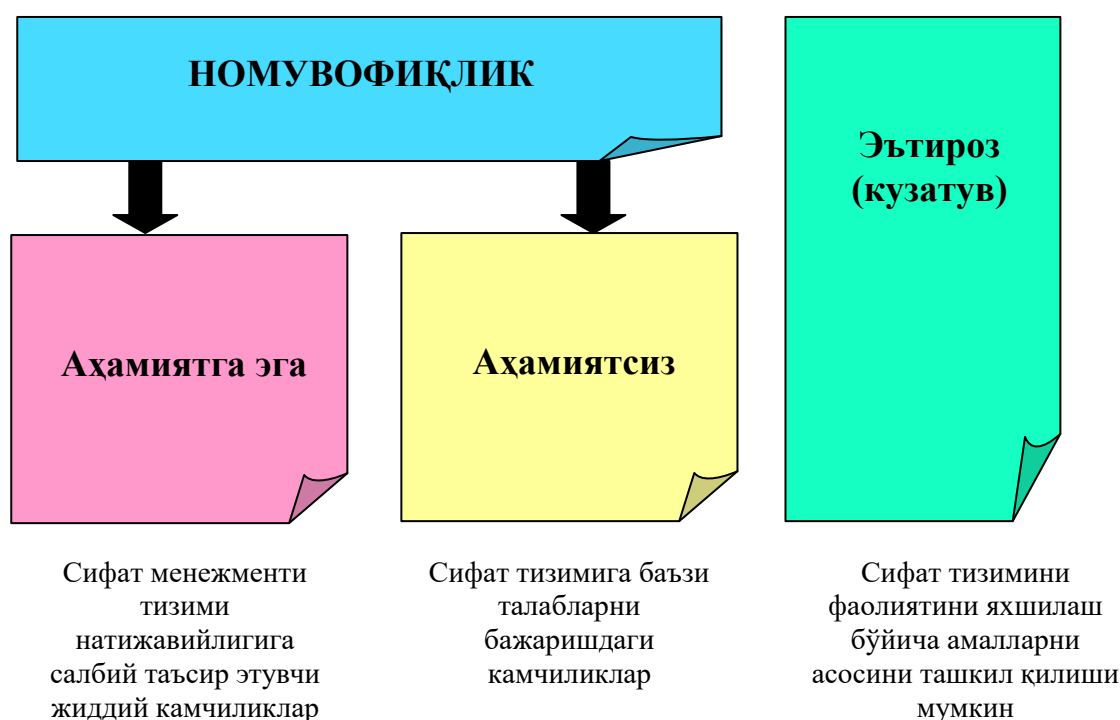
### 11-расм. Номувофиклик тўғрисидаги баённома шакли

"Эътирозлар" учун тўғриловчи амалларни ишлаб чиқиш зарур эмас. Эътирозларни жараёнлар раҳбарлари олдини олувчи амалларни ишлаб чиқиш ва сифат тизими ривожланишини режалаштириш мақсадида таҳлил қилишлари керак.

Аудит мобайнида нафақат номувофиклик, эътирозларни, балки мувофиклик гувоҳликларини (масалан, чек – варақда қайд қилган ҳолда) рўйхатга олиш мақсадга мувофиқ. Бу маълумотлар, ташкилотда ижобий тажрибани тарқатиш учун фойдали бўлиши мумкин.

#### 7.7 Номувофикликлар градацияси

Ташқи аудитда номувофикликлар «Аҳамиятга эга» ва «Аҳамиятсиз» ларга бўлинади. (12-расм). Баъзан «Ўта жиддий» номувофиклик тушунчаси қўлланилади. У ёки бу даражадаги номувофикликлар миқдоридан келиб чиққан ҳолда, умуман сифат тизимини стандарт талабларига мувофиқлиги тўғрисида қарор қабул қилинади.



### 12-расм. Номувофикликлар градацияси

**Аҳамиятга эга** номувофикликларга мисоллар:

- ташкилот раҳбарияти томонидан сифат тизимини таҳлили ўтказилмайди;
- сифат тизими жараёнлари ресурслар билан таъминланмайди;
- тўғриловчи амалларни натижавийлиги таҳлили бажарилмайди;

- ўлчов воситаларини асосий қисми қиёсловдан ўтказилмайди;
- ишлаб чиқилиши борилиши бўлган мажбурий ҳужжатлаштирилган процедура мавжуд эмас;

- ишлаб чиқариш жараёнини назорат қилинадиган шароитлари мавжуд эмас.

**Аҳамиятсиз** номувофикликларга мисоллар:

- баъзи тўғриловчи амалларга графикка мувофиқ тугалланмаган;
- қиёсланмаган ўлчов воситаси борлиги аниқланган (ягона ҳолат);
- олиб борилиши мажбурий бўлган ёзувлар аниқланган.

Стандартни бир бандига тегишли бўлган бир нечта аҳамиятсиз номувофикликларни аҳамиятга эга бир номувофиклик сифатида қараш амалиёти мавжуд.

Ички аудитларда номувофикликларни градацияси мажбурий эмас, лекин у ташкилотга муаммоларни муҳимлигини баҳолашда фойдали бўлиши мумкин.

## 2. Мустақил таълим машғулотлари

### 2.1. Мустақил таълим бўйича услубий кўрсатма

#### Мустақил таълимнинг шакли ва мазмуни

“Сертификатлаштириш асослари” бўйича талабанинг мустақил таълими шу фанни ўрганиш жараёнининг таркибий қисми бўлиб, услубий ва ахборот ресурслари билан тўла таъминланган.

Талабалар аудитория машғулотларида профессор-ўқитувчиларнинг маърузасини тинглайдилар, топшириқларни бажаради ва мисоллар ечадилар. Аудиториядан ташқарида талаба дарсларга тайёрланади, адабиётларни конспект қилади, уй вазифа сифатида берилган топшириқларни бажаради ва мисоллар ечади. Бундан ташқари айрим мавзуларни кенгрок ўрганиш мақсадида қўшимча адабиётларни ўқиб рефератлар тайёрлайди ҳамда мавзу бўйича тестлар ечади. Мустақил таълим натижалари рейтинг тизими асосида баҳоланади.

Уйга вазифаларни бажариш, қўшимча дарслик ва адабиётлардан янги билимларни мустақил ўрганиш, керакли маълумотларни излаш ва уларни топиш йўллари аниқлаш, интернет тармоқларидан фойдаланиб маълумотлар тўплаш ва илмий изланишлар олиб бориш, илмий тўғарак доирасида ёки мустақил равишда илмий манбалардан фойдаланиб илмий мақола ва маърузалар тайёрлаш кабилар талабаларнинг дарсда олган билимларини чуқурлаштиради, уларнинг мустақил фикрлаш ва ижодий қобилиятини ривожлантиради. Шунинг учун ҳам мустақил таълимсиз ўқув фаолияти самарали бўлиши мумкин эмас.

Уй вазифаларини текшириш ва баҳолаш амалий машғулот олиб боровчи ўқитувчи томонидан, конспектларни ва мавзунини ўзлаштириш даражасини текшириш ва баҳолаш эса маъруза дарсларини олиб боровчи ўқитувчи томонидан ҳар дарсда амалга оширилади.

#### Талабалар мустақил таълимнинг мазмуни ва ҳажми

| № | Мустақил таълим мавзулари                                               | Берилган топшириқлар                                           | Бажар. муддат. | Ҳажми (соатда) |
|---|-------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|----------------|----------------|
| 1 | Ўзбекистонда сертификатлаштириш фаолияти ва ташкилий тузуми             | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 1,2 – ҳафта    | 4              |
| 2 | Сертификатлаштиришнинг қонуний ва ҳуқуқий асослари                      | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 2,3 – ҳафта    | 4              |
| 3 | Сертификатлаштириш шакллари ва турлари                                  | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 4,5 – ҳафта    | 4              |
| 4 | Сертификатлаштириш ва аккредитлаштириш фаолиятларининг ҳуқуқий асослари | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 6,7 – ҳафта    | 4              |
| 5 | Аккредитлаштириш ва аккредитлаштириш тизимлари                          | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 8,9 – ҳафта    | 4              |
| 6 | Сертификатлаштиришнинг иқтисодий самарадорлиги                          | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 8,9 – ҳафта    | 4              |
| 7 | Хорижий мамлакатларда сертификатлаштириш ва                             | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал                       | 10,11 – ҳафта  | 4              |

|    |                                                                  |                                                                |                  |    |
|----|------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|------------------|----|
|    | аккредитлаштириш фаолиятлари                                     | топшириқларни бажариш                                          |                  |    |
| 8  | Хорижий давлатларда мувофиқликни баҳолаш тажрибалари ва амалиёти | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 12,13 – ҳафталар | 4  |
| 9  | Сертификатларнинг ўзаро тан олиниши механизмлари                 | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 14,15 – ҳафталар | 5  |
| 10 | Халқаро ва минтақавий сертификатлаштириш амалиёти ва ташкилотлар | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 16,17 – ҳафталар | 5  |
| 11 | Курс ишини бажариш                                               | Адабиётлардан конспект қилиш, индивидуал топшириқларни бажариш | 2,17 – ҳафталар  | 20 |
|    | жами                                                             |                                                                |                  | 62 |

### 3. ГЛОССАРИЙ

| Термин<br>Атама                                                                                                                      | Определение на английском языке<br>Инглиз тилидаги таърифи                                                                                                                                                                                                          | Определение на русском языке<br>Рус тилидаги таърифи                                                                                                                                                                                                                                 | Определение на узбекском языке<br>Ўзбек тилидаги таърифи                                                                                                                                                                                                                                                     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Сертификатлаштириш</b><br><b>Сертификация</b><br><b>Certification</b>                                                             | certifus (Latin), which means the expression of credibility, testimony, testimony, or testimony, indicating confidence, and expresses the confidence that the product meets a particular standard or technical document by a third, impartial and recognized party. | certifus (латынь), что означает выражение достоверности, показаний, показаний или показаний, свидетельствующих о доверии, и выражает уверенность в том, что продукт соответствует определенному стандарту или техническому документу третьей, беспристрастной и признанной стороной. | гувоҳлик бериш, қайд ёки шаҳодат этиш, ишонч билдириш маъноларини билдирувчи <b>certifus</b> (лотинча) сўзидан олинган бўлиб, керакли ишончлилик билан маҳсулотнинг муайян стандартга ёки техникавий хужжатга мувофиқлигини учинчи, холис ва тан олинган томон тарафидан тасдиқлайдиган фаолиятни билдиради. |
| <b>Сертификатлаштириш жараёни</b><br><b>Процесс сертификации</b><br><b>Certification process</b>                                     | as a mediator - a third party, in writing, acknowledges that the product, process, or service meets the level of requirements.                                                                                                                                      | как посредник - третье лицо в письменной форме признает, что продукт, процесс или услуга соответствуют уровню требований.                                                                                                                                                            | воситачи ҳисобланмиш – учинчи томон ёзма равишда гувоҳлик билдириб, маҳсулот, жараён ёки хизматни қўйилган талаблар даражасига мослигини эътироф қилади.                                                                                                                                                     |
| <b>Мувофиқлик</b><br><b>соответствия</b><br><b>Compliance</b>                                                                        | is to comply with all requirements for product, process, service. There are three conformity concepts - conformity statements, conformity certification, conformity certification.                                                                                  | заключается в соблюдении всех требований к продукту, процессу, обслуживанию. Существуют три концепции соответствия - заявления о соответствии, сертификация соответствия, сертификация соответствия.                                                                                 | атамаси маҳсулот, жараён, хизматга белгиланган барча талабларга риоя қилишни ўз таркибига олади. Бунда мувофиқликни ўқта кўриниши - мувофиқлик баёноти, мувофиқликни аттестатлаш, мувофиқликни сертификатлаштириш деган тушунчалар мавжуд.                                                                   |
| <b>Мувофиқликни</b><br><b>аттестатлаш</b><br><b>Сертификация</b><br><b>соответствия</b><br><b>Conformity</b><br><b>certification</b> | the "test lab statement" is understood by the third party and states that the specific model is in conformity with certain standards or other documents that determine the product requirements.                                                                    | «заявка на тестовую лабораторию» понимается третьей стороной и заявляет, что конкретная модель соответствует определенным стандартам или другим документам, которые определяют требования к продукту.                                                                                | учинчи томон тарафидан "синов лабораториясининг баёноти" тушунилиб, маълум намуна маҳсулотга бўлган талабларни белгиловчи маълум стандартлар ёки бошқа хужжатлар билан мувофиқ эканлигини баён этишига айтилади.                                                                                             |
| <b>Мажбурий</b><br><b>сертификатлаштириш</b><br><b>Обязательная</b><br><b>сертификация</b><br><b>Mandatory certification</b>         | is to confirm that the product, process, service, or service included in the list, certified by the certification authority, complies with the requirements of the standards.                                                                                       | заключается в том, чтобы убедиться, что продукт, процесс, обслуживание или услуга, включенные в список, сертифицированные сертификационным органом, соответствуют требованиям стандартов.                                                                                            | сертификатлаштириш ҳуқуқида эга бўлган идора томонидан тасдиқланган рўйхатга киритилган маҳсулот, жараён, хизматнинг стандартлардаги талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш тушунилади.                                                                                                                          |

|                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Аккредитация</b><br><b>Аккредитация</b><br><b>Accreditation</b>                                      | acknowledges that this authority, as well as any other organization or person, has been fully authorized to officially perform specific tasks.                                                                                                                                                 | признает, что этот орган, как и любая другая организация или лицо, полностью уполномочен официально выполнять конкретные задачи.                                                                                                                                                                   | бу нуфузли идора томонидан, бошқа бир ташкилот ёки шахсни расмий равишда аниқ ишларни бажаришда тўла ҳуқуқли ваколат берилганлигини эътироф этишидир.                                                                                                                           |
| <b>Маҳсулот</b><br><b>Продукт</b><br><b>Product</b>                                                     | is the result of a particular activity or process.                                                                                                                                                                                                                                             | является результатом определенной деятельности или процесса.                                                                                                                                                                                                                                       | маълум фаолият ёки жараён натижасидир.                                                                                                                                                                                                                                          |
| <b>Хизмат</b><br><b>Обслуживание</b><br><b>Service</b>                                                  | the result of at least one action performed by the supplier and the consumer.                                                                                                                                                                                                                  | результат по меньшей мере одного действия, выполняемого поставщиком и потребителем.                                                                                                                                                                                                                | етказиб берувчи ва истеъмолчининг ўзаро ҳамкорлигида амалга оширилган камида битта ҳаракат натижасидир.                                                                                                                                                                         |
| <b>Услубият</b><br><b>Методика</b><br><b>Methodology</b>                                                | is the way to formalize business.                                                                                                                                                                                                                                                              | является способом формализации бизнеса.                                                                                                                                                                                                                                                            | фаолиятни расмий амалга ошириш йўлидир.                                                                                                                                                                                                                                         |
| <b>Аудит</b><br><b>Аудит</b><br><b>Audit</b>                                                            | a systematic, independent and documented process of obtaining audit evidence and objective assessment of the extent to which the agreed audit criteria are met.                                                                                                                                | систематический, независимый и документированный процесс получения аудиторских доказательств и объективной оценки степени соответствия согласованных критериев аудита.                                                                                                                             | келишилган аудит мезонларини бажарилиши даражасини аниқлаш мақсадида аудит гувоҳликларини олиш ва уларни объектив баҳолашни тизимли, мустақил ва ҳужжатлаштирилган жараёни.                                                                                                     |
| <b>Мувофиқлик белгиси</b><br><b>Знак соответствия</b><br><b>Conformity Mark</b>                         | means a designated or protected designation that is issued or used on the basis of a certification system that warrants that the product, process, or service conforms to a particular standard or another regulatory document.                                                                | означает обозначенное или защищенное обозначение, которое выдается или используется на основе системы сертификации, которая гарантирует, что продукт, процесс или услуга соответствуют конкретному стандарту или другому нормативному документу.                                                   | маҳсулот, жараён ёки хизмат маълум стандартга ёки бошқа меъёрий ҳужжатга мос келишини кафолатловчи сертификатлаштириш тизими қоидалари асосида берилган ёки ишлатиладиган ва маълум тартибда ҳимоя қилинадиган белги тушунилади                                                 |
| <b>optionalrequirement</b><br><br><b>альтернативное</b><br><b>требование</b><br><b>муқобил талаблар</b> | requirement of a normative document that must be fulfilled in order to comply with a particular option permitted by that document<br>NOTE An optional requirement may be either a) one of two or more alternative requirements; or b) an additional requirement that must be fulfilled only if | требование нормативного документа, которое должно быть выполнено в рамках выбора, допускаемого этим документом<br>ПРИМЕЧАНИЕ Альтернативное требование может быть: а) одним из двух или нескольких возможных требований, или б) дополнительным требованием, которое должно быть выполнено только в | Бу ҳужжатда назарда тутилган, танлов доирасида амалга оширилиши керак норматив талаблар<br>Изоҳ Альтернативе талаблар бўлиши мумкин: а) икки ёки ундан кўп имкон талабларига бири, ёки б) фақат татбиқотда бўлган ҳолда амалга оширилиши керак бўлган қўшимча талаб; Акс ҳолда, |

|                                                                                                                                                                                                         |                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                                                                                                                                         | applicable and that may otherwise be disregarded.                                                                                                                                                                                   | случае его примени- мости; в противном случае его можно не учитывать.                                                                                                                                                                             | еътиборсиз мумкин емас.                                                                                                                                                                          |
| <b>deemed-to-satisfy provision</b><br>методическоеположение<br>положение,<br>направленное на<br>достижение<br>соответствия<br>услугий низомлар<br>мувофикликга<br>эришишга<br>йўналтирилган<br>низомлар | provision that indicates one or more means of compliance with a requirement of a normative document                                                                                                                                 | положение, указывающее один или несколько способов достижения соответствия требованию нормативного документа                                                                                                                                      | бир ёки бир неча усуллари кўрсатиб жой норматив талабларга мувофиклигини еришиш учун                                                                                                             |
| <b>Descriptive provision</b><br>описательное<br>положение<br>тавсифланган низомлар                                                                                                                      | provision for fitness for purpose that concerns the characteristics of a product, process or service<br>NOTE A descriptive provision usually conveys design, constructional details, etc. with dimensions and material composition. | положение о соответствии назначению, касающееся характеристик продукции, процесса или услуги<br>ПРИМЕЧАНИЕ Описательное положение обычно содержит описание конструкции, конструкционных деталей и т.д. с указанием размеров и состава материалов. | маҳсулот бажариш, жараён ёки хизмат билан боғлиқ жойга кўра таъминлаш,<br>Изох: Чизма ҳолати баёни одатда дизайни, таркибий қисмлари, ва ҳоказо ўз ичига олади регистри ва моддий таркиби билан. |
| <b>performanceprovision</b><br>эксплуатационное<br>положение<br>эксплуатация<br>низомлари                                                                                                               | provision for fitness for purpose that concerns the behaviour of a product, process or service in or related to use                                                                                                                 | положение о соответствии назначению, касающееся поведения продукции, процесса или услуги при их использовании или в связи с ним                                                                                                                   | Агар маҳсулот, жараён ёки хизмат ёки муносабати билан уларнинг фойдаланиш хатти билан боғлиқ жойга кўра таъминлаш,                                                                               |
| <b>additionalelement</b><br>дополнительный<br>элемент<br>қўшимча элемент                                                                                                                                | information that is included in a normative document but has no effect on its substance NOTE In the case of a standard, additional elements may include, for example, details of publication, foreword and notes.                   | информация, включаемая в нормативный документ, но не влияющая на его содержание ПРИМЕЧАНИЕ Дополнительные элементы стандарта включают в себя, например, сведения об издании, предисловие и примечания.                                            | ахборот норматив ҳужжат киритилган, лекин стандарт ҚАЙД мазмунини таъсир қилмайди: Қўшимча элементлар ўз ичига олади, масалан, нашр, сўз бошисида ва ёзувлари ҳақида маълумот.                   |
| <b>standardsprogramme</b><br>программа по<br>стандартизации<br>стандартлаштириш                                                                                                                         | working schedule of a standardizing body, that lists its current items of standardization work                                                                                                                                      | план работы органа, занимающегося стандартизацией, в котором перечисляются названия текущих работ по стандартизации                                                                                                                               | Стандартлаштириш бўйича амалга оширилаётган ишлар номларини рўйхати стандартлаштириш билан шуғулланадиган Кузов иш режаси,                                                                       |

|                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>бўйича дастур</b><br><b>standardsproject</b><br><br><b>тема</b><br><b>мавзу</b> | specific work item within a standards programme                                                                                                                                                                                                                 | программы по стандартизации, конкретный рабочий пункт в программе по стандартизации                                                                                                                                                                                               | стандартлаштириш дастури, стандартлаштириш дастурида муайян иш чиқади                                                                                                                                                               |
| <b>draftstandard</b><br><br><b>проект стандарта</b><br><b>стандарт лойиҳаси</b>    | proposed standard that is available generally for comment, voting or approval                                                                                                                                                                                   | предлагаемый вариант стандарта, служащий для широкого обсуждения, голосования или утверждения в качестве стандарта                                                                                                                                                                | стандарт бўлиб, бир кенг муҳокама қилиш, овоз бериш ёки тасдиқ хизмат таклиф лойиҳаси стандарт,                                                                                                                                     |
| <b>periodofvalidity</b><br><br><b>срокдействия</b><br><b>амал қилиш муддати</b>    | period of time for which a normative document is current, that lasts from the date on which it becomes effective (“effective date”), resulting from a decision of the body responsible for it, until it is withdrawn or replaced                                | период времени, в течение которого действует нормативный документ, начиная от даты введения его в действие в соответствии с решением ответственного за это органа до момента его отмены или замены                                                                                | вақт даври давомида унинг бекор қилиш ёки алмаштириш қадар бунинг учун масъул орган қарорига мувофиқ кучга кирган кундан бошлаб норматив ҳужжат,                                                                                    |
| <b>review</b><br><br><b>проверка</b><br><b>текшириш</b>                            | activity of checking a normative document to determine whether it is to be reaffirmed, changed or withdrawn                                                                                                                                                     | деятельность, заключающаяся в рассмотрении нормативного документа в целях выяснения, следует ли переутвердить этот документ или его необходимо пересмотреть или отменить                                                                                                          | фаолияти переутвердит Ушбу ҳужжатнинг йўқлигини аниқлаш ёки қайта кўриб ёки бекор қилиниши керак норматив ҳужжатни кўриб иборат                                                                                                     |
| <b>correction</b><br><br><b>поправка</b><br><b>тўғрилаш</b>                        | removal of printing, linguistic and other similar errors from the published text of a normative document<br>NOTE The results of correction may be presented, as appropriate, by issuing a separate correction sheet or a new edition of the normative document. | устранение из опубликованного текста нормативного документа опечаток, лингвистических и других подобных ошибок<br>ПРИМЕЧАНИЕ Результаты поправки могут быть представлены соответственно путем опубликования отдельного листка поправок или нового издания нормативного документа. | а норматив ҳужжат ёзилишини чоп матн бартараф, тил ва бошқа шунга ўхшаш хатолар<br>Изоҳ: ўзгартириш натижалари қўшимчалар алоҳида қоғозга ёки бошқа норматив-ҳужжатнинг янги нашри чоп томонидан, ўз навбатида, топширилиши мумкин. |
| <b>amendment</b><br><br><b>изменение</b><br><b>ўзгариш</b>                         | modification, addition or deletion of specific parts of the content of a normative document<br>NOTE The results of amendment are usually presented by issuing a separate amendment sheet to the normative document.                                             | модификация, дополнение или исключение определенных фрагментов нормативного документа<br>ПРИМЕЧАНИЕ Результаты изменения обычно представляются путем опубликования отдельного листка изменений к нормативному документу.                                                          | ўзгартириш, қўшимча ёки бошқа норматив-ҳужжатнинг ўзига хос қисмларини ўчириш<br>Изоҳ: ўзгаришлар натижалари, одатда, норматив ҳужжатга ўзгаришлар алоҳида варақ нашр томонидан тақдим етилади.                                     |
| <b>revision</b>                                                                    | introduction of all necessary changes to the substance and presentation of a                                                                                                                                                                                    | внесение всех необходимых изменений в содержание и оформление нормативного                                                                                                                                                                                                        | норматив ҳужжат мазмуни ва дизайн ҳар қандай зарур ўзгаришлар                                                                                                                                                                       |

|                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>пересмотр<br/>кайта кўриб чиқиш</b>                                                                                                                                            | normative document<br>NOTE The results of revision are presented by issuing a new edition of the normative document.                                                                                                                                                                                                                                                                                                            | документа<br>ПРИМЕЧАНИЕ Результаты пересмотра представляются путем опубликования нового издания нормативного документа                                                                                                                                                                                                                                                                      | Изоҳ: текшириш натижалари норматив хужжатнинг янги нашри чоп томонидан тақдим этилади                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <b>reprint<br/>переиздание<br/>кайта нашр қилиш</b>                                                                                                                               | new impression of a normative document without changes                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | новое печатное издание нормативного документа без изменений                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 | ўзгаришлар ҳолда норматив хужжатнинг янги босма нашр                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| <b>new edition<br/>новое издание<br/>янги нашр</b>                                                                                                                                | new impression of a normative document that includes changes to the previous edition<br>NOTE Even if only the content of existing correction or amendment sheets is incorporated into the text of a normative document, the new text constitutes a new edition.                                                                                                                                                                 | новое печатное издание нормативного документа, включающее изменения к предыдущему изданию<br>ПРИМЕЧАНИЕ Даже если в текст нормативного документа внесено только содержание имеющихся листов поправок или изменений, новый текст документа является новым изданием.                                                                                                                          | аввалги қабул қилинган таҳририда ўзгартиришлар ўз ичига олади норматив хужжатнинг янги босма нашр<br>Изоҳ: а норматив хужжат матни фақат ҳукмлар ўзгартиш ёки ўзгаришлар мундарижага мавжуд бўлса ҳам, хужжат янги матн янги нашри ҳисобланади.                                                                                                                                                  |
| <b>Implementation of Normative documents<br/>Применение нормативных документов<br/>Меъёрий хужжатларни қўллаш</b>                                                                 | NOTE A normative document can be said to be “implemented” in two different ways. It may be applied in production, trade, etc., and it may be taken over, wholly or in part, in another normative document. Through the medium of this second document, it may then be applied, or it may again be taken over in yet another normative document.                                                                                 | ПРИМЕЧАНИЕ Можно говорить о двух различных способах применения нормативного документа. Он может быть либо использован в производстве, торговле и т.д., либо принят полностью или частично в другом нормативном документе. Посредством этого второго документа он может быть либо использован в производстве, торговле и т.д., либо вновь принят в еще одном нормативном документе.          | Изоҳ: Агар қоидаларга қўллаш ҳақида икки хил йўллари гаплашиш мумкин. Бу ё бошқалар ишлаб чиқариш, савдо, ишлатиладиган, бутунлай ёки бошқа норматив хужжатларда қисмида қабул қилиниши мумкин. Бу иккинчи хужжат орқали, бу ё бошқалар ишлаб чиқариш, савдо, фойдаланиш мумкин, ёки бошқа норматив хужжатда қайта кучга кирган.                                                                 |
| <b>taking over an international standard (in a national normative document)<br/>принятие международного стандарта (а национальном нормативном документе)<br/>халқаро стандарт</b> | publication of a national normative document based on a relevant international standard, or endorsement of the international standard as having the same status as a national normative document, with any deviations from the international standard identified<br>NOTE The term “adoption” is sometimes used to cover the same concept as “taking over”, e.g. “adoption of an international standard in a national standard”. | опубликование национального нормативного документа, основанного на соответствующем международном стандарте, или подтверждение, что международный стандарт имеет тот же статус, что и национальный нормативный документ, с указанием любых отклонений от международного стандарта<br>ПРИМЕЧАНИЕ Английский термин «adoption» иногда используется для обозначения того же самого понятия, что | Халқаро стандартда ҳар қандай оғиш кўрсатилган билан тегишли халқаро стандарти, ёки халқаро стандарт миллий норматив хужжат билан бир хил мақомга ега бўлган тасдиқлаш, асосланган миллий норматив хужжатнинг нашр<br>Изоҳ: Енглиш муддатли «қабул қилиш» баъзан муддатли «устиди олиб», деб бир хил тушунчага мурожаат учун ишлатилади. Масалан, «миллий стандарт халқаро стандарти қабул» учун |

|                                                                                                                          |                                                        |                                                                                                 |                                                                                              |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>(миллий меъёрий хужжатлар)ни қабул қилиш</b>                                                                          |                                                        | и термин «takingover». Например, «adoption of an international standard in a national standard» |                                                                                              |
| <b>application of a normative document</b><br><b>применение нормативного документа</b><br><b>меъёрий хужжатни қўллаш</b> | use of a normative document in production, trade, etc. | использование какого-либо нормативного документа в производстве, торговле и т.д.                | ишлаб чиқариш, савдо ва бошқалар бир норматив хужжати фойдаланиш                             |
| <b>Conformityassessment</b><br><b>Подтверждение соответствия</b><br><b>Мувофиқликни тасдиқлаш</b>                        | The terms and definitions given in ISO/IEC 17000 apply | Для использования настоящего документа применимы термины и определения данные в ИСО/МЭК 17000.  | Ушбу хужжатдан фойдаланиш учун ISO/IEC 17000да келтирилган атамалар ва таърифлар қўлланилади |

## 4.2. Таркатма материаллар

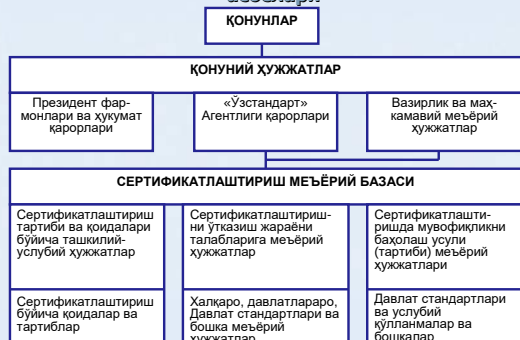
### СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ ФАОЛИЯТИ

#### Сертификатлаштиришнинг ривожланиш тарихи

**Сертификатлаштириш** гувоҳлик бериш, қайд ёки шаҳодат этиш, ишонч билдириш маъноларини билдирувчи **certifus** (лотинча) сўзидан олинган бўлиб, керакли ишонччилик билан маҳсулотнинг муайян стандартга ёки техникавий ҳужжатга мувофиқлигини учинчи, ҳолис ва тан олинган томон тарафидан тасдиқлайдиган фаолиятни билдиради.

**"Сертификатлаштириш"** тушунчаси биринчи марта Халқаро стандартлаштириш ташкилоти Кенгашининг сертификатлаштириш масалалари бўйича махсус қўмитаси томонидан ишлаб чиқилиб ва бу муҳим тушунча "Стандартлаштириш, сертификатлаштириш ва синов лабораторияларининг аккредитлаш соҳаларидаги асосий атамалари ва уларнинг қоидалари" қўлланмасига киритилган.

#### Сертификатлаштиришнинг қонуний ва меъёрий асослари



#### Сертификатлаштиришнинг қонуний асоси

##### ■ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан сертификатлаштириш масалалари бўйича қабул қилинган қонунлар:

- Ўзбекистон Республикасининг «Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида»ги қонуни (1993 й, 2002 й);
- Ўзбекистон Республикасининг «Озиқ-овқат маҳсулотлари сифати ва хавфсизлиги тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Истеъмолчилар ҳуқуқини химоя қилиш тўғрисида»ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг «Ўсимликларни карантини тўғрисида»ги қонун;
- Ўзбекистон Республикасининг «Реклама тўғрисида»ги қонуни ва ҳоказолар.

##### ■ Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимининг асос бўлувчи меъёрий ҳужжатлари:

- Оз DSI 5.0:1998 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Асосий қоидалар;
- Оз DSI 5.3:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Асосий атамалар ва таърифлар;
- Оз DSI 5.6:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимини сертификатлаштириш идораларига талаблар;
- Оз DSI 16.10:2006 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштириш идорасига умумий талаблар;
- Оз DSI 5.4-98 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Текшириш ва назорат идораларига қўйилган талаблар;
- Оз DSI 5.8:2006 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Мувофиқлик белгисини тасдиқлаш. Қўллаш қоидалари.
- Оз RH 51-014:2006 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат бўйича Эксперт-аудиторлар, Тайёрлаш ва баҳолаш талаблари;
- Оз RH 51-021:2004 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими.
- Оз RH 51-024-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштириш бўйича ҳужжатларни эксперт баҳолаш;
- Оз RH 51-025-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимлари ва ишлаб чиқариш сертификатлаштириш. Асосий қоидалар;
- Оз RH 51-026-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Апелляцияларни кўриб чиқиш тартиби;
- Оз RH 51-027-94 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сифат тизимларини сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;
- Оз RH 51-032:1999 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Ишлар ҳақини тўлаш тартиби;
- Оз RH 51-035-95 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Ишлаб чиқаришни сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;
- Оз RH 51-103:2000 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Сертификатлаштиришнинг сифат тизимлари ва ишлаб чиқаришларни инспекцион текширув;
- Оз RH 51-044-96 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Маҳбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиш қозидан Давлат назорати ва текшируви. Умумий талаблар;
- Оз RH 51-061-97 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Хизматларни сертификатлаштириш. Ўтказиш тартиби;
- Оз RH 51-074-98 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Маҳсулотни идентификациялаш қозидан йўриқнома;
- Оз RH 51-085-99 Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизими. Озиқ-овқат маҳсулотлари ва жиҳозлари ва уларни ишлаб чиқариш қозидан йўриқнома, Давлат қайди тартиблари;

### СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ БЎЙИЧА ТУШУНЧАЛАРИ

### Сертификатлаштириш фаолиятидаги асосий тушунчалар

**Сертификатлаштириш тизими** - мувофиқликнинг сертификатлаштириш фаолиятини ўтказиш учун иш тартиби қоидаларига ва бошқаришига эга бўлган тизимдир.

**Сертификатлаштириш тизимидан фойдаланиш** – гувоҳнома талабгорига сертификатлаштириш тизимининг қоидаларига мувофиқ берилган сертификатлаштиришдан фойдаланиш имконияти тушунилади.

**Сертификатлаштириш тизимида қатнашувчи** – деб ушбу тизимнинг қоидаларига биноан фаолият кўрсатадиган, лекин тизимни бошқариш имкониятига эга бўлмаган сертификатлаштириш қатнашувчиси тушунилади.

**Сертификатлаштириш тизими аъзоси** деганда ушбу тизимнинг қоидаларига биноан фаолият кўрсатадиган ва тизимни бошқаришда маълум даражада иштирок эта оладиган сертификатлаштириш қатнашувчиси тушунилади.

### Сертификатлаштириш турлари

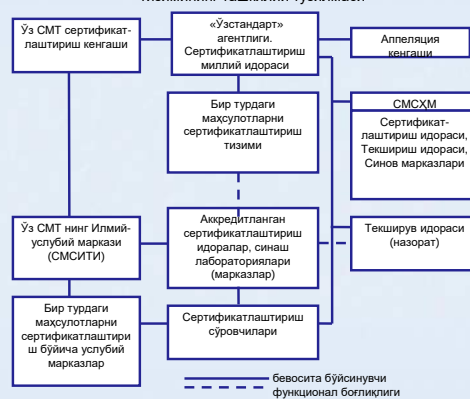
- **Мажбурий сертификатлаштириш** деганда сертификатлаштириш ҳуқуқида эга бўлган идора томонидан тасдиқланган рўйхатга киритилган маҳсулот, жараён, хизматнинг стандартлардаги талабларга мувофиқлигини тасдиқлаш тушунилади.
- **Ихтиёрий сертификатлаштириш** деганда ишлаб чиқарувчи /бажарувчи/, сотувчи /таъминловчи/ ёки истеъмолчи ташаббуси билан ихтиёрий равишда ўтказиладиган маҳсулот сертификатлаштирилиши тушунилади.

### Сертификатлаштириш тизимининг мақсади, вазифалари ва фаолият турлари

Сертификатлаштириш тизимининг асосий вазифалари қуйидагилар:

- сертификатлаштиришда қўлланиладиган ҳужжатларнинг ягона тизимини ташкил қилиш;
- ягона атама ва таърифларни ишлаб чиқиш;
- бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштиришнинг қоида ва тартибларини ишлаб чиқиш;
- сертификатлаштириш учун ўтказиладиган синовларнинг қоидаларини ишлаб чиқиш (бундан кейин сертификатлаштириш синовлари);
- сертификатлаштириш қатнашчиларининг давлат бошқарув идоралари билан ўзаро ҳамкорлик тартибларини аниқлаш.

Ўзбекистон Республикаси Сертификатлаштириш миллий тизимининг ташкилий тузилмаси



### Ўзбекистон Республикаси сертификатлаштириш миллий тизимидаги фаолият турлари

Ўзбекистон Республикасининг сертификатлаштириш миллий тизимида қуйидаги фаолият турлари олиб борилади:

- Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш;
- Сифат тизимларини ва ишлаб чиқаришларни сертификатлаштириш;
- Мажбурий сертификатлаштириш қоидаларига риоя қилиниши устидан назорат олиб бориш;
- Юқоридаги келтириб ўтилган фаолият йўналишлари бўйича эксперт-аудиторларни тайёрлаш ва аттестатлаш каби фаолият турларини юритади.

### ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА СЕРТИФИКАТЛАШТИРИШ



ЎзРес. маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 6 июлдаги №318-сонли «Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботини соддалаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги Қарорига биноан "Ўзстандарт" агентлиги, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Қишлоқ ва сув ҳўжалиги вазирлиги, Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси маъраатдор вазирликлар ва идоралар билан биргаликда қуйидаги ишларни амалга оширишади:

- четдан келтирилаётган маҳсулотлардан аккредитация қилинган идоралар ва лабораториялар томонидан синов ўтказиш учун намуна олишнинг чекланган нормаларини белгилаш;
- аккредитация қилинган идоралар ва лабораториялар ўртасида синовларнинг тақоррланишига йўл қўймаслик мақсадида синовлар турларини белгилаш;
- ўзларига қарашли аккредитация қилинган лабораторияларда маҳсулотларни синовдан ўтказиш хизматларига тарифларни Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигида (унинг ҳудудий бўлинмаларида) олдиндан декларация қилиш.

№318-сонли Қарорда маҳсулотларни сертификатлаштиришнинг умумий тартиби белгиланган. Ушбу Қарор асосида ишлаб чиқилган сертификатлаштириш тартиби, муддатлари ва кетма-кетлиги белгиланган ҳолда «Ўзстандарт» агентлиги томонидан «Маҳсулотларни сертификатлаш қоидалари» ишлаб чиқилиб, 2005 йил 18 мартда Адлия Вазирлигида N 1458-сонли ҳужжат сифатида кучга киритилган.

#### Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартиботи



#### Мажбурий сертификатлаштирилиши лозим бўлган маҳсулотларни ЎзРес. Олиб кириш ва унинг ҳудудидан олиб чиқиш тартиби тўғрисидаги

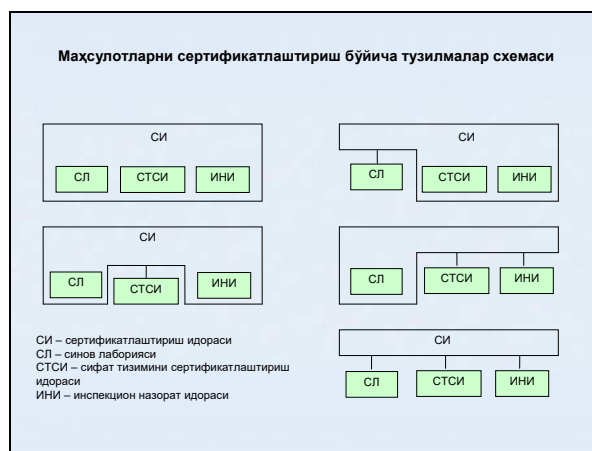
- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2011 йил 28 апрелдаги 122-сонли «Сертификатлаштириш тартиботларини ва сифат менежменти тизимларини жорий этишни такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори





**Хизматларни сертификатлаштириш**  
**Хизматларни сертификатлаштириш схемалари**

| Схема рақами | Хизмат кўрсатиш, ишларни бажаришни баҳолаш      | Хизмат ва иш натижаларини (синаш) текшириш                                   | Сертификатланган хизмат ва ишларнинг инспекцион назорати |
|--------------|-------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------|
| 1            | Хизмат ва ишларни бажариш мохирлигини баҳолаш   | Хизмат ва ишлар натижаларини (синаш) текшириш                                | Хизмат ва ишларни бажариш мохирлигини назорат қилиш      |
| 2            | Хизмат кўрсатиш, ишни бажариш жараёнини баҳолаш | Бу ҳам                                                                       | Хизмат кўрсатиш, ишни бажариш жараёнини назорат қилиш    |
| 3            | Ишлаб чиқариш ҳолатини таҳлил қилиш             | Бу ҳам                                                                       | Ишлаб чиқариш ҳолатини назорат қилиш                     |
| 4            | Ташкилот (корхона)ни баҳолаш                    | Бу ҳам                                                                       | Ўрнатилган талабларга мувофиқлигини назорат қилиш        |
| 5            | Сифат тизимини баҳолаш                          | Бу ҳам                                                                       | Сифат тизимини назорат қилиш                             |
| 6            |                                                 | Тақдим қилинган ҳужжатларга мувофиқлиги тўғрисидаги декларацияни кўриб чиқиш | Хизмат кўрсатиш, ишни бажариш сифатини назорат қилиш     |
| 7            | Сифат тизимини баҳолаш                          | Бу ҳам                                                                       | Сифат тизимини назорат қилиш                             |



**Что такое сертификация продукции?**

**Это подтверждение соответствия продукции установленным в нормативном документе требованиям.**

**Какая продукция подлежит сертификации?**

**Перечень видов продукции, подлежащей обязательной сертификации утверждается Постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан.**

  
 Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан № 122 от 28 апреля 2011 года  
 «О дополнительных мерах по совершенствованию процедур сертификации и внедрения систем менеджмента качества»

**В соответствии со ст. 17 Закона РУз «О Сертификации продукции и услуг», заявитель на добровольной основе может сертифицировать свою продукцию на соответствие требованиям нормативного документа**



### Виды подтверждения соответствия

- сертификация;
- декларирование;
- уведомление о соответствии.



### Декларирование

#### Подтверждение соответствия самим изготовителем



### Уведомление о соответствии

Ответственность за достоверность уведомительного документа, а также за качество и безопасность продукции указанной в уведомлении о соответствии несет производитель в соответствии с законодательством.



### Что такое сертификат соответствия?

**Сертификат соответствия** документ, выданный по правилам системы сертификации для подтверждения соответствия сертифицированной продукции установленным требованиям.



### Основными принципами подтверждения соответствия являются:

- Открытость и доступность правил и процедур подтверждения соответствия;
- Равноправие всех заявителей в процессе подтверждения соответствия;
- Применение единых правил и процедур подтверждения соответствия для продукции отечественного и иностранного производства.



## Цели и задачи сертификации

- контроль реализации продукции, опасной для жизни, здоровья людей, имущества юридических и физических лиц, окружающей среды;
- обеспечение конкурентоспособности продукции на мировом рынке;
- создания условий для участия отечественных и совместных предприятий, предпринимателей в международном экономическом, научно - техническом сотрудничестве и международной торговле;
- защита потребителя от недобросовестности изготовителя (продавца, исполнителя);
- подтверждение показателей качества продукции, заявленных изготовителем (продавцом, исполнителем).



## Объекты сертификации

Объектами сертификации являются продукция (включая программную и другую научно-техническую продукцию), услуги, а также системы качества.

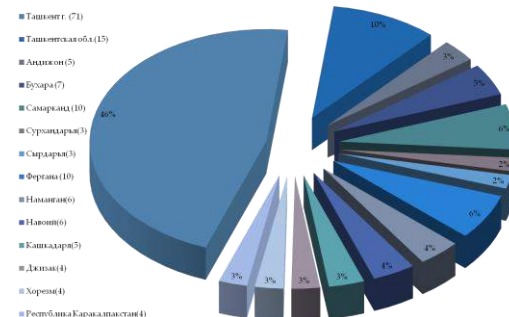


Сертификация осуществляется органами по сертификации однородной продукции, которые аккредитованы в национальной системе аккредитации.

Информацию об органах по сертификации однородной продукции и правил сертификации, можно получить ее в Национальном органе по сертификации или его территориальных органах.

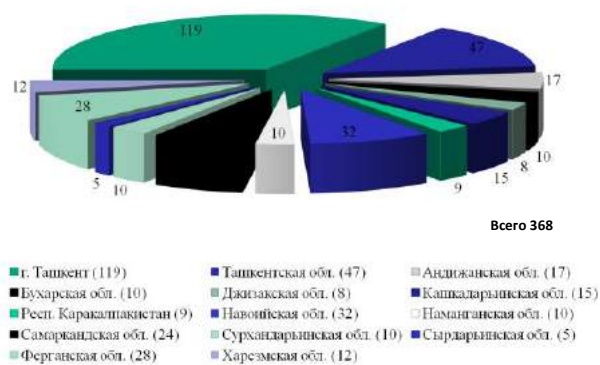


## Расположение органов по сертификации однородной продукции по регионам Республики Узбекистан



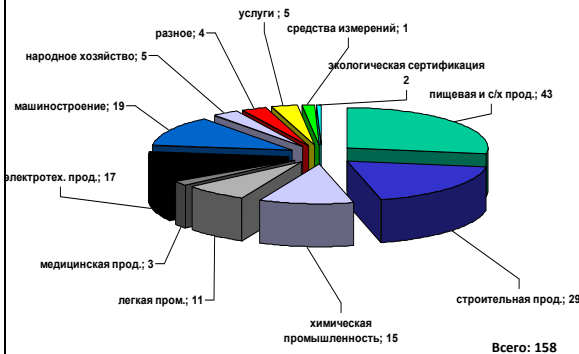
Всего: 158

## Расположение испытательных лабораторий по регионам Республики Узбекистан



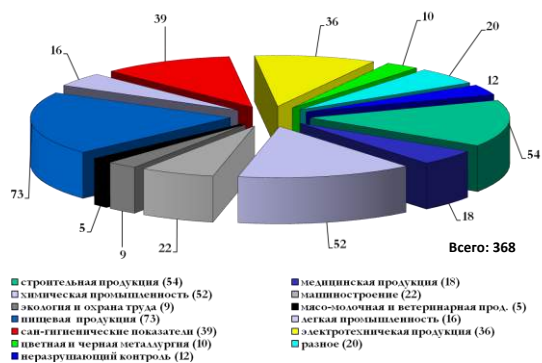
Всего 368

## Распределение органов по сертификации по отраслям



Всего: 158

## Распределение испытательных лабораторий по отраслям



## Функционирующие органы по сертификации и испытательные лаборатории



## Правовая база сертификации



## Основополагающие нормативные документы подтверждения соответствия

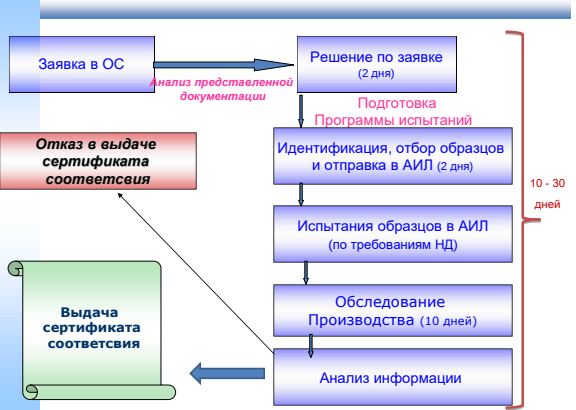


## Схемы для проведения сертификации продукции и услуг

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Схема N 1 применяется при сертификации типового образца и предусматривает испытание продукции в АИП по обязательным показателям в первую очередь по безопасности. Данная схема также применяется при отсутствии четки определенного НД на продукцию.                                                                                                                                           |
| Схема N 2 применяется при сертификации типового образца и предусматривает испытание продукции в АИП для проверки обязательных показателей. Данной схемой предусматривается проведение инспекционного контроля продукции путем проведения испытаний образцов, взятых у изготовителя (у потребителя).                                                                                            |
| Схема N 3 применяется при сертификации производимой продукции и предусматривает испытание продукции в АИП для проверки обязательных показателей и обследование производства. Данной схемой предусматривается проведение инспекционного контроля продукции путем проведения испытаний образцов, взятых как из сферы торговли (у потребителя), так и из производства.                            |
| Схема N 4 применяется при сертификации производимой продукции и предусматривает испытание продукции в АИП для проверки обязательных показателей, обследование производства и обследование производства. Данной схемой предусматривается проведение инспекционного контроля продукции путем проведения испытаний образцов, взятых как из сферы торговли (у потребителя), так и из производства. |
| Схема N 5 применяется при сертификации производимой продукции и предусматривает испытание продукции в АИП для проверки обязательных показателей, обследование производства или оценку системы качества. Данной схемой предусматривается проведение инспекционного контроля с проведением испытаний продукции и обследования производства (или оценки системы качества).                        |
| Схема N 6 применяется при сертификации системы качества и предусматривает ее оценку и последующее проведение инспекционного контроля.                                                                                                                                                                                                                                                          |
| Схема N 7 применяется при сертификации партии продукции и предусматривает испытание продукции.                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| Схема N 8 применяется при сертификации каждого единичного изделия.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| Схема N 9 применяется при сертификации продукции и предусматривает декларирование соответствия продукции требованиям ее безопасности.                                                                                                                                                                                                                                                          |

Продукция, сертифицированная по схемам NN 3, 4, 5, 7, 8, 9 может быть маркирована знаком соответствия в установленном порядке.

## Сертификация продукции по схеме №3



## 4.5. Тестлар.

| №  | Саволлар                                                                                                            | 1                                                                                                                               | 2                                                                                                               | 3                                                                                                                                  | 4                                                                  |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| 1. | «Сертификатлаштириш миллий тизими» тушунчасига аниқлик келтиринг:                                                   | Сертификатлаш тиришни ўтказиш учун маҳсулотни ўзининг қоидалари ва бошқариш асносида давлат даражасидаги фаолият юритувчи тизим | Мажбурий сертификатлаштиришни бошқариш давлат тизими                                                            | Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштиришга йўналтирилган аккредитланган сертификатлаштириш идоралари ва лабораториялари фаолияти | Сертификатлаштиришда аккредитлаштириш фаолияти                     |
| 2. | «Талаб» даганда нима тушунилади?                                                                                    | Қандайдир мажбурий бўлган ёки ихтиёрий кутилган ва ўрнатилган эҳтиёж ёки кутилмалар                                             | Қандайдир мажбурий бўлган ва ўрнатилган эҳтиёжлар                                                               | Қандайдир оддий кутилган ёки ўрнатилган меъёрлар                                                                                   | Қандайдир кутилаётган ёки ўрнатилган эҳтиёж                        |
| 3. | О'z DSt ISO 9001:2009 талаби бўйича ташкилотда нечта ҳужжатлаштирилган процедура бўлиши лозим?                      | 6                                                                                                                               | 12                                                                                                              | 20                                                                                                                                 | 8                                                                  |
| 4. | Аккредитация нима? Бу жараён, бирор бир нуфузли идора ёрдамида расмий тан олинган:                                  | Аккредитлаётган субъектлар аккредитлаштириш тизимининг меъёрий ҳужжатлари талабларига мувофиқлиги                               | Аккредитлаётган субъектларнинг техник компетентлиги                                                             | Ҳуқуқий шахс ёки муайян ишни бажарувчи идора                                                                                       | Маҳсулотлар ва хизматларни сертификатлаштириш учун бошқарув тизими |
| 5. | Аккредитланган лаборатория учун ким субпудратчи бўлиши мумкин?                                                      | Айнан шу турдаги синовчи аккредитланган лаборатория                                                                             | Аттестатланган синов ўтказаш ҳуқуқига эга корхона лабораторияси                                                 | Сертификатлаштириш идораси                                                                                                         | Исталган аттестатланган лаборатория                                |
| 6. | Аккредитланган лабораторияларда қандай маҳсулотларни синашга қабул қилиш мумкин?                                    | Маҳсулот тайёрловчи вакили намунасини синаш, аниқ идентификацияланган маҳсулот намуналари                                       | Синов усуллари, тавсифлари, кўрсаткичларининг тавсифлари мавжуд маҳсулот намуналари                             | Тавсифлари ва кўрсаткичларининг тавсифлари мавжуд маҳсулот намуналари                                                              | Идентификация жараёни сиз ихтиёрий маҳсулот                        |
| 7. | Аккредитланган сертификатлаштириш идоралари устидан инспекцион назорат ўтказиш даврийлигини ким ва қачон аниқлайди? | Аккредитация ўтказишда аккредитация идораси аниқлайди                                                                           | Сертификатлаштириш идоралари ҳисоботларини таҳлили натижалари бўйича Сертификатлаштириш миллий идораси ўрнатади | Давлат назорати ўтказаш йиллик режасини тузишда «Ўзстандарт» агентлиги аниқлайди                                                   | Шу турдани фаолият юритувчи турдош идора                           |
| 8. | Амалдаги қайси                                                                                                      | 3,4,5                                                                                                                           | 3,4,5,8,9                                                                                                       | 6                                                                                                                                  | 1,2                                                                |

|     |                                                                                           |                                                                                                                                                          |                                                                                                           |                                                                                                                           |                                                                            |
|-----|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------|
|     | сертификатлаштириш схемаларида маҳсулот мувофиқлик белгиси қўйилади?                      |                                                                                                                                                          |                                                                                                           |                                                                                                                           |                                                                            |
| 9.  | Аудит тамойили нечта?                                                                     | 7                                                                                                                                                        | 6                                                                                                         | 14                                                                                                                        | 8                                                                          |
| 10. | Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш тизими нима?                                 | Аниқланган маҳсулот (хизмат)га алоқадор бўлган битта ёки аниқ стандартлар ва қоидалар ҳамда ўзининг процедурасини қўллаш учун сертификатлаштириш тизими  | Мувофиқликни сертификатлаштиришни ўтказиш учун ўзининг бошқариш ва процедура қоидаларига эга бўлган тизим | Ихтиёрий сертификатлаштиришни ўтказиш учун ўзининг бошқариш ва процедура қоидаларига эга бўлган сертификатлаштириш тизими | Озиқ-овқат маҳсулотларини и сертификатлаштириш тизими                      |
| 11. | Биринчи ва иккинчи томон лабораторияларини ким аттестациядан ўтказди?                     | «Ўзстандарт» агентлиги топишириги бўйича ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармаси йўқлигида ваколатга эга тармоқ ташилоти                       | Сертификатлаштириш идораси                                                                                | Бир турдаги маҳсулот бўйича техник қўмита                                                                                 | Фақат ҳудудий стандартлаштириш ва метрология бошқармаси                    |
| 12. | Жараёнли ёнлошув СМТ да қўйидагилар учун қўлланилади:                                     | СМТ жараёнларини тизимли бошқариш ва жараёнлари ҳужжатларини ишлаб чиқиш                                                                                 | Корхона фаолиятини аниқлаш учун                                                                           | Жараёнга кириш ва чиқишларини белгилаш учун                                                                               | талабларни бажариш ва бошқариш                                             |
| 13. | ИСО 9001 талаблари бўйича қандай маълумотлар таҳлил қилиниши керак?                       | тўғриловчи амалларни бажарилиши ва истеъмолчиларни қаноатланганлиги ва ўлчаш ва мониторинг учун асбоб-ускуналарни қўйилган талабларга мувофиқлиги бўйича | тўғриловчи амалларни бажарилиши ва истеъмолчиларни қаноатланганлиги бўйича                                | ўлчаш ва мониторинг учун асбоб-ускуналарни қўйилган талабларга мувофиқлиги бўйича                                         | Экологик таъсирлар тўғрисидаги маълумотлар                                 |
| 14. | ИСО 9001 халқаро стандарти талабларига мувофиқлик сертификати қўйидагиларга хизмат қилади | Ишлаб чиқарилаётган маҳсулот мувофиқлигига ташкилот ишончини таъминлайди ва маҳсулот рақобатбардошлиги уни экспорт                                       | Ишлаб чиқарилаётган маҳсулот мувофиқлигига ташкилот ишончини таъминлайди                                  | Маҳсулот рақобатбардошлиги уни экспорт қилишни таъминлайди                                                                | Истеъмолчиларга сотиб олинаётган маҳсулот мувофиқлигига ишонч ҳосил қилади |

|     |                                                                                                                            |                                                                                                                            |                                                                                           |                                                                                    |                                                                                           |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
|     |                                                                                                                            | қилишни таъминлайди                                                                                                        |                                                                                           |                                                                                    |                                                                                           |
| 15. | Ички аудит лаборатория даврий ва режага мувофиқ ўз фаолиятида нима учун ўтказилади?                                        | О'z DSt ISO/IEC 17025:2007 стандарти ва сифат тизими талабларига мувофиқ текриш ва ишлари давом этаётганини аниқлашда      | Лаборатория фаолиятини ва ходимларини текширишда                                          | Лабораторияни молиявий фаолиятини текширишда                                       | О'z DSt 16.4-2001 стандарти талабига мувофиқ текриш ва ишлари давом этаётганини аниқлашда |
| 16. | Ишлаб чиқаришда бошқариладиган шароитларига зарур бўлганда қуйидагилар кириши керак:                                       | маҳсулотни тавсифларини белгиловчи ахборот, текширув ва ўлчаш жиҳозларини мавжудлиги ва мониторинг ва ўлчашларни ўтказишни | текширув ва ўлчаш жиҳозларини мавжудлиги ва қўлланишини                                   | мониторинг ва ўлчашларни ўтказишни                                                 | маҳсулотни тавсифларини белгиловчи ахборотни мавжудлигини                                 |
| 17. | Ишларни бажаришдаги шартлар йиғиндиси:                                                                                     | Физик, ижтимоий ва психологик омиллар                                                                                      | Ишлаб чиқариш муҳити                                                                      | Экологик омиллар                                                                   | Рағбатлантириш ва тан олиш тизими                                                         |
| 18. | Ишчиларнинг жавобгарлиги, ваколатлари ва ўзаро алоқаларининг тақсимланиши:                                                 | Ўзаро фаолиятни тақсимланиши                                                                                               | Жараёنли ёндошувнинг мажбурий таркибий қисми                                              | Ташкилий тузилма                                                                   | Юқори раҳбариятнинг асосий мажбурияти                                                     |
| 19. | Қайси ҳолларда тўғриловчи амаллар жорий қилинади:                                                                          | аудитлар натижалари бўйича                                                                                                 | жараёнлар белгиланган мақсадларга эришганда                                               | ўрнатилган талабларни бажарилмаганлигини аниқлашда                                 | Фаолиятлар тўғрилигини тасдиқлаш учун                                                     |
| 20. | Қандай лабораториялар сертификацион синовларни ўтказиш ва унинг натижаси бўйича баённома бериш учун муносиб бўлиши мумкин? | Техник компетентликка ёки техник компетентликка ва мустақилликка аккредитланган                                            | Аттестатланган ишлаб чиқариш лабораторияси                                                | Исталган лаборатория                                                               | Фақат техник компетентликка аккредитланган лаборатория                                    |
| 21. | Қандай мақсадларда ички аудит ўтказилади?                                                                                  | Сифат менежменти тизимини такомиллаштириш ва самарадорлигини аниқлаш учун ўтказилади                                       | Бу сертификатлаштиришнинг бир босқичи                                                     | Буюртмачи талаби бўйича ўтказилади                                                 | Истеъмолчиларнинг талаби бўйича ўтказилади                                                |
| 22. | Қандай мақсадларда синов лабораториясида ариза таҳлили ўтказилади?                                                         | Буюртмачи талабини аниқлаш, лабораториянинг имкониялари ва маҳсулотга талаблар ва синов усулларини аниқлаш                 | Лабораториянинг талабларни бажаришда рухсат этилган ресурслари ва имкониятлари мавжудлиги | Танланган меъёрий ҳужжатга мувофиқ маҳсулотга талаблар ва синов усулларини аниқлаш | Буюртмачи талабларини аниқ тузиш ва ҳужжатлаштириш                                        |
| 23. | Қандай маҳсулотларни                                                                                                       | Маҳсулот                                                                                                                   | Синов усуллари,                                                                           | Тавсифлари ва                                                                      | Идентификация                                                                             |

|     |                                                                                                                                        |                                                                                                                         |                                                                                                     |                                                                                                           |                                                                        |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------|
|     | аккредитланган лабораторияларда синашга қабул қилиш мумкин?                                                                            | тайёрловчи вакили намунасини синаш, аниқ идентификацияланган маҳсулот намуналари                                        | тавсифлари, кўрсаткичларини нг тавсифлари мавжуд маҳсулот намуналари                                | кўрсаткичларини нг тавсифлари мавжуд маҳсулот намуналари                                                  | жараёнисиз ихтёрий маҳсулот                                            |
| 24. | Қандай ҳолатда синов баённомаси берилганидан сўнг унга ўзгартириш киритилади?                                                          | Қўшимча ҳужжат ва иловалар кўринишида                                                                                   | Қўшимча ҳужжат кўринишида                                                                           | Баённомага ўзгартириш кўринишида                                                                          | Баённомада тўғрилаш киритиш кўринишида                                 |
| 25. | Қандай ҳужжатлар сертификатлаштириш бўйича идора фаолияти ҳукукини беради?                                                             | Сертификатлаштириш идораси ҳақида низом, аккредитация гувоҳномаси ва аккредитлаштириш идораси билан лицензия шартномаси | Ўз. Рес. Вазирлар Маҳкамаси берадиган лицензия                                                      | Ҳокимият билан келишилган низом                                                                           | Фақат «Ўзстандарт» агентлиги берган аккредитация тўғрисидаги гувоҳнома |
| 26. | Ким сертификатлаштирилмаган маҳсулотни ишлаб чиқаришдан тўхтатиш ва уни фойдаланиш ҳолатида жарима солиш ҳукуқига эга?                 | Стандартлар устида назорат олиб борувчи бош давлат инспектори                                                           | Сертификатлаштириш идораси раҳбари                                                                  | Милиция идораси ходимлари                                                                                 | Солиқ инспекцияси                                                      |
| 27. | Қуйида келтирилганлардан қайси бир сифат менежменти саккизта тамойили бўлиб ҳисобланмайди?                                             | Самарали коммуникация                                                                                                   | Ходимларни жалб қилиш                                                                               | Менежментга тизимли ёндашиш                                                                               | Истеъмолчиларга қараб иш кўриш                                         |
| 28. | Қуйида санаб ўтилган усуллардан қайси бири истеъмолчиларни қаноатланганлигини кузатиш бориш учун ташкилот томонидан қўлланилиши керак: | анкета ёки турли сўровлар ўтказиш усуллари                                                                              | сўров ўтказиш                                                                                       | бошқа усуллар                                                                                             | анкета тарқатиш                                                        |
| 29. | Қуйидаги санаб ўтилганлардан қайси бири инфратузилмага киритилиши шарт?                                                                | иморатлар, ишлаб чиқариш хоналари ва улар билан боғлиқ бўлган воситалар                                                 | ишлаб чиқариш жараёнлари учун қурилмалар                                                            | транспорт ва алоқа воситалари                                                                             | Молиявий ҳолати                                                        |
| 30. | Кўрсатилганларни қай бири ИСО 9001 талабларига тааллуқли эмас:                                                                         | озик-овқат маҳсулотларини назорат нуқталарини аниқлаш                                                                   | истеъмолчининг қаноатланганлиги ҳақида ахборотни олиш ва ундан фойдаланиш усулларини аниқлаши зарур | истеъмолчиларнинг қаноатланганликларини ошириш учун уларни талабларини аниқлаши ва бажарилишини таъминлаш | маҳсулотга тегишли қонун ҳужжатлари талабларини аниқлаши               |
| 31. | Лаборатория даврий ва режага мувофиқ ўз фаолиятини ички аудитини                                                                       | О'з DSt ISO/IEC 17025:2007 стандарти ва                                                                                 | О'з DSt 16.4-2001 стандарти талабига                                                                | Лаборатория фаолиятини ва ходимларини                                                                     | Лабораторияни молиявий фаолиятини                                      |

|     |                                                                                                             |                                                                                                                 |                                                                                        |                                                                      |                                                                                    |
|-----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|
|     | нима учун ўтказилади?                                                                                       | сифат тизими талабларига мувофиқ текриш ва ишлари давом этаётганини аниқлашда                                   | мувофиқ текриш ва ишлари давом этаётганини аниқлашда                                   | текширишда                                                           | текширишда                                                                         |
| 32. | Лаборатория ўзининг фаолиятида синов усуллари ва ўлчаш усуллари фойдаланиши лозим бўлади:                   | Аккредитация соҳасига тегишли бўлса                                                                             | Метрологик меъёрларига жавоб берувчи баъзиларини                                       | Метрологик меъёрларга ва унинг фаолият доирасига мувофиқ баъзиларини | Унинг фаолият доирасига мувофиқ баъзиларини                                        |
| 33. | Лабораторияда ички аудитни ўтказиш ва уни ташкил этиш учун жавобгарлик кимга юклатилади?                    | Синов лабораторияси бошлиғи                                                                                     | Сифат менежери ёки сифат хизмати раҳбари                                               | Лаборатория бўлинмаси бошлиғи                                        | Ички аудитни ўтказувчи аудитор                                                     |
| 34. | Лабораторияда сифат бўйича эксперт-аудитор бўлиши зарурми?                                                  | Лаборатория бошлиғи қарорига қараб                                                                              | Йўқ                                                                                    | «Ўзстандарт» агентлиги – аккредитлаш идораси қарорига қараб          | Ҳа                                                                                 |
| 35. | Мажбурий сертификатлаштириш қоидаларини бажарилиш юзасидан текширишни ким амалга оширади?                   | Миллий сертификатлаштириш идораси                                                                               | Маҳаллий давлат бошқарув идоралари (милиция, солиқ инспекцияси ва ҳ.к.)                | Аккредитланган сертификатлаштириш идоралари                          | Стандарт талаблари назорати бўйича давлат назорат идоралари                        |
| 36. | Мажбурий сертификатлаштиришда маҳсулотнинг қандай кўрсаткичлари келтирилган бўлиши лозим?                   | Маҳсулотнинг меъёрий ҳужжат талаблари бўйича мажбурий бўлган (хавфсизлик, мослашувчанлик ва ҳ.к.) кўрсаткичлари | СИ таркибида фаолият кўрсатадиган синовчи аккредитланган лабораториянинг кўрсаткичлари | Маҳсулотнинг меъёрий ҳужжатида кўрсатилган барча кўрсаткичлар        | Фақат кўрсаткичлар эмас, сертификатлаштириш идорасининг синов дастурида аниқланади |
| 37. | Мақсадларни ўрнатиш жараёни ва доимий яхшилаш учун кидирув имкониятини берувчи жараён бўлиб, фойдаланилади: | Аудит натижалари бўйича хулоса (текшириш)                                                                       | Аудит кузатуви (текшириш)                                                              | Маълумотлар таҳлили                                                  | Раҳбарият томонидан таҳлил                                                         |
| 38. | Маҳсулот (буюм) машина курилмалари серияли ишлаб чиқаришда қандай синаш ўтказилади?                         | Қабул қилиш ва қабулни топшириш                                                                                 | Даврий ва қабул қилиш                                                                  | Қабулни топшириш ва даврий                                           | Бир типдаги (намунавий), квалификацион                                             |
| 39. | Маҳсулот ва хизматлар мувофиқлик сертификати қанча муддат берилиши мумкин?                                  | Уч йил муддатда                                                                                                 | Беш йилгача муддатда                                                                   | Икки йилгача муддатда                                                | 4 йил муддатда                                                                     |
| 40. | Маҳсулот мувофиқлик белгисидан нима ҳақидаги гувоҳлик келтирилган?                                          | Маҳсулот сертификациядан ўтказилган ва маҳсулот хавфсиз                                                         | Маҳсулот хавфсиз                                                                       | Маҳсулот лабораторияда синовдан ўтказилган                           | Маҳсулотни экспорт қилиш мумкин                                                    |
| 41. | Маҳсулот намуналарини (проба синаш) синаш учун                                                              | Меъёрий ҳужжатларда                                                                                             | Текширилаётган маҳсулот                                                                | Текширилаётган маҳсулот                                              | Текширилаётган маҳсулот                                                            |

|     |                                                                                                                        |                                                                                                                                                                         |                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                   |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------|
|     | қанча миқдорда танланади?                                                                                              | кўзда тутилган                                                                                                                                                          | ҳажмига боғлиқ ихтиёрий                                                   | ҳажмидан 5% кам эмас                                                                                                                                                                                                                                        | ҳажмидан 10% кам эмас                                                             |
| 42. | Маҳсулотни серияли ишлаб чиқаришга қўйиш ҳақидаги қарорни қабул қилиш учун қабул комиссия таркибини ким тузади?        | Қабул комиссияси раиси                                                                                                                                                  | Маҳсулотни ишлаб чиқарувчилар                                             | Маҳсулотни тайёрловчи корхона                                                                                                                                                                                                                               | «Ўзстандарт» агентлиги                                                            |
| 43. | Маҳсулотни сертификатлаштириш деганда нима тушунилади?                                                                 | Аниқ меъёрий ҳужжатларга мувофиқ маҳсулот, жараён ёки хизматлар идентификацияланган шаклда зарур бўлиб, ишончилиликни таъминлаш ва уни исботловчи учинчи томон фаолияти | Ишлаб чиқарувчилар (етказиб берувчилар) мувофиқлиги ҳақида декларациялаш  | Маҳсулотни мувофиқлик белгиси билан тамғалаш                                                                                                                                                                                                                | Мувофиқлик белгиси билан маҳсулотларни тамғалаш ва мувофиқлик ҳақидаги декларация |
| 44. | Маҳсулотни текшириш учун намуналар (проба синаш) қуйидаги миқдорда танланади:                                          | Меъёрий ҳужжатларда кўзда тутилган                                                                                                                                      | Текширилаётган маҳсулот ҳажмига боғлиқ ихтиёрий                           | Текширилаётган маҳсулот ҳажмидан 5% кам эмас                                                                                                                                                                                                                | Текширилаётган маҳсулот ҳажмидан 10 ва 15% кам эмас                               |
| 45. | Махсус жараёнлар - бу:                                                                                                 | маҳсулотни ишлатилиши бошлангандан сўнг нуқсони аниқланиш мумкин бўладиган жараёнлар                                                                                    | янги технологиялар қўлланган жараёнлар                                    | хавфли жараёнлар                                                                                                                                                                                                                                            | мураккаб жараёнлар                                                                |
| 46. | МДХ мамлакатларидан импорт қилинаётган сертификатлаштирилган маҳсулотларни далилларида келиб чиқиб, уни ким тан олади? | Бир турдаги маҳсулотни сертификатлаштириш бўйича идора МДХ мамлакатлари сертификатини тан олишни амалга оширилади                                                       | Божхона идоралари МДХ мамлакатлари сертификатини тан олишни амага оширади | Импорт қилинаётган маҳсулотлар қаршиликларга учрамасдан Ўзбекистон бозорларига кириб келишида экспортчи давлатнинг сертификати мавжуд бўлиб, агарда ушбу мамлакат МДХ мамлакатлари аъзоси ҳисобланса ва ўзаро тан олиш тўғрисидаги келишув имзоланган бўлса | Сертификатлаштириш миллий идораси                                                 |
| 47. | Меъёрий ҳужжатларнинг қандай кўрсаткичлар мажбурий талабларга                                                          | Хавфсизлик, атроф-муҳитни муҳофаза, хавфсизлик, атроф-муҳитни муҳофаза, хавфсизлик, атроф-муҳитни муҳофаза                                                              | Фақат хавфсизлик, ўзаро алмашинувчи                                       | Барча талаблар                                                                                                                                                                                                                                              | Фақат назорат ва тамғалаш усуллари                                                |

|     |                                                                                         |                                                                                                                                               |                                                                                     |                                                                                                                |                                                              |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
|     | тегишли бўлади?                                                                         | мослашувчанлик, ўзароалмашинувчанлик, ресурсларни тежамкорлиги, назорат ва тамғалаш усуллариининг ягоналиги талаблари                         | анлик ва мослашувчанлик талаблар                                                    |                                                                                                                | ягоналик талаблари                                           |
| 48. | Мувофиқлик сертификатиға қанча муддат берилиши мумкин?                                  | Уч йил муддатда                                                                                                                               | Беш йилгача муддатда                                                                | Икки йилгача муддатда                                                                                          | 4 йил муддатда                                               |
| 49. | Мувофиқликни тасдиқлаш деганда нимани тушунилади?                                       | Маҳсулот мувофиқлиги ҳақида декларациялаш ва маҳсулотни сертификатлаштириш процедураси                                                        | Учинчи томон маҳсулотни сертификатлаштириш процедураси                              | Ишлаб чиқарувчилар маҳсулот мувофиқлиги ҳақида декларациялаш                                                   | Мувофиқлик сертификатини тан олиш процедураси                |
| 50. | Мувофиқликни тасдиқлаш нима?                                                            | Маҳсулот ва хизматларни мувофиқлиги ҳақида декларациялаш ва маҳсулотни сертификатлаштириш процедураси                                         | Учинчи томон маҳсулотни сертификатлаштириш процедураси                              | Ишлаб чиқарувчилар маҳсулот мувофиқлиги ҳақида декларациялаш                                                   | Мувофиқлик сертификатини тан олиш процедураси                |
| 51. | Намунани танлаш синов натижаларини ишончлилигига таъсир қиладими?                       | Сифатсиз наmunани танлашда ёки намуна тайёрлаш синов натижаларини ишончсиз кўринишида бўлади                                                  | Умуман таъсир қилмайди, асосийси синовчи малакаси ва қурилманинг аттестатланганлиги | Олинган натижаларга тўғрилаш киритиш ва наmunани сифатсизлагини ҳисобга олинган ҳолда, аҳамиятсиз таъсир этади | Таъсир этмайди, асосийси синовни ўтказиш шароити ҳисобланади |
| 52. | Раҳбариятни сифат бўйича вакили:                                                        | СМТни ҳужжатлаштириш ва ички аудитни ташкиллаштириш ва юқори раҳбариятга СМТ ишлаши ва уни яхшилаш зарурлиги ҳақида ҳисоботларни тақдим этади | ички аудит ўтказиши керак                                                           | ташкилотнинг юқори раҳбариятга СМТ ишлаши ва уни яхшилаш зарурлиги ҳақида ҳисоботларни тақдим этиши керак      | СМТ ҳужжатларини ишлаб чиқиши керак                          |
| 53. | Режалаштирилган натижаларга эришиш ва режалаштирилган фаолиятлардан фойдаланиш даражаси | Натижавийлик                                                                                                                                  | Самарадорлик                                                                        | Сифат даражаси                                                                                                 | Сифатни интеграл кўрсаткичи                                  |
| 54. | Сертификатлаштирилган маҳсулот ва хизматлар                                             | Маҳсулот ва хизматни                                                                                                                          | Сертификатлаштириш идораси                                                          | «Ўзстандарт» агентлиги                                                                                         | Аккредитлаштириш идораси                                     |

|     |                                                                                                                                                    |                                                                                            |                                                                                    |                                                                                            |                                             |
|-----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|
|     | устидан инспекцион назоратни ким ўтказди?                                                                                                          | сертификатлашти раётган идора                                                              | топшириқларни назорат қилиш бўйича аккредитланган идора                            |                                                                                            |                                             |
| 55. | Сертификатлаштирилган маҳсулот устидан инспекцион назоратни ўтказиш ҳуқуқи кимга берилган?                                                         | Маҳсулотни сертификатлашти раётган идора                                                   | Сертификатлаштириш идораси топшириқларни назорат қилиш бўйича аккредитланган идора | «Ўзстандарт» агентлиги                                                                     | Милий сертификатлаштириш идораси            |
| 56. | Сертификатлаштирилмаган маҳсулотни ишлаб чиқаришдан тўхтатиш ва уни фойдаланиш ҳолатида жарима солиш ҳуқуқи кимга берилган?                        | Стандартлар устида назорат олиб боровчи бош давлат инспектори                              | Сертификатлаштириш идораси раҳбари                                                 | Милиция идораси ходимлари                                                                  | Синов лабораторияси раҳбари                 |
| 57. | Сертификатлаштириш бўйича иш тўловлари қайси ҳужжатга мувофиқ аниқланади?                                                                          | О'з RH 51-032-99 га мувофиқ шартнома асосида                                               | О'з DSt 16.4:2001 мувофиқ шартнома асосида                                         | О'з DSt 5.2:2001 мувофиқ шартнома асосида                                                  | О'з DSt 17025:2007 мувофиқ шартнома асосида |
| 58. | Сертификатлаштириш идораси ва Синов лабораторияларида ички аудитни ким ўтказди?                                                                    | СИ ва СЛ нинг махсус ўқиган ходими                                                         | Таклиф этилган эксперт-аудиторлар                                                  | «Ўзстандарт» агентлиги вакили                                                              | СИ ва СЛ раҳбари                            |
| 59. | Сертификатлаштириш идораси фаолиятини инспекцион назорати натижалари салбий бўлган ҳолда аккредитлаш идораси қуйидаги қарорни қабул қилиши мумкин: | Сертификатлаштириш идораси фаолияти жиҳатидан ташкилотни тугатади ва низомини бекор қилади | Сертификатлаштириш идораси раҳбари сифатида директорни ишдан бўшатади              | Аккредитация соҳаси қисқартирилади                                                         | Жаримага тортади                            |
| 60. | Сертификатлаштириш идорасида фаолиятида аккредитланган лаборатория зарурми ёки мажбурийми, етишмайди ёки уни аттестатлаш керакми?                  | Ҳа, бунда аккредитланган лабораторияларда сертификатция синовлари ўтказилади               | Йўқ, агар юқори ташкилотнинг қарори мавжуд бўлса                                   | Йўқ, мажбурий эмас, процедуралар бир хил, ҳамда сертификатлаштириш идораси мустақил бўлади | Зарур                                       |
| 61. | Сертификатлаштириш мурожаатчиси (аризачи) танланган маҳсулот намунасини синашда қатнашиш ҳуқуқи борми?                                             | Ҳа                                                                                         | Йўқ                                                                                | Ҳа, агарда бу шартномада кўзда тутилса                                                     | Ҳа, агарда лаборатория бошлиғи рухсат этса  |
| 62. | Сертификатлаштириш тизими таркибига қиради:                                                                                                        | Маҳсулот (хизмат)ларни сертификатлаштириш идоралари, синов лабораториялари                 | Мажбурий сертификатлаштириш қоидаларини назорати бўйича давлат назорат идоралари   | Стандартлаштириш бўйича техник марказлар                                                   | Патентлаш идораси                           |
| 63. | Сертификатлаштиришда расмийлаштирилган ҳужжатлар қанча муддатда                                                                                    | Ҳужжатлар сертификат амал қилиш муддати                                                    | Ҳужжатлар сертификат барча амал қилиш                                              | Ҳужжатлар 3 йилдан кам бўлмаган                                                            | Ҳужжатлар 5 йилдан кам бўлмаган             |

|     |                                                                                                                                 |                                                                                                   |                                                                                                                                                          |                                                               |                                                                                                                               |
|-----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|     | сақланади?                                                                                                                      | давомида сақланади, лекин бир йилдан кам эмас                                                     | муддати давомида сақланади                                                                                                                               | муддатда сақланади                                            | муддатда сақланади                                                                                                            |
| 64. | Сертификацион синовлар ўтказиш томонларнинг синов лабораториялари (маркази)да рухсат этиладими?                                 | Аккредитланган лаборатория (марказ)лардагина рухсат этилади                                       | Стандартлаштириш ва метрология бошқармаси рухсати билангина рухсат этилади                                                                               | Аттестанланган лабораториялардагина рухсат этилади            | Шартсиз рухсат этилади                                                                                                        |
| 65. | Сертификатлаштириш синовларни ўтказиш ва унинг натижаси бўйича баённома бериш учун қандай лабораториялар муносиб бўлиши мумкин? | Техник компетентликка ёки техник компетентликка ва мустақилликка аккредитланган                   | Исталган лаборатория                                                                                                                                     | Аттестатланган ишлаб чиқариш лабораторияси                    | Фақат техник компетентликка аккредитланган лаборатория                                                                        |
| 66. | СИ ва СЛ ларида ички аудитни ким ўтказиши?                                                                                      | СИ ва СЛ нинг махсус ўқиган ходими                                                                | Таклиф этилган эксперт-аудиторлар                                                                                                                        | «Ўзстандарт» агентлиги вакили                                 | Аккредитлаш идораси рақбари                                                                                                   |
| 67. | Синов баённомаси берилганидан сўнг унга ўзгартириш қандай қилинилади?                                                           | Қўшимча ҳужжат ва иловалар қўрилишида                                                             | Қўшимча ҳужжат қўрилишида                                                                                                                                | Баённомага ўзгартириш қўрилишида                              | Баённомада тўғрилаш қилинилади                                                                                                |
| 68. | Синов лабораторияларини аккредитлаш мақсади:                                                                                    | Сертификатлаштириш синовини ўтказиш ҳуқуқи                                                        | Мувофиқлик сертификатини бериш ҳуқуқи                                                                                                                    | Ўлчаш воситаларини турини тасдиқлаш ҳуқуқи                    | Исталган турдаги синовларни ўтказиш ҳуқуқи                                                                                    |
| 69. | Сифат менежменти бу:                                                                                                            | ташкилотга сифат жиҳатдан раҳбарлик қилиш ва уни бошқариш бўйича ўзаро мувофиқлаштирилган фаолият | Барча режалаштирилаётган ва тизимли амалга оширилаётган фаолият тури бўлиб, у ташкилотга барча қизиқувчи томонларни талабларини қондиришга йўналтирилган | Ўзарофаолиятдаги ва ўзароалоқадор жараёнларни бошқариш тизими | Ташкилотга барча қизиқувчи томонларнинг талабларини қондиришга йўналтирилган барча турдаги фаолиятларни тизимли амалга ошириш |
| 70. | Сифат менежменти аудитдан нимани баҳолаш учун фойдаланилади?                                                                    | Ўрнатилган талабларга сифат тизимини ҳужжатлаштириш мувофиқлик даражасини                         | Ишларни бажаришда машғул ишчилар миқдорини                                                                                                               | Ходимлар малакасини назорат қилишни                           | Маҳсулот ишлаб чиқаришни                                                                                                      |
| 71. | Сифат менежменти тизими (СМТ):                                                                                                  | ташкилотга раҳбарлик қилиш ва бошқариш учун сифатга тааллуқли менежмент тизими                    | Сиёсат ва мақсадларни ишлаб чиқиш ва бу мақсадларга эришиш учун тизим                                                                                    | Ўзаро фаолиятдаги ва ўзароалоқадор элементлар мажмуаси        | Ўзаро фаолиятдаги ва ўзароалоқадор элементлар мажмуасини бошқариш ва раҳбарлик учун тизим                                     |
| 72. | Сифат менежменти тизимининг ҳужжатлари ҳажми қуйидагиларга                                                                      | ходимларни лаёқатлигига                                                                           | Маҳсулот турига боғлиқ                                                                                                                                   | маслаҳатчилар фикрига                                         | аудиторлар талабларига                                                                                                        |

|     |                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                |                                                 |                                                                                                     |                                           |
|-----|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------|
|     | боғлиқ:                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                |                                                 |                                                                                                     |                                           |
| 73. | Сифат менежментига алоқадор бўлмаган атамани кўрсатинг                                                                                                                                                                             | Сифат индекси                                                                                                  | Сифатни бошқариш                                | Сифатни таъминлаш, Сифатни яхшилаш                                                                  | Сифат, Сифатни лойиҳалаш                  |
| 74. | Сифат соҳасига нимага интилиш бўлади ёки бундай бўлса нима учун ҳаракат қилинади                                                                                                                                                   | Сифат соҳасидаги мақсадлар                                                                                     | Сифат соҳасидаги сиёсат                         | Ташкилот раҳбариятининг стратегияси                                                                 | Ташкилот раҳбариятининг ҳис этиши         |
| 75. | Сифат соҳасидаги мақсадларга эришиш учун маҳсулотнинг ҳаётий даври (цикли) зарурий операцион жараёнлари ва унга мувофиқ ресерсларни аниқлаш ҳамда сифат соҳасидаги мақсадларни ўрнатишга йўналтирилган сифат менежменти қисми, бу: | Сифатни бошқариш                                                                                               | Сифатни таъминлаш                               | Сифатни режалаштириш                                                                                | Сифатни яхшилаш                           |
| 76. | Сифат соҳасидаги мақсадларни ишлаб чиқишда қуйидагилардан қайси бири ҳисобга олинмаса бўлади?                                                                                                                                      | сифат қўлланмасини                                                                                             | ташкилот фаолиятини ўз-ўзини баҳолаш натижалари | барча манфаатдор томонларнинг қониқиши даражаси                                                     | маҳсулот ва жараёнлар сифат кўрсаткичлари |
| 77. | Сифат соҳасидаги сиёсат деганда нимани тушунаси?                                                                                                                                                                                   | Юқори раҳбарият расмий шакллантирган, ташкилотнинг сифат соҳасидаги фаолиятига йўналтирилган ва умум мақсадлар | Сифат соҳасида аниқ мақсадлар                   | Иш ва вазифалар мажбуриятлари, келгуси ишларда мақсадни таъминлашга эришиш учун йўналтирилган ишлар | Сифатни режалаштириш                      |
| 78. | Сифат тизими аудити натижасида нимани баҳолаш мумкин?                                                                                                                                                                              | Ўрнатилган талабларга сифат тизимини ҳужжатлаштириш мувофиқлик даражасини                                      | Ишларни бажаришда машғул ишчилар миқдорини      | Ходимлар малакасини назорат қилишни                                                                 | Аудит ўтказувчи шахсларни                 |
| 79. | Сифатга бўлган талабларни бажарилганлигига ишонч ҳосил қилишга йўналтирилган сифат менежменти қисми, бу:                                                                                                                           | Сифатни режалаштириш                                                                                           | Сифатни таъминлаш                               | Қўмаклашувчи (қўллаб-қувватловчи) жараён                                                            | Сифатни яхшилаш                           |
| 80. | Сифатга бўлган талабларни бажариш лаёқатлигини оширишга йўналтирилган сифат менежменти қисми, бу:                                                                                                                                  | Сифатни таъминлаш                                                                                              | Сифатни режалаштириш                            | Бошқариш жараёни                                                                                    | Сифатни яхшилаш                           |
| 81. | Сифатга бўлган талабларни бажаришга йўналтирилган сифат менежменти қисми, бу:                                                                                                                                                      | Сифатни бошқариш                                                                                               | Сифатни режалаштириш                            | Сифатни таъминлаш                                                                                   | Сифатни яхшилаш                           |
| 82. | СМТ жараёнли ёндошиш қуйидагилар учун қўлланилади:                                                                                                                                                                                 | СМТ тўғри шакллантириш ва самарадорлигини                                                                      | талабларни тушуниш ва бажариш                   | жараёнларни тизимли бошқариш учун                                                                   | СМТ жараёнлари ҳужжатларини               |

|     |                                                                                                     |                                                                                              |                                                                                                                                          |                                                                             |                                                                               |
|-----|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------|
|     |                                                                                                     | таъминлаш учун                                                                               |                                                                                                                                          |                                                                             | ишлаб чиқиш                                                                   |
| 83. | СМТ режалаштириш куйидаги мақсадлар учун ўтказилади:                                                | ИСО 9001 4.1 а) ва б) талабларини бажариш                                                    | ишлаб чиқаришни тўғри ташкил қилиш                                                                                                       | сифат соҳасидаги сиёсатни бажариш                                           | Эксперт-аудиторларни тайёрлаш                                                 |
| 84. | СМТ ҳужжатлари ҳажми куйидагиларга боғлиқ:                                                          | Ходимларни лаёқатлигига                                                                      | маслаҳатчилар фикрига                                                                                                                    | аудиторлар талабларига                                                      | юқорида кўрсатилганларни барчаси                                              |
| 85. | СМТ ҳужжатларига куйидагилар киради:                                                                | ИСО 9001 стандарти талаб қилган ҳужжатлар                                                    | сифат соҳасидаги сиёсат                                                                                                                  | СМТ процедура ҳужжатлари                                                    | сифат бўйича қўлланма                                                         |
| 86. | Сотиб олинган маҳсулотни верификатлаш (текшириш) усуллари:                                          | ташкилотнинг ўзи процедурани аниқлаши лозим                                                  | ташкилот лабораториясида текширувдан ўтказиш                                                                                             | сотиб олинган маҳсулотни сертификатлаштириш                                 | кириш назорати                                                                |
| 87. | Талабларни бажарилиш лаёқатини ошириш бўйича қайтарилувчи фаолият                                   | Доимий яхшилаш                                                                               | Сифатни яхшилаш                                                                                                                          | Бизнес-жараён                                                               | Сифатни таъминлаш                                                             |
| 88. | Ташкилот деганда нима тушунилади:                                                                   | Ишчилар гуруҳи ва у зарурий восита билан мажбурияти, ваколати ва ўзароалокалари тақсимланган | Ишларни ўзича бажарувчи ва мамурияти мавжуд компания, корпорация, фирма ёки корхона, муассаса, ёки уларнинг бўлинмалари ёки бирлашмалари | Бино, қурилма, ишчилар ва хизмат таъминлаш мажмуаси                         | Ишчилар ўртасида жавобгарлик, вақлотлар ва ўзаро алоқадорликнинг тақсимланиши |
| 89. | Ташкилотни юқори раҳбарияти:                                                                        | ИСО 9001 стандартининг 5.1 талабларини бажариши керак                                        | сифат бўйича қўлланмани ишлаб чиқиши керак                                                                                               | СМТ режалашда ва унга ўзгартишлар киритишда унинг яхлитлигини сақлаши керак | ташкилотнинг сифат соҳасидаги сиёсат ва мақсадларини аниқлаши керак           |
| 90. | Ташкилотнинг ишлаши учун зарурий бино, қурилмалар ва хизматни таъминлаш, бу:                        | Инфратузилма                                                                                 | Ташкилот конфигурацияси                                                                                                                  | Ишлаб чиқариш муҳити                                                        | Ташкиллаштириш                                                                |
| 91. | Ташкилотнинг сифат соҳасидаги умумий мақсадлари ва йўналишини юқори раҳбарият расмий равишда тузади | Сифат соҳасидаги сиёсат                                                                      | Ташкилот вазифалари                                                                                                                      | Ташкилот раҳбариятининг ҳис этиши                                           | Ташкилот фаолиятини яхшилаш соҳасидаги мақсадлар                              |
| 92. | Савдода техник тўсиқлар деганда нималар қабул қилинган?                                             | Мувофиқлик сертификатини ва синов баённомаларини тан олмаслиги                               | Божхона жараёнларининг қийинлиги                                                                                                         | Экспорт қилишда транспорт харачатлари                                       | Маҳсулот (хизмат)га техник шартларни тан олинмаслиги                          |
| 93. | Томонларнинг синов лабораториялари (маркази)да сертификацион синовлар ўтказиш рухсат этиладими?     | Аккредитланган лаборатория (марказ)лардагин а рухсат этилади                                 | Шартсиз рухсат этилади                                                                                                                   | Стандартлаштириш ва метрология бошқармаси рухсати билангина рухсат этилади  | Аттестанланган лабораториялар дагина рухсат этилади                           |
| 94. | Учинчи томон аудити бу:                                                                             | Мустақил                                                                                     | Мижоз ёки                                                                                                                                | Ички аудит                                                                  | Истеъмолчлар                                                                  |

|      |                                                                                                                     | ташкilot аудити                                                                      | буюртмачи аудити                                                          |                                                                                                                                                             | аудити                                                             |
|------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------|
| 95.  | Ўз СМТда мавжуд сертификатлаштириш схемаларининг қайсиси бўйича ишлаб чиқариш ҳолатини текширишда амалга оширилади? | 3,4,5                                                                                | 7,8                                                                       | 6                                                                                                                                                           | 1,2                                                                |
| 96.  | Ўз СМТда маҳсулотни сертификатлаштиришни ким ўтказди?                                                               | Сертификатлаштириш идораси, мавжуд бўлган хусусий аккредитланган синов лабораторияси | Сертификатлаштириш идораси билан жалб қилинган аккредитланган лаборатория | Тўлиқ мустақил бўлган ва барча ишларда лаборатория ва бошқа томон ташкилотлари қатнашишисиз ўзи қилиш компетенциясига эга бўлган сертификатлаштириш идораси | Фақат сертификатлаштириш миллий идораси – «Ўзстандарт» агентлиги   |
| 97.  | Ўзига хос хусусий талаблар мажмуини бажарилиши:                                                                     | Истеъмолчининг талаблари бажарилиши ва қониқиши                                      | Сифат, самарадорлик                                                       | ишлаб чиқарувчанлик                                                                                                                                         | натижавийлик                                                       |
| 98.  | Маҳсулотга гигиеник сертификат берилади                                                                             | сертификатлаштиришга ариза тўлдириш босқичида                                        | маҳсулотни серияли ишлаб чиқариш бошлангунгача                            | мувофиқлик сертификатини беришда                                                                                                                            | меъёрий ҳужжатларни келишиш босқичида                              |
| 99.  | Гигиеник сертификатни ким беради?                                                                                   | давлат санитария назорати органлари                                                  | аккредитланган синов лабораториялари                                      | стандартлаштириш ва метрология марказлари                                                                                                                   | сертификатлаштириш идораси                                         |
| 100. | Фойдаланилган ресурслар ва натижаларга эришнинг ўзаро алоқадорлиги:                                                 | Самарадорлик                                                                         | Коммуникация                                                              | Натижавийлик                                                                                                                                                | Юқорида келтирилганларни ҳаммаси                                   |
| 101. | Ўзбекистон сертификатлаштириш миллий тизимида мувофиқ, сертификатлаштириш – бу ..... томон фаолиятидир              | учинчи                                                                               | талабгор                                                                  | текширувчи                                                                                                                                                  | назоратчи                                                          |
| 102. | АҚШ сертификатлаштириш тизимининг аломати:                                                                          | сертификатлаштириш бўйича миллий идора мавжуд эмас                                   | сертификатлаштириш ягона қондаси                                          | сертификатлаштириш бўйича ягона миллий идора                                                                                                                | синов лабораторияларини аккредитлаштириш миллий тизими мавжуд эмас |
| 103. | Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикасида Сертификатлаштириш соҳасидаги асос солувчи ҳужжат                          | “Маҳсулот ва хизматарини сертификатлаштириш тўғрисида”ги Қонун                       | “Техник жиҳатдан тартибга солиш тўғрисида”га Қонун                        | “Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимо қилиш тўғрисида”ги Қонун                                                                                                | ЎзРес Фуқаролик кодекси                                            |
| 104. | Мувофиқликни тасдиқлашнинг шакллари                                                                                 | мажбурий ва ихтиёрий сертификатлаштириш,                                             | давлат ва хусусий                                                         | ишлаб чиқарувчиларни ташаббуси бўйича ва истеъмолчиларни                                                                                                    | миллий ва халқаро                                                  |

|      |                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                |                                             |                                                               |                                                |
|------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|---------------------------------------------|---------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|
|      |                                                                                                                                                                                                                                    | мувофиқликни декларациялаш                                     |                                             | нг ташаббси бўйича                                            |                                                |
| 105. | Ихтиёрий сертификатлаштириш тизими яратилиши мумкин:                                                                                                                                                                               | юридик шахс ёки хусусий тадбиркорлар билан                     | маҳаллий ҳукумат идораси билан              | ҳудудий ҳукумат идораси билан                                 | ҳукумат идоралари билан                        |
| 106. | Сертификатлаштиришни рўйхатга олиш ҳужжатлар тақдим этилгандан бошлаб .... кун давомида амалга оширлади:                                                                                                                           | 30                                                             | 5                                           | 10                                                            | 15                                             |
| 107. | Сертификатлаштиришни бекор қилиш, бекор қилиш тўғрисидаги қарорни қабул қилинганидан бошлаб ... кун давомида аризачига жўнатилади:                                                                                                 | 3                                                              | 5                                           | 10                                                            | 15                                             |
| 108. | Сертификатлаштириш тизимида рўйхатга олиш учун асоснома бўлиб ҳисобланмайди                                                                                                                                                        | сертификатлаштиришни амалга ошириш тажрибаси йўқлиги           | зарурий ҳужжатлани тақдим эмаслик           | олдин тизимда рўйхатга олинган билан номланишининг мос келиши | мувофиқлик белгиси тасвирини мос келиши        |
| 109. | Мажбурий мувофиқликни тасдиқлаш объектлари:                                                                                                                                                                                        | ЎзРес ҳудудида ишлаб чиқарилаётган ва муомаладаги маҳсулотлари | ЎзРес ҳудудида ишлаб чиқарилган маҳсулотлар | сифатни бошқариш тизимлари                                    | ходимлар                                       |
| 110. | Мувофиқлик тўғрисидаги декларация (МД) ва мувофиқлик сертификати (МС):                                                                                                                                                             | тенг юридик кучга эга                                          | МД кўпроқ аҳамиятга эга                     | МС кўпроқ аҳамиятга эга                                       | юридик кучга эга эмас                          |
| 111. | Ихтиёрий сертификатлаштириш объектлари:                                                                                                                                                                                            | экологияни бошқариш тизимлари                                  | енгил автомобиллар                          | чакана савдо хизматлари                                       | бекор вақтда ва эрмак учун маҳсулотлар         |
| 112. | Синов лабораторияларига тақдим этилган талаблар:                                                                                                                                                                                   | мустақилик, холислик, дахилсизлик ва техник лаёқатлик          | ЎзРес ҳудудида давлат рўйхатига олиними     | оптимал ўлчам, малакали ходимларнинг мавжудлиги               | иш тажрибаси, замонавий моддий-техникавий база |
| 113. | Аккредитланган синов лабораторияларида намуна турини синаш ва сертификатланган муҳсулот устидан навбатдаги инспекцион назоратда намуна сотувчидан олиб синаш йўли билан маҳсулотларни сертификатлаштириш назарда тутилган схемаси: | 2 схема                                                        | 1 схема                                     | 4 схема                                                       | 8 схема                                        |
| 114. | Аккредитланган синов лабораторияларида намуна турини синаш ва сертификатланаётган муҳсулот ишлаб чиқариш ҳолати таҳлил                                                                                                             | 3 схема                                                        | 1 схема                                     | 9 схема                                                       | 7 схема                                        |

|      |                                                                                                                                                                                                          |                                                                     |                                                            |                                                  |                                                   |
|------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------|---------------------------------------------------|
|      | сертификатланган маҳсулот устидан наватдаги инспекцион назоратда намуна ишлаб чиқарувчи намуна тайёр маҳсулот омборидан олиб синаш йўли билан маҳсулотларни сертификатлаштириш назарда тутилган схемаси: |                                                                     |                                                            |                                                  |                                                   |
| 115. | Аккредитланган синов лабораторияларида тайёр маҳсулот партиясидан танлаб олинган, танланма намуна синаш йўли билан маҳсулотларни сертификатлаштириш назара тутилган схемаси:                             | 7 схема                                                             | 1 схема                                                    | 6 схема                                          | 5 схема                                           |
| 116. | ишлаб чиқарувчи томонидан тақдим этилган ҳужжатларга мувофиқлиги тўғрисидаги декларацияни кўрб чиқишни назарда тутувчи маҳсулотларни сертификатлаштириш схемаси:                                         | 9 схема                                                             | 7 схема                                                    | 6 схема                                          | 8 схема                                           |
| 117. | Хизмат натижаларини ялпи текшириш ва наватдаги инспекцион назоратда хизмат натижаларини танланма йўли билан текшириш назарда тутилган хизматларни сертификатлаштириш схемаси:                            | 3 схема                                                             | 5 схема                                                    | 2 схема                                          | 4 схема                                           |
| 118. | Сертификатлаштиришга ариза сертификатлаштиришнинг босқичи сифатида қўйидагини қамраб олади:                                                                                                              | аризачи сертификатлаштириш идорасини танлашини                      | мувофиқлик сертификатида фойдаланиш тўғрисидаги текширишни | маҳсулот намунасини танлаш ва идентификациялашни | сифат тизими ҳужжатлари бўйича датлабки баҳолашни |
| 119. | Мувофиқликни баҳолаш сертификатлаштиришнинг босқичи сифатида қўйидагини қамраб олади                                                                                                                     | маҳсулот намунасини танлаш ва идентификациялашни                    | мувофиқлик сертификатида фойдаланиш тўғрисидаги текширишни | мувофиқлик сертификатини расмийлаштириш          | аризачи сертификатлаштириш идорасини танлашини    |
| 120. | Сертификатлаштириш мақсадида синаш ўтказилади                                                                                                                                                            | муайян синовларни ўтказишга аккредитланган синов лабораториялари да | ихтиёрий синов лабораториялари да                          | сертификатлаштириш идораларида                   | талабгор корхонанинг ишлаб чиқариш шароитларида   |

## **Дастурнинг информацион-услубий таъминоти**

Мазкур фанни ўқитиш жараёнида таълимнинг замонавий методлари, педагогик ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилишида қуйидагилар назарда тутилган:

- сертификатлаштириш асослари фанининг тегишли бўлимлари маъруза дарсларида замонавий ахборот технологиялари ёрдамида тақдимот (презентация) ва электрон-дидактик технологияларидан;

- маҳсулот ва хизматларнинг сифат кўрсаткичлари, сертификатлаштириш синовлари, синаш ва мувофиқликни тасдиқлаш мавзуларида ўтказиладиган амалий машғулотларда ақлий ҳужум, гуруҳли фикрлаш педагогик технологияларидан;

- маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш ва синаш мавзуларида ўтказиладиган тажриба машғулотларида эксперт-аудиторлар гуруҳларини ташкиллаштириш ва баҳсли мусобақалари, гуруҳли фикрлаш технологияларини қўллаш назарда тутилади.

### **1. Асосий адабиётлар**

1. Исматуллаев П.Р., Максудов А.Н., Абдуллаев А.Х., Ахмедов Б.М., Аъзамов А.А. Метрология стандартлаштириш ва сертификатлаштириш. –Т.: Ўзбекистон, 2001. - 360 б.

2. Ахмедов Б.М., Исматуллаев П.Р., Тураев Ш.А. Сертификатлаштириш ва сифатни бошқариш асослари: 5521600 - "Метрология, стандартлаштириш ва сертификатлаштириш" ва 5524300 - "Маҳсулот сифати менежменти (маҳсулот турлари бўйича)" йўналишлари бакалаврият талабалари учун ўқув қўлланма. ЎзР ОЎМТВ; ТДТУ. - Тошкент, 2007. -233 Б.

3. Абдувалиев А.А., Латипов В.Б., Умаров А.С., Алимов М.Н., Бойко С.Р., Хакимов О.Ш., Хван В.И. Стандартлаштириш, метрология, сертификатлаштириш ва сифат. Ўқув қўлланма. Тошкент, СМСИТИ, 2008 й. – 267 б.

4. Исматуллаев П.Р., Ахмедов Б.М. и др. Основы системы менеджмента качества: Учебное пособие. Ташкент, 2009. – 208 с.

5. Абдувалиев А.А. и др. «Основы стандартизации, сертификации, метрологии и управления качеством продукции». Учебное пособие. - Ташкент.: Издательство ТГТУ, 2002.- 287 с.

6. Сергеев А.Г. Латышев М.В. Сертификация. Учебное пособие. Москва «Логос», 2000. – 248 с.

7. Абдувалиев А.А., Алимов М.Н., Бойко С.Р., Мирагзамов М.М., Сабилов М.З. Основы стандартизации, сертификации и управления качеством. Учебное пособие. Ташкент. Из-во «Fan va texnologiya» 2005 г. –с 535.

8. Абдувалиев А.А., Латипов В.Б., Умаров А.С., Джаббаров Р.Р., Алимов М.Н., Бойко С.Р., Хакимов О.Ш. Основы стандартизации, метрологии, сертификации и управления качеством. Учебное пособие, Ташкент, НИИСМС, 2007. – 555 с.

9. Пономарев, С.В. История стандартизации и сертификации: учебное пособие / С.В. Пономарев, Е.С. Мищенко. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. – 92 с.

10. Пикула Н.П. Метрология, стандартизация и сертификация: учебное пособие / Н.П. Пикула, А.А. Бакибаев, О.А. Замараева, Е.В. Михеева, Н.Н. Чернышова; Национальный исследовательский Томский политехнический университет. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2010. – 185 с.

11. Артемьев Б.Г., Юрин А.И. Основы сертификации. Учебное пособие - Московский государственный институт электроники и математики. М., 2011. - 73 с.

12. Димов Ю.В. Метрология, стандартизация и сертификация: учебник. Изд-во «Питер», СПб, 2013. –.496 С.

### **2. Қўшимча адабиётлар**

1. Абдувалиев А.А., Алимов М.Н., Бойко С.Р., Мирагзамов М.М., Сабилов М.З. Основы стандартизации, сертификации и управления качеством. Учебное пособие, Ташкент. Из-во «Fan

va texnologiya» 2005 г. –с-535.

2. Сергеев А.Г. Латышев М.В. Сертификация. Учебное пособие. Москва «Логос», 2000. – 248 с.

3. Крылова Г.Д. Основы стандартизации, сертификации, метрологии: Учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 711 с

4. Никифоров И.К. Основы сертификации: Учебное пособие. - Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2003. - 76 с.

5. Олефирова А.П. Сертификация услуг: Учебное пособие. – Улан-Удэ. Изд-во ВСГТУ, 2005. – 140 с.

6. Белых Т.А. Сертификация систем управления качеством. Учебное пособие в 2 частях. Часть 2. Аккредитация и качество сертификации. Учебное электронное текстовое издание Екатеринбург, ГОУ ВПО «Уральский государственный технический университет – УПИ», 2006. – 56 с.

7. Серегин М.Ю. Организация и технология испытаний: в 2 ч. Ч. 1: Методы и приборы испытаний: учебное пособие / М.Ю. Серегин. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006. – 84 с.

8. Серегин М.Ю. Организация и технология испытаний: в 2 ч. Ч. 2: Автоматизация испытаний: учебное пособие / М.Ю. Серегин. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006. – 96 с.

9. Олефирова А.П. Подтверждение соответствия: Учебное пособие. – Улан-Удэ: Изд-во ВСГТУ, 2007. – 209 с.

10. Панорядов, В.М. Сертификация: учебное пособие / В.М. Панорядов, С.В. Пономарев. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 96 с.

#### ***Қонун ва қонун ости ҳужжатлар:***

1. Ўзбекистон Республикасининг “Истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоялаш тўғрисида”ги қонуни.

2. Ўзбекистон Республикасининг “Озиқ-овқат маҳсулотларини сифати ва хавфсизлиги тўғрисида”ги қонуни.

3. Ўзбекистон Республикасининг “Маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тўғрисида”ги қонуни.

4. Ўзбекистон Республикасининг “Мувофиқликни баҳолаш тўғрисида”ги қонуни.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 3 октябрдаги “Стандартлаштириш, метрология ва маҳсулот ва хизматларни сертификатлаштириш тизимларини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги №342 –сонли қарори.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 5 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасида истеъмол товарларини олиб келишни такомиллаштириш бўйича тадбирдан фойдаланиш тўғрисида”ги №427 –сонли қарори.

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 6 июлдаги “Маҳсулотларни сертификатлаштириш тартибларини соддалаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги №318 –сонли қарори.

8. 2000 йил 26 февралда Адлия Вазирлигида рўйхатга олинган №901 -сонли Ўзбекистон Республикаси ҳудудига олиб келинаётган ва четга чиқарилаётган товарлар, уларни мажбурий сертификатлаштириш тартиби тўғрисидаги йўриқнома.

9. Маҳсулотларни сертификатлаштириш қоидалари. №59 –сонли 2005 йил 25 февралда “Ўзстандарт” Агентлиги Бош директори буйруғи билан тасдиқланган, 2005 йил 18 мартда Адлия Вазирлигида рўйхатга олинган №1458.

10. “Маҳсулот мувофиқлиги талаблари ва унинг хавфсизлиги декларация қилиш тўғрисида”ги низом. №83 –сонли 2005 йил 4 мартда “Ўзстандарт” Агентлиги Бош директори буйруғи билан тасдиқланган, 2005 йил 6 апрелда Адлия Вазирлигида рўйхатга олинган №1465.

11. Сертификатлаштирилган маҳсулот ва хизматлар устидан инспекцион назоратини ўтказиш қоидалари. №24-П сонли “Ўзстандарт” Агентлиги Бош директори буйруғи билан тасдиқланган, 2005 йил 6 апрелда Адлия Вазирлигида рўйхатга олинган №1464.

12. “Бир турдаги маҳсулотларни сертификатлаштириш идоралари, синов (ўлчаш) лаборатория (марказ)лари ва сертификатлаштириш соҳаси бўйича назорат идоралирини аккредитлаштириш қоидалари” 2006 йил 17 апрелда Адлия Вазирлигида рўйхатга олинган №1596.

13. Аккредитланган сертификатлаштириш идоралари ва синаш лабораториялари (марказлар) фаолиятини инспекцион назорат ўтказиш қоидалари. 2005 йил 20 апрелда Адлия Вазирлигида рўйхатга олинган №1472.

### **3. Электрон ресурслар**

1. <http://www.gov.uz> – Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг расмий сайти.
2. <http://www.lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси
3. <http://www.standart.uz> – “Ўзстандарт” агенлиги
4. <http://www.smsiti.uz> - Стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш илмий тадқиқот институти
5. <http://www.easc.org.by> – Межгосударственный Совет по стандартизации, метрологии и сертификации Содружества Независимых Государств.
6. <http://www.ziynet.uz> – Таълим портали
7. <http://www.window.edu.ru> – Бутун Россия таълим портали